262

EDITURA UNIVERS

Lacul Constanța

Romanul
LACUL CONSTANȚA

relevă nota profund personală a literaturii lui Stanisław Dygat (n. 1914), afirmat după război drept unul dintre cei mai prestigioși și originali scriitori polonezi. Scris la persoana întîi, sub forma unor confesiuni sau a unor captivante pagini de jurnal, romanul cucerește de la prima filă interesul cititorului prin tensiune, fină ironie, sensibilă și profundă investigație psihologică.

GLOBUS

Lei 7,75

12

STANISŁAW DYGAT Lacul Constanța

STANISŁAW DYGAT

Colecția GLOBUS / Editura Univers

Lacul Constanța

Coperta colecţiei : ION STATE
Ilustraţia: CSECHI PETER

După ediţia:

Stanisław Dygat

JEZIORO BODEŃSKIE

„Czytelnik"
Warszawa – 1968

GLOBUS

STANISŁAW DYGAT

LACUL CONSTANŢA

Traducere de
Mărgărita Petrescu-Vavi

EDITURA UNIVERS
Bucureşti
1975

ÎNTRE timp a izbucnit războiul și am fost luat în captivitate. Un soi curios de captivitate, cu totul altfel decît acea captivitate bărbătească, plină de gravitate, în care greutățile războiului sînt răsplătite de dușman pe terenul împrejmuit cu sîrmă ghimpată cu deplina recunoaștere a virtuților bărbăției, iar de compatrioți cu aureola martirajului.

Soarta nu m-a purtat niciodată pe drumul larg al evenimentelor, ci mai degrabă pe cărări lăturalnice, pe care totul se desfășura parcă normal, ca în viață, totuși la o scară diferită, ca într-o reproducere neglijentă sau fragmentară, fără împlinire finală. Am trecut prin tot ce poate trece un om la anii mei : prin suferințele și bucuriile iubirii, am cunoscut succesul în viață și gloria. M-am lăsat antrenat de elanuri nobile și de cele mai josnice intenții. M-am aflat deseori în fața primejdiei. Am plecat în război. Ba am trecut chiar și prin emoțiile unui tată în devenire. Dar suferințele dragostei nu m-au împins niciodată la disperare, nici bucuriile la exaltare. Succesul s-a dovedit o iluzie cu totul personală,

iar gloria o glumă a prietenilor. Elanurile nobile se produceau în pat, înainte de a adormi, înțesînd întunericul nopții și destrămîndu-se la lumina zilei. La intențiile mele josnice renunțam din lene sau nehotărîre. Cît privește pericolul, a reieșit pînă la urmă, ciudat lucru, că pe teren amenințat, de fapt, numai eu unul nu eram pregătit să-l înfrunt. Din război m-am întors în trei sferturi de ceas, iar ca tată... ce-i drept aș fi vrut să trec sub tăcere acest aspect... m-am ales doar cu emoțiile, cu eventuala posibilitate de a deveni tată, dar totul n-a durat mai mult de patru secunde...

Nu sînt în stare să lămuresc de ce vina pentru rolul secundar în evenimente și trăiri (am fost întotdeauna doar un actor care interpretează prost și fără convingere un rol impus și scris fără har și reflectînd stîngaci realitatea, niciodată — ca alții — eroul unor evenimente autentice) am pus-o pe seama străstrăbunicului meu.

Cu acel străstrăbunic am putea spune că începe neamul nostru. Dincolo de el nu mai răzbate nici interesul nostru și nici sursele informative, care, chiar și în ceea ce-l privește, sînt destul de firave: străstrăbunicul s-a impus mai degrabă ca o anumită primă rațiune constructivă, decît ca ființă vie, cu același sînge ca și noi. Probabil, dacă n-ar fi fost faptul că tocmai el a strămutat izvorul forței fecunde a familiei din Franța în Polonia și în felul acesta oameni cu numele nostru au început să se nască polonezi, și nu ca pînă atunci francezi, nu ne-ar fi preocupat deloc. Nu-mi dau seama care să fie

cauza acestei indiferențe față de propriul viitor. S-ar putea ca rațiunea ei să rezide în forța congenitală cu care se manifestă interesul pentru propria persoană în familia noastră. Forța aceasta nu îți lasă răgaz să te preocupi de membrii contemporani ai familiei, decît în măsura în care o cer sentimentul și bunul simț. Dar s-ar putea tot așa de bine ca profundele sentimente naționale să ne fi dirijat preocupările numai spre ceea ce este polonez în noi; la străstrăbunicul ne-a interesat doar faptul că ne-a făcut pe noi polonezi, dar el ca persoană nu ne-a preocupat pentru că, fie vorba între noi, a fost un francez. Ce ar fi putut el să aibă comun cu noi?

Foarte posibil, ca providența, observînd că, dintr-o scăpare, s-a strecurat o eroare îngrozitoare — oameni care, conform unui plan prevăzut, ar fi trebuit să se nască francezi, se nășteau pe neașteptate polonezi — să fi dorit să-și îndrepte greșeala. Fiind pe cale să cîștige polonitatea, l-a amestecat pe bunicul meu în revoluția din 1863 și, după înăbușirea ei, l-a silit să fugă în Franța. Dar polonitatea s-a dovedit mai puternică decît providența. Șiretlicul nu a reușit. Tatăl meu, purces din izvorul fecund strămutat în vechea matcă, a ieșit în mod cu totul imprevizibil un polonez autentic, cu toate calitățile și defectele neamului său. N-a avut nici o însemnătate că s-a născut și a crescut la Paris. Folosindu-se de prima ocazie ivită, s-a reîntors în țară și, din dorința celebrării acestui eveniment, m-a dăruit pe mine patriei. Dealtfel, a regretat el amar darul acesta, ajungînd la concluzia că a fost un dar cu cîntec. Să fie oare și patria de aceeași

părere ? Dar să nu ne pripim în a ne formula o opinie în acest sens.

În orice caz, providenţa, în loc să dreagă greşeala, a încurcat-o şi mai rău: mi-a pus în spate toate defectele francezilor şi polonezilor, pe care strămoşii mei au reuşit să le acumuleze şi pe deasupra şi cetăţenia franceză, care a devenit pricina acestei captivităţi ale mele, atît de nemaiauzite şi de deosebite de toate cele ştiute pînă în prezent.

Pe mine unul nu m-a preocupat deloc providenţa, în schimb m-a interesat străstrăbunicul meu.

Ştiam despre el doar că fusese ofiţer în armata lui Napoleon, unul dintre aceia care nu s-a mai întors din campania în Rusia, nu pentru că ar fi căzut pe cîmpul de onoare, ci din cauza unei complicate aventuri amoroase: s-a însurat cu o poloneză şi a rămas pentru totdeauna în Polonia.

Mă gîndeam la el cîteodată şi, aşa cum am mai spus, îl făceam răspunzător de soarta mea. Practic, opinia mea era complet nefondată. Totuşi, intuitiv, simţeam existenţa unei punţi care ne unea şi pe care se strecura către mine un destin uitat ori neîmplinit. Străstrăbunicul mă apăsa, mă sîcîia într-un fel cu totul nefiresc. Mi se părea cîteodată că din depărtările trecutului vrea să-mi destăinuie ceva, să-mi mărturisească nu ştiu ce, să-mi ceară iertare.

Un anumit concurs de împrejurări mi-a permis în cele din urmă să-i aflu povestea. Voi trece sub tăcere cum am ajuns la ea. O poveste legată de un moşneag de o sută doi ani, care-şi serba aniversarea, de o fotografie, de nişte prăjituri, de o icoană a Maicii Domnului împodobită cu flori şi nişte fişe verzi puse în ordine. Aceste amintiri se leagă în memoria mea din alte cauze cu o seamă de necazuri, rămase pînă în ziua de azi destul de vii în mintea mea. De aceea aş vrea deocamdată să nu mă opresc asupra lor. Dealtfel, aici e vorba despre străstrăbunicul meu şi nu despre altceva.

Aşadar:

François, străstrăbunicul meu, s-a născut la Lyon, cam pe vremea dezlănţuirii revoluţiei franceze. Tatăl lui fusese un băcan înstărit, care deveni totuşi rapid un convins republican. Ambele aceste calităţi vru să le transmită fiului său, dar se convinse repede că fiul îi înşală aşteptările şi că îi va înşela în viitor şi toate nădejdile. Era un băiat tăcut, visător şi pe care nu-l prea trăgea inima să participe la ceea ce se petrecea în jurul lui. Soarele sudic era prea puternic pentru el, prea arzător, prea violent dezvăluia realitatea, peisajul era prea concret, iar strigătele revoluţionare trezeau în el un singur sentiment: suferinţa fizică pe care ţi-o produce vacarmul. Nu-i plăcea să se joace cu cei de vîrsta lui. Cocardele tricolore prinse în piept şi jocul de-a ghilotina erau pentru el o prostie fără sens. Cînd a apărut Napoleon, acel zeu al băcanilor, care în pompa şi aventurile sîngeroase descoperiră în cele din urmă un plasament facil pentru sîcîitoarea nevoie de a avea o ideologie, tatăl lui François îşi află scopul existenţei, dar pentru băiat şi de această dată totul n-a fost decît neplăcuta suferinţă pe care ţi-o produce vacarmul. Ajunsese un flăcăiandru, dar nu-i venea să se apuce de nimic: cu-

lorile erau prea violente și vacarmul din jurul lui prea strident. Cel mai mult îi plăcea să zacă întins pe sacii cu făină din spatele prăvăliei și să-și răsucească o buclă ce-i cădea pe frunte, visînd la îndepărtate orizonturi largi, ușor încețoșate pline de liniște, de pace și de o leneșă neorînduială. Tatăl dispera, înjura, dar nu izbuti să-și determine băiatul să se apuce și el de ceva. În cele din urmă, aproape printr-un vicleșug, îl dădu la școala de ofițeri. Să-și închine viața Franței și lui Napoleon (ba, chiar Europei ; și pe atunci se vorbea așa), măcar atîta folos să se aleagă de pe urma lui.

Și iată că într-o seară de primăvară a anului 1812, François trecu călare pe șoseaua Mokotów în uniforma gărzii. Inima îi bătea cu putere, privea în jur uimit. Recunoștea orizonturile largi la care visase în cămara din spatele prăvăliei, își îmbăta auzul cu liniștea satului polonez, își gonea privirea peste căsuțele semănate în neorînduială, pînă ce, în sfîrșit, se opri, întrucît la o bătaie de pușcă înaintea lui văzu un conac de lemn, înconjurat de verdeață, peste care se lăsa încet vălul trandafiriu al pîclei crepusculare. Lătra undeva un cîine, prin perdeaua de la fereastră se văzu o lampă aprinzîndu-se. François se apropie, își legă calul de gard și bătu la ușă. În pridvor dădu năvală întreaga familie : bătrînul boier în straie poloneze și cu mustăți cărunte, mama — o matroană albită, și fiica cu cosițe blonde.

— Mi-ați putea da găzduire ?

— Găzduire ? Pentru dumneavoastră totul, totul, strigară toți trei, dar cel mai tare duduca

Constanța, viitoarea mea străstrăbunică. Se numărau printre aceia care erau convinși că Napoleon s-a născut pentru a izbăvi Polonia de asuprirea Rusiei. După cîteva zile înțelese și François de ce se înrolase sub stindardul lui Napoleon : bucla nu-i mai cădea leneș pe frunte, mișcările îi deveniră energice și sigure.

Cînd să plece, stătu de vorbă mult, mult cu Constanța și în încheiere îi spuse :

— Plec să vă eliberez orizonturile voastre largi și să le lărgesc și mai mult. Cînd mă voi întoarce, veți fi liberi, iar pe tine te voi lua cu mine în Franța.

Sări în șa drept și mîndru, salută cu sabia, dădu pinteni calului, care porni în trap mărunt, azvîrlind grațios din picioare. Coiful cu panaș îi străluci la o cotitură, iar Constanța își flutură îndelung, îndelung batista.

După cîteva luni François se reîntoarse după asediul Moscovei. Era singur-singurel pe întinderea enormă, pustie, albă. Calul abia se mai tîra, cu capul plecat. François nu mai avea nici sabie și nici coif pe cap. Bucla îi căzuse pe frunte, își pierduse și cocarda Legiunii de Onoare. În ochi îi sălășluia oboseala teribilă, zdrobitoare, a orizonturilor prea largi. Fruntea brăzdată de încercările războiului, nebunie, înfrîngere și decepție. Mergea clătinîndu-se, cu mîna apăsată pe inimă.

François nu se va mai întoarce în Franța. François nu-și mai dorește decît un singur lucru : să ajungă la conacul din Mokotów și acolo să cadă cu brațele cruce în pridvor.

Iată portretul străstrăbunicului meu.

II

MÎNCAREA-I lucrul principal — spune Thomson. Se întrerupe pentru o clipă, privindu-şi faţa în oglinjoara pe care a atîrnat-o la fereastră. — Iar m-am tăiat, *bloody as*... Mîncarea-i lucrul principal... Uitaţi-vă numai la haremul ăsta de guvernante franţuzoaice... aici Thomson se întrerupe fără nici un motiv. Aşteptăm să-şi reia ideea. Zadarnic.

Thomson va amuţi pentru cîteva zile, pînă cînd îi va veni iar chef de vorbă. Lucrul acesta se petrece periodic, dar numai dimineaţa sau seara. Cîteodată, cînd se antrenează, povesteşte, de exemplu, cu lux de amănunte, cum a băut el vodcă la „Café Club" împreună cu dansatoarele de cabaret. Dar alteori aruncă doar o frază întreruptă la jumătate, după care se retrage ca o broască ţestoasă în carapacea ei. De cincisprezece ani conduce un oficiu la Varşovia, vorbeşte curgător, deşi foarte prost limba polonă şi cînd aminteşte de Polonia i se întîmplă să spună : „noi". Odată, în timpul unei tăceri de trei zile, seara, cînd se întinse să se culce căzu pe gînduri de parcă ar fi vrut să-şi amintească ceva, îşi scoase încet pantalonii, iar apoi veni în cămaşă în mijlocul camerei şi începu să cînte, mereu îngîndurat :

Daisy, Daisy give me your answer, do
I am half crazy all for the love of you.

Iar apoi, preţ de vreo zece minute, dansă, ridicîndu-şi sus picioarele şi fredonînd pe sub nas

melodia acestui cîntecel. Se purta aşa de parcă n-ar fi fost nimeni în cameră, de parcă privirile noastre uimite nu l-ar fi obligat să facă o anumită legătură între dansul lui şi prezenţa noastră.

Are aproape patruzeci şi cinci de ani şi faţa proaspăt rasă a unui englez dintr-o reclamă de săpun de bărbierit. Nu cere niciodată nimănui nimic. Dacă nu are ţigări nu mai fumează, dar nu primeşte să i se ofere. Dacă în schimb are de toate din belşug mulţumită pachetelor, primeşte cu plăcere ce i se oferă, dar nu se revanşează niciodată. Toţi ţin la el, cît timp a stat în lagăr a fost singurul om căruia nimeni nu a avut nimic să-i reproşeze.

Cînd Thomson se ascunde în carapacea lui, discuţia se curmă, descumpănită. Aşa că pot dormi imediat. Dar abia încep să se desluşească în lumina tulbure a zorilor siluetele, că din nou vocea stridentă mă face să sar în sus :

— Mîncarea, sigur că mîncarea, fără mîncare ai crăpa, dragă Thomson, şi tu ce-ai vrea, măi frate ? Să trăieşti cu versuri ? Ce ? Ce ? — Deşi după glas îţi dai seama că nu-i vorba de o întrebare retorică, Thomson nu-i răspunde, pentru că Thomson de acum nu mai există. — Guvernantele au dreptate, ce are a face că put groaznic. Au dreptate guvernantele. Ah, ia gîndeşte-te numai, pîiniţă albă şi proaspătă, uite atît unsă cu unt, o cafeluţă cu caimac. Ce ? Nu-i straşnic ? Ai înfuleca, măi frate, şi ai da fericit din coadă, ori aşa, ai să cobori acum la masă, să înghiţi o pîine neagră şi mucegăită şi să bei nişte lături puturoase... — Se opri, apoi se uită în neştire la burta lui şi adăugă fără nici o noimă — *Naplevat !*

Ne uluiește pe toți acest Roullot. Este francez autentic, polonizat în urma anilor îndelungați petrecuți la Varșovia. Îi este la fel de ușor să vorbească în polonă sau franceză. Cînd l-am cunoscut în închisoare, era un distins domn în vîrstă, respectat în sferele comerciale, doar atît că era cam palavragiu și farseur, ceea ce, însă, nu am putut observa imediat, pentru că noi credeam tot ce ne spunea el. Fără îndoială că fiind internați în clădirea școlii acest fapt a trezit în el pe încetul o neconsumată atitudine școlărească, uitată undeva în îndepărtate timpuri. A început prin a ne spune la toți „tu" și a se exprima într-un jargon școlăresc, teribil de contrastant cu părul lui alb și cu aspectul grav. Pe de altă parte, nu suportă să fie contrazis că această clădire de școală este într-adevăr o școală. O școală incontestabil germană. O dovedesc atît linia arcadelor și îmbinarea culorilor, cît și atmosfera de ordine specifică, în care pînă și obiectele neînsuflețite se subordonează reciproc cu severitate, așa cum, probabil, se subordonau aici ființele, sau capetele tunse, mai mari sau mai mici.

Dar în afară de asta, în tot ceea ce ne înconjoară există ceva pur școlăresc, ce doar e mascat de decoruri naționale. Ceva universal școlăresc, ce au cu siguranță toate școlile din lume. Nu știu dacă este mirosul pardoselilor ceruite, sau planșele de matematici, de științele naturii sau de umanistică, încărcate de privirile ostenite ale elevilor, sau poate ferestrele înalte, dincolo de care clocotește viața adevărată, liberă de chinul organizat al învățăturii. Acum, cînd unul dintre noi stă în dreptul unei astfel de ferestre, ar fi greu ca

gîndurile lui să nu se contopească cu gîndurile școlarilor germani, bîntuind încă pe aici. Nu, indiferent dacă germani sau de altă nație. Elevul care privește în timpul lecției pe fereastră este numai elev, cetățean al universului școlăresc, mistuit de dorul după o altă viață, pe care abia o bănuiește dincolo de fereastră. Cu elevii germani, care poate în clipa asta plătesc cu sînge pe frontul îndepărtat libertatea de dincolo de zidurile școlii, ne unim în dreptul ferestrelor prin aceleași dorințe, de a trage la fit, de a fugi undeva pe malul rîului să prindem fluturi, să ne întindem pe iarbă și să tragem liberi din țigară, fericiți că nimeni nu ne urmărește și nu ne limitează mișcările la cele impuse de programul consiliului pedagogic. Ciulim urechea, privim la ceas : clopoțelul, clopoțelul. Clopoțelul ar fi fost timpul să sune triumfalul semnal al libertății, care vestește că lecția a luat sfîrșit : iese în goană pe poarta școlii mulțimea de elevi, fiecare alergînd către sine, către viața sa.

Zadarnic.

Ceasul arată că răbdarea în a îndura constrîngerea s-a epuizat demult, dar clopoțelul tace. Paznicul, care supraveghează ordinea trebuințelor omenești, a adormit pentru cîțiva ani. În zadar ciulim urechea. Putem prinde cel mult semnalul alarmei antiaeriene, care, deși ne bucură și ne face inima să tresalte, este tot atît de departe de eliberare ca și orizonturile de dincolo de fereastră. Se împlinește visul care chinuie ani de-a rîndul pe fiecare dintre noi : ești smuls pe neașteptate de la îndeletnicirile stabile de adult și marș înapoi la școală. A intervenit o neînțelegere, o întoarcere în timp ;

se vede treaba că nu ți-ai făcut cum trebuie datoria de școlar cu ani în urmă și că te miști ilegal prin maturitate. Încă o dată trebuie să iei totul de la capăt.

Da. Acest vis s-a împlinit : de la lecția de polonă am fost dat pe ușă afară, la germană am o temă grea pentru vacanță, la istorie trebuie să dau corijența, iar la aritmetică am făcut greșit toate socotelile și trebuie să le iau de la început.

— Fapt este — spune domnul Wildermayer, un alsacian care vorbește polona cu accent — că nu ne dau prea bine să mîncăm aici. La noi în Podole, acolo să te ții mîncare ? Doamne, Dumnezeule ! Îmi amintesc, cînd se adunau oaspeți la noi, la fabrica de zahăr, se tăiau atîtea vite, cît ar ajunge astăzi pentru aprovizionarea unei întregi divizii nemțești pe timp de o lună... *Vous savez, Vilbert, chez nous en Podolie...* — se adresează el poetului Vilbert, singurul francez din sala noastră care nu știe polona. Domnul Wildermayer vorbește polona cu accent străin, dar cînd trece la franceză e greu să găsești pe cineva cu un accent din Overn mai frumos, deoarece o parte din viață și-a petrecut-o în Clermont-Ferrand, iar în Alsacia nu a fost niciodată.

Cu un glas monoton îi ține acum lui Vilbert un curs despre Podole. Ceea ce din nou mă adoarme.

În acestă sală de clasă sîntem opt cu toții. Am fost aduși din Varșovia. Doi englezi autentici, doi francezi, eu unul, polonez cu cetățenie franceză, iar ceilalți niște ciudățenii franco-polono-engleze, unici în felul lor. În fiecare dimineață, la sculare, au loc astfel de discuții, sau altele asemănătoare, ca un acompaniament la trasul pntalonilor, la bărbierit, sau la rostogolitul leneș de pe o parte pe alta. Limba de bază care se folosește este polona, deși uneori discuția decurge în franceză sau engleză. Al doilea francez autentic în afară de Vilbert, abatele Cléont, înțelege totul în polonă, dar, deși a locuit în Varșovia cincisprezece ani, singurul cuvînt pe care l-a învățat este „numai". De aceea, deși ia parte activă la discuții, chestiunile care-l privesc le expune întotdeauna exclusiv în franceză. Se află în niște relații ciudate cu Thomson, care și el înțelege ceva pe franțuzește, dar de vorbit nu-i în stare în această limbă să scoată nici măcar un singur cuvînt. Pot spune cu tot curajul că aceștia doi se cunosc numai din auzite. Nici vorbă să se poată înțelege între ei direct. Asemenea combinații sînt mai multe în camera noastră, ca Vilbert și Thomson, care n-au aflat nici o modalitate de a se înțelege, sînt cu toate acestea, sau poate tocmai de aceea, prieteni la cataramă. Vilbert a venit în Polonia la 30 august 1939. Încîntat de studiile făcute asupra poeziei poloneze, a vrut să cunoască personal țara lui Mickiewicz și a lui Słowacki...

Mă trezește o hărmălaie teribilă : urlete, strigăte, bătăi într-o tobă, sau într-un ciaun. Sînt deck-boy-ii care coboară la micul dejun. Mă ridic și mă așez pe marginea patului : ora opt. E timpul să mă scol ca să mai pot ajunge la masă. În sală nu mai e nimeni. Abia am mai prins cu privirea în dreptul ușii fluturarea hainei de casă a abatelui Cléont. Îmi trag repede hainele pe mine, nu mă mai spăl și nu mă mai bărbieresc — și așa înainte de prînz nu am să o văd pe Suzanne de

2 — Lacul Constanța — c. 1/1170

aproape ; pînă la ora douăsprezece este de serviciu sergentul Schröder. Sar cîte trei trepte deodată, ca la şcoală în recreaţia mare, la primul etaj îl depăşesc pe abatele Cléont, mai am de parcurs coridorul lung de la parter şi aproape că mă prăvălesc peste Klaus, care stă în uşa uriaşei săli de gimnastică, transformată în sufragerie, gata să scoată cheia din uşă.

— *Immer der letzte*, mormăie fără chef şi bagă cheia în broască.

— *Noch der Priester*, arăt eu cu degetul în urma mea.

Klaus este catolic, aşa că mai aşteaptă o clipă. Suzanne stă la masa ei. Schiţez un salut banal, adică nu vreau să dau nimănui prilej să facă observaţii deplasate. Suzanne dă din cap şi zîmbeşte, aşa că nimeni în afară de mine să nu poată desluşi nimic deosebit în zîmbetul ei. Se uită la mine cînd trec. Simt că se uită şi după ce am depăşit-o, însoţindu-mă cu privirea pînă la masa mea. Mă cam deranjează chestia asta.

— Sînteţi nişte porci, le spun, aşezîndu-mă, aşa, ca să spun ceva, nu m-aţi trezit şi abia am ajuns la vreme.

— Să te trezim nu am reuşit niciodată ; întîi te plîngi că te deranjăm cu discuţiile noastre şi pe urmă mai ai şi pretenţii.

— Dumneata ai tot dormi cît e ziua de lungă, adăugă altul.

— Păi sigur, am ceva mai bun de făcut ?

— Ei, lasă, lasă, s-ar părea că nu-i deloc rea treaba pe care o învîrţi dumneata pe aici, toţi te invidiază...

Izbucneşte un rîs general.

— Vă rog, fără aluzii deplasate, le spun, dar sînt mulţumit şi zîmbesc şi eu. Puţin enigmatic.

Se aşterne tăcerea. Toţi se pregătesc de masă cu evlavie. Îşi desfac tot felul de pacheţele, oftînd, taie pîinea şi o scobesc de mucegai.

Îmi rotesc privirea prin sala de gimnastică. Încă nu mă pot dumiri, cum de am ajuns aici, la marginea de apus a Germaniei. E ceva ca în basmele în care vrăjitorul îşi poartă eroul fără voia şi participarea acestuia prin ţări depărtate şi necunoscute.

Se aud nişte bubuituri şi explozii. Thomson citeşte o carte. Roullot îi urlă la ureche : „Ei, ei, Thomson !“ — Thomson întoarce capul şi nimereşte în degetul întins al lui Roullot. Roullot izbucneşte într-un rîs prostesc. Thomson se reîntoarce la cartea lui de parcă nimic nu s-ar fi întîmplat.

În sală se află zece mese uriaşe, fiecare din ele cu vreo treizeci de persoane ; cea mai neobişnuită adunătură din întreaga Europă : chipurile englezi şi francezi, dar mulţi dintre ei monstruoase combinaţii de natură paşaportară şi corcituri ale diferitelor naţiuni. Două grupe care se evidenţiază cel mai mult sînt : cea formată din şaptezeci de guvernante franţuzoaice din Varşovia şi grupa marinarilor englezi pescuiţi de pe un vas comercial, undeva pe lîngă coastele Norvegiei ; doi ofiţeri, zece neptuni bărboşi şi cincisprezece băieţi de punte zurbagii.

Se aud din nou bubuituri. Thomson îşi citeşte cartea. Vilbert şi Mac Kinley discută despre Bergson, Wildermayer s-a tăiat la un deget şi se uită nenorocit în jur, văicărindu-se : — O, o, o.

Se aduce cafeaua. Începe o luptă nemaipomenită. Se întind mîini și se retrag. Se aude un glas disperat: „La rînd!“ — Vilbert și Mac Kinley discută despre Bergson. Thomson își citește cartea.

Deodată, se apropie cineva în fugă de masa noastră și șuieră în șoaptă:

Elveția a declarat război Germaniei sau invers. În orice caz cam așa ceva. Cei care au fost în bucătărie au auzit de la bucătăreasa, care tocmai ce venise din oraș. E dandana mare...

— Se aud niște detunături, spun eu.

Vine în fugă un altul:

— Nemții au intrat în Elveția: Elveția opune rezistență. Auziți împușcăturile? Artileria elvețiană încearcă să nimerească în cazărmile de lîngă noi.

— Eu le-am aflat pe toate astea dis-de-dimineață, spune Roullot, dar n-am vrut să vă neliniștesc.

Mai vine unul în fugă.

— Se pare că *Zahlmeister*-ul discută sus cu locotenentul. Urmează să ne ducă la adăpost.

În sală domnește o mare agitație. Abatele își toarnă cafea în termos, alții se cațără pe bănci, forțîndu-se să vadă ceva prin ferestrele cocoțate. Klaus urlă ca un apucat:

— *Jeder auf seinem Platz!*

Vilbert și Mac Kinley discută despre Bergson. Thomson își citește cartea.

Prin sală trece intendentul. Îl trimitem la el pe Olek Lampion. Olek, fiind evreu, se are foarte bine cu toți și servește de intermediar în toate afacerile.

Se întoarce după o clipă și dă din mînă.

— Basme. Un lucrător de la căile ferate l-a împușcat pe un polițai nu departe de graniță, fiindcă se ținea după nevastă-sa. De aici toată dandanaua. Iar detunăturile sînt exerciții de pe poligonul de trageri.

Toți au mine dezamăgite.

— Știu că v-am tras pe sfoară, rîde Roullot, mari fraieri mai sînteți. Ha, ha, ha!

Abatele își varsă cafeaua din termos. Wildermayer deschide *„Bodensee Rundschau“*.

— Iar le-au scufundat englezilor șaptesprezece mii de tone, spune. Ei, ce-o să mai iasă din toate astea!

Sala se liniștește. Thomson își pune cartea deoparte și își soarbe cafeaua. Vilbert și Mac Kinley tac unul alături de celălalt, gînditori, privind paralel în gol, mestecînd tacticos pîinea.

După micul dejun se poate ieși în curte: de la 8 la 10 bărbații, de la 10 la 12 femeile. Curtea este destul de spațioasă, închisă din două părți de aripile clădirii școlii, iar din celelalte două laturi de un gard de lemn, dincolo de care se ridică la cîteva sute de metri spre apus construcția cenușie a cazărmii. Împrejur sînt grădini și căsuțe, mai departe se văd cîmpuri și o colină, pe care se află ceva, în legătură cu care se poartă permanente dispute: unii zic că ar fi un castel de apă, alții — monumentul lui Hindenburg. Nimănui nu i-a trecut prin cap să-l întrebe pe un polițist sau pe un ostaș. Nu cred totuși să fie o dovadă de neorientare. Mai degrabă se face dinadins. Rezolvarea finală nu-i chiar așa de importantă, în schimb întreaga chestiune oferă ocazia unor dispute, împărțiri pe tabere și a unor conflicte inte-

resante, în timpul cărora poţi enunţa la adresa adversarului cele mai diferite învinuiri de ordin general şi poţi să-i arunci în faţă dispreţul, pentru că nu cunoaşte legile traiului în comun. Acum cearta s-a mai domolit, pierzîndu-şi din forţa ei de atracţie, dar, într-o vreme, fusese foarte, foarte aprinsă : se întîmpla ca două zile şi jumătate castelanii cu hindenburghezii să nu-şi vorbească şi să refuze să-şi dea mîna.

În curte cresc cîţiva castani răzleţi şi sînt cîteva bănci, care, cît e ziua de lungă, se rotesc în jurul axei lor după soare, ca floarea-soarelui. Acum s-au aşezat doar cîţiva neptuni, ceilalţi n-au de ce să se grăbească, pentru că sînt, în general, ori însuraţi, ori la o vîrstă respectabilă, care-i scuteşte de bănuielile întreţinerii unei atmosfere imorale în relaţiile între sexe, aşa că pot ieşi în curte toată ziua. Boy-ii imediat după masă se ascund prin „aborturi“ [1] şi tot felul de unghere de la pivniţă pînă la pod, ca să scape de muncile din lagăr. În cele din urmă sînt însă descoperiţi, dar tot le mai reuşeşte să mai ciupească puţin din timp.

Am trecut prin curte o dată în linie dreaptă şi de două ori pieziş. Soarele străluceşte minunat. Mi se învîrteşte în minte tema uneia dintre simfoniile lui Brahms şi o propoziţie scurtă : *„C'est pas fini“*. De ieri mă obsedează : *„C'est pas fini“*. M-am oprit lîngă gard. Totul străluceşte în jur sub picăturile de rouă. Lacul Constanţa nu duce lipsă de apă. În fiecare seară se ridică ceaţa. În zori o regăseşti în picăturile de rouă, pe acoperişuri, caldarîm, copaci şi pe cîmpiile îndepărtate.

[1] *Abort* — latină. (Germ.)

Pietrele din curte strălucesc ca după ploaie, băncile sînt umede. La soare totul se zvîntă repede. Ce-ar mai fi dacă toate cele din jur ar pierde capacitatea de a se usca ? S-ar produce un lent potop care ar dura veacuri, iar după cîteva mii de ani toată valea aceasta s-ar transforma într-un lac. Dar poate că nu toată roua reuşeşte să se zvînte de fiecare dată ? Catastrofa potopului există, dar se prelungeşte în timp : *„C'est pas fini.“* Mă aflu în mijlocul unui potop înfiorător, chiar în inima stihiei dezlănţuite şi mă apăr doar prin dimensiunea timpului ce mi-a fost acordată mie. Dar dacă deodată timpul şi-ar chirci dimensiunea întinsă pe mii de ani într-o singură secundă, aş fi brusc inundat şi nimicit de imensitatea apelor. Se petrec atîtea cataclisme. Oare omenirea nu va fi cîndva ameninţată de chircirea timpului ? Oare moartea nu este tot un soi de chircire a timpului ?

„C'est pas fini. C'est pas fini“. — De unde mi-a mai venit şi asta ?

Ce sens are să priveşti aceste cîmpii ? Începe o nouă zi. Din nou se vor tîrî cu toţii ca nişte spectre prin sălile de clasă şi coridoare, jucîndu-se de-a baba oarba, cu convingerea că nimic nu se poate întîmpla şi nimic nu poate surveni. Pe un teren limitat şi cu un număr limitat de oameni se pot prevedea toate combinaţiile.

Nu mă pot deloc obişnui cu faptul că sînt aici. Împrejurările şi locul, nu vin deloc în contact cu mine, atît de mult ne deosebim, încît mă simt străin şi mă întreb uneori cu uimire : cine sînt eu, de fapt ? Ce se petrece cu existenţa mea ? Tot ceea ce a însemnat existenţa mea a rămas undeva

departe. Tot ceea ce nu a însemnat ea se află acum aici, în jurul meu. Existenţa mi-a fost diabolic schimbată şi, nu pot înţelege ce să fac cu mine.

În apropiere curge Rinul.

Die schönste Jungfrau sitzt...

Oare unde stătea Lorelei? Poate pe aici pe undeva pe aproape? Îşi pieptăna părul cu pieptenul de aur, o adiere înfiora Rinul şi munţii se ridicau întunecaţi în lumina apusului.

O, Lorelei, Lorelei!

Ce s-o fi întîmplat că m-am întristat aşa? Să nu-mi mai amintesc oare basmul străvechi? Unde or fi bătrînele mele basme? Rătăcite şi risipite zac undeva departe în ţară. Nu mai pot ajunge pînă la mine.

C'est pas fini.

Nimic nu se va întîmpla, nimic nu va surveni.

Oamenii din lagăr pe zi ce trece arată mai rău. Se plîng că mîncarea nu-i bună, dar mie mi se pare că îi ucide pe încetul convingerea că fiecare nouă zi nu va aduce nimic mai mult decît ziua precedentă.

Lorelei şi simfonia lui Brahms — cît de germane sînt toate în jur.

De unde mi-o fi venit acest: „*C'est pas fini*"? Ori a spus-o cineva de curînd, ori am citit undeva. În orice caz ştiu că era important. Trebuie să mă duc să mă spăl şi să mă rad. Mi s-au udat pantofii de la roua asta nemţească matinală.

La fereastra din dreptul scărilor, în faţa încăperii în care dorm soldaţii care-şi desfăşoară grija

asupra noastră, micul Syd Dumbton lustruieşte o pereche de cizme.

Armata şi poliţia îşi împart grija în ceea ce ne priveşte: soldaţii se ocupă cu hrănirea şi administraţia, poliţia cu ordinea, cu alte cuvinte îşi bagă nasul peste tot. Mai marele puterii militare este *zahlmeister*-ul, iar al poliţiei — un locotenent gras şi chel, cu maniere dictatoriale. Grija aceasta este strict divizată. Cred că dacă într-o bună zi mi-ar veni chef să fug, aş putea să ies liniştit pe uşă, chiar pe sub nasul soldatului; nici măcar nu s-ar uita la mine. Este imposibil să nu observi că ambele foruri poartă în ceea ce ne priveşte o luptă tacită pentru supremaţie. *Zahlmeister*-ului îi place să dea dispoziţii care contravin cu dispoziţiile date mai înainte de locotenent, şi invers. La fel ca în internatul la care am urmat ca elev, directorul laic al şcolii cu preotul rector.

— *Hallo*, zîmbeşte Syd şi îmi face un semn cu peria.

— *C'est pas fini*, îi răspund ca un idiot şi abia după cîteva secunde îmi dau seama că am vrut de fapt să spun: bună ziua. Syd va fi convins că „*c'est pas fini*" înseamnă bună ziua. Lustruieşte la cizme de zor de-i dîrdîie obrajii şi se face tot stacojiu. Va primi în schimb pentru treaba asta o bucată de pîine, cîţiva pfenigi, şi puţine ţigări.

Îi admir pe englezii ăştia. Un polonez n-ar lustrui cizmele unui neamţ nici dacă ar trebui să moară din cauza asta. Francezul ar face-o, dar numai sub ameninţarea revolverului. Chiar şi un neamţ, dacă — invers — ar trebui să cureţe ciz-

mele unui englez, ar considera-o drept o umilire a mîndriei naționale. Dar englezul o poate face fără nici un fel de prejudiciu pentru sine și întregul imperiu, fără a șoca pe nimeni. E vorba de o superioritate atît de temeinic fondată, încît scapă observației curente și lipsește de sens încercările vieții. Tuturor celor din jur li se întîmplă pe rînd să fie dureros călcați pe bătătura onoarei naționale, încît sar imediat în sus, blestemă și spumegă. Dar piciorul onoarei britanice nu are bătături, nimeni nu o poate răni. Este superioritatea aristocratică cu ascendent asupra nesiguranței de sine a parvenitului. Un bătrîn aristocrat poate să-și permită orice, se mișcă în cercul bunei-cuviințe transmisă conștiinței lui de un șir de generații și nu poate trece dincolo de acest cerc, deși poate chiar ar dori-o, pentru că orice ar face se transformă în mîna lui, în mod magic, într-un exemplu de bună creștere. Dar ia să încerce să facă o faptă identică un parvenit de rînd, mitocănia lui i-ar îngheța pe toți cei din jur și ar fi dat imediat pe ușă afară.

La cotitura scărilor dă peste mine ca un bolid domnișoara Birmin, pe care pînă acum am văzut-o doar de la distanță.

— Iertați-mă, îmi spune ea în polonă, iar după o clipă adaugă : — *excusez moi.*

— Sînteți poloneză ? o întreb mirat.

— Nu, japoneză, îmi răspunde și o rupe de fugă mai departe.

Mă uit după ea. Îmi place. Este înaltă, zveltă și mlădioasă. Nu are mai mult de nouăsprezece ani și totul la ea este la granița dintre fată și femeie. Poartă un costum bleumarin care ar putea

fi luat drept uniformă de școală. Șuvițele rebele ale părului ei blond închis îi cad în ochi.

— Da' dumneavoastră nu sînteți francez ? aud cum îmi strigă de la un etaj mai jos.

— Nu, îi răspund, chinez.

— De ce îmi răspundeți așa urît, cînd eu vă întreb politicos.

— V-am vorbit, cum mi-ați vorbit.

— Dar eu sînt femeie.

— Încă nu, strig eu și o aud cum izbucnește într-un rîs ștrengăresc.

De unde știe ea așa de bine polona ? Ce plăcut acest scurt-circuit polonez. Îți lasă impresia că pentru moment existența a intrat în formele sale proprii.

În cameră sînt cîteva persoane. Își termină toaleta de dimineață, își fac paturile. Vilbert, la masă s-a și apucat de scris. Scrie toată ziua, în orice poziție și în orice împrejurare. Mac Kinley stă în fața lui cu o carte în mînă. Mă aplec și mă uit la copertă : Seneca. Mac Kinley este lingvist și intelectualist. Are o școală a sa în Varșovia, vorbește perfect în toate limbile numai polona n-a prea putut s-o învețe. Stilul lui constă într-o aspră critică la adresa Angliei. Afirmă cîteodată că ar fi fost mai bine pentru țara asta dacă ar fi învins-o nemții. Un capriciu de principe, care sprijină mișcarea țărănească, convins că nu-l amenință nimic. Acest mod de a vorbi îi consolidează dominația.

Mi-am adus puțină apă într-o farfurioară și am luat din dulap oglinjoara lui Thomson. Thomson ne-a rugat să nu-l mai întrebăm de fiecare dată dacă se poate, că asta-l plictisește. Oglinjoara

atîrnă în dulap și o poate lua fiecare cînd vrea, cu condiția să o pună la loc. Dacă cineva o sparge nu-i nevoie să-l anunțe despre cele întîmplate, ci să cumpere alta imediat.

Mă bărbieresc și mișcările lamei pe obraz îmi amintesc din nou : *C'est pas fini. C'est pas fini.*

Mă uit pe sub sprîncene la Vilbert. Lucrează ca o mașină cu aburi. Hărnicia lui este uluitoare. Este cu siguranță o trăsătură a francezilor. Ei, Franță iubită, oare nu cumva ai ostenit ? Scrie iar un poem, de care se vor extazia cu toții. Mi-a venit chef să-l deranjez puțin. Arunc așa într-o doară și impersonal, dar în franțuzește :

— Nimic nu mă face mai mult să rîd ca pretențiile francezilor față de Anglia, care chipurile i-a implicat în acest război în vederea scopurilor ei egoiste. Asta seamănă cu explicația pe care o dă un om în toată firea după ce a prădat o casă de bani : că a fost instigat de alții să o facă. Dacă cineva s-a compromis, mai bine să stea liniștit în banca lui, decît să vină cu argumente care-l compromit și mai mult și-i dezvăluie slăbiciunile. Dacă aș fi francez, aș prefera să spun la toată lumea că Franța a instigat Anglia. Pot fi de acord că Anglia și Franța s-au angajat într-o cursă de concurență, dar dacă este așa, Franța a fost aceea care a pierdut și nu numai la nemți, iar acum își afișează cu resemnare rușinea. E un fiasco complet. Franța se comportă ca un copil de doi ani, pe care copiii mai mari îl înșală la jocul cu nasturi. Mă uit prin oglindă la Vilbert. O, l-am călcat foarte tare pe bătătură, dar strînge din dinți și tace. Știe bine, că dacă ar primi provocarea, discuția s-ar prelungi pînă la prînz și n-ar mai reuși să scrie un cuvînt.

Mac Kinley ridică ochii din carte.

— Cred, spune, că nu aveți deloc dreptate. Anglia nu-i lipsită aici de vină. Cînd Henric al VIII-lea...

Vilbert oftează din greu, aruncă tocul ostentativ și, sprijinindu-și capul în mîini, privește pe fereastră.

— Dar, încheie Mac Kinley, să renunțăm deocamdată la discuție, că-l deranjăm pe poetul nostru.

Se reîntoarce la cartea lui, Vilbert după o clipă își reia tocul, eu ies la baie, mă simt stînjenit. Vilbert este atît de atașat de Polonia. Nu demult a venit la mine supărat că am tăinuit de el existența lui pan Twardowski. Era de-a dreptul furios și a considerat faptul drept o șicană personală.

— *Voilà en quoi consiste votre amitié pour moi.*

Trebuie să-i furnizez permanent informații despre Polonia, din domeniul istoriei, literaturii și artei. Mă conving în felul acesta că nu știu despre Polonia nimic, absolut nimic. Și de ce aș ști ? Pînă acum nu am avut nevoie. Așa cum nu ai nevoie pentru a trăi să cunoști anatomia corpului sau teoria lui Darwin.

Mă întorc din baie înviorat. Acum trebuie să mă întind și să distrug prin somn timpul care se tîrăște pînă la prînz. Iau din dulăpiorul meu cîteva bomboane Wedel și într-o străfulgerare de secundă străbat strada Spitalului și salut cîțiva cunoscuți care se îndreaptă spre „Zodiac“ să-și bea cafeaua de dinaintea mesei, îi arunc lui Mac

Kinley o bomboană ; o prinde din zbor cu un : — *Thanks!* — spus tare, două le așez tăcut lîngă Vilbert. Îmi spune încet : — *Merci, mon cher* — fără să-și ridice privirea din hîrtii. Trebuie să recunosc că francezii au o mare calitate : nu țin mult supărarea.

Mă întind pe pat, închid ochii. Cred că va fi liniște. Paznicul liniștei mele este Moc Kinley. Ce-i drept indirect, dar asta n-are nici o importanță. Cînd Vilbert lucrează, Mac îi strunește pe toți să nu facă gălăgie. Și reușește, pentru că se bucură de considerație. Mai degrabă ca filolog decît ca intelectualist. Îi strunește să nu facă gălăgie pentru că este un intelectualist, dar îi reușește pentru că este filolog. Mulțumită acestui fapt eu pot să dorm. Ceea ce mă amuză și mă intrigă. Simt tulbure că de aici aș putea depăna un gînd mai profund, dar n-am chef. Soarele bate prin fereastră drept pe picioarele mele și mi le încinge. Mi-e bine. Și mi-ar fi chiar foarte bine, dacă n-ar fi sentimentul nesuferit, care nu cedează nici o clipă aici, că tot ceea ce capeți își trage seva din izvorul constrîngerii. Nu am mai primit demult scrisoare de acasă. O, Varșovie, Varșovie ! Nimic nu aștept atît ca scrisorile din Varșovia și de nimic nu mă tem mai tare. Nu de veștile proaste. Am încheiat cu Maica Domnului un contract unilateral, ca nici unuia dintre ai mei să nu i se întîmple nimic. Am convingerea că Maica Domnului a acceptat contractul, mai puternică decît credința în ea însăși. Nu de asta mi-e frică în scrisori. Mă tem de fărîmele Varșoviei, care se risipesc din ele și se învîrtejesc deasupra lacului Constanța, în roua de aici, în atmosfera coridoarelor și sălilor de

clasă germane. Se ciocnesc două lumi reale, care amenință cu catastrofa unei explozii lăuntrice, pentru că legile psihice îți permit să trăiești într-o singură lume reală, alungînd tot ce contravine acestei realități la periferia visurilor. Cînd omul este mînat din realitatea căminului părintesc în pribegie, să supraviețuiască printre străini, îl salvează arta înăscută a disimulării interioare și exterioare, ca expresie a autoapărării. Această artă a disimulării este *altera natura*. Pruncul are doar o natură somatică, pentru că nu-i capabil să joace teatru. Un om fermecător este acela care este un bun actor în viață. Și poseur-ul e un actor, atît doar că prost. Iar nenatural, acela care nu-i în stare să nu exagereze. Într-o existență transformată ca a mea, te vezi înconjurat de elemente noi, față de care nu se mai potrivește acea actorie din realitatea anterioară. Trebuie să improvizezi, să cauți o nouă formă de exprimare. Dar iată că din scrisori apar fărîmele trecutei realități. Poartă cu ele masca și costumul actoriei primordiale. Pe neașteptate, omul se trezește în noua realitate îmbrăcat în vechea costumație. Trebuie să se ascundă de oameni, ca să nu le sară în ochi nefireasca îmbinare a două timpuri opuse unul celuilalt care, concentrînd prin contopirea lor mai mult aer decît poate să cuprindă un spațiu limitat de sentimente ar produce o comprimare a atmosferei atît de copleșitoare pentru trup, că uneori ar stoarce lacrimi.

Așa, bătrînul actor uitat, stropește cu lacrimi costumul lui Hamlet, scos din fundul cufărului, care fusese pe timpuri costumul deplinătății trăirilor lui.

Ori de cîte ori aflu că ultima poştă nu mi-a adus nici o scrisoare, după o scurtă decepţie, încerc un sentiment de uşurare.

Varşovie! Pentru tine n-am mai îndrăznit să fac contract cu Maica Domnului, dar îţi jur că m-aşi ruga pentru tine în fiecare zi, dacă aş şti să mă rog. Hm... Oare ce se petrece pe strada Czerniakowska? Şi de ce tocmai pe Czerniakowska? Nimic deosebit nu mă leagă de această stradă. Îmi amintesc că odată mă întorceam cu Ludka de la Wilanów. Era pe seară, o zăpuşeală groaznică şi o aglomeraţie imposibilă. Platformele tramvaielor arătau ca stîlpii pontoanelor marine înţesate de scoici.

— O, oftă ea, ce zăduf! Adu-mi un pahar cu apă.

Şi se porni pe rîs. Puţin cam prea cu poftă, după părerea mea, ca pentru propria ei glumă. Oamenii se leagănă în ritmul tramvaiului, gătiţi cu flori şi frunze.

— Să nu crezi, spuse Ludka, gînditoare, că nu există unii bărbaţi, care într-o astfel de situaţie n-ar fi sărit în înghesuiala asta din tramvai şi într-o clipă n-ar fi fost înapoi cu paharul cu apă... Dealtfel — adăugă ea după o clipă — eu nu susţin că mie mi-ar place aşa ceva. Sigur că e absurd şi exagerat. Nici măcar n-aş vrea să fii tu aşa. Pur şi simplu am făcut o afirmaţie că există astfel de bărbaţi.

Tac şi strîng din dinţi. Orice aş spune acum s-ar întoarce împotriva mea. Mă hotărăsc ca pînă acasă să nu mai scot o vorbă. Între timp, Ludka devine foarte vorbăreaţă. Răspund doar cu: „Mh"... şi „Aha". În faţa casei îmi iau rece rămas bun.

— Te porţi aşa de bizar cîteodată, îmi spune ea. Eşti în stare să strici şi cea mai plăcută zi.

Mă întorc şi plec. La colţul străzii Czerwony Krzyż mă întîlnesc cu unchiul ei, care se opreşte. Mă prefac că nu am observat, salut şi trec mai departe. N-am chef să vorbesc cu nimeni. Acest unchi al Ludkăi este de stînga. Mai exact a fost de stînga. S-ar părea că mai este tot de stînga, dar respinge denumirea.

De ce oare Polonia asta trage cu ochiul cînd la stînga, cînd la dreapta, cînd la răsărit, cînd la apus şi nu vrea să inventeze nimic de una singură?

„Tu fus le paon et le perroquet des nations" — cum îmi repetă Vilbert ori de cîte ori mă înfoi de prisos în faţa lui cu mîndria mea naţională.

„Hm — ori, poate că şi eu aş fi de stînga, dacă, în general, aş avea chef să fiu ceva?"

O! Tu, capitală a tinereţii mele...

Colind cu mama prin oraş după cumpărături şi în fiecare magazin fac criză de nervi.

— Mama, de ce scrie pe uşă *„entrée"*? Aici e Polonia, nu Franţa.

— Ca să înţeleagă străinii.

— De ce să înţeleagă? Să stea la ei acasă. Sînt curios dacă la Paris e scris pe uşi „intrare" în limba polonă.

Nu vreau să intru în cinematograful „Trianon", aş vrea să ştiu dacă la Paris este vreun cinematograf care să se numească „Wilanów".

Tata se străduiește să vorbească cu noi franțuzește, să deprindem limba. Nu vreau să vorbesc franțuzește. Sînt curios să știu dacă la Paris părinții vorbesc cu copiii lor în polonă, ca să învețe limba.

Franța devine în accepția mea un dușman al polonității, care luptă pentru supremație, și va învinge dacă eu nu mă voi pune înainte-i, pentru că dintre toți numai eu văd și sînt conștient de pericol.

Vine cîteodată pe la noi din Paris căpitanul de Romet.

— De ce vorbiți cu el întotdeauna franțuzește ?

— Pentru că domnul de Romet nu știe polona. Dealtfel, sîntem gazde și ospitalitatea o cere să discutăm cu el în limba lui.

— Dacă nu știe poloneza să o învețe. Și tare-s curios, cînd voi o să vă duceți la Paris, acolo datorită ospitalității o să vi se vorbească în polonă ?

Dar domnului de Romet îi trec multe cu vederea, pentru că este aviator și în timpul războiului cel mare a prăbușit mulți nemți.

Războiul cel mare este un mit patetic, din care adăpîndu-mă, îmi satisfac nevoile stărilor de spirit dramatice, de eroism, slavă și victorie. Dar războiul cel mare tot Franța înseamnă. O altă Franță decît acea cumătră urîcioasă și plicticoasă, care distruge în jurul ei tot ce-i polonez. E Franța stindardului tricolor, a Marseillezei, cu fața înnegrită de fumul prafului de pușcă, care pare a spune : Închin totul frumuseței dramei, al cărei erou sînt. Cu cît va fi mai îndîrjită fața mea și mai hotărîtă inima mea, cu atît mai frumoasă va

fi drama. În frumusețea acestei drame se cuprinde viața și măreția mea."

Grupa „Le départ" pornește înainte de la Arcul de Triumf. Cu sabia scoasă și cu strigătul : „Victorie sau moarte !" aleargă spre răsărit o siluetă care se înalță deasupra tuturor.

La République nous appelle,
Sachons vaincre ou sachons périr,
Un Français doit vivre pour elle,
Pour elle un Français doit mourir.

Parisul se ghemuie în ceața înserării și în groaza teribilei amenințări : în fiece clipă îl pot necinsti cu prezența lor nemții și pot preschimba drama frumuseții în sluta tragedie a umilinței.

Dar nu se va ajunge la așa ceva.

Prea mîndră și lipsită de teamă, așteaptă dușmanul catedrala Notre Dame, prea luminos strălucește prin forța neprihănirii biserica Sacré Coeur, deasupra cartierului Montmartre, prea liniștit veghează, ca un străjer, turnul Eiffel. Toate bulevardele Parisului duc spre Marna. Toate inimile își pierd ritmul în ritmul Marseillezei. Sîngele nu mai este roșu, ci tricolor.

Acolo unde se aude strigătul : „Victorie sau moarte" nu încape înfrîngere.

Nu există înfrîngere, nu există nici moarte. Moartea se oprește acolo unde flutură stindardul tricolor, acolo unde în ceața trandafirie de deasupra Parisului se destramă Marseilleza și se destramă viețile închinate veșniciei. Viața este doar acea clipă scurtă, cînd alergi cu carabina în mînă să salvezi Franța de ceva atît de îngrozitor, că

nu poate să se întîmple. Şi clipa aceea scurtă este veşnicia.

Nemţii îl au pe Keiser, coifurile ascuţite, pasul prusac, capetele rase şi orgoliul. Doar atît. Pentru toate astea trebuie să lupţi cu ei şi să-i dai afară. Să nu credeţi în cauzele economice şi politice ale războiului. Este război pentru că voi sînteţi francezi, iar ei nemţi. Pentru că voi sînteţi frumoşi şi tot ceea ce este al vostru e frumos, iar ei sînt sluţi şi tot ce le aparţine e slut. Pentru că în voi prinde viaţă veşnica luptă între frumos şi slut, care există anume pentru ca frumosul să poată învinge.

Astfel îmi umplea inima patosul Franţei şi patosul războiului. Războiul era pentru mine sinonim cu războiul cu nemţii, forţa necurată şi duşmănoasă omenirii. A omenirii — adică a Franţei, Angliei şi Americii. Nu e nevoie să adaug şi Poloniei, pentru că asta-i cu totul altceva. Polonia se află în centrul lumii şi puţin deasupra ei şi totul o înconjoară. De aici îmi rotesc privirea spre toate orizonturile.

Anglia şi America au avut şi ele locul lor în patosul războiului. Îmi plăcea *„It's a long, long way to Typperary"...*, drapelul înstelat, mă emoţionam la vederea căştilor plate ca nişte tigăi, flăcăii înalţi anglosaxoni, care dădeau piept eroic cu năpasta germană, erau fraţii mei — dar nu era totuşi acelaşi lucru. Cînd la un film de război se arăta pe ecran un punct mic, care creştea într-o viteză nebună în data 1914, iar muzica intona primele măsuri din Marseilleza, îmi simţeam inima în gît, un frison mă cutremura din creştet pînă în tălpi şi voiam să mă smulg, să fug, să apăr ceva nedefinit, familiar ca formă, care-mi era apropiat cum îmi sînt eu însumi; într-o fracţiune de secundă îmi treceau prin minte peisaje pe care nu le mai văzusem pînă atunci şi feţe necunoscute, care intrau în constituţia moleculelor mele.

Pe Franţa eram întruna furios şi vînam cu înverşunare toate influenţele franţuzeşti pe care mă străduiam să le extermin fără cruţare, dar cîteodată mă stăpînea o bruscă şi de neînţeles nostalgie după Parisul pe care nu-l văzusem niciodată. Mi se înfăţişau bulevardele ude de ploaie, Avenue de l'Opéra cu perspectiva ei, la care priveam agăţat undeva în spaţiu deasupra acoperişurilor, ascultînd zgomotul monoton al autobuzelor şi maşinilor, care se perindau pe sub mine, amestecat cu un fel de muzică, muzica sferelor Parisului, picurînd din ceaţa trandafirie, pe al cărei fundal se profilau siluetele întunecate ale acoperişurilor. La miezul nopţii mă lăsam să lunec pe asfaltul neted, reflectînd ca apa unui lac luminile tremurînde din Place de la Concorde. În lumina soarelui mă azvîrleam de pe Arcul de Triumf, risipindu-mă în fărîme şi fiecare fărîmă trimiţînd-o în depărtările nemărginite ale braţelor stelei Place de l'Étoile. Zburam cu păsările prin Bois de Boulogne, mă înălţam în fumul Gării de Nord şi pluteam pe Sena, numărîndu-i podurile. Dar cînd în cele din urmă tata m-a dus la Paris, după prima zi l-am rugat să ne întoarcem, pentru că totul aici îmi era străin şi respingător şi simţeam că am să mor dacă n-am să văd imediat Marszałkowska şi Piaţa Teatrului. M-am întors — şi din nou cîteodată mă bîntuia nostalgia Parisului.

Aşa în anii de mai tîrziu, cînd rămîneam, în sfîrşit, singur între patru ochi cu iubita, după ce gustam primele mîngîieri, nu-mi doream decît să fug de ea cît mai repede, pentru a mă regăsi şi a putea din nou să visez la ea.

Şi veni clipa cînd monstruosul spectru al sluţeniei prusace se ridică din nou cu urlet asupra Europei. Mitul patetic al eroismului încetă să mai fie un mit, devenind conţinutul conştiinţei celei mai active. Micul punct de pe ecran, care erupea în goană nebună în data 1914, nu se mai destrăma în neantul sălii, ci se contopea cu data 1939. Nume glorioase ca Verdun, Marna, Somme, Isère, răsunau cu o altă intonaţie în urechi, dar ceea ce este mai important, alături de vechile stindarde, alături de *Chant du départ* şi *Hope and glory*, apăru un partener nou, egal am apărut eu cu stindardul alb-roşu şi cu Warszawianka pe buze.

Şi am fost cumplit înşelat.

Nu de Polonia. Nu, asta-i cu totul altă istorie. Polonia e predestinată victoriei, dar soarta ei este martirajul. Polonia ştie, din păcate, ca o femeie care se canoneşte în corset, că doar aşa îi stă ei bine. Cînd Polonia joacă un rol eroic, trebuie să-şi pună masca muceniciei şi din ea să-şi facă un titlu de glorie. Trebuie un moment să fie ţintuită pe cruce, ca să poată apoi izbucni cu forţa luminoasă a resurecţiei. Resurecţia — iată simbolul glorios al Poloniei, pe care în sudoarea frunţii l-au prelucrat barzii şi rapsozii ei. Polonia din cînd în cînd trebuie să reînvie. Dar pentru a reînvia, trebuie să moară în chinuri.

Tocmai de aceea, deşi a murit în chinuri trupul meu şi inima şi ficatul meu, deşi a fost o moarte de martir pe care n-a mai îndurat-o nimeni niciodată şi pe care conştiinţa omenească pînă acum nu a fost capabilă nici măcar să şi-o imagineze, am suportat-o cu răbdare, deşi în inimă cu dorinţa aprigă a despăgubirii, pentru că ştiam că urmarea ei inevitabilă va fi resurecţia.

M-a înşelat Franţa şi m-a înşelat Germania. O, Germanie! Ce-ai făcut din tine? În nouă sute paisprezece — deşi forţă vrăjmaşă, murdară şi brutală — şi tu ai fost un erou în drama patetică a popoarelor, deşi un erou negativ. Ai fost cavalerul brigand, corsarul care trebuie prins şi legat, dar nici ţie nu ţi-a lipsit patosul dramatic. Astăzi, smintită de ura nemernică a burghezului mărunt, ai mutat drama de pe scena patosului la periferia trivială a aventurilor de stradă. Ai lipsit omenirea de ceea ce o salvează întotdeauna din monstruozitatea groazei: de forţa tragică a suferinţei patetice. Eroicul corsar a decăzut într-un obscur cuţitar din port. Faptele voastre... Nu, nu voi spune nimic, fie ca faptele voastre să le judece istoria şi medicina psihopatologică. Deşi, ştiu eu, dacă n-ar fi mai bine pentru omenire ca ele să fie demascate în faţa lui Dumnezeu şi a viitorului.

Şi tu? Franţă? Unde este Verdunul, Marna, Somme, Isère? Nu s-a cîntat destul de răspicat Marseilleza? Ce s-a petrecut cu tine, Franţă? Oare aţi trecut, parizieni, prea repede pe sub Arcul de Triumf şi nu aţi observat siluetele din grupul „Le départ“ care strigă: „Victorie sau

moarte !" Franţă, Franţă ! M-ai trădat şi m-ai părăsit cum n-a făcut cu mine nici o femeie. M-ai lăsat cu o disperare mută în inimă, cu disperarea pe care o încerci cînd mitul pe care se eşafodează eroismul omenesc este desprins de sursa lui şi spînzură în gol. În ochii mei te-ai dat nemţilor şi ai prăpădit dintr-o dată clipele celei mai nobile exaltări pe care le-ai dăruit vreodată omenirii. O, Franţă ! N-ai să ştii niciodată cîte lacrimi am plîns pe mormîntul gloriei tale. Mi-am revărsat acum dragostea asupra Angliei şi o iubesc sincer. Îmi dă tot ceea ce mi-ai răpit tu. Dar nu-i acelaşi lucru. Nimic nu se poate compara cu fiorul primei iubiri. Am întîlnit prizonieri francezi. Cînd am fost transportaţi, imediat după catastrofă, la Constanţa, locul unde am fost internaţi (Constanţa se află pe malul lacului Constanţa. Aici a avut loc vestitul sinod în 1414, aici s-a născut Friedrich Barbarossa, aici a fost ars Hus. Pe aici a trecut unchiul meu, în timpul celuilalt război, cînd ca ofiţer francez, prizonier la nemţi, se îndrepta spre Elveţia pentru schimbul de ostateci, decorat cu Legiunea de Onoare şi cu o rană glorioasă de la un glonte german primit pe Somme). „Ce s-a întîmplat ? — strigam de la fereastra vagonului. Ce s-a întîmplat ?" Ei tac. Cu capetele plecate, feţele resemnate şi răuvoitoare. Îşi desfac braţele şi ridică din umeri.

Dar iată că, mergînd pe lîngă şine, se apropie un alt prizonier. Îşi ţine capul sus, bereta într-o parte, fularul neglijent înnodat la gît şi o ţigară în colţul gurii. Are mişcări repezi şi vioaie. Se

comportă la fel cum s-ar fi comportat pe bulevard, reparîndu-şi o defecţiune la motorul maşinii sale.

Strigăm la el :

— Ce s-a întîmplat ? Ce s-a întîmplat ?

Trenul îşi accelerează mersul. Prizonierul vrea să ne spună ceva. Se uită la soldatul cu carabina, flutură mîna în aer şi strigă în urma noastră :

— *C'est pas fini !*

C'est pas fini. Cum de am putut uita ? Cele cîteva cuvinte au răsunat cu atîta fermitate, au cuprins în ele toată fala şi puterea apusă, încît pentru moment am crezut că totul nu-i decît o neînţelegere şi că zarurile n-au fost încă aruncate. Se ascunde ceva de care noi nu ştim.

Nu, zarurile nu au fost încă aruncate. *C'est pas fini.* Flăcăi ca acela sînt mulţi. Şi atîta timp cît ei există nimic nu-i încă pierdut. Stindardul tricolor fîlfîie în vînt, oamenii dansează de 14 iulie, aţipesc uşor, mareşalul Foch trece în revistă trupele victorioase sub Arcul de Triumf. *C'est pas fini... C'est pas fini...*

Mă trezesc pe jos. Roullot m-a tras cu saltea cu tot.

— La masă, ca să nu mai spui că nu te trezim cum trebuie.

Mă întind pe jos fiind, mă frec la ochi. *C'est pas fini.*

Dracu ştie. Mai poţi să te încrezi în ei ? Mă gîndesc la Suzanne şi mă bucur că am s-o revăd curînd.

III

Cu Suzanne pot să mă văd numai cînd este de serviciu sergentul Heimer.

Suzanne nu are mai mult de douăzeci și unu de ani, dar nu mai e o fetiță. E femeie în toată firea. Îți dai seama după ochii ei ca albăstrelele, lipsiți de fulgerările neliniștite născute din curiozitatea trăirilor și după mișcările ei măsurate și calme, care și-au eliberat din nestăpînite ritmuri, tainele cunoscute ale trupului. Făptura ei este protejată de veșmîntul unei înțelepciuni indulgente întrețesut cu fire de amărăciune. La vîrsta ei a reușit să se mărite din mare dragoste și a mai reușit să cunoască și lenta ei măcinare în conviețuirea zilnică. Suzanne este divorțată. Rezidă în ea o insondabilă tristețe a unei pierderi pretimpurii — gravitatea sentimentelor rămase orfane mai înainte ca maturitatea să le poată aduce o anume împlinire. Cum își plîng copiii pierderea părinților, care și așa ar fi murit cîndva, așa deplîngem pretimpuria moarte a sentimentelor. Dar Suzanne nu-i cîntă încă inimii sale cîntecul de îngropăciune. Puterea dragostei nu a dispărut complet din ea, e ațipită, în letargie, așteptînd o nouă trezire. Așteaptă, cum îndeamnă Epictet să fie așteptată, acea tipsie cu bucate purtată la ospețe în jurul mesei: „Îți iei cu cumpătare; tipsia e dusă mai departe: nu o opri și dacă încă nu a ajuns la tine, nu cere ci așteaptă pînă îți vine rîndul".

Nu am cunoscut-o de la început pe Suzanne. Seara cînd am ajuns în lagăr, ea nu se afla printre siluetele somnoroase, care se dăduseră jos din pat, în nădejdea că noile apariții sosite din afară vor risipi măcar pentru o clipă somnul limitat în întîmplări al constrîngerii din lagăr. Întindeau mîini avide către tipsia purtată de întîmplare, dorind să o golească cît mai repede, mai înainte ca ea să adoarmă împreună cu ei, copleșită de monotonia coridoarelor. Dar Suzanne, amintindu-și de învățămintele lui Epictet, a rămas în patul ei, așteptînd stoic, pînă ce printr-un lanț succesiv de împrejurări soarta îi va servi tipsia întîmplării. Cine știe dacă n-ar fi fost mai bine pentru ea să se fi arătat atunci împreună cu ceilalți. S-ar putea ca întreaga înțelepciune stoică să nu fie nimic altceva decît încercarea de a-ți justifica propria lașitate și neputința în fața vieții.

În seara aceea purtam în mine germenii evenimentelor, dar nimeni din cei care le-ar fi putut relua și crește, nu a ieșit în întîmpinarea destinului meu, așa că au murit mai înainte de a se dezvolta. În seara aceea, poate din cauza îngrămădirii unor neașteptate trăiri, am avut pentru un moment o impresie, pe care rareori o încerci în viață: conștiința realității înconjurătoare mi s-a părut ceva palpabil, cu contururi durabile și neschimbătoare. Am simțit asupra mea forța neînțelesei veșnicii, ferma ei neclintire, pe al cărei fond aveam să trec împovărat de ochelarii timpului, ca un călător gonind călare prin codru și căruia, în fugă, copacii seculari îi apar ca un tot întunecat. Goana aceasta parcă s-ar fi oprit pentru o clipă, dezvăluind indestructibilele forme ale lucrurilor,

conturîndu-se în întuneric, ochelarii mi-au căzut parcă de pe ochi și timpul s-a topit în imensitatea veșniciei.

Acele clipe scurte ca răsufletul dumnezeirii au precedat neînțelesul chin provocat de subita chircire a spațiului liber la dimensiunile celulei de închisoare. Ușa de fier a pocnit în urma mea și m-a privit ochiul neînduràtor deschis în ea. Un efect plin de panica dramatică a secundelor, pe nedrept trivializat de literatură și cinematograf. Secunda sonoră a ușei trîntite a celulei este acompaniată de acordul unui țipăt interior egal ca durată, compus din notele pline de panică ale disperării, protestului și uluirii, care gonesc către profunzimile demenței. Și chiar la marginea prăpastiei sînt reținute de întrebarea care vine pe neașteptate și te dezmeticește prin simplitatea ei: de ce s-au întîmplat toate acestea? O întrebare simplă, dar un răspuns complicat. Trebuie să privești înapoi, să prinzi diferitele fire rupte violent, să reconstitui din negura actualei lipse de echilibru fragmente de trăiri din trecut și munca aceasta este atît de absorbantă, că, între timp, conștiința nu mai înregistrează realitatea și cînd revine la ea, bacteriile adaptării au și început în organism acțiunea lor lentă. Cînd, în fine, am reușit să mă împac cu soarta, să mă liniștesc că oricum, deși închis între ziduri, mă aflu totuși printre ai mei și respir același aer cu ei, începu să se strecoare în mine o nouă neliniște: aici soarta mea, față de cît de aproape îmi era propria viață, părea doar o oprire provizorie, o manevră a unui vagon pe o linie moartă în raza gării, dar ce va fi dacă — cum se aude — vom fi transportați undeva departe, într-o țară străină? Gîndul acesta mă umplea de spaimă și disperare. Mă temeam de acel drum de fier străin, pe care ar urma să ruleze firul vieții mele și pe care, poate, nu voi mai întîlni nici o stație de legătură cu patria trăirilor mele consolidate și voi goni fără țintă, ca un tren fantomă, neconsemnat în nici un registru și neprevăzut în nici un mers al trenurilor. Scriam scrisori presante (cutia mea poștală era termosul pe care-l primeam în coșulețele cu mîncare permise și pe care apoi le dădeam înapoi) să se facă intervenții să fiu eliberat, nu din cauza actualei situații apăsătoare a îngrădirii timpului și spațiului, ci de teama deportării. Îmi concentram de frică întreaga conștiință, încît ajungeam să mă separ de realitățile închisorii și poate că mulțumită acestui fapt le-am suportat mai ușor decît ceilalți.

Și cînd la un moment dat am fost chemați la cancelaria închisorii, unde funcționarul Gestapoului ne-a adus la cunoștință că a doua zi vom fi transportați la Constanța, pe lacul Constanța, după străfulgerarea unor sentimente contradictorii, am intrat într-o stare de surescitare plină de bucurie. S-a ridicat deodată cortina care mă separa de visurile copilăriei despre călătorii, peripeții și țări necunoscute, despre oameni și împrejurări necunoscute, care îi dau fiecăruia posibilitatea să se metamorfozeze într-o nouă ființă, să-și poată îngădui odihnă vechii sale ipostaze. Această bruscă schimbare de sentimente nu mi se pare deloc nefirească.

Aristotel îl dojenește pe nedrept pe Euripide că acesta a construit inconsecvent personajul Ifigeniei în *Ifigenia din Aulida*: care, implorînd îndurare

la începutul tragediei, nu se aseamănă cu cea de mai tîrziu, mergînd de bună voie cu eroism și cu deplina conștiință a jertfei spre a fi sacrificată. Ar trebui să ne temem că acel ilustru bărbat, ridicîndu-se prea sus pe aripile logicii divine, a pierdut uneori din vedere orizonturile sufletului omenesc. Ce-i drept, Ifigenia în prima parte a tragediei se revoltă împotriva absurdității sacrificării tinerei sale vieți, zeilor imploră îndurare, încearcă să înduioșeze, se agață de orice posibilitate pentru a evita destinul ce i se pregătește.

Dar cînd nimic nu-i mai reușește, cînd însuși Achile, care promisese solemn că nu va permite așa ceva, declară că situația e al naibii de grea și numai pentru a nu trece drept nătăfleț își mai susține moale opinia anterioară, dă să se înțeleagă delicat, dar limpede, că cea mai bună ieșire (pentru el, evident) din această situație încîlcită ar fi totuși supunerea față de voința paternă. Cînd Ifigenia vede că nimic nu o va mai putea salva de la sacrificiu, atunci nu-i mai rămîne nimic altceva, decît să aleagă drumul cel mai potrivit și cel mai convenabil spre rugul jertfei. Să mergi cutremurată de frică, trezind în continuare mila și compătimirea, nu merită, pentru că nu ar mai ajuta la nimic și apoi nici nu i-ar sta bine tinerei și frumoasei fiice de rege. Își mobilizează ca măsură de autoapărare împotriva hidoșeniei prăbușirii definitive în ghearele groazei și pierderii controlului sufletesc, sentimentul eroismului și al jertfei și se ridică pe rug cu fruntea sus, cu sfînta convingere că în cele din urmă ea a învins destinul și nu destinul pe ea. Dacă n-a putut să-și salveze trupul și-a salvat măcar sufletul.

La fel și eu, văzînd că n-am cum ocoli destinul, am găsit în mine însumi modalitatea cea mai convenabilă de a-l suporta și am crezut cu sfințenie că eu am fost acela care l-am învins.

Treptat s-a lărgit orizontul înghesuit în celula închisorii. Cancelariile și birourile închisorii, unde eram chemați să îndeplinim diferite formalități, aveau canapele plușate, pendule, calendare atîrnate pe pereți cu femei colorate sub umbreluțe, palmieri în ciubere mari lîngă ferestre, pardoseală de lemn și uși care se închideau și se deschideau cu o clanță, pe măsura voinței și nevoilor persoanelor în acțiune. Această recuzită a spațiilor zidite, servind satisfacerii trebuințelor omenești și nu condamnării la întemnițare, destindea conștiința încătușată între cei patru pereți, și ea o lua la fugă prin labirintul străzilor circulate de oameni (în caz de ploaie sub umbrele și în impermeabile pentru a le feri trupurile de umezeală) dispărînd cîteodată pe ușile clădirilor ca să-și tragă din băile, saloanele, sufrageriile lor suflarea adîncă a nevoilor materiale și spirituale și să se arate apoi din nou la exterior, conform intențiilor și voinței proprii. Viziunea oamenilor mergînd prin labirintul străzilor îmi trezea din nou dorul de mișcare, frînat de inerția ideii celulei de închisoare, umplută cu oameni, ca o plăcintă festivă. Era dorul cinematografic după imaginile trecătoare, cu deplina recunoaștere a exigențelor teoriei relativității, a indiferenței față de împrejurarea dacă imaginile înșile se perindă în realitate, sau perindarea lor este o iluzie față de propria perindare.

Dorul acesta s-a împlinit repede. Am fost așezați într-o mașină verde a poliției pe niște bănci

asemănătoare cu cele de prin grădini şi am pornit către staţia de triaj din Grochów, ca acolo, departe de pericolul haosului din gări, să urcăm în vagoanele pulman de clasa a III-a special pregătite pentru noi. În timpul acesta, Varşovia mi se perindă pe dinaintea ochilor. E pe înserat, plouă mărunt, străzile sînt neînţeles de pustii pentru acel ceas al zilei. Nu ştii dacă oamenii se ascund de groaza raziilor, sau îi îndepărtează privirilor mele interesul, în afara timpului, pe care mi-l trezeşte oraşul acela străin. E un oraş străin, deşi straniu de cunoscut. Amintiri din copilărie ale unor lucruri văzute sau doar ale unor fotografii văzute. Fotografiile sînt şterse de vreme. Străzile înceţoşate de ploaie. Oraşul trăieşte un alt timp decît cel al oamenilor. Clipele din care este alcătuit timpul oraşului nu dispar din faţa ochilor pe banda transformărilor, precum clipele omului, ci se ridică unele peste celelalte. Da, eu cunosc oraşul acesta : aici m-am născut şi aici am trăit. Numai că acum ceva s-a dereglat. Clipele care cresc s-au amestecat şi s-au înşiruit într-o ordine rea. Este ceva ce contravine unei judecăţi sănătoase : nu am plecat încă de aici şi totuşi lipsesc de o lună. Iar acum plec de aici. Plec de undeva de unde, de fapt, nu mai sînt. Că trec acum pe străzile acestea, este doar o eroare de timp şi de spaţiu, o ajungere din urmă a unor întîmplări demult trecute. Piaţa Teatrului. Întins pe canapeaua largă din sufragerie, privesc albumul roşu, pe care stă scris cu litere aurii „Albumul Varşoviei". Fotografia e proastă. Teatrul mare arată ca nişte ruine. Caii au fost deshămaţi de la tramvaie. Ceasul primăriei arată opt, dar nu se văd oameni grăbind spre teatru. Măi, măi. E

vorba doar de războiul ăsta, nu de celălalt. Ăsta ? Care adică ? Ruso-japonez ? Nu, sau poate prusaco-francez ? Sau foarte simplu, războiul lui Napoleon ? O, nu, este războiul ăsta. Care ? Ei, cel din septembrie. Iertare, nu-l ştiu. Întorc fila. Piaţa Palatului cu vedere spre podul Kierbedz.

Oh, Varşovie, pentru a cîta oară
Plec dincolo de zidurile tale —
Paloşul lui Zygmunt piere-n depărtare,
Sala Congreselor şi Palatul regal...

Deodată, ca într-o orchestră în care trombonistul, întorcînd pagina, dă peste o foaie rătăcită dintr-o altă operă şi din viteză ia nota pe care o vede în faţa ochilor, nimerind cu un neaşteptat fortissimo în mijlocul liniştitului piano al celeilalte tonalităţi menţinute de restul orchestrei, la fel se smulge din mine un ţipăt spasmodic de jale şi amuţeşte. Maşina înaintează repede către Grochów, a şi ajuns departe, dincolo de podul Kierbedz. Ţipătul rămîne în urmă, îl desparte de mine ceaţa care se ridică de pe Vistula. Trombonistul a observat greşeala, a găsit foaia corespunzătoare şi a reintrat în armonia de el tulburată.

Plouă mărunt. La apus se înseninează uşor, oricum, reflexul trandafiriu al norilor arată că undeva într-acolo apune soarele. Ne aflăm în faţa vagonului, în staţia de triaj. În jur un orizont larg, operele fireşti ale naturii : pomi, cîmpii, lunci, amestecate cu fragmente de oraş, rătăcite, care parcă ar fugi către apus ; un coş înalt de fabrică, o turlă de biserică printre ramuri, ace şi semnale de cale ferată. Toate amestecate şi mascate de sclavia legii perspectivei. Cu greu, dar ai putea

fugi acum, nu te lasă, însă, să o faci lipsa oricărei rațiuni interioare. Nimic nu se poate schimba : oriunde și oricît de departe te-ai duce, întotdeauna te va încătușa cercul orizontului și întotdeauna vei fi chiar în centrul acestui cerc. Perspectiva se poate schimba, dar nu te poți elibera de ea. Dincolo de cercul orizontului nu-i chip să fugi. Totul este întemnițat în cercul orizontului ; n-ai cum să fugi, trebuie să urci în vagon.

Trenul se pune în mișcare, ploaia a încetat să cearnă, situația se schimbă cu totul. Dispare brusc povara captivității. Este abolită de ideea fundamentală a vagonului de cale ferată în mișcare, de ideea întemnițării. În clipa aceasta nici unul dintre noi nu este mai îngrădit în mișcări și dorințe decît orice banal călător pe căile ferate. Pe durata călătoriei, întemnițarea ca atare, devine o formalitate fără însemnătate. Oamenii scot din valize pachețele cu mîncare, mestecă sandvișuri, beau ceai cu lămîie, turnîndu-l din sticle de vin în pahare din sticlă groasă cu inscripția „Odol". Sunetul scandat al roților de tren, gîl — gîl — gîl-ul ceaiului turnat din sticla nesigură în pahare nesigure. Cineva își împrospătează fața cu apă de colonie. Parfumul se amestecă cu mirosul de fum. Roțile duruie, mîini înmănușate aranjează valize, se întunecă. Oamenii înfășoară pachetele, închid valizele, își scot puișoare și pernițe, unii intră chiar în papuci. Se stinge lumina, se aprinde lampa albăstruie, discuțiile amuțesc, trupurile tremură ca piftia. Cerul s-a înseninat și stelele strălucesc, licărește departe o lumină aprinsă într-o casă. Fumul cenușiu al locomotivei încețoșează stelele. Trenul fluieră.

Apoi Wrocław, Dresda, München. Harta se transformă și în loc de linii și culori, înfățișează peisaje vii. Punctișoarele înconjurate de un cerculeț cresc, se transformă în case și străzi. Totuși. Totuși ele nu există numai pe hartă, ei, ei.

Denumirile localităților pe lîngă care trecem poartă mirosul de mucegai din subterana unor întîmplări de demult. Prinții electori saxoni și Lola Montez. Curțile, muzica de la curte și capel-maiștrii de la curte, Wolfgang Amadeus. Serenade nocturne din răsunătoare curți și calești trase de cai mulți. Peruci, dantele și bubuiturile de tun ale gălăgiosului Napoleon. O privire, o față care se întrezărește în umbra perdelelor de la ferestrele în stil baroc : un diplomat abil, sau o curtezană prefăcută ? Și pe lîngă toate acestea, ca pretutindeni, mulți polonezi și multă Polonie. Durerea și suferința sufletului liber, întemnițat și îngrădit de materie. Disperata luptă învingînd prin înfrîngere pentru o mai înaltă rațiune spirituală. Condamnarea celor trecătoare atît timp cît ele servesc îngrădirii funcțiilor libertății spiritului. Împrăștiate prin toate țările de către pelerini, care pentru dreptatea sufletului și-au lăsat propriul trup martirizat și sfîșiat. *Memento mori.* Zadarnic. E prea multă zarvă în lume și prea mulți diplomați privind viclean din umbra egoismului criminal, de după perdelele machiavelicelor ferestre. *Străbunii* și *Pan Tadeusz*, Grottger și multe, multe alte suflete poloneze, studenți, vagabonzi, proscriși, ispășind între ziduri străine păcatele omenirii.

Orizontul nemărginit al revelațiilor geografice, plin de darurile risipite din sacul istoriei, începe din nou să se strîmteze. Cresc în fața ferestrelor

vagonului ziduri verzi, trenul trece din tunel în tunel, numele localităților începe cu „Hoch“ și se termină cu „au“. Cînd o trecătoare, cînd o culme. Dreapta linie ferată se încovoaie în curbe. Trenul se învîrtește în serpentine de parcă ar vrea să-i piardă urma cineva care-l fugărește și de groază fluieră înspăimîntător. Pereții verzi cresc de pretutindeni, se umflă, nu-i mai cuprind stîncile, plesnesc în crăpături și chei și se sfîșie în crestele brazilor. Plouă mărunt, norii trec jos, aducînd suflul vacanțelor ploioase din Jaremcz. Te cuprinde piroteala din cauza oboselii adunate în cele două nopți nedormite. Așteptarea ca din moment în moment încovoielile geografice dușmănoase orizontului să se netezească în întinderea lacului, hăt, cît vezi cu ochii, alungă somnul. Cîndva trei state pline de fală și strălucire : Bavaria, Würtemberg și Baden, astăzi provincii în slujba satanei, se tîrăsc în aceeași direcție cu noi, să se adape din apele lacului Constanța. Cap lîngă cap, în șoaptă înceată, să nu audă dementul cu svastică, care stă de pază, oamenii sporovăiesc trist despre timpurile de altădată. Totuși, posibilitatea apariției lacului este foarte firavă în cadrul unei asemenea atmosfere geologice. În trei sferturi de oră ar trebui să ajungem la Lindau, de unde să ne transbordăm pe un vas, trenul nu are întîrziere și cu toate acestea, pretutindeni domnește atmosfera încordată a întunecatei înghesuieli de stînci verzi, a disperatei îmbrînceli cu coatele și ridicări pe vîrfuri, pentru a sorbi măcar o gură de aer. Gîndul că undeva pe aproape trebuie să fie întinderea lacului desfășurată liber și nemărginit trezește sentimentul unei revolte totale, a protestului împotriva

nedreptății geologice. Ideea de lărgime și netezime nu își are locul în atmosfera asta de strîmtoare. Ai impresia, că dacă s-ar ajunge totuși la un astfel de loc, ar fi împotriva oricăror legi naturale și împotriva proprietăților de asimilare ale minții omenești, care ar trebui, explodînd catastrofal, să-și piardă forța de funcționare activă, la fel ca un om care își pierde vederea, cînd iese brusc la soare după o îndelungată zacere în întuneric. Însăși expresia : vapor, ideea legată de ceva care înaintează fără piedicile terenului în orice direcție dorește, este în împrejurarea de față ceva aproape deplasat, ca un cîntec vesel intonat în liniștea unei curți monahale, trezește asocierea unor elemente neproporționale, ca un brad pus la pălăria unui vînător în locul smocului de pene, sau ca un ceas de biserică agățat de lănțișor la buzunarul vestonului.

Pe dumnezeul meu, mecanicul trebuie că a încurcat-o, sau impegatul de mișcare din vreo stație nu o fi observat bine direcția și o fi expediat trenul în cu totul alte ținuturi. Aici nu există nici un fel de posibilitate să apară un lac și nimic asemănător întins și neted. Ah, somnul, somnul te cuprinde. Oare de aceea este aici drumul atît de lung, de trece prin două nopți nedormite, ca violența contrastului, căreia i-ar cădea victimă călătorul, să se poată înfăptui în afara conștiinței lui apărate de somn ? Oamenii moțăie, își clatină fețele palide și boțite, ca un om care neagă ceva cu încăpățînare. Din cînd în cînd, se deschide cu violență un geam, cineva privește un moment cu o expresie de uimire inconștientă, după care, dezaprobînd realitatea înconjurătoare, palidă și mototolită,

îl închide cît mai repede. Mă hotărăsc să veghez cu orice preţ, ca să prind momentul periculoasei transformări a strîmtorii în lărgime, dar într-una nu-mi prea vine a crede că ar putea să se întîmple aşa ceva cu adevărat.

Dar ce-i asta ? Deodată, trenul îşi grăbeşte fuga. Aşa cum a gîfîit, s-a chinuit şi răsucit, străduindu-se greoi să se caţere pe munte, acum se aruncă deodată, răsuflînd uşurat, pe panta care coboară lin şi, ţăcănind vioi din roţi, aleargă fericit înainte, ca un bătrîn către amintirile tinereţii. Treptat, încep să dispară ridicăturile de teren, se închid cicatricele văgăunilor şi cheilor, se vindecă pecinginea stîncilor, firul verde de iarbă coase versantele sfîşiate de conifere şi din nou în faţa ferestrelor vagonului cresc zidurile verzi. Nu mai burează. Norii se ridică şi se împrăştie, trecînd din cenuşiu într-un alb proaspăt. O rază de soare zburdalnică străpunge stratul subţire de nori, înconjurînd cu un medalion de lumină o capră singuratică şi cîteva ramuri dintr-o tufă. Pereţii verzi, devin tot mai mărunţi, tot mai firavi, mai prelungi. Deasupra lor se întinde circonferinţa liberă a cerului. Nu poţi încă vedea ce este dincolo de ei, dar simţi limpede că nu poate fi decît o întindere. Inima se face uşoară, strîmtoarea a rămas doar o amintire sufocantă. Pe dreapta zidul verde a coborît atît de mult, încît poţi cuprinde peisajul întins, nedefinit ca gen, în pîcla luminii crepusculare ; un covor imens pierdut în ceaţă, cu fîşii cafenii, de un verde-putred şi vineţii, contopindu-se cu cerul într-o dungă neagră, în legătură cu care se contrazic călătorii treziţi din somn şi cuprinşi de o înviorare nefirească, dacă este vorba de Schwarzwald sau Tirol. În aer se simte o răcoare proaspătă şi umedă. O curbă. Acum se va deschide înaintea noastră lacul. Da de unde. Din nou pereţi verzi. La următoarea curbă o strălucire bruscă, sticloasă. Iată-l. Nu, e numai o băltoacă după ploaie. Te cuprinde nerăbdarea. Lacul, cu o clipă mai înainte atît de inaccesibil şi extraordinar, devine o necesitate, care nu mai suferă amînare, în virtutea stărilor de tranzit, adunînd în ele toate imposibilităţile, extremele şi contradicţiile.

Deodată, nici n-am băgat măcar de seamă cum şi cînd s-a întîmplat, mergem în lungul unui canal betonat, pe care se leagănă bărci, pe partea opusă, cazărmi, o clădire oficială ; fără să ne oprim, trecem de gara pe al cărui peron stă un elev cu ochelari, şeful staţiei şi o femeie care ceartă o fetiţă cu o păpuşă în braţe ; în sfîrşit, ne oprim chiar la marginea lacului pe digul de beton, în gara care seamănă cu un stabiliment de băi şi este în acelaşi timp şi debarcader. Oamenii se înghesuie la ferestre şi privesc muţi la întinderea de apă închisă departe la orizont de silueta vineţie a lanţului monumental al Alpilor. Acest lanţ de munţi nu are nimic comun cu atmosfera de strîmtoare trăită nu demult, este întins şi larg ca lacul şi — la fel ca el — relaxînd spiritul, trezeşte în el dorul nemărginirii.

Între timp, ni se ordonă să coborîm din tren şi să ne urcăm pe vapor. Apa clipoceşte, lovindu-se de grinzi putrezite, puntea se balansează. Privirea, pe rînd, taie ameţitor în toate direcţiile cerul, această sferă întunecată de ape pe fundul căreia ne mişcăm ca nişte muşte prinse sub un clopot de sticlă. Toropeala oboselii, estompînd realitatea, se

amestecă cu înviorarea interioară. Te orbește brusc lumina sîngeriu-portocalie a soarelui, dezvăluită chiar pe linia orizontului de norii rarefiați, așternînd în lungul lacului un preș auriu brăzdat de dîrele întunecate ale suprafeței ridate a apei. Înserarea, spre deosebire de lumina zilei, care învăluie totul într-o singură tonalitate, delimitează culorile, diferențiind-o și reliefînd-o pe fiecare: un masiv de un albastru-închis la miazănoapte, vîrfurile înzăpezite ale Alpilor de un alb-trandafiriu și toate tonurile posibile ale cerului și apei. Culorile luminii sînt așternute una lîngă alta ca într-un prospect al unei fabrici de vopsele. Toată această sferă magică, justificată în virtutea stărilor tranzitorii, începe din nou să scape realității. Atîrnată sus, sus, deasupra nivelului mării, cuprinde în sine conținutul tuturor peisajelor pămîntene naturale și nenaturale, dar depășind parcă pămîntescul, creează în alte dimensiuni o țară de basm, în care se poate întîmpla orice. Ai vrea cu orice preț să-ți aduni și să-ți pui gîndurile în ordine, dar nu-i cu putință. Strivite pînă la limita răbdării, iar apoi destinse brusc, zboară din cap, luînd cu ele memoria și conștiința întîmplărilor.

Vaporul plutește, trupul leșină în toropeala oboselii, înviorarea interioară crește. Activitatea spirituală înfrînată întețește funcționarea simțurilor, prin care se filtrează direct impresiile lumii din întreaga viață. Nu gîndesc, deci nu sînt. Există numai ceea ce se află în jurul meu. Ah, nu, nu. Nu gîndesc, de aceea exist de o mie de ori mai mult. Numai eu exist, tot ceea ce mă înconjoară reprezintă doar reflectarea mea. Din nou se ating de suflet peisaje demult cunoscute, dar niciodată realizate în dimensiunile lumii reale. Sînt amintiri trezite de lucruri văzute în copilărie, cînd privind nu te ajuți cu gîndul, cînd totul este o lume neclasificată geografic și necalificată geologic, un fluviu dezlănțuit al tuturor posibilităților. Vapoarele vin plutind în rada portului Sopot din cețurile miezului de noapte, se opresc ca să mă pot uita la ele și pleacă mai departe, pînă la orizontul mînjit cu cerneală neagră, roșie și albastră. Acolo se termină marea, dar ele plutesc mai departe. Se mai văd încă luminile, plutesc în aer, navighează într-un spațiu atîrnat în cer. Ah, să plec odată cu ele și să aflu unde este atîrnat acest spațiu. Acum știu. Vapoarele mele plutesc, iată, pe această sferă magică.

O mișcare bruscă mă trezește din leșinul meu, plutim în lungul unor grădini. Întunericul a cuprins totul în jur. Încerc să prind realitatea, dar, de fapt, ce-i realitatea? Poate că adierea asta umedă și conștiința că merg undeva, venind de undeva. Dar de unde și încotro? Parcă aș ști, dar nu mă interesează deloc, e o amintire îndepărtată. Totul nu-i decît o amintire. Tot ceea ce se țese acum este la fel o amintire. Nici măcar nu există un prezent, de care să-ți poți aminti. Și prezentul este o amintire și amintire este și tot ce se va petrece peste o clipă. Vasul acostează la ponton. Coborîm înveliți cu un lințoliu de stele. Din cafeneaua de pe mal, abia luminată răzbesc sunete de muzică. Un orologiu îndepărtat măsoară timpul. Ceva trebuie să se întîmple din clipă în clipă, ceva trebuie să se întîmple. Numai că trebuie să mai treacă o frîntură de vreme, mai trebuie scoase la lumina zilei cîteva amintiri, iar apoi va interveni vraja,

întîmplarea care va şterge tot ce a fost, tot ce va fi, lăsînd doar un prezent veşnic. Trecem în goana maşinii pe străzi întunecate, ne apropiem tot mai mult, tot mai mult. Coborîm. Intrăm în clădirea şcolii. Acum, acum. Trec în goană prin coridoare, ne salută băieţi şi fete, englezi şi francezi. Realitatea se va prăbuşi şi se va dovedi că tot ceea ce a fost pînă acum n-a fost decît o iluzie şi va apare ceva nou, nou şi eu, pregătit pentru orice împrejurare.

Dar nu s-a întîmplat nimic, nici în seara aceasta şi nici în serile următoare. M-am dus pur şi simplu să mă culc, frînt de oboseală. Şi cînd m-am trezit a doua zi, sfera magică trebuie că plesnise în timpul somnului meu, pentru că nu mai rămăsese nimic în afara sentimentului de îngrădire, înrudit cu cel varşovian, poate doar că ceva mai extins.

Suzanne nu are mai mult de douăzeci şi unu de ani, dar nu poţi întrezări în ea nimic din purtarea uşuratecă a unei fetiţe, ca să-ţi poată permite să te apropii de ea mai lesne. Aici poţi intra în vorbă cu oricine doreşti, saluţi politicos, întrebi de unde a venit şi ce vînt l-a adus, este natural şi chiar caracteristic, fără să fii din această cauză nici agresiv şi nici îndrăzneţ ; fiecare apropiere este autorizată de internaţionala colegialitate a captivităţii. Dar cu Suzanne nu merge. De fapt, alţii pot, numai mie nu-mi reuşeşte. Îmi place atît de mult, încît mă tem ca în apropierea mea să nu observe ceva mai mult decît colegialitate şi să nu se simtă jignită. Suzanne îşi dă seama cu siguranţă de acest lucru, pentru că merge întotdeauna cu o carte în mînă, care o ascunde de mine, ori de cîte ori trec. Şi trec deseori şi absolut din întîmplare.

Oamenii care trec aici unul pe lîngă celălalt nu trebuie neapărat să se salute sau să-şi zîmbească, dar oricum se stabileşte între ei un contact indiferent cînd se întîlnesc. Noi doi, trecem unul pe lîngă celălalt, aşa de parcă n-ar fi nimeni, de parcă am merge de unul singur printr-un coridor pustiu. Cîteodată, îmi iau inima în dinţi. La prînz mă aşez la rînd pentru supă anume în spatele ei şi discut nenatural de tare şi spiritual cu vecinul, alteori, la spălatul vaselor, o lovesc ca din greşeală cu cotul şi rostesc un pardon — cît se poate mai banal. Odată, am reuşit să ating o rară neobrăzare şi după cină, cînd poliţia acordă mai puţină atenţie respectării timpului de plimbare, m-am aşezat pe marginea băncii pe care şedea Suzanne cu o carte în mînă. Fluier uşor şi îmi ţin mîinile în buzunare. Deşi nu mă uit la Suzanne, simt perfect că s-a oprit la un cuvînt anume şi doar se preface că citeşte mai departe. Sînt nemulţumit de mine şi convins că Suzanne mă consideră un tip dezgustător, dar ca să mă mai ridic acum şi să plec ar fi o atitudine total deplasată. Ne chinuim amîndoi, dar e vădit că şi pe ea situaţia o ţine înlănţuită, pentru că nici ea nu pleacă. O privesc cu coada ochiului : s-a înroşit toată şi priveşte într-un punct fix de pe fila cărţii. Citesc titlul : Schopenhauer — *Les fondements de la morale.* Nu ştiu nimic de Schopenhauer. Mă cuprinde o tristeţe somnolentă. Îmi vine să-i cer iertare Suzannei, dar, deşi ştiu că în forul ei interior ar primi-o ca pe ceva natural, tot ceea ce reprezintă exteriorul ei, care nu a intrat în legătură cu al meu, ar califica-o drept o manifestare de nebun.

Şi stăm aşa, într-o insuportabilă încordare a sufletului şi indiferenţă a trupului. Poliţaiul, care de obicei, cel puţin pentru menţinerea aparenţelor, atrage atenţia pe un ton neconvingător că este ora de plimbare pentru femei, acum trece în sus şi în jos pe lîngă noi, cu mîinile la spate şi ne priveşte indiferent. De la fereastra etajului întîi se apleacă Roullot, gesticulează violent şi mă strigă pe nume : — Eeee, vino repede, ai scrisoare ! — Răsuflu uşurat, mă salt şi dau fuga sus. Ştiu că Roullot minte. Nici măcar nu-l caut, dar de data asta îi sînt recunoscător. Rătăcesc gol de gînduri pe coridoare, dau peste Vilbert, care, stînd în dreptul unei ferestre, cu faţa spre apusul soarelui, face zelos exerciţii de inspiraţie şi expiraţie. Mă opresc alături şi-l întreb de Schopenhauer, bineînţeles în aşa fel, de parcă eu aş şti totul, dar aş fi curios să-i aflu părerea. Vilbert începe să vorbească, la început îl ascult şi înţeleg, dar mai tîrziu totul mi se înceţoşează în minte şi nu-mi doresc decît să se oprească şi să pot pleca, dar Vilbert nu se opreşte şi nu-i nici o speranţă să se oprească. Într-un tîrziu, îl întrerup, cerîndu-mi scuze politicos că trebuie să plec pentru o treabă importantă, şi mă îndepărtez, lăsîndu-l pe Vilbert cu inspiraţiile şi expiraţiile lui.

Privesc prin aceeaşi fereastră prin care m-a strigat Roullot. Suzanne citeşte în aceeaşi poziţie, întoarsă cu spatele spre mine. O fixez cu neruşinare şi provocator. De aici îmi pot permite să mă port cum îmi place. Suzanne nici măcar nu clinteşte, dar umerii ei exprimă un soi de nelinişte. Se vede că-mi simte privirea şi că din nou s-a oprit în dreptul unui cuvînt. Fluier tare Marseilleza. Umerii

trădează o înclinare spre panică. Sînt teribil de mulţumit de mine. Cineva mi se adresează. Mac Kinley mă interpelează sub pretext că aş fi avut chipurile o discuţie foarte interesantă cu Vilbert despre Schopenhauer şi că el, Mac Kinley, se bucură foarte că se mai află cineva în lagăr cu care să mai poţi purta o convorbire interesantă. Dacă e vorba, însă, de opinia lui despre Schopenhauer, atunci... Şi începe să-şi expună punctul de vedere. Mă întorc spre el şi acum stau cu spatele la fereastră. La început ascult şi înţeleg, pe urmă totul mi se învălmăşeşte în minte şi, ce-i mai rău, simt desluşit pe spatele meu privirea Suzannei. Fac eforturi disperate să mă întorc neobservat, dar n-am curaj, pentru că Mac Kinley mă ţine legat şi, dacă nu ascult ce spune, trebuie cel puţin să-l privesc în ochi şi să dau din cap. Sînt furios pe Mac Kinley, pe Schopenhauer şi pe Suzanne. Spinarea mă frige. În cele din urmă îl întrerup, mă scuz politicos că trebuie să plec să rezolv o chestiune importantă şi mă duc, lăsîndu-l pe Mac Kinley la fereastră. Cobor scările.

Între timp, plimbarea s-a terminat şi poliţaiul îi trimite pe toţi înăuntru. Pe coridor în întîmpinarea mea vine Suzanne. Văd că se străduieşte, fără să-şi trădeze graba, să ajungă la uşa camerei sale mai înainte de a trece eu prin dreptul ei. Grăbesc şi eu pasul şi o ajung chiar lîngă uşă. Apucă atît de violent mînerul uşii, că-i scapă cartea din mînă, bufnind pe pardoseală. O clipă scurtă în care timpul se opreşte şi se uită la noi cu interes, după care mă aplec încet şi ridic încet cartea. Amîndoi ne uităm la carte. — O — spun eu — Schopenhauer. Noi, polonezii nu recunoaştem

filozofia pesimismului. — Le sînt recunoscător lui Vilbert și lui Mac Kinley că mi-au vorbit cel puțin de acest pesimism.

Suzanne ridică spre mine ochii ei de peruzea și zîmbește.

— Polonezii, polonezii, repetă ea. Așadar sînteți polonez cu adevărat. Așa mi s-a spus. (Deci a discutat despre mine). Mă bucur să cunosc, în fine, un polonez adevărat. Atîta se vorbește de Polonia în ultima vreme, iar eu nu știu nimic despre ea.

— În curînd se va vorbi mai mult decît își imaginează omenirea, arunc eu cu un glas patetic. Îmi iau înfățișarea idioată a patriotului polonez în exil, dintr-o carte a unui îndoielnic scriitor francez, care, vorbind despre Polonia, nu-i sigur că nu-i totuna cu Bulgaria. Dar asta nu are importanță, pentru că singura temă actuală în clipa de față ar fi elucidarea istoriei cu privitul în ceafă.

De la ușă ne tragem spre fereastră.

Vorbim de diferite lucruri deodată. Sărim de la o temă la alta. Război, artă, nemți, poezie, Franța.. Asta-mi place, ailaltă nu. Cealaltă-mi place, asta nu. Sîntem în toate de acord și avem același punct de vedere. Amîndoi sîntem conștienți de valoarea lucrurilor veșnice, ceea ce nu-i la îndemîna celorlalți oameni de rînd. Nu-i condamnăm, îi compătimim. Oftăm : „sărmană, sărmană lume". Suzanne mă întreabă din nou de Polonia. Îi vorbesc nu tocmai cu sens, dar frumos. Mai întîi de toate trebuie să cunoască poezia poloneză. Cum ar fi posibil ? Foarte simplu. Ne vom întîlni și-i voi citi eu și traduce. Manifestă o vie bucurie,

iar eu sînt puțin nemulțumit : s-ar părea că se interesează mai mult de Polonia decît de mine. Băgăm de seamă că n-a mai rămas nimeni pe coridor, luminile s-au stins. Ah, ne-am întins cam mult la vorbă.

— *A demain.*

— *A demain.*

A doua zi mă duc la întîlnire cu tomurile groase ale celor trei poeți. Cărțile acestea le-a luat cu sine bunicul meu cînd a fugit în Franța după revoluție cu ele a plecat în nouă sute paisprezece unchiul meu la război, iar acum, înainte de a fi deportați, mi le-a adus familia la închisoare. Dealtfel, nici măcar nu mi-a trecut prin cap că aș putea să le răsfoiesc. Le-am prețuit mai degrabă ca pe o ștafetă în cursa cu obstacole a familiei pentru polonitate. Am considerat că pe cei trei poeți i-am cunoscut suficient în școală și din auzite. Erau pentru mine ca acele paloșe ale luptătorilor pentru neatîrnare, așezate pe perete sub icoana Maicii Domnului din Częstochowa, care rămîn pline de slavă și strălucire deși ochiul obișnuit cu ele nu le mai deosebește din atmosfera generală a camerei.

Suzanne mă așteaptă în capătul coridorului, care se încheie cu un soi de firidă în trei laturi cu geamlîc. Ne așezăm pe bancă, mă simt nesigur. Am convingerea neclintită că nu voi fi în stare să trezesc în Suzanne nici un pic de interes. Este prea gravă și prea ia în serios viața. E destul să schimbi cîteva vorbe cu ea, ca să-ți dai seama cum este. Îl citește pe Schopenhauer. Sînt pentru ea cel mult un oarecare exponat exotic, ca un negru într-o expoziție colonială. Mă umilește sentimentul că îmi place atît de mult. Mă silesc să nu arăt

acest lucru, mă prefac că şi ea este pentru mine un exponat exotic, dar nu-mi pot stăpîni bănuiala neîntemeiată că ştie totul despre mine, că-mi vede ca în palmă tot golul meu trîndav. Cunoaşte fiecare amănunt al stîngacei mele confruntări cu viaţa şi are dreptate să mă dispreţuiască, ca dealtfel aproape toate femeile cu mintea aleasă care mi-au plăcut, în special domnişoara Z., pentru care am nutrit o dragoste atît de nefericită. În timpul acesta o întreb de Franţa şi-mi exprim sentimentul de durere şi uimirea mea faţă de catastrofa produsă. Suzanne devine şi mai gravă şi-şi cerneşte obrazul cu voalul unei demne tristeţi. Este o mare şi adevărată patrioată, patriotismul ei se fondează pe ura pentru nemţi şi amintirile gloriei din nouă sute paisprezece.

Ah, cît de aproape îmi sînt toate acestea. Mai că sînt furios pe ea pentru toate aceste cuvinte, care-i sporesc farmecul şi o fac şi mai inaccesibilă. Suferă şi crede că-i vorba doar de o cumplită neînţelegere şi că totul se va sfîrşi cu bine. — *C'est pas fini* — îmi spune, iar eu sar în sus. Da, da, şi eu am aceeaşi convingere, iubesc Franţa, este a doua mea patrie. După o clipă, devin un patriot francez la fel de îndîrjit ca şi ea, dar îmi aduc aminte că raţiunea mea pe lîngă ea este polonitatea, aşa că-mi temperez elanul. Suzanne îmi povesteşte din viaţa ei la Paris. A studiat literatura şi nu înţelege cum de îşi poate cineva pierde timpul cu platitudinile vieţii, cînd munca spirituală cuprinde în ea atîtea comori. (O, dacă aş putea să plac unei astfel de femei, cîtă siguranţă de sine aş mai căpăta.) Citează nume, opere, aminteşte ceva de Musset şi pe neaşteptate începem să vorbim

despre dragoste, cu prudenţă şi la modul general, fără a ne angaja personal, tratînd-o ca pe o chestiune de ordin psihologic. Mă pronunţ în aşa fel, de parcă aş poseda în acest domeniu cunoştinţe vaste şi irefutabile, precum şi o experienţă adîncă, pe care nu o aplic în viaţă pentru că am văzut prea multe. Intervine o clipă de tăcere pe care o întrerup :

— Da, da, dragostea-i un lucru minunat.

Îmi muşc limba şi sînt consternat de banalitatea şi stupiditatea enunţării, dar Suzann o primeşte ca pe un adevăr revelator şi surprinzător prin însăşi simplitatea lui. Din nou o clipă de tăcere. Suzanne oftează, iar apoi, de parcă ar fi vrut să se desprindă de ceva, spune repede :

— Ei, acum vorbiţi-mi despre Polonia, care mă interesează atît de mult.

— Despre Polonia, ce să vă spun...

Îmi pierd privirile în perspectiva coridorului, cad pe gînduri şi, de parcă m-aş fi transportat cu mii de kilometri spre răsărit, cu o voce şoptită, care devine tot mai puternică, încep să vorbesc. Îi prezint o ţară plină de fantezie romantică, de dragoste şi devotament, credinţă în frumos şi libertate, de luptă cu răul şi hîzenia, o ţară a peisajelor vaste şi a vastelor întinderi ale spiritului. În această ambianţă, mă prezint discret şi pe mine, ca pe un fiu nedegenerat al patriei sale, sînt mişcat şi încîntat de figura eroică şi romantică a polonezului meu, convins că şi Suzanne va trebui să fie încîntată. Îmi fac unele scrupule că trebuie să mă folosesc de asemenea metode, cînd nu-i vorba decît de o curte frivolă, dar mă liniştesc că oricum este totuşi o propagandă, că scopul scuză mijloa-

cele, şi închei cu cuvintele : — Adevărul polonez nu va fi înăbuşit de cizma prusacă şi de nici un alt rău din lume. El se va ridica întotdeauna la suprafaţă — eu cred într-adevăr în ceea ce spun, cu toată puterea, poate doar că într-o formă mai simplă, nu în cuvinte aşa de pompoase. Cînd mă întorc spre Suzanne, constat ce impresie puternică am produs asupra ei. Mă priveşte cu ochi aprinşi, cu capul aruncat pe spate. Mă simt poate puţin jenat, poate că i-am provocat o impresie puţin cam prea puternică, şi îmi vine să bat în retragere : totul se ridică în sfere mult prea înalte, devine prea grav, prea sublim.

— Polonia, frumoasa Polonie, ce mult aş vrea să cunosc ţara aceasta, să mă apropii într-un fel de ea.

Tăcut, îl iau pe Mickiewicz şi fără nici o introducere încep să citesc în polonă prima poezie pe care mi-au căzut ochii, iar apoi traduc :

Tu me repousse ?
Ai-je déjà perdu ton coeur ?

Simt încîntarea mută a Suzannei, dar şi eu mă simt fermecat poate chiar cu mult mai mult. Încep să traduc repede şi neîngrijit, vreau să ajung cît mai repede la următoarea poezie :

Abia te-am zărit şi m-am aprins,
Şi-am întrebat privirea necunoscută a vechii cunoştinţe...

De ce îmi bubuie oare aşa inima în piept ?

Niciodată, niciodată, nu mă voi putea despărţi de tine !
Vei pluti pe mări şi vei cutreiera uscatul la drum cu mine...

Întorc iute filele, sar de la un vers la altul, simt cum mă cuprinde febra. Toate-mi sînt cu-

noscute, sînt ale mele. Poezia asta îi plăcea bunicii să o recite, pe astălaltă o citea cîteodată tare la masă tata, iar pe cealaltă am declamat-o eu pe cînd eram la şcoală. De ce n-am mai deschis eu cărţile astea ? Acoperite de stratul obişnuinţei, acum toate mi se dezvăluie în culori noi, purtînd cu sine arome de altădată.

Suzanne prinde versurile poloneze, vrea să le cunoască sensul, se străduieşte să le pronunţe corect, notează conţinutul unora dintre ele :

Loin de mes yeux...
J'obéirai de suite,
Loin de mon coeur...
Mon coeur obéira
Loin de mon souvenir...
Non, à un tel ordre ma mémoire ni la tienne
Ne saurait obéir.

Repetă de cîteva ori încîntată şi spune : — Cum de e posibil ca noi să nu fi cunoscut nimic din toate astea pînă acum ? — Dar eu nu-i mai dau atenţie Suzannei. Aproape că nu mai sînt conştient de prezenţa ei.

Connais tu le pays où fleurit l'oranger

Întorc foile, alerg cu ochii pe carte, ca prin casa copilăriei, pe care o vizitez din nou după ani...

O mamă poloneză !...

Simt cum mă străbate un fior de gheaţă. Aici se petrece cu totul altceva, cu mult mai însemnat. Încerc o emoţie pe care nu mi-o pot domina şi căreia nu-i pot înţelege natura.

O mamă poloneză ! cînd în privirea fiului tău
Străluceşte splendoarea geniului...

Mă trag puţin spre colţ, îmi plec capul şi citesc încetişor:

. . . .

Celui învins, ca piatră de mormînt azi
Îi va rămîne spînzurătoarea uscată.
Pentru gloria toată, un plîns scurt de fată
Şi la ore tîrzii sfat de camarazi.

Isuse Hristoase! Mamă poloneză. Mamă poloneză. Mamă poloneză.

Ce fac eu aici, instalat fără griji pe malul lacului Constanţa, distrîndu-mă cu amoruri banale, în timp ce acolo...

...ca altădată, ca de atîtea alte ori...

Aceeaşi sufocantă şi răbdătoare tăcere, aceleaşi feţe nemişcate dincolo de aceleaşi gratii, suferinţă veşnică, veşnică aşteptare şi credinţă veşnică...

— *Alors?* — întreabă timid Suzanne. Îşi dă seama că s-a petrecut ceva ce nu poate înţelege. O, nu, nu! Versul acesta nu se poate traduce. Nimic din el nici unei franţuzoaice.

Vreau să plece, vreau să rămîn singur.

Cu o voce scăzută mă scuz că trebuie să plec, dar... dar...

Suzanne mă întrerupe:

— Nu, nu-i nevoie de nici o explicaţie. Nu ştiu ce s-a întîmplat, dar vă înţeleg, o, vă înţeleg.

Faţa ei, ochii, întreaga ei făptură exprimă o înţelegere superioară, o discreţie care aproape că te frapează, tremură de emoţie şi de înduioşare.

Salut şi mă îndepărtez repede.

O, ştiu că efectul a fost foarte puternic. Foarte puternic, deşi cu totul neprevăzut, şi aş fi dorit să nu fi fost.

O rup la fugă în sus pe nişte scări dosnice, pe care nu circulă nimeni şi citesc, citesc, uitînd de toate, şi cînd, în cele din urmă, îmi vin în fire, mă uit la ceas şi constat că a trecut de mult ora mesei.

Cobor şi intru în dormitorul nostru. Sînt flămînd şi mă simt stînjenit. Stors de violenta emoţie, privesc acum critic la toate cele întîmplate. Sînt furios pe Mickiewicz şi furios pe Polonia că s-au amestecat aşa de neaşteptat în mica mea poveste de dragoste. Mi-e ruşine de Suzanne. Cînd joc o comedie, pot fi stăpîn pe situaţie şi deşi apar stupid în propriii mei ochi, mă sacrific în vederea efectului. Dar cînd îţi ieşi aşa din piele, cînd îţi pierzi controlul şi nu mai poţi domina situaţia, e de-a dreptul insuportabil.

Mănînc cîţiva pesmeţi şi o bucată de cîrnat din valiză şi mă culc.

Pe seară, cobor şi o caut pe Suzanne. Stă la fereastra din firida coridorului. Mă apropii cu o mină vinovată şi mă opresc lîngă ea. Nu se uită la mine, după o clipă îmi spune încet:

— În tot acest timp mi s-a părut că sînteţi aici lîngă mine.

Aoleu! Se întîmplă ceva ce nu-mi doresc deloc şi nici n-am prevăzut. Lucrurile merg prea departe, se înfăptuieşte ceva în jurul meu, dar fără participarea mea. Mă simt jenat şi în acelaşi timp îmi este ciudat de plăcut. Ne aplecăm în acelaşi timp adînc peste marginea ferestrei, ne înclinăm uşor feţele unul către altul şi, nici măcar nu ştiu cum şi cînd, mă apropii repede şi o sărut pe Su-

zanne pe gură lung şi apăsat. Sînt consternat, iar Suzanne şopteşte :

— *Je vous aime.*

Nu ştiu dacă mă mir mai tare de această declaraţie sau de faptul că-mi spune „*vous*". Ştiu bine, că orice femeie sărutată trece imediat la „*tu*". Sînt ameţit şi puţin revoltat de toate la un loc.

Şi declaraţia asta şi acest „*vous*" sună teribil de serios. Aici nu-i de glumă. Aş fi vrut să încep să strig şi să protestez că la mijloc este o neînţelegere, că nu-i vorba de nimic şi că toate acestea n-au nimic comun cu mine, că am glumit şi eu aşa cu acel polonez romantic şi apoi restul a fost o chestiune a mea personală, cea mai personală din cîte pot fi, că nu a avut dreptul nici să mă privească, nici să fie impresionată şi nici chiar, sau mai ales, să manifeste înţelegere şi discreţie. Şi în acelaşi timp îmi este atît de plăcut, mă simt atît de bine ţinînd-o de mînă. Soarele uriaş şi roşu se atinge de coşul unei case din depărtare, flori albe se uită la noi şi viţa sălbatecă se caţără în jurul ferestrei. Pînă la sfîrşitul serii nu am mai scos nici un cuvînt nici ea, nici eu.

Cînd m-am trezit a doua zi dimineaţă, primul lucru a fost să mă gîndesc la Suzanne. Deci s-a întîmplat ce mi-am dorit şi la ceea ce m-am aşteptat cel mai puţin : femeia aceasta mă iubeşte. Pot să-mi capăt siguranţa de sine. Ce-i drept o şi simt, dar mă uit din afară la mine şi constat că nu mă prea prinde. Nimic nu mă prinde în această ciudată mascaradă la care iau parte deghizat în costumul polonezului din '931 şi pentru care am repurtat succes. Dar oare tot acest lagăr nu este o mascaradă ? Ceea ce se petrece aici nu are nimic

comun cu viaţa de toate zilele. Poţi face orice vrei, nimic nu-i obligatoriu, nimic nu trece dincolo de această noapte de bal, poţi îmbrăca ce costum pofteşti, nimeni nu are dreptul să îţi ceară a doua zi socoteala că nu te-a recunoscut. Ah, Suzanne, dulce Suzanne ! Poate că şi eu o iubesc ? Suzanne nu a apărut la micul dejun. O întîlnesc mai tîrziu în aceeaşi firidă, ne aşezăm pe bancă. O iau de mînă şi... răsună un urlet fioros, un tumult, un vacarm, nu-mi dau seama ce se întîmplă, abia după o clipă văd deasupra mea faţa roşie de furie a locotenentului de poliţie, care gesticulează şi ameninţă. Mă îndepărtez, străduindu-mă să-mi păstrez cît mai mult cu putinţă demnitatea. După o clipă, sînt chemat la camera de gardă, unde prin translator (Olek Lampion) mi se aduce la cunoştinţă că nu respect regulamentul lagărului, care interzice orice fel de legături între bărbaţi şi femei şi dacă se va mai repeta voi fi băgat la închisoare. Ies furios, ruşinat şi mă gîndesc cu tandreţe la Suzanne. Îi scriu o scrisoare :

„...iată soarta mea. Compania mea vă expune, doamnă, unor situaţii penibile. Vă rog să mă iertaţi. Nu am să vă uit niciodată."

I-o expediez prin micul marinar Cliff Wright, împreună cu un flacon de colonie Puls, pe care mi-l adusese Ludka la închisoare. După o clipă, Cliff îmi aduce răspunsul :

„...Ah, cînd am văzut pe flaconaş scris : „Varsovie" am crezut că voi izbucni în hohote de plîns de emoţie. Nimic şi niciodată (niciodată subliniat) nu va reuşi să-mi învingă sentimentele ce le am pentru dumneavoastră, domnule, aşa cum nici o

forță malefică nu va învinge viața luminoasei Poloniiˮ...

Acel „nimic și niciodatăˮ mă neliniștește pentru un moment, dar toată comedia asta începe să mă distreze. O atmosferă ca în piesele lui Molière, Arnolf și Horațiu sau ceva în genul acesta și stilul manierat al secolului nouăsprezece în corespondența asta în care se folosesc formulele de „domnˮ și „doamnăˮ.

Două zile Suzanne nu se mișcă din camera ei. Mă topesc de dor. În sfîrșit, a treia zi se arată. Ne strîngem mîinile în tăcere, apoi ne întîlnim la spălatul vaselor, în cele din urmă începem să nesocotim amenințările locotenentului și ne întîlnim tot mai des și în văzul tuturor, lăsîndu-l de pază pe micul Cliff.

Locotenentul își face apariția în lagăr numai uneori. Puterea este exercitată cu rîndul, cînd de sergentul Heimer, cînd de sergentul Schroeder. Heimer este mic, gras, roșu la față. Schroeder, slab, înalt și calm, nu ridică glasul niciodată. Într-una din zile, a dat peste noi Heimer. A început să strige, să ne certe, să-mi arate cu mîna să plec de acolo și s-a dus, cînd s-a întors, ne-a văzut din nou împreună, ne-a amenințat cu degetul și a început să rîdă. Altă dată am dat peste Schroeder, care salută și mă chemă deoparte.

— V-aș ruga foarte mult, spune el, să nu-mi îngreunați munca. Ordinul e ordin. Iar în ceea ce vă privește pe dumneavoastră, am indicații speciale. M-aș simți neconsolat dacă ar trebui să vă raportez locotenentului.

Odată vine în fugă spre noi Heimer și ne strigă :

— Fugiți, vine locotenentul !

Situația e clară : cînd e de serviciu sergentul Heimer ne putem întîlni în voie.

IV

WIEDER DER LETZTE — mormăie Klaus, închizînd ușa în urma mea.

Preotul de data asta e de mult așezat și cu o expresie de mulțumire imperturbabilă își pregătește o salată de roșii. Nu mi-e deloc la îndemînă că întotdeauna, pentru a ajunge la masa mea, trebuie să trec chiar pe lîngă Suzanne. Nu poți trece indiferent, nu poți da frîu liber afecțiunii, trebuie să manevrez în așa fel cu expresia feței, ca să fie și discretă și afectuoasă și este dificil să afișezi de fiecare dată aceeași mină. Mi-am compus eu cîteva mine, dar încep să mă epuizez. Suzanne strînge ceva în pumn, radioasă, și-mi arată de departe, nu-mi dau seama ce poate fi, să mă apropii nu pot pentru că este Schroeder în sală și împarte scrisori. „Bobocule, îmi ești în clipa asta tare drag, pentru că îndată mutra ta întunecată va fi înlocuită de obrajii rumeni ai lui Heimer, care va aduce cu sine un suflu de libertate. Pa, rămîi cu bine, dragă.ˮ

Sub scară stă domnișoara Birmin și se străduiește să facă un arc dintr-o nuia lungă și o sfoară. Operația o urmărește cu atenție micul Johnny, fiul doamnei Walcher, care are o față palidă și îngrijorată, nu discută cu nimeni, poate

doar cu Thomson chestiuni practice și după fiecare scrisoare își ascunde fața în batistă cel puțin pe durata unei jumătăți de zile. Johnny este neobișnuit de antrenat, întinde și își trage înapoi mînuțele, dă anumite indicații. Domnisoara Birmin, cu picioarele înfipte în pămînt băiețește, are fața concentrată, iar pe fruntea încrețită îi cade o buclă rebelă. Mă gîndesc că așa ar fi trebuit să arate Basia Wołodyjowska și cotesc anume ca să trec pe lîngă ea. De Schroeder nu mă mai sinchisesc. Am aflat că ordinul privind interdicția de a sta de vorbă cu femeile este aplicat în mod deosebit numai cînd este vorba de mine și de Suzanne. La alte abateri de acest gen se privește printre degete. Cauza : Suzanne nu mi-a spus, dar eu am aflat de la alții că înainte de venirea noastră în lagăr, locotenentul s-a străduit să-i intre în grații și a primit o replică aspră și se pare foarte drastică. Mă uit puțin dintr-o parte cum se încordează arcul și apoi îi spun :

— Nag-saki-hiro-muro-nan-șo.

Domnișoara Birmin își ridică capul :

— Ați înnebunit ?

— Nu, îi răspund, vă vorbesc pe limba dumneavoastră maternă. Nu sînteți doar japoneză ?

— *What does he say?* întrebă neliniștit Johnny.

— Se plînge, răspunde în polonă domnișoara Birmin, întorcîndu-se la arcul ei, că a stat mult la soare și asta i-a făcut rău la cap.

— *What do you say?* întrebă Johnny speriat și gata să plîngă.

Domnișoara Birmin a încordat arcul, îl privește de la distanță mulțumită, apoi i-l dă lui Johnny și-i spune dîndu-i una la fund.

— *It's ready. Fly away, boy.*

Johnny înveselit, pleacă în fugă cu arcul, țopăind într-un picior, iar domnișoara Birmin își strîmbă spre mine gura într-un mod inimitabil, ridicîndu-și în același timp sprîncenele în sus, îmi întoarce spatele și pleacă.

La masă îl întreb pe Mac Kinley, care este căpitanul englezilor, cine este această domnișoară Birmin.

— O, o, fiți atenți, strigă Roullot, ăsta și aici își aruncă undița. Nu-i ajunge una, ar vrea să le încerce pe toate la rînd. Poate că totuși ne lași și nouă ceva ? Sau vrei să-ți faci harem ? În cazul acesta am să-ți trimit de ziua ta pe cele șaptezeci de guvernante să te poți distra și tu pe cinste. Nu-i spune, Mac, nu-i spune, Mac.

Roullot a devenit atît de ordinar, că nu se mai poate discuta cu el. Mac obișnuiește totuși să răspundă concis și exact. Am aflat tot ceea ce se putea afla pe această temă. Doamna Birmin, născută la Cracovia, s-a căsătorit cu un inginer englez, care lucra într-o fabrică din acest oraș, mort tragic cu trei zile înainte de a i se naște fetița. Acea fetiță, Janina, s-a născut și a învățat în Cracovia. Are o serioasă educație muzicală. În ultimul timp, după cum știa el, urma o școală de muzică.

Se aduce supa. Toți își apucă cu nervozitate farfuriile. Preotul se îneacă cu salata de roșii în dorința de a-și goli mai repede farfuria. Klaus îmi face un semn. Am uitat cu desăvîrșire că azi

e rîndul meu la împărţit. La început operaţia aceasta o îndeplineau ostaşii, dar s-au prins cam tîrziu că distribuirea supei acestei gloate plutocratice întinează onoarea uniformei stăpînitorilor lumii *in spe*. Stau cu polonicul lîngă un cazan uriaş. Se apropie mesele pe rînd şi se aşază la coadă. Oamenii se foiesc, se apleacă, se ridică pe vîrfuri, încearcă să vadă ce-i în cazan, aspiră adînc aburii îmbietori, manifestînd o febrilă nerăbdare. Atmosfera este gravă, aproape solemnă. Momentele zilei destinate meselor au în ele ceva din ritualurile religioase. De fapt, nimeni nu se satură dacă nu-şi completează apoi masa cu ceea ce a primit în pachete, dar în condiţiile de aici, unde viaţa se reduce doar la existenţa fiziologică, se formează un cult specific al trupului şi toate funcţiile lui obişnuite devin raţiunea acestei existenţe, sînt ridicate la rang de ritual. Fiecare îşi are aici zeul său: propriul său corp. În timpul ritualului mîncării, fiecare aduce ofrande zeului său, îngrijindu-se să nu fie nedreptăţit printr-o exagerată neatenţie calitativ-cantitativă. Oamenii se apropie, le torn supa, îşi plantează pentru un moment nasul în farfurie, unii se strîmbă, mişcă agasaţi din umeri şi se îndepărtează cu mine jignite. Cum de ai putut să nu ştii că zeul lui nu suportă ciorba de cartofi. Suzanne nu mănîncă supă niciodată, iar din felul doi cere doar un strop şi nici pe ăsta aproape că nu-l atinge, ciuguleşte doar de formă cu furculiţa. E de mirare că, de fapt, nu se hrăneşte deloc. Poate că la ea, unde totul se sublimează în spirit, acesta este un protest mut împotriva religiei trupului. Aş vrea să aflu dacă poţi

trăi numai cu spirit. Dar cînd servesc eu, Suzanne vine cu farfuria ei. Nu ne uităm unul la altul, aplecăm capul, atingîndu-ne cu părul; nu mai termin turnîndu-i supa, de încep să se audă glasuri nerăbdătoare.

— Ei, ce-i acolo! Mai repede, mai repede...

Cu supa merge relativ bine. Cantitatea se măsoară cu polonicul şi nimeni nu poate fi nedreptăţit. Dar la felul doi sînt cartofi striviţi, acoperiţi de o zeamă cafenie, care îşi revendică pretenţia la mîndra denumire de sos de carne. Cu asta merge ceva mai greu. Trebuie să preţuieşti din ochi cam ce porţie să măsori în funcţie de numărul de internaţi, lingura mare şi plată se încleiază în torocala de cartofi, o tragi greu, oamenii devin nerăbdători, iar eu îmi pierd capul.

Janka Birmin mă priveşte aspru şi provocator.

— Mult, mormăie pe sub nas.

— Mai întîi că se spune „vă rog", şi apoi ce-i aia „mult"? Aici nu-i restaurant, domnişoară. Veţi primi cel mult la fel ca şi ceilalţi.

— Mai întîi n-o să-mi daţi dumneavoastră lecţii cum să vorbesc, iar apoi de ce „cel mult"? Îmi faceţi şicane şi am să mă plîng responsabilului de sală.

— Chiar vă rog, nici nu m-aş mira, de la început am ştiut că am de a face cu un turnător. Dar înfig adînc lingura şi-i pun cît mai repede ca să nu observe nimeni movila de cartofi. Janka Birmin mănîncă teribil de mult şi se vaită mereu că îi e foame. Dealtfel, la ea nu e vorba de o religie a trupului, ci de o cerinţă a organismului ei tînăr şi sănătos.

Constat cu groază că au mai rămas încă multe persoane, iar mîncarea doar pe fundul cazanului. Klaus de la început cînd s-a adus cazanul l-a cîntărit din ochi, a dat din cap cu îndoială și a fugit la bucătărie să vadă dacă n-a mai rămas ceva pe acolo, iar apoi mi-a șoptit la ureche să reduc porțiile la minimum. Dar eu n-am prea putut să-mi dau seama cît ar fi trebuit să fie acel minimum, iar acum îmi apare înaintea ochilor spectrul catastrofei. Micșorez porțiile la un asemenea minimum că se ridică proteste vehemente, dar în zadar. În cele din urmă, rămîn în fața cazanului gol și a celor șaptezeci de guvernante precum și a celor zece neptuni rămași nemîncați. Klaus e palid și tremură tot. E limpede, puțin îi pasă lui că vor rămîne flămînde cîteva persoane, dar construcția nemțească a capului său nu poate cu nici un chip să conceapă că trebuiau hrănite trei sute de persoane și au fost numai două sute douăzeci. Probabil că a amețit și vede roșu înaintea ochilor. Realitatea i se pare o amăgire și e convins că Germania, dacă nu chiar întreaga lume, se va prăbuși într-o clipă, ca să îngroape sub ruine și să distrugă amintirea unui calcul atît de greșit. Cine știe chiar, dacă nu-și va pierde credința în Dumnezeu. Totul se adună în el într-un urlet cumplit, într-un semnal de alarmă, pentru că a fost încălcată ordinea firească a lumii. Va trebui să strige, așa cum strigă prin somn un om chinuit de vedenii de pe altă lume. Încă nu strigă, pentru că nu prea știe împotriva cui. Împotriva mea nu poate, pentru că știe că oricît de inegal

aș fi împărțit, diferența nu ar fi putut să fie chiar așa de mare și vina principală revine bucătăriei.

Între timp, guvernantele, aflînd ce s-a întîmplat, rămîn pentru un moment încremenite, apoi încep să șoptească, șoaptele se preschimbă în vacarm, fețele se întorc spre mine. S-a petrecut un lucru cumplit. Zeul lor a fost desconsiderat, i s-a refuzat ofranda. Mulțimea se apropie de mine, ridică pumnii, furculițele și cuțitele. Cad blesteme și invective. Neptunii întreabă și ei ce s-a întîmplat și află că s-a terminat mîncarea. Fac un: — Ooo ! — liniștit și fără mirare. Prin această exclamație iau la cunoștință faptul și se reîntorc la locurile lor. În aer, însă, plutește spectrul linșajului. Guvernantele se aruncă spre mine în salturi cu strigăte de furie ; abia pot prinde ideea pe care o flutură — că toată mîncarea ce li se cuvenea am împărțit-o între iubitele mele. Îmi trec pe dinaintea ochilor guri strîmbe, fețe ridate, strîmbate de răutate și mînie, șuvițe de păr alb scăpate de sub bonete. Îmi trece prin cap că așa vor fi arătat „tricoteusele“ aruncînd injurii mîndrului aristocrat pe eșafod. Klaus face eforturi să stăpînească situația, mă acoperă cu propriul său piept, le gonește, strigă (încă nu-i strigătul acela cumplit. Klaus nu se miră de debandada din sală : față de cealaltă întîmplare teribilă este doar un pas consecvent înainte spre prăbușirea universului) iar eu stau palid, cu mîinile încrucișate pe piept, trebuie că arăt cu adevărat ca un mîndru aristocrat pe eșafod. Din fericire, Suzanne a plecat mai devreme de la masă și nu asistă la scenă. Se apropie domnișoara Birmin.

— Ce păcat că nu puteți vedea ce mină stupidă faceți, îmi spune și se îndepărtează grozav de satisfăcută.

Klaus, împins de disperare, aruncă amenințarea că dacă nu se face imediat liniște, guvernantele nu vor primi trei zile de mîncare. Efectul se produce fulgerător. Lumea se împrăștie, mormăind pe sub nas amenințări și promițînd răzbunare. Klaus dă fuga la bucătărie, iar după o clipă întreaga clădire se cutremură și dîrdîie de strigătul lui. Acolo, în sfîrșit, s-a descărcat.

Îmi pare tare rău de neptuni. Guvernantele primesc pachete substanțiale de la elevii lor din Varșovia și nu fac nimic toată ziua, mestecă numai cu lăcomie delicatese, plîngîndu-se de foame. Dar sărmanii marinari au numai ce li se dă aici și bărbații aceștia puternici au nevoie să mănînce mult. Sînt convins că trebuie să fie supărați pe mine. Mă duc sus, urmărit de privirile vindicativelor erinii. Pe scări întîlnesc cîțiva neptuni. Mă apropii de ei, mă scarpin la ceafă, încurcat.

— Îmi pare tare rău, le spun, din cauza prînzului ăsta, într-adevăr...

— Fiți liniștit, spun de-a valma, nu merită să discutăm așa ceva. Doar nu-i vina dumneavoastră.

— Eu, adaugă un altul, de patruzeci și șapte de ani am navigat ca bucătar și cu trei zile înainte de a ne scufunda nu știu ce-am făcut, ce am dres, că jumătate din echipaj mi-a rămas fără cină. Îți amintești, Bill ? se întoarce el către cel mai mare, cel mai arătos și mai bărbos dintre neptuni.

— Îmi amintesc, Fill, fir-ai să fii, răspunde Bill și-și apleacă capul într-un fel al lor anume :

în verif. *Don't sorry*, sir mi se adresează mie și mă bate pe umăr. Îl bat și eu pe Bill, le zîmbesc celorlalți și mă îndepărtez.

Mă gîndesc că poate întreaga Franță este acum așa de bătrînă, o „tricoteusă“ urduroasă, consumată de strigătele revoluției, cu căpăstrul culturii în cap, care n-o mai trage înainte, ci doar o apasă și-o strînge atît de tare, încît singura suferință devine suferința trupului, singura rațiune a existenței — stomacul plin, care-i permite să mai facă doar acei cîțiva pași pînă la grajd, indiferent de cum ar mai fi el acum, și să-și tragă răsufletul deasupra ieslei. Anglia îmi apare ca un încercat marinar, în floarea vîrstei, întinerit mereu de valurile sărate și înviorat de furtuni. Stă rezemat de bord și privește la fel de liniștit la orizonturile însorite ca și la norii învolburați, prevestitori de furtună. Cînd vine furtuna trebuie mai zdravăn legate parîmele și supravegheate pînzele, navigînd fără a schimba direcția spre portul predestinării. Ei, marinare, zboară, urlînd, valurile înfricoșătoare, vîntul zmulge pînzele, nu te temi oare că nava ta va fi înghițită de ape ? Ce zici ? Nu înțeleg. Vasul meu este pentru transport și nu pentru înec. A fost construit timp îndelungat, sigur și solid. Naufragiul ? Nu cunosc cuvîntul acesta.

Îmi trag valiza de sub pat. Sînt hotărît să le dau marinarilor o satisfacție în natură. Nu pentru că eu aș fi de vină, chiar și indirect de flămînzirea lor, dar pentru că știu pur și simplu că trebuie să fie morți de foame. Dau peste un caiet gros, legat în piele lucitoare de culoare închisă. Este jurnalul meu. Bunicul meu și-a scris jurnalul

toată viața și l-a luat cu sine cînd a fugit în Franța după răscoala din 1863. Și tatăl meu scrie, și unchiul, care a plecat împreună cu el la război în nouăsute paisprezece ca ofițer francez. Și eu am primit un jurnal cînd am împlinit vîrsta de șaisprezece ani, iar acum, înainte de deportare, mi l-au trimis la închisoare, împreună cu cei trei poeți și cu apa de colonie de la Ludka. Zăcea întotdeauna la mine pe birou, rareori îl deschideam și niciodată n-am mai recitit ceea ce scrisesem. Poți ani de zile să nu te interesezi de un lucru pe care-l ai zi de zi în fața ochilor, dar dacă acest lucru dispare pentru un timp, odată regăsit trezește o neașteptată curiozitate. Răsucesc în mînă acest jurnal al meu și-l privesc de parcă aș vrea să descifrez ceva din coperta lui mută. Îl deschid și întorc filele. E scris neîngrijit. Nu-i nicăieri trecut locul și data, de parcă m-aș fi ferit să recunosc trecerea timpului. Citesc pe prima pagină :

„M-am născut în bubuit de tun, dar oare de aceea să port în mine o veșnică neliniște și un insuportabil refuz al vieții ? Nu este un refuz al vieții în general. Este un refuz al propriei vieți, prin pareza gîndurilor, prin imposibilitatea unei inițiative și ignorarea sentimentelor. Viața este frumoasă. Așa o văd, dar oare așa o și trăiesc ?"...

Se rupe un gînd abia încolțit. Cîteva pagini mai departe :

„Am fost la filmul lui René Clair *Trăiască libertatea !* Trăiască libertatea și trăiască Franța !"

Și iarăși numai atît. Habar n-am cînd am scris toate astea : chiar imediat după ce am primit jurnalul, sau mult mai tîrziu.

Mă uit la ultima pagină scrisă :

„Nemții sînt în Varșovia, Polonia, după o agonie scurtă, a murit. Oare a murit ? Cîteodată mi se pare că în mine abia începe să se nască. După ce a murit bunica, abia atunci am început să-i simt în mine viața. Mai înainte fuseseră doar niște clipe nedefinite, aruncate în decursul zilei prin forța împrejurărilor, care se atinseseră de clipele mele, pur exterioare. Moartea le-a definit prin sinteza aspirațiilor și țelurilor. Clipele bunicii moarte durează în mine printr-un lanț de cauze și efecte. Clipele mele, de care în cursul zilei dispune întîmplarea, sînt verigile în continuare ale acestui lanț. Polonia a murit după o scurtă agonie. Să fi murit oare, dacă eu mai trăiesc încă ?".

Am închis jurnalul și, îngenunchind lîngă pat, i-am lovit coperțile cu palma, privind îngîndurat la piciorul mesei. Apoi l-am aruncat pe fundul valizei, din care am scos zece biscuiți, o bucată de cîrnat, pe care am tăiat-o în zece porții, și am plecat spre camera neptunilor.

— Dragii mei, aș vrea să vă recompensez pentru că, indirect din vina mea, ați rămas azi flămînzi. Luați, mîncați.

Încearcă să refuze, dar nu ajung la momentul cînd în astfel de împrejurări situația devine delicată și primesc. Din cele patru colțuri ale camerei cad, ca niște împușcături de carabină, scurte, viguroase : — *Thanks !* Mă bat pe umăr, eu le răspund la fel de prietenos, mă conduc pînă la ușă.

Îi iau din cameră pe cei trei poeți și mă duc jos. Pe drum îl întîlnesc pe Heimer. Îl salut, du-

cînd mîna la frunte. Nu-mi răspunde, se oprește, însă, își pune mîinile în șolduri și mă privește printre gene, apoi mă amenință cu degetul. Clar, atmosfera școlii acționează și asupra lui. Flirtul între zidurile adolescente ale școlii îi aduce pe față o expresie ironic-îngăduitoare.

Suzanne mă așteaptă de mult pe coridor. Mă privește cu repros.

— De ce a durat atît ?

Îi povestesc aventura cu „tricoteusele". Lucru ciudat. Nu las nimic să-mi scape, ridicolul situației mele îl subliniez și-l evidențiez, ba chiar îi mai adaug și cîte ceva în plus și simt că relatarea mea îmi este totuși foarte favorabilă, ceea ce, în realitate, cu siguranță că nu a fost tocmai așa. Timpul care trece acordă întîmplărilor maleabilitate, permițînd construirea lor conform propriilor nevoi și propriei expresii, fără a falsifica prin aceasta nimic din esența lucrurilor.

Suzanne mă privește încîntată. Astfel de priviri îmi dăruiește din ce în ce mai des și aceste priviri produc în mine o înfiorare de rușine. Îmi întorc capul, rătăcesc cu privirea pe pereți, de parcă aș vrea să mă feresc de razele privirii ce-mi deformează adevărata înfățișare. Într-una din zile, aproape instinctiv, m-am ridicat pînă la protest și, într-un violent atac de sinceritate, am strigat :

— Suzanne ! Eu sînt cu totul altfel decît îți imaginezi dumneata. Habar n-ai cine sînt eu în realitate și ce zace în mine. Te rog, tot ce se poate gîndi mai rău despre cineva să-mi pui în seamă și abia apoi să mă privești așa cum, de fapt, merit...

Suzanne închide ochii și după o clipă îi deschide încet.

— M-am gîndit, îmi spune cu capul dat pe spate, privindu-mă printre gene, m-am gîndit. Și ce-i cu asta ?

N-am răspuns. Sînt furios. Cum de poți să te transferi în sfere atît de înalte și să te menții acolo consecvent, fără să respiri măcar o clipă ? De ce nu încearcă Suzanne să se contrazică cu mine, să flirteze, de exemplu, cu Vilbert, ca să-mi facă mie în necaz, să mă disprețuiască și să-mi dea de înțeles că în preajma unei nulități ca mine nu va rezista mult timp. Așa m-au obișnuit toate femeile pe care le-am iubit și așa m-am simțit bine. Aceasta a fost cea mai bună autoapărare față de exaltarea care m-a amenințat întotdeauna și de care m-am temut mai mult decît de suferințe. Mă cuprinde neputința. Știu că nu sînt demn de sentimentul pe care mi-l dăruiește Suzanne. Nu numai că nu sînt demn, dar nu cadrează cu ființa mea, mă obligă la o ținută cu totul străină de mine și care mă încorsetează.

Cum de am putut ajunge la toate astea ?

Ce-i drept, la început am ținut să mă înfățișez într-o lumină cît mai favorabilă, fără să mă gîndesc dacă am sau nu acoperire. Dar în dragoste procedeul este admis și nimeni nu poate pretinde o acoperire de sută la sută, după cum nimeni nu pretinde de la un fabricant de stilouri, care-și face reclama produsului său, prezentîndu-l pe un fond de cer înstelat, pe atlaz sau printre pietre prețioase, ca să-l și vîndă așa. Da, eu, însă, am pierdut ceva din vedere. În viața liberă, normală,

se produc întîmplări cu care, confruntîndu-se, omul se dezvăluie pe sine în mod inevitabil, se demască și apare în adevărata lui ipostază în raport cu trecutul și viitorul său. Nu mai are rost să te ascunzi după deget, cînd au loc ciocniri directe între ipostaze reale, care, în final, au sau nu importanță. Dar aici, unde întîmplările sînt limitate, în această clădire de școală transformată în închisoare, unde șuvoiul curgător al propriei istorii este oprit, omul nu se simte prin nimic răspunzător față de realitate. Întîmplarile propriei existențe au fost suspendate, aici omul rămîne fără evenimente. Nu mai este el însuși, abia poate să-și mai facă o reprezentare despre el însuși. O reprezentare iluzorie, cîrpită din cele mai diferite trăiri, deseori neîmplinite, ba chiar nici nu e o proprie reprezentare, ci o reprezentare a omului în general, o idee generală despre om. Pentru cei de aici, sînt un om oarecare, care nu a existat înainte ca soarta să-l fi adus printre ei și pe care acum îl deosebesc de ceilalți oameni printr-o anume înfățișare, un anume fel de a se îmbrăca, anume deprinderi. Puterea acestei convingeri este atît de mare, că își exercită influența și asupra mea, încît mi se întîmplă să mă chinui pentru a găsi în mine ceva propriu care să nu reprezinte ideea generală de om manifestîndu-se în funcție de manifestările celorlalți oameni, și mă cuprinde panica, neputînd descoperi nimic din ceea ce caut.

Oamenii mă mai deosebesc de ceilalți și pentru că sînt polonez. Dar și aici nimeresc într-un nod de generalități. Nu sînt cutare sau cutare polonez, ci un polonez, în general. Îi aud cum vorbesc :

„A făcut asta bine sau rău pentru că este polonez. El înțelege acest lucru ca un polonez. El o să ne explice, pentru că polonezii se pricep la așa ceva etc. Și mă îngrădesc în polonitate ca într-o idee stabilită și odată pentru totdeauna hotărîtă, idee pe care, mai mult sau mai puțin just și-au făurit-o. Iar eu mă revanșez printr-o reprezentare cîrpită din cele mai diferite petice de polonitate, puțin așa cum este ea, puțin așa cum mi-aș dori să fie, le cînt o fantezie pe teme poloneze, compusă din melodiile diferitelor faze ale istoriei, ale diferitelor tabere politice și diferitelor convingeri și totul sub bagheta propagandei. De multe ori, fac toate astea fără tragere de inimă, numai așa, fiindcă trebuie, redus de ei la rolul de reprezentant. Și iarăși mă chinui să descopăr în mine ceva cu adevărat polonez, ceva care este polonez pentru că îmi aparține și nu pentru că-i impus de închipuiri străine, ceva ce niciodată pînă acum nu a fost considerat ca fiind polonez și devine astfel pentru că se naște în mine drept ceva autentic. Zadarnic. Îngrădit de forța concepțiilor străine, mă supun ei cu resemnare, așa cum mă supun falsei reprezentări despre mine a Suzannei.

Oh, Suzanne, cît mă chinuiești cîteodată. Și ce dacă am să-ți spun că nu sînt așa cum mă vezi tu ? Amîndoi sîntem legați de drama dezlănțuită a sentimentelor. Eu, deși o declar cu cea mai sinceră intenție, nu mă voi pricepe să o spun așa, încît să nu manifest cel puțin eroismul mărturisirii cinstite și să nu te subjug cu farmecul seducător al nimicniciei de care sînt conștient și pe care nu o pot evita. Cum de nu poți vedea toate acestea, Suzanne ? Cum de poți lua totul atît de

în serios, de parcă ar fi vorba mereu de Schopenhauer sau de studii de literatură și să nu deslușești că nu-s decît o paiață care dansează în fața ta pe funia dezamăgirilor amoroase, numai ca să te distrezi și tu și eu un pic. Niciodată nu am manifestat indulgență și compătimire față de femeile care, fermecate de trup, își dăruiesc sufletul cuiva care nu-i demn de ele, dar știu că istoria Titaniei și a măgarului este eternă. Și dacă tu ții să fii Titania, Suzanne, n-ai decît să fii, dar de ce să faci tocmai din mine măgarul tău ?

Suzanne mă privește încîntată, dar astăzi privirea ei convine întrucîtva leneșei mele somnolențe.

— Ce mi-ați arătat la masă ? o întreb.

Îmi întinde pumnul strîns și-l desface înaintea ochilor mei.

— Un nasture ! spun mirat și mă uit la Suzanne. Exprimă un triumf radios.

— Priviți numai ce fel de nasture.

Îl iau în mînă : un nasture polonez militar.

— L-am cumpărat cu zece mărci de la Syd Dumbton, care are o întreagă colecție de nasturi militari.

Nu sînt în stare să trezesc în mine o emoție mai puternică. E plăcut să vezi vulturul polonez, dar nimic mai mult. Dacă mi-ar fi arătat un ostaș polonez în carne și oase, cu siguranță că m-ar fi mișcat și aș fi strîns-o în brațe cu drag, dar un nasture... Oh, Suzanne, ce-ți mai trece prin cap ! Mi se pare copilăros de ridicolă. Ah, Suzanne, Suzanne, pe nimeni n-ar mai mișca astăzi o prostie ca asta. Nasturele acesta este o recuzită învechită sau prematură, un lux sentimental, pe care

ți-l poți permite cînd toate au luat sfîrșit, dar nu cînd evenimentele se desfășoară cu atîta gravitate. Ce înseamnă nasturele acesta ? O biată furnitură croitorică menită să țină pantalonii. Lasă-mă în pace, Suzanne, cu nasturii tăi. Nu arăt toate acestea ca să nu o necăjesc.

Răsucesc nasturele cu un zîmbet trist și o rog să-mi povestească ceva despre Paris. N-am chef să mă ocup astăzi de poeții mei. Nasturele mi i-a bagatelizat. Dealtfel, acum îmi citesc poeții pentru mine și din ce în ce mai puțin am chef să comentez cu glas tare în franțuzește ceea ce simt șoptit în polonă. Mă mut în Parisul care mă înghite. Oh, Suzanne, Suzanne, ce plăcut ar fi fost să fiu acum cu tine la Paris. Renaște în mine juvenila „nostalgie pariziană“. Să pot pleca de aici cu Suzanne la Paris și... să rămîn acolo pentru totdeauna. Cine știe ce s-o mai alege și din Polonia asta... Oh, cum mă atrage glasul dulce al Suzannei, amestecat cu fragmente de atmosferă pariziană. Georges, băiatul de serviciu din hotelul St. Quentin, care în 1939 a plecat în vacanță la bunica lui din Saarbrücken, sparge lemne pentru bucătărie sub fereastră și fredonează un cîntecel la modă : *Elle avait une jambe de bois...* Oare Suzanne îmi place atît de mult numai pentru că este frumoasă ? Oare aș putea să neg că mă atrage la ea și faptul că este franțuzoaică ? Dacă aș pleca cu ea la Paris, aș uita de tot ceea ce a fost pînă acum și aș intra într-o altă piele, dealtfel nu tocmai străină mie, cine știe, dacă nu m-aș îndrăgosti de ea cu adevărat. O iau de mînă pe Suzanne, mă trag cît mai aproape de ea, dar mă sperie pașii cuiva. Pe scări urcă Janka Birmin. Se

oprește lîngă balustradă, își sprijină bărbia în palmă și ne fixează cu neobrăzare.

— De ce ați rămas așa, ca vițelul la poarta nouă ? o întreb eu cu adevărat furios.

— Mai întîi că se spune „ce te uiți așa ca vițelul la poarta nouă", iar apoi de ce-i sucești capul gîsculiței ăsteia ? Ai putea să te porți ceva mai serios într-un lagăr de concentrare, în timp de război mondial. Aici nu-s nici Planty și nici Aleile Ujazdowski. Mă duc imediat la locotenent să-i spun tot și o să-ți aducă el la cunoștință cum ar trebui să se comporte fiul unui popor învins. Se gîndește o clipă, iar apoi adaugă, surprinzător de serios : Din ochi îți răzbește multă răutate. Gîsculița asta o să plîngă nu glumă din cauza dumitale. Aș vrea s-o pun în gardă, dar, de fapt, ce-mi pasă mie ! A dat din mînă și a plecat în sus mai înainte de a reuși să-i răspund ceva, încremenit de uimire și revoltă.

În prima clipă, mi-a venit să dau fuga după ea și să-i trag o săpuneală pe cinste. Această Janka Birmin își permite prea multe. Dar am încremenit de stupoare. În toată cuvîntarea ei se simțea o notă care nu mai era glumă. Mi s-a părut deodată că ceva îndreptățește familiarismul pe care și-l permite Janka Birmin. Aleile Ujazdowski s-au materializat pentru mine brusc, evident, drept singurul lucru posibil și palpabil în acest imposibil labirint al formelor întîmplătoare ale realității, rătăcind prin coridoarele acestei clădiri de școală. Aleile Ujazdowski au împrăștiat brusc ceața pariziană care se ridica în colțul de coridor nemțesc. Am simțit solidaritate nu față de Suzanne împotriva Jankăi Birmin, ci dimpotrivă — față de Janka Birmin împotriva Suzannei. Această discuție în polonă, purtată în prezența Suzannei, din care ea nu a putut înțelege nimic, mi s-a părut un clopoțel de alarmă, un protest al realității împotriva iluziei. Din nou îmi vine să dau fuga după Janka Birmin, dar nu pentru a o lua la zor.

— Ce a vrut fata aia ? întreabă Suzanne. Se simte în glasul ei că știe că s-a petrecut ceva împotriva ei.

— Ah, îi răspund, e o fată din Cracovia, puțin cam scrîntită. Nu merită să vorbim despre așa ceva, Suzanne.

Dar discuția s-a rupt și nu mai poate fi reînnodată. Văd că Suzanne cu greu își poate ține lacrimile, că — după cum e ea alcătuită — înțelege ceva ce nu poate înțelege. Se învălmășesc în mine sentimente de duioasă compătimire și neînțeleasă bucurie că Suzanne suferă. Să sufere ! Să sufere pentru că prea le înțelege pe toate și atît de strigător trece sub tăcere ceea ce trebuie trecut sub tăcere, accentuînd tocmai reticența. Să sufere pentru această vibrantă sublimare a sentimentelor, care mă paralizează, alungînd de pe fața mea adevărata-mi expresie, lipsindu-mă de sentimentul bărbăției. Să sufere, dacă n-a aflat că sentimentul bărbăției mele înseamnă cu totul altceva decît de a cuprinde cu un braț puternic firava și nevinovata siluetă de femeie, vibrînd de subtilități. Suferă, Suzanne, dacă n-ai aflat că tocmai această îmbinare între brațul puternic și silueta nevinovată este ceva care-mi stîrnește o greață sentimentală, e o înșelătoare momeală a naturii, care în cîteva secunde poate face ca tu,

cu sublima ta subtilitate și nevinovăție să devii ceva atît de monstruos de ridicol, mototolit și deloc satisfăcut spiritual, încît să trezești milă ca o cerșetoare care cere de pomană. Vrei, Suzanne, cu mine ? Chiar te rog. Îmi placi, Suzanne. Numai să mergem drept la țintă, cine știe, poate că atunci vom găsi în final puțin din sublimul și subtilitatea pe care cu atîta risipă și ușurință le risipești pe drum. Mi-e milă de tine, Suzanne. De sigur că așa te-a învățat mama și nu poți altfel. Eh, suferă, Titanie, suferă. Pînă acum am fost măgar pentru că am suferit eu din cauza altora, acum sînt măgar pentru că suferă altcineva din cauza mea. În afară de suferință și măgărie nu mai există nimic, poate doar un nemărginit plictis. Oh, Suzanne, mă cuprinde o dorință irezistibilă să mă iau cu tine la harță, să distrug în mine prin suferința ta tot felul de lucruri, care în decursul întregii vieți m-au înrobit și m-au sugrumat cu tentacole lipicioase, o, tu, franțuzoaică, tu, pariziancă nevinovată și seducătoare.

Tăcerea devine insuportabilă. Să încep poate fără nici o introducere să citesc din Mickiewicz ? Eh, ce mai idee. Sau poate să spun ceva neplăcut și mușcător și astfel să descarc atmosfera ? O privesc pe Suzanne. Nu, prea mi-e milă de ea. De ce n-aș spune ceva plăcut ? Dar ce anume ? Nimic potrivit nu-mi vine în clipa asta pe limbă. Am chef să rezolv situația în singurul mod posibil, simplu și josnic : să mă ridic și să mă îndepărtez cu o mină jignită. Știu, o, știu prea bine din proprie experiență, că mai devreme sau mai tîrziu, Suzanne va veni plină de căință să recunoască că ea s-a făcut vinovată de atmosfera penibilă creată. Nu sînt totuși în stare să provoc ceva atît de dezgustător. Tu însuți te poți înjosi și poți chiar afla în această înjosire o anume satisfacție. Înjosirea altcuiva trezește o oroare de nesuportat.

Am impresia că nu mai există nici o ieșire din această situație, că vom fi obligați să dăinuim veșnic în ceva care prin însăși natura sa este potrivnic dăinuirii și că astfel, de fapt, trebuie că este iadul. Este ceva asemănător cu acea ședere pe bancă, dar așa cum s-ar asemăna mîna unui geamăn cu piciorul celuilalt. Și acum îmi sosește un ajutor nesperat. De data aceasta nu în persoana lui Roullot, ci în cea a lui Weber, ajutorul lui Klaus. Soldățoiul acesta are gura strîmbă și un mers de rățoi și asta nu-mi place la el. Apare la capătul coridorului, merge nesigur și se uită împrejur. Însăși apariția lui aduce o anume destindere, pentru că îl poți privi, ceea ce împinge pe alt plan acea groaznică dăinuire potrivnică dăinuirii. Dar Weber nu se mărginește în a-și face apariția. Se apropie de noi și spune :

— Din „Reserve Lazarett“ ne-au cerut să trimitem pe cineva să facă nu știu ce. Nu pot să dau peste nici unul din marinarii ăștia afurisiți, poate mergi dumneata ? Ai să vezi ceva și din oraș. Orașul e frumos.

Nemții au obiceiul să-ți propună ceva în mod politicos, iar dacă refuzi, încep să urle. Chiar dacă n-ar exista și alte motive, numai această cu totul nemaipomenită capacitate a lor de a trece pe loc la diferite metode radicale în tratarea semenilor, pe care un om normal cu greu și fără plăcere le-ar desfășura într-o săptămînă, sau chiar într-o

lună, ar pune sub semnul întrebării aparteneța lor la genul omenesc.

Deși perspectiva vederii orașului și mersului pe străzi este deosebit de atrăgătoare, în condiții normale n-aș fi acceptat propunerea decît după un mare tărăboi, care ar fi fost un protest împotriva violenței constrîngerii. Dar de data aceasta, mă agăț fără nici un fel de rezervă de această ocazie care pune capăt insuportabilei încordări dintre mine și Suzanne.

— Îmi pare rău, Suzanne, îi spun, nu vreau să mă expun unor neplăceri. Ne vedem mai tîrziu, diseară, bine ?

Suzanne nu-mi răspunde nimic. Dau din umeri foarte grăitor și plec cu Weber. Sînt convins că această mișcare din umeri este ceva teribil de edificator. Rupe firul artificial care unește subtil și sublim două pretinse suflete nepămîntene. Un suflet nepămîntean îmbrăcat într-un trup cu umeri puternici bărbătești nu dă din ei în fața feminității pure, pentru că este un gest ordinar. Mă gîndesc că această mișcare îmi va smulge de pe față masca. Ei, Suzanne, poate că ai să vezi, în sfîrșit, sub ea capul de măgar ?

Merg cu Weber pe stradă și mă simt ca un bolnav care a zăcut la pat și după cîteva luni de boală începe pentru prima oară să se miște prin casă. Totul este nou, ispititor și neliniștitor. Dealtfel, pînă la „Reserve Lazarett" nu-i departe. Am parcurs doar străduța pe care se află școala noastră și am cotit imediat pe aleea care duce spre „Reserve Lazarett". Oamenii trec pe lîngă noi fără să ne bage în seamă. Afirm cu hotărîre că acest mers pe stradă, pentru mine un eveniment

și o senzație, nu produce asupra lor nici cea mai mică impresie. Oamenii merg cu dezinvoltură, nestînjeniți în mișcări și nu par a vedea în aceasta ceva deosebit. Weber se străduiește să mă distreze făcînd conversație :

— Germania este o forță, ha. Polonia în trei săptămîni, Franța în șase săptămîni. Nimic nu ne poate sta în cale.

Weber mă plictisește. O știu de acum prea bine. Trebuie că asta este prima comandă zilnică în cazărmile germane.

„Cînd întîlniți un străin trebuie să-i spuneți : Germania este o forță, ha. Polonia în trei săptămîni, Franța în șase săptămîni. Nimic nu ne poate sta în cale. *Abtreten.*"

Dau din umeri. Weber mă bate prietenește și-mi zîmbește strîmb cu gura lui strîmbă.

— Ei, îmi spune, am zis și eu așa. Pe mine prea puțin mă interesează. Războiul este o mare porcărie, bun pentru ăia care stau în palate luxoase și, înfulecînd, dau comenzi. Mie mi-au ajuns pînă aici toate astea. Eu sînt frizer și vreau să mă întorc acasă. Mie mi-e totuna cine o să stăpînească lumea, numai să ne lase odată în pace. Eu vreau să mă întorc la mine, am casă, nevastă, copil.

Aici Weber scoate din portofel fotografia soției și copilului și mi-o arată cu o expresie de parcă poza aceea și pentru mine ar fi trebuit să fie rațiunea cea mai înaltă de revoltă împotriva războiului.

Mă plictisește acest Weber, nevastă-sa și copilul lui, și toată pălăvrăgeala asta. Cu atît am să mă aleg, că la întoarcerea mea în lagăr voi povesti

într-o formă senzațională că Weber este un adversar al regimului și toți vor fi cîteva minute convinși că războiul se va termina cel tîrziu peste o oră. Îi dau lui Weber fotografia înapoi și nici măcar nu mă prefac interesat. Dealtfel, lui nici nu i se pare necesar. Merg cu pași mari, de parcă aș vrea să folosesc cît mai din plin darul mersului liber. Micul Weber abia se mai ține după mine. Dealtfel a și rupt contactul cu mine. Mormăie pe sub nas ceva pentru sine, tropăie în urma mea cu mersul lui de rățoi, gîfîie și-și șterge sudoarea de pe mutra-i strîmbă. O clipă mi se face milă de el mai ales pentru că are mersul de rățoi și mutra strîmbă, dar și din cauza soției și copilului.

În curtea spitalului, în fața magaziilor ne așteaptă un alt ostaș, solid, înalt, cu fața smeadă și aspră, decorat cu Crucea de Fier. Schimbă cîteva cuvinte cu Weber, eu stau deoparte de parcă nici n-aș fi, nici n-aș exista în conștiința lumii, n-aș lua parte la evenimentele vieții. Pentru o clipă și eu însumi încep să mă îndoiesc de existența mea și am impresia că din moment în moment mă voi dispersa în neant. Dar Weber pleacă, iar cel de al doilea soldat, de parcă acum m-ar fi observat, îmi redă existența. Intrăm în magazie, luăm de acolo o roată mare de căruță și o cărăm împreună. Trecem prin curte și ieșim iar în stradă, dar pe o altă poartă. Mergem în tăcere ; în cele din urmă soldatul o întrerupe :

— Francez sau englez ? întreabă scurt și aspru, de parcă ar fi fost un ordin.

— Francez, răspund. N-am chef să-i explic totul cu străstrăbunicul, bunicul și așa mai departe ; dealtfel, cunoscînd doar cîteva cuvinte nemțești, nu pot să mă lansez în asemeni relatări. Soldatul dă din cap și după un moment de tăcere mi se adresează din nou :

— Germania este o forță, ha. Polonia în trei săptămîni, Franța în șase săptămîni...

— Nimic nu vă poate sta în cale, termin eu.

— Ce, ce-ai spus ? strigă soldatul și-și încrețește mirat fruntea.

— Nimic nu vă poate sta în cale, repet.

— A, da, da, spune soldatul, nimic nu ne poate sta în cale. Dar o spune fără convingere și se uită bănuitor la mine, iar apoi își privește vîrful bocancilor. Se vede că-i dezorientat și nu-și mai poate aduna gîndurile.

— Ei, și acum, zic, liniștit, hai, arată-mi fotografia nevestei și a copilului.

Soldatul rămîne atît de prostit, încît se oprește, pune roata pe trotuar și cu un zel de subordonat, de parcă ar fi îndeplinit un ordin în cazarmă, își scoate portofelul și-mi întinde fotografia soției și a copilului. Abia după o clipă, de parcă, în fine, ar fi priceput totul, mi-o smulge brusc din mînă, o ascunde, ridică roata și strigă :

— *Wieder marsch !*

Din nou mergem în tăcere. Soldatul este înourat, prost dispus. Ajungem la podul de peste Rin, care desparte orașul vechi de cartierul modern unde se află și școala noastră, În acest loc apele Rinului, străbătînd lacul Constanța, se strecoară printr-un defileu strîmt și prin Untersee curg către adevărata lor albie, unde se sfîrșește definitiv acest flirt bizar dintre lac și apă curgătoare. Privesc la apele larg revărsate și la larg desfășuratele lanțuri de munți. Nu-mi mai transmit nimic din

7 — Lacul Constanța — c. 1/1170

impresiile acelei prime seri. Nici măcar nu-mi mai amintesc bine ce se petrecea cu mine atunci. Mă cuprinde spaima neputinței de a mă regăsi pe mine însumi, teama de evenimentele care se produc independent de cursul propriei istorii, de evenimentele, care, strecurîndu-se în neant prin poarta de din dos a conștiinței, nici măcar nu mai trimit salutări memoriei.

De pe pod cotim pe o alee care merge în lungul malului. Așezate într-un șir lung, meditează deasupra Rinului, încremenite în statui, personalități ale istoriei. Trecem pe lîngă ele ca prin fața unei gărzi de onoare. Intrăm pe o stradă largă din adîncul căreia ne privește Friederich Barbarossa. Soldatul se oprește un moment de parcă ar raporta împăratului : „De opt veacuri nici un incident deosebit. Ne străduim întruna să ucidem, să asediem și să facem totul una cu pămîntul."

Friederich privește tîmp și indiferent, de parcă ar spune : „Ce îmi mai pasă mie acum !"

În comparație cu partea nouă a orașului din care am venit, atmosfera se schimbă radical. Formele arhitectonice neîmplinite, care abia își încep procesul de durare în istorie cu simplitatea pruncieì în vestmîntul lor croit economicos doar cît să poată ascunde privirii activitățile social-familiale ale contemporaneității, cedează locul formelor maturizate într-o existență de secole, grave datorită încercărilor veacurilor și cu începuturile plantate undeva în mitul îndepărtat, emoționante, ca un contemporan care l-a cunoscut personal pe Chopin. Străzile devin ulicioare întortocheate, denivelate, cu neașteptate bifurcări și subite piațete, clădirile — căsuțe îngrămădite unele în altele, cu arcade medievale de factura pînzei de păianjen, cu rotunjiri și alungiri ale fațadelor, cu străluciri verzui-filigranate ale cuarțului ferestrelor gotice „prin care pătrunde palida lună", în tonuri vii, deși patinate de efortul îndelungatei treceri prin veacuri.

Amplitudinea istoriei care domnește aici, trebuie că a acționat și asupra mărinimiei soldatului, pentru că, dînd evident uitării ranchiunul, mi se adresă :

— Frumos oraș, nu ?

— Frumos, aprob din cap.

— Toată Germania e așa de frumoasă, spuse și făcu o mină de parcă ar fi fost meritul lui personal.

De data aceasta n-am mai răspuns nimic, doar am înclinat într-un fel capul și am ridicat din sprîncene, ceea ce ar fi putut să însemne — nici eu nu știam bine — „poate", „cine știe" sau „ce mă interesează pe mine".

— Toată Germania este așa de frumoasă, repetă soldatul și oftă. Toată Germania e așa de frumoasă — mai spuse o dată — și de aceea merită să lupți pentru ea.

M-am gîndit că soldatul face o greșeală gravă, pentru că dacă luptă e tocmai din cauza unei Germanii urîte, iar dacă ar fi fost vorba de una frumoasă, ar fi putut să stea liniștit acasă. N-am spus, însă, nimic, deoarece era limpede că n-ar mai fi încăput aici nici un fel de explicații. În schimb, soldatul începu să prindă chef de vorbă.

— Am fost internat acum în spitalul de aici, spuse el, pentru o rană primită în Vosgi. Dar nu-mi pare rău de sîngele pierdut. Acum sînt

sănătos şi în orice clipă mi-aş sacrifica viaţa, dacă Germania ar cere-o. Da, da, ce-a mai fost şi cu francezii, cine ar fi crezut...

Am încruntat sprîncenele şi am întors capul fără chef. Soldatul observă, pentru că adăugă cu o neaşteptată delicateţe :

— Ei, trebuie să recunosc că francezii s-au bătut ca nişte eroi, luptele au fost în unele locuri foarte crîncene, dar ce să-i faci, noi am fost mai puternici...

Dau din mînă în semn că n-are rost să mai vorbim şi că nu mă simt deloc jignit, iar după un moment întreb :

— Îi urîţi tare de tot pe polonezi şi pe francezi ?

Soldatul se gîndeşte adînc şi cîntăreşte îndelung răspunsul. În cele din urmă, îmi spune :

— *Ich liebe Deutschland.*

Văd că acesta este un caz extrem de solipsism naţional. Franţa şi Polonia sînt doar o recuzită a modului german de a vedea lucrurile şi care nu posedă o existenţă independentă, fiind doar o reprezentare germană. Totuşi soldatul acesta nu-mi este antipatic, chiar mult mai apropiat decît prostănacul de Weber. Îmi povesteşte acum de Germania lui, ceea ce nici măcar nu aud, pentru că nu mă interesează, dar îmi place entuziasmul lui. Îmi dau seama că omul acesta este cumplit de înşelat, că nici măcar nu ştie pentru ce idei diabolice şi demente luptă şi că el, cel căruia i se pare că este cavalerul binelui şi al frumosului, în realitate se scaldă pînă peste urechi în noianul celui mai perfid rău care s-a revărsat vreodată

peste lume şi că ar fi imposibil să găsesc vreo modalitate de a-i explica toate acestea.

Stau şi mă gîndesc, de cîte ori nu ajungem în viaţă în mod inconştient în slujba cruzimii, a răului şi a sluţeniei, a căror faţă nu o vedem din cauza banalelor decoruri, a obişnuinţelor seculare, a eternelor calcule eronate şi a opiniei generale, epuizînd în această slujbă cea mai bună parte din fiinţa noastră, făcînd să vibreze cele mai frumoase şi mai nobile strune, consacrîndu-i entuziasmul şi credinţa cea mai arzătoare. Şi am impresia că binele sau răul, care-l conduc din afară pe om, nu este ceva real, ci o chestiune personală a Divinităţii, pentru care Ea este răspunzătoare. Reală este doar reacţia proprie interioară şi, în ultimă instanţă, este ruptă şi nelegată de cauzele exterioare, iar în faţa judecăţii Domnului se va înfăţişa doar chipul propriei sluţenii, sau propriei frumuseţi, conştiente doar de sine. Da, dar acest criteriu pentru obţinerea izbăvirii poate fi o consolare doar pentru mulţime. Cine a îndrăznit o dată să se ia la luptă cu gîndul împotriva încîlcitelor cărări ale existenţei, cine a cunoscut o dată în ce rezidă ea, acela devine răspunzător pentru sine, pentru aproapele său, pentru omenire, pentru destin şi pentru Dumnezeu.

Oedip putea să trăiască liniştit şi cu convingerea nezdruncinată a înţelepciunii sale, deoarece se conducea în viaţă după preceptele binelui şi ale frumosului. Ba chiar a fugit din casa pretinşilor lui părinţi, pentru a nu-i întina cu hidoşenia şi răul prevestit de oracol. A ucis un bătrîn la o răspîntie de drumuri, e drept, dar a ucide un bătrîn la o răspîntie de drumuri în Grecia antică

nu era o faptă care să contravină bunei-cuviinţe, atît doar că bătrînul s-a dovedit a fi propriul lui tată. La fel şi luarea în căsătorie a văduvei regelui dispărut ar fi fost o faptă foarte onorabilă, dacă această văduvă n-ar fi fost propria lui mamă. Nici măcar umbra unei astfel de bănuieli nu a tulburat liniştea lui Oedip. Trăia mai departe demn şi frumos, fără să-şi bată capul cu culisele propriei istorii. Dar cînd a căzut brusc cortina de pe faţa destinului, cînd Oedip a observat pe ce fel de canava se ţese firul binelui şi al frumosului, el, care dezlegase enigmele sfinxului, nu şi-a putut găsi o scuză că a acţionat în necunoştinţă de cauză, ci, resimţind adînca sa răspundere de cetăţean conştient al universului, solidar cu omenirea în aceeaşi măsură ca şi cu sine însuşi, şi-a hotărît singur răsplata. Şi cred că dacă i-ar fi explicat cineva cu mult înainte că a ucide un bătrîn la răspîntie de drumuri este banditism, indiferent dacă acel bătrîn îţi este tată sau nu, Oedip, cel de atunci, s-ar fi răfuit cu sine însuşi, pentru că binele şi frumosul este o prizmă în care raza propriilor fapte se frînge înainte de a izbucni în afară şi nu reprezintă o cauză exterioară în stare să se preschimbe şi să-l influenţeze pe om.

Aşadar Oedip s-a condus după preceptele binelui şi frumosului şi atunci cînd s-a cufundat în faptele cele mai hidoase şi atunci cînd, ridicîndu-se la nivelul conştiinţei, le-a declarat război. Cred că dacă, în vreun fel anume, soldatul care mă întovărăşeşte ar putea să-şi dea seama în ce noroi s-a vîrît pînă peste urechi, ar începe să blesteme, să dispere şi să-şi smulgă părul din cap ca Oedip şi şi-ar hotărî la fel răsplata, poate cu

deosebirea că în loc să-şi scoată ochii şi-ar tăia şi azvîrli mîna dreaptă, care se ridică atît de des în salutul hitlerist. În schimb, am serioase îndoieli dacă Weber, cel cu mutra strîmbă, în cele mai frumoase şi mai bune împrejurări ar fi în stare să scapere în sine măcar o scînteioară de bine şi frumos.

Din păcate, nu văd nici o modalitate să-l determin pe ostaşul meu la o ispăşire oedipiană, dar am serioase bănuieli că încercarea de dramatizare a soartei lui m-ar duce la cel mai apropiat post al Gestapoului.

Am lăsat roata la fierar şi ne întoarcem agale. Soldatul s-a ambalat în aşa măsură, că mă pofteşte la o bere. Intrăm în cea mai apropiată berărie. Este atît de antică, încît am impresia că aici trebuie că venea la o bere Barbarossa şi toţi episcopii în pauzele Sinodului. Sîntem singurii oaspeţi ; la măsuţa noastră se aşază patronul, un omuleţ blond, mărunţel, cu pipă, şi o fată, cu siguranţă fiica lui, cu părul ca pana corbului, cu trăsături teatral de nobile. Intră în vorbă cu soldatul, păstrînd faţă de mine o indiferenţă binevoitoare ; omuleţul îmi zîmbeşte întruna. Nu pricep nimic, pentru că vorbesc într-un dialect sudic, dar nu-mi vine greu să deduc tema. Din cînd în cînd, cad cuvintele : *„Deutschland“*, *„Krieg „Frankreich“*. Pe nesimţite rămîne să cuvînteze în exclusivitate doar soldatul, fata fiind un foarte activ auditoriu, iar omuleţul se retrage, marginindu-se doar în a-mi zîmbi mie. Are la butonieră o rozetă din celălalt război şi atît zîmbetul lui continuu şi prietenos faţă de reprezentantul

poporului duşman, ca şi tăcerea lui, sînt foarte grăitoare pentru mine.

— Ei, dragă popor duşman, mai ştim noi cîte ceva ba de unele, ba de altele, dar mai ales ştim că nu ştim nimic şi că ar fi mai bine să nu ştim. Berea trebuie vîndută, pipa trebuie fumată şi dările plătite gras, dar ferească Dumnezeu de mai mult.

În acest timp, soldatul şi fata se bălăcesc pînă peste cap în solipsism. Soldatul, din cîte pot deduce eu, povesteşte de luptele lui şi de fundamentul lor patriotic. Trebuie că e impresionant, pentru că fata îşi trece din timp în timp mîna peste frunte, dă din cap şi şopteşte : — „oh, eh, ho, ei !" — iar trăsăturile ei devin din ce în ce mai teatrale şi mai nobile. Dealtfel soldatul, la care am întrevăzut de la început o înclinare spre patos, nu rămîne mai prejos. Face risipă de gesturi şi voce şi la cîteva cuvinte repetă : — *Aber ich liebe Deutschland.* — Observ că între ei se duce o luptă tăcută pentru generozitate. Cînd el e mai generos în povestire, cînd ea în felul cum ascultă. Ajung în final atît de departe, încît evident generozitatea în cadrul interior nu le mai este deajuns, nu-i mai satisface patriotic, pentru că se uită pe rînd la mine cu un soi de strălucire pasională în ochi, fără îndoială că îi atrag prin foarte ispititoarea recuzită de generozitate patriotică şi generozitate faţă de duşman. Soldatul îmi cumpără ţigări, fata îmi pune în faţă bere cu remarca că-i pe socoteala ei şi probabil nu-şi doreşte decît să se prăbuşască tavanul, rănindu-mă grav, pentru ca să fie prima care să dea o mînă de ajutor duşmanului rănit. În tot acest

timp, omuleţul continuă să zîmbească, îşi scoate pipa din gură şi, sporindu-şi zîmbetul, ia fără să întrebe o ţigară din pachetul oferit mie.

După acest *intermezzo* totul revine la normal. Monotonia patosului povestirii, monotonia patosului ascultării, monotonia înţelepciunii adînci a zîmbetului. De plictiseală, încep să-mi închipui că şi eu sînt neamţ şi mă angajez în atmosfera lor de patriotism. — *Ich liebe Deutschand* — şoptesc în sinea mea şi văd o ţară întinsă, frumoasă, plină de oraşe curate şi solide, fermecătoare colţuri retrase, locuite de forţa gîndirii celor mai mari filozofi, de forţa splendorii celor mai mari muzicieni. Simt legătura cu străvechile mituri, zeii Walhalli şi cu întreaga lume de basm din vecinătatea Rinului. Sufletul meu intră în forma purităţii, ordinei şi conştiinciozităţii. Încep să-l ascult pe soldat cu entuziasm şi deodată bag de seamă cu consternare că entuziasmul meu nu-i de formă, că mă solidarizez de-adevăratelea cu el şi aş putea striga de-adevăratelea împreună cu el : — *Ich liebe Deutschland !*

O sudoare rece îmi acoperă fruntea. Ca să scap de toate astea, mă metamorfozez iute în norvegian, mă scald în liniştea fiordurilor, ascult tăcerea apropiatului pol nord şi după o clipă răsuflu uşurat : sînt un norvegian la fel de sincer, cum fusesem cu o clipă mai înainte neamţ. Acum, ca să mă distrez, pornesc într-un pelerinaj asemănător prin toată Europa, inclusiv Rusia bolşevică, peste tot cu acelaş rezultat. În cele din urmă, mi s-a urît şi mi-am zis că aş vrea să mă întorc acasă. Acasă ? Cum adică acasă ? Interesant cum de mi-a trecut prin cap. Am vrut să

mă întorc la școala noastră și m-am gîndit că : „vreau să mă întorc acasă". De casa mea cea adevărată mă separă acum două trepte ale realității. Una — realitatea școlii noastre și cea de a doua — realitatea berăriei în care mă aflu în momentul de față. Cealaltă realitate se învecinează direct cu casa mea. Am impresia că pot ajunge la ea numai prin intermediul ei, că, dacă acum aș fugi, n-aș mai ajunge niciodată la mine, aș rătăci toată viața într-o realitate abstractă. Doar în clădirea școlii noastre sînt anume fire înnodate sau care se derulează către propria-ne viață. A devenit cu adevărat vestibulul ei, n-aș putea să mă reîntorc la mine decît numai pe acolo. Aș vrea să plec, tînjesc după ceva, nu știu după ce, cred că nu după Suzanne. După un soi de intimitate leneșă, după comoditatea afectuoasă a colțurilor roase de zilnicele tale trăiri și acțiuni. Încep să mă foiesc pe scaun, să mă uit la ceas. În sfîrșit, observă și soldatul că s-a făcut tîrziu, pentru că-mi dă un cot și-mi spune :

— Hai să mergem !

Ne luăm rămas bun. Fata mă salută cu o mișcare patetică a capului, ca o mărinimoasă amazoană care-i dăruiește prizonierului ei libertatea, omulețul abia clipește din ochi, în schimb, își sporește la maximum bunăvoința zîmbetului. Plecăm. Merg acum așa de repede, că soldatul aproape că aleargă. Servus Barbarossa, servus Alpi și lac, sîntem de acum dincolo de pod. Din curtea spitalului rup cîteva flori, iar după o clipă ne aflăm în fața ușii școlii noastre. Degeaba m-a însoțit soldatul, oricum n-aș fi fugit.

— Ei, cum a fost ? se strîmbă Weber. Frumos orașul ?

— Un oraș ca toate orașele, îi răspund și respir cu voluptate mirosul coridorului. Oamenii coboară la masă. Se desfășoară caravana încărcată de farfurii, furculițe, linguri și pachețele. Trec în fugă, cu tărăboi, „deck-boys", gemînd se tîrăsc „tricoteusele", Thomson citește o carte lîngă fereastră. Vine Suzanne. La vederea mea șovăie, șovăi și eu, în cele din urmă, mă apropii și-i dau florile. Nu le-am rupt, gîndindu-mă la ea, ci pentru că creșteau, iar aici în coridoarele acestea rigide și în curtea pietruită nimic nu crește, iar acum aceste flori mi se par mijlocul cel mai bun pentru atenuarea acestei întîlniri jenante. Suzanne mă privește leșinată, ca și cum ea a iertat totul și eu am iertat, că toate la un loc sînt atît de caraghioase, de neadevărate, o neînțelegere neavenită. Oh, Suzanne, Suzanne. De ce oare tu, care înțelegi și simți atîtea, acum nu pricepi nimic, te agăți de florile acestea ca înecatul de un fir de pai și crezi că pe un fir ca acesta poți ajunge departe ? Acum s-ar fi cuvenit să simți și tocmai acum nu simți, pentru că așa îți este mai ușor, pentru că vrei să te înșeli, ca măcar pentru o clipă să-ți destinzi sufletul chircit de zbucium. O știu și pe asta, Suzanne, dar eu nu m-am jucat niciodată de-a înțeleptul pe teren străin. Și mișcarea aceea din umeri ? Despre ea ce mai ai de spus, ha ? Pot să-ți zic eu : doar ți s-a părut, pentru că erai iritată și chiar ai mustrări de conștiință că ai putut să-mi pui așa ceva pe seamă. Preferi nici să nu mai amintești

despre asta, s-o treci sub tăcere, ca să nu te compromiţi. Ha, ha, ha, Suzanne !

Îi spun că sînt foarte obosit după plimbarea aceea şi că imediat după cină mă duc să mă culc. Destinderea sufletului la Suzanne e de natură explozivă şi orbitoare. Nimic n-o mai poate înfrînge acum.

— Nu-i nimic, îmi răspunde — voi avea florile acestea cu mine.

Am impresia, pe care trebuie să o aibă un actor care constată cu consternare că partenera lui s-a încurcat şi joacă un rol dintr-o altă piesă.

La masă, mare senzaţie. Neptunii au primit cîte o bucată de cîrnat extra. Sînt obiectul unei invidii binevoitoare şi a admiraţiei tuturor. „Tricoteusele" ridică vocile într-un protest vehement. Klaus urlă. E linişte, doar murmurul surd al furiei clocoteşte sub crusta tăcerii. Klaus este foarte mulţumit. Posibilitatea prăbuşirii universului a fost înlăturată, mulţumită calculelor lui de maestru. Ele trebuie că s-au prezentat mai mult sau mai puţin cam aşa :

10 neptuni + 10 porţii cartofi = ordine şi disciplină.

10 neptuni — 10 porţii cartofi = sfîrşitul lumii.

10 neptuni — 10 porţii cartofi + 10 porţii cîrnaţi = ordine şi disciplină.

Cît priveşte „tricoteusele" trebuie că a fost ceva mai complicat :

70 „tricoteuse" + 70 porţii cartofi = ordine şi disciplină.

70 „tricoteuse" — 70 porţii cartofi = sfîrşitul lumii.

70 „tricoteuse" — 70 porţii cartofi + dezordine în sala de mese + 70 de porţii cîrnaţi = sfîrşitul lumii.

Se apropie de mine Bill cel arătos şi de pe farfuria lui pune într-a mea zece feliuţe de cîrnat şi mă bate pe umăr. Fiecare neptun şi-a cedat ceva din porţia lui pentru mine. Mă ridic şi le fac un semn cu mîna, acum eu bubui un scurt : *Thanks* ! Sînt foarte mulţumiţi. Le citesc în ochi : „Noi sîntem în avantaj, şi asta încă nu-i totul. O să vedeţi voi cine o să învingă în duelul acesta.

După cină, scot din fundul cufărului o sticlă de vodcă tare, o comoară pe care am păstrat-o pentru cele mai grele momente sufleteşti şi pe care mi-a trimis-o la închisoare, înainte de a fi deportaţi, unchiul Ludkăi, fost de stînga, împreună cu un flacon de colonie de la ea, cu cei trei poeţi şi cu jurnalul meu.

Îi găsesc pe toţi neptunii în camera lor. Ridic sticla în sus.

— Hei, hop ! Să bem în sănătatea Angliei.

Emoţie puternică. Unii strigă : — În sănătatea Franţei ! — Cei mai bine informaţi : — În sănătatea Poloniei ! — alţii cîntă : *„For he's a jolly good fellow"*... Apar paharele, dopul sare în sus. Cineva aduce pesmeciori, un rest salvat de pe vapor. Ne batem pe umăr. Sănătate ! Prosit ! Hei ! ha ! Tot mai veseli, tot mai gălăgioşi.

— Să ne iubim ! strig eu în polonă. Voi englezi, iar eu polonez, să ne iubim !

— Ei, băieţi, spune Bill, să-i arătăm ceva de pe la noi, să vină Syd.

Vine Syd Dumbton cu armonica. Capătă un gît de vodcă, după care i se comandă să cînte „matelotul“, iar Fill bucătarul joacă. Încrucișîndu-și mîinile la piept face niște salturi strașnice, fără să-și miște șoldurile deloc, apoi schimbă brusc ritmul de parcă ar trage o parîmă, își zvîrle capul în mișcări scurte și violente, învîrtește roata timonei. Bravo, bravo, zi-i înainte. Turnați, băieți. Pentru Fill o porție dublă. Aici — un pesmet.

Stați puțin să vă arăt și eu ceva. Îl trag într-o parte pe Syd și-i fluier melodia dansului polonez *oberek.* Urechea lui muzicală prinde ușor ritmul și tempoul, puțin cam pe englezește, da' îl cîntă. Luîndu-l de mijloc pe Bill cel arătos, îl învăț cum se joacă.

— Și acum — le spun — să încerce Bill cu Fill. Se cuprind, cu mîna cealaltă în șold, la început se învîrtesc mai fără curaj, apoi din ce în ce mai iute, Bill încearcă să sară, bătînd din călcîie, îngenunchez, tot mai viu, tot mai iute, hei, ho, hop, ta-ta, *oberek*-ul, domnilor. Încep să se învîrtească, răstoarnă masa, ceilalți strigă, îi îndeamnă, rîd înveseliți. Bill din ce în ce mai des și mai sprinten îngenunchează, face salturi, Syd tot mai bine și mai în polonă cîntă. Mă urc în patul unuia dintre ei și țopăi de bucurie. Îl pun pe Bill și pe ceilalți să strige : „U-ha !“ Strigă, unul s-a apucat să bată într-un scaun. În ușă se arată polițaiul, stă cu gura căscată și nu spune nimic. Numai să îndrăznești să spui ceva, neamțule, cînd un polonez îi învață pe englezi să joace *oberek*-ul. Hai, hai. O învîrtită. Bine. Din armonică pornesc „tonuri simple, melodioase, care

răzbesc în seara liniștită și geroasă din satele îndepărtate“, învîrtesc *oberek*-ul de-a lungul sălii de clasă nemțești doi neptuni bărboși din Anglia. U-ha ! U-ha ! Stați, flăcăi, că dărîmați casa. Nu-i nic-a, durăm una nouă. Înc-o dată pe sub mînă, înc-o dată pe sub mînă... Bateți din călcîie, ha, uite-așa, mai sus, ha, ha, strașnic.

V

MARE conflict internațional. Încordare nervoasă naționalistă cu zăngănit de săbii al interpretărilor șovine. Incidente la frontiera rațiunii. Punerea în mișcare a artileriei celor mai bizare argumente. Încălcarea convenției internaționale a măsurii și a bunului gust.

Totul a început de la faptul că bătăturile lui Vilbert, ferite în timpul zilei de încălțările muncii creatoare, au reacționat abia seara. Vilbert a scris ultimul cuvînt, a pus punct, pana a rămas suspendată o clipă în aer, iar privirea a mai întîrziat pe o propoziție. În fine, grimasa îngîndurării care-l desparte de restul lumii a început să se transforme într-o jumătate de zîmbet, ca pentru sine, dar expediat în încăpere și pus în legătură cu diferitele grimase ale celorlalți. Mîna cade ușor, capul se lasă pe spate, privirea rătăcește pe pereți, în sfîrșit, Vilbert se întinde și grăiește completînd prin ironie prima jumătate de zîmbet :

— Am stat şi m-am gîndit astăzi, de ce oare polonezii se dedau la beţii cu atîta plăcere. Cine ştie dacă acest popor, care nu-i în stare să privească nimic lucid, nu încearcă să scoată cui pe cui, adică să-şi găsească luciditatea în neluciditate. Pe de altă parte, trebuie că-i destul de penibil pentru ei că, printre zicalele care reprezintă trăsăturile naţionale, lor le revine: *être saoul comme un Polonais.*

Tocmai îmi legam şiretul la ghete. Vilbert tace foarte mulţumit şi aşteaptă. Această minge este aruncată în direcţia mea, nimeni altcineva nu se simte îndreptăţit să o prindă, aşa că se făcu tăcere, iar eu aştept în mod deliberat, nu răspund nimic şi chipurile mă căznesc să-mi vîr şiretul printr-o gaură. Fluier. E un efect gîndit anume şi nu înseamnă că-mi lipseşte replica, dar pur şi simplu îmi leg şireturile, ceea ce este mai important decît observaţiile stupide ale lui Vilbert. Între timp, las atmosfera să se încarce şi să se încordeze tensiunea astfel, încît intervenţia mea să fie cît mai de efect. Bineînţeles că Vilbert ştie asta foarte bine, dar, uitîndu-mă la el cu coada ochiului, văd pe faţa lui nelinişte amestecată cu consideraţie pentru stratagema mea. Se foieşte pe scaun, ar vrea să intervin şi tremură în faţa primejdiei necunoscute. Cu atît mai mult îmi mai acord o clipă de aşteptare. Între timp, toţi şi-au lăsat în grabă cărţile, pilele de unghii, forfecuţele şi, plini de curiozitate, se aşază pe paturile lor, privind la noi. Abatele îşi închide cu pocnet breviarul, scoate din valiză un măr şi-l atacă înverşunat cu dinţii, precum un cîine osul, şi nu ne pierde din ochi. Vilbert s-a băgat în vorbă destul de prosteşte şi fără nici un sens, dar nu sensul are importanţă, ci provocarea în sine. Este într-adevăr un punct tipic de provocare.

Îm iau cealaltă gheată, vorbesc rar şi liniştit, întrerupîndu-mă mereu ca să ud în gură şiretul încăpăţînat.

— Curios lucru că printre popoarele care nu văd dincolo de vîrful nasului se răspîndesc păreri false despre altele. Şi nu-i lipsit de haz faptul că le place să pună pe seama altora viciile care le reprezintă cel mai bine. Pentru că nimeni nu poate nega, fie el englez, spaniol, ceh sau turc, că dacă francezul care-şi diluează fiecare zi în cel puţin un litru de vin îl învinuieşte pe altul de beţie, asta nu-i din partea lui decît obrăznicie sau nesăbuinţă. Eu nu neg că polonezilor nu le place să bea (cui nu-i place! — strigă abatele, care, lucru ciudat, în discuţii asemănătoare, păstrează faţă de mine de cele mai multe ori o neutralitate binevoitoare), dar au atîtea necazuri şi supărări, despre care nici nu visează înţelepţii rentieri din apus, că nu-i de mirare că mai încearcă să uite de ele din cînd în cînd. Aceste necazuri şi supărări ale polonezilor nu au nimic comun cu ceea ce minunatul nostru poet, dar nu tocmai pătrunzător observator de popoare (Vilbert tresări), numeşte luciditate; ele privesc relaţiile cu tine însuţi, cu alţi oameni şi cu universul, într-un cuvînt, îl privesc pe om în general, adică un lucru complet necunoscut rentierilor, care în creierul lor subţiat de vin au numai afaceri materiale, iar pe buze fraza „drepturile omului şi ale

cetățeanului", care frază, în egoismul lor stătut și în încercările de a o folosi în scopuri practice și spre liniștea orînduirii lor sociale, și-a pierdut orice sens și conținut. Gîndesc că talentatul poet, dar atît de netalentat observator de popoare, n-ar fi în stare să înțeleagă, ca un fiu nedegenerat al patriei sale notariale, că problema omului nu reprezintă pentru polonez un mijloc de rezolvare al dificultăților de organizare a zilei de azi, ci o problemă de existență care trece dincolo de timp și spațiu. Nu-i deci de mirare că atunci cînd își întoarce polonezul privirile spre apus, preocupat de chemări înalte, este atît de teribil de deprimat, încît se grăbește să-și găsească în vodcă consolarea. Am să mai adaug, revenind la miezul problemei, că e ciudat, dar izvorul și baza literaturii franceze și ceea ce vine după ea, cultura ei, anume Gargàntua, este un bețivan fără precedent, o apoteoză și apologie a beției, unde într-adevăr nu mai știi dacă băutura acompaniază viața, sau viața băutura. Dealtfel, să avem iertare — m-am înclinat în fața lui Mac Kinley — la „Clubul Pickwick", al celui mai nobil, dealtfel, umanist, Dickens, la fel se bea nu glumă. Nelipsitele hanuri, veșnicul amestec al alcoolului cu apă fiartă, punciul și romul de pe fiecare pagină, ajung să-l amețească puțin pînă la urmă pe cititor. Și băutura aceasta este acolo ceva natural și acceptat, pentru că atunci cînd odată domnii Snodgrass și Tupman, înfierbîntați de fiorii dragostei, refuză un păhărel, acest fapt îi uluiește pe toți. Nimic asemănător nu s-ar găsi în literatura polonă. Desigur, pe ici pe colo, se poate

întîlni cîte un tip de bețiv, sau descrierea unei beții, chiar și un poem mai mititel, ori vreo altă scriere oarecare slăvind în mod special și exclusiv desfătările ulciorului, dar ca într-o operă care să trateze, de fapt, un alt subiect, să găsești la fiecare pagină mențiunea că personajele în acțiune își toarnă un păhărel și încă unul, le amestecă, le dau peste cap, cu exact același ton de parcă s-ar spune că zîmbesc, merg, vorbesc, în zadar ai căuta printre operele literaturii polone. Am să mai adaug încă, în paranteză, că dacă minunatul poet, dar nu tocmai fericitul psiholog de popoare, ar fi avut o cultură ceva mai bogată (Vilbert tresări, păli, și se clătină pe scaun. Cine a avut de a face cu un literat francez măcar o dată, va înțelege ce înseamnă pentru el un astfel de reproș), ar fi știut că acea zicală, pe care atît de nefericit a citat-o, a apărut ca urmare a faptului că atunci cînd se încingea cîte o beție în armata lui Napoleon, în timp ce francezii zăceau de mult sub mese, polonezii mai rezistau încă mult și se duceau pe picioarele lor să se culce, încercînd în prealabil să-i readucă în simțiri pe nenorociții ceilalți, care vărsau pe ei. „Beat ca un polonez" înseamnă tocmai cineva care, deși a băut mult, își păstrează complet luciditatea.

— La noi în Podole, spuse domnul Wildermayer, care tocmai se întorcea de la baie și apucase să prindă doar ultimele cuvinte — oamenii știau să bea, pe Dumnezeul meu. Îmi aduc aminte că la sărbătoarea strîngerii recoltei sau la alte sărbători se rostogoleau butoaiele și trăgeau frații la măsea, trăgeau, dar niciodată nu ajungeau să se

taie cu cuțitele decît în zori. Într-o singură noapte curgea atîta rachie, că ar fi fost destul să facă praf o armată de nemți, iar oamenii dacă își pierdeau mințile, era mai degrabă din cauza bătăilor, decît a alcoolului.

Domnul Wildermayer poartă mustăcioară și barbișon *à la* Napoleon al III-lea, pe care le întreține cu multă grijă și mereu se bagă-n vorbă ca mărarul în ciorbă. Acum, prin intervenția sa a dejucat planurile lui Vilbert, care tocmai se concentrase pentru contraatac. Între timp, luă cuvîntul Mac Kinley.

— Am prins săgeata, pe care ați aruncat-o în direcția mea, dar nu m-a rănit absolut deloc. S-ar părea că ați vrea să dovediți că atît Anglia cît și Franța sînt două popoare bețive. În ceea ce privește Franța, las apărarea ei pe seama scumpului nostru poet, dar în ceea ce privește Anglia, resping hotărît această afirmație și pot dovedi că este exact invers. Iată...

În acel moment, pe neașteptate, intervine Thomson. Stătea întins în patul său citind o carte și, fără să-și ridice ochii de pe ea, spuse :

— Nu, nu, Mac, eu unul nu m-aș aventura prea departe. E greu să negi că nu se destupă la noi multe sticle de whisky și porter în decursul unei zile.

Totul la un loc este teribil de ciudat. În special că Thomson a deschis și el gura. Nimeni n-ar fi presupus că cufundat în lectură, prinde ceva din această discuție. Apoi mai e ciudat că Mac a reacționat tocmai în acest fel. Nu concordă cu stilul lui. Ar fi trebuit să afirme că Anglia de mult bea pînă își pierde mințile și din

cauza asta va decade imperiul. Iar Thomson ar fi trebuit să nege violent, pentru că Thomson, dacă în general ia cuvîntul în astfel de chestiuni, atunci reprezintă tipicul șovinism englez (este, bineînțeles, ceva specific, care numai printr-o foarte generală analogie cu alte șovinisme poate fi numit șovinism) și deseori apără și justifică defectele și greșelile englezilor, cele mai evidente. De data aceasta însă, cînd Mac face o întoarcere de 180°, Thomson, de parcă ar fi fost legat de el cu niște fire nevăzute ale simetriei, face aceeași mișcare în sens invers. Probabil că pe baza unei convenții, și-au împărțit rolurile și înclin să cred că dacă în lagăr ar fi fost doar un singur englez, n-ar fi luat niciodată cuvîntul în nici o chestiune care ar fi privit patria lui.

Dealtfel, Thomson abia a terminat ce avea de spus, că se și cufundă în cartea lui, ca o statuie de piatră dintr-un spectacol de operă, pe care nimeni nu o bănuiește că este un actor deghizat pînă nu începe să-și cînte aria și care după terminarea ei se transformă din nou în stană de piatră cu concursul reflectoarelor și vălurilor. Cînd privesc acum la Thomson, preschimbat în stană, mă întreb dacă nu cumva am avut halucinații sau a rostit cu adevărat acele cîteva cuvinte. Probabil că a fost o sugestionare colectivă, pentru că toți, ca și mine, îl privesc, iar Mac, rămas cu gura deschisă, își duce un deget la tîmplă, vădit descumpănit, lucru de care profită Vilbert, care și așa fusese pe nedrept îndepărtat de la tribună. Dar Vilbert nu mai este în stare să vorbească liniștit și nici convingător. Remarca privitoare la lipsa lui de cultură pare să-l fi zdrun-

cinat serios. Buzele îi tremură și în zadar se căznește să-și compună un zîmbet superior și disprețuitor. Vilbert știe bine că am folosit o stratagemă neonorabilă, pentru că îi cunosc erudiția lui adevărată și serioasă și o respect, dar am spus-o numai ca să-l scot din sărite. Știe și cu toate astea s-a lăsat scos din sărite și faptul că s-a lăsat scos din sărite îl scoate din sărite și mai tare. Este stacojiu și glasul îi tremură.

— Da... da... este nemaipomenit. Într-adevăr nemaipomenit... Mîndria asta poloneză amestecată cu incompetență este într-adevăr ceva unic în felul său. Veșnic introspectivi, veșnic convinși că îi deosebește ceva particular și de neînțeles pentru alții, sînt incapabili să conviețuiască normal cu restul lumii...

— Fapt e, îl întrerupse aici abatele, că pentru o conviețuire normală, în general, lumea nu prea este capabilă. De asemenea, fapt e că fiecare popor crede că se deosebește prin ceva aparte ce alții nu pot înțelege, dar greșeala constă în aceea că alții nu sînt capabili să înțeleagă și nu în credința că trăsătura lor este aparte. Deosebit de pregnant apare acest lucru acum la nemți. Am observat, de exemplu, că sînt teribil de mirați și consideră o meschinărie că nimeni nu poate să înțeleagă că dacă ei lovesc cu piciorul și maltratează pe cineva, asta nu înseamnă că ar avea ceva în mod particular împotriva persoanei lovite și maltratate. Ei lovesc cu piciorul și maltratează nu un om anume, ci ideea de om, ideea de umanitate. Trăind atît de mult între ei, au ajuns la convingerea că această idee nu merită mai mult decît o lovitură de picior, de aceea lovesc la

dreapta și la stînga, din care cauză s-a format la ei un cult al piciorului. Omul este un nimic, dar piciorul este Dumnezeu. Din picior și-au făcut un Dumnezeu, substituindu-l pe cel adevărat și de aceea vor pieri în chinurile și osîndele iadului. Pentru că cine L-a părăsit pe Domnul...

— Iartă-mă, părinte, îl întrerupe disperat Vilbert, — dar mereu cîte cineva îmi ia vorba din gură și nu mai reușesc să-mi termin ideea. Vorbeam tocmai de mîndria și incompetența poloneză, iar ceea ce ați amintit dumneavoastră este ce-i drept, foarte interesant dar — aici Vilbert scandează apăsat cuvintele, în care vibrează disperarea — nu are ab-so-lut nici o legătură. Și într-adevăr nu m-aș mira dacă ați fi polonez, pentru că acest fel de a vorbi fără nici o legătură este o caracteristică tipic poloneză. Efectiv, de cîte ori frecventam diverse cercuri poloneze, mă uimea această nepricepere în ducerea unei discuții. Nu pot să neg că polonezii sînt inteligenți, dar această inteligență nu-i ajută mai deloc, pentru că nu știu să se înțeleagă între ei și cu atît mai mult cu alții. În primul rînd, după cîteva propoziții nu se mai știa care este tema de bază, pentru că oamenii nu-și răspundeau unii altora, ci propriilor lor gînduri. Fiecare vorbea despre altceva și chiar unul și același individ, într-o singură enunțare, începea șase propoziții diferite și opt gînduri diferite, următorul nu-i mai răspundea lui, ci la ceea ce vorbise mai înainte singur sau gîndise și în cele din urmă societatea se despărțea, lăsînd o groază de gînduri înțelepte și frumoase neterminate și nelegate între ele, fără să ajungă la nici o rezolvare și la nici o concluzie. Mi s-a spus că

la fel se petrece și în adunările publice și chiar în parlament. Certuri personale, disensiuni formale și goană după propriile idei neconturate în cuvinte și niciodată o rezolvare pozitivă a problemelor. Dacă așa este în realitate, atunci să nu ne mai mirăm că Polonia a ajuns să...

Aici mi s-a urcat sîngele la cap, am sărit în sus și am început să strig :

— Asta-i prea mult. Pot să ascult orice, dar ca Polonia să fie de ceva învinuită este o crimă. Da, o crimă josnică. Polonia ca și odinioară, ca întotdeauna a dat piept ca Winkelried cu violența și barbaria, în fața cărora voi ați țopăit de teamă ca niște căței în două labe. Și ați fi țopăit așa mult și bine, pînă cînd zbirii v-ar fi pus zgarda de gît, dacă nu v-ar fi trezit la realitate bubuitul tunurilor noastre. Și întotdeauna, întotdeauna la fel... întotdeauna... întotdeauna. Spumegam, nu puteam să mai scot o vorbă de furie.

— Dar, dragă domnule, spuse Mac Kinley, pentru ce această mînie, doar nimeni nu-i refuză Poloniei...

— Ah, l-am întrerupt fără să mai ascult și fără să mai iau nimic în considerație, deci și dumneavoastră sînteți împotriva mea? La asta nu m-aș fi așteptat, Mac Kinley. Nu mă miră că asemenea lucruri poate să le spună cineva care a aruncat pușca la picioarele nemților (Vilbert făcu o mișcare de parcă ar fi vrut să se arunce la mine, dar abatele îl ținu de mînă), dar dumneavoastră, fiul eroicei Anglii, care „niciodată, niciodată nu va fi rob".

— Dar, dragă domnule, strigă Mac, vădit necăjit, am impresia că nu mai judecați cum trebuie ..

— Nu, nu, judec foarte bine. Știu ce datorează Polonia fiecăruia și ce datorează fiecare Poloniei... Am vorbit astfel, de nebun și furios, încă mult timp. A încercat să mă întrerupă cu blîndețe Mac, a încercat și Vilbert, dar eu, dezlănțuit, le acopeream cuvintele. Cînd, în cele din urmă, am tăcut și m-am așezat pe patul meu, Mac s-a apropiat de mine și mi-a pus mîna pe umăr :

— Pentru ce această furie fără sens și această revoltă ? Trebuie să înțelegeți că, chiar dacă criticăm Polonia, o facem tocmai pentru că o iubim și o respectăm și am dori să găsim o cale de înțelegere cu țara aceasta, pe care încă nu o cunoaștem bine. Și cînd colo, această susceptibilitate și inviolabilitate, care, deși pornește dintr-o nobilă dragoste de țară, este într-adevăr puerilă și lipsită de înțelepciune.

Îmi dădusem de mult seama că am exagerat, chiar de pe atunci cînd vorbeam cu cea mai mare înflăcărare, așa că am zîmbit și am spus :

— Știu, știu, Mac. Iertați-mă. Aici cîteodată pierzi măsura.

— Dealtfel eu, strigă Vilbert, n-am avut nici o rea intenție. Am vrut să spun că din cauza certurilor și disensiunilor a ajuns Polonia să fie de atîtea ori împărțită, ceea ce n-ar putea să nege nici un polonez. Nici nu m-am gîndit că o să ajungem aici.

— Din partea mea aș adăuga, răsună de sub pătură glasul lui Thomson, că în locul dumitale nu m-aș necăji din cauza asta, din punctul de ve-

dere al polonezului pentru că de fapt lucrurile aici stau puţin invers decît le-a prezentat preacuviosul Cléont în legătură cu nemţii. Mac şi Vilbert v-au lovit cu piciorul pe dumneavoastră personal şi nu ideea Poloniei întruchipată în dumneavoastră, pentru că aici e prea strîmt şi dacă undeva locul e prea strîmt, oamenii trebuie să se mai înghiontească puţin cu piciorul. Thomson, în timpul certei noastre, se dezbrăcase şi se culcase. Ai fi putut să juri că doarme, ba chiar şi sforăise puţin. Şi acum stă cu ochii închişi, cu o figură tipică de om care doarme. Stau şi mă gîndesc dacă nu cumva a vorbit prin somn.

Urmează zîmbete, bomboane Wedel şi bătăi pe umăr. Dacă ar fi intrat acum cineva străin de camera noastră, ar fi putut să jure că printre toţi aceşti înstrăinaţi domneşte o armonie de nimic tulburată şi ameninţată. Mac Kinley, abatele şi Wildermayer joacă cărţi. Roullot, care abia a venit din hoinăreala lui prin coridoare, îi pictează lui Thomson, care doarme, mustăţi şi barbă cu cremă de ghete, iar eu cu Vilbert citim tare *Jocelyn* a lui Lamartine, întrerupîndu-ne pentru comentarii. Mă gîndesc că Lamartine este plictisitor şi îmi amintesc cuvintele lui Mac Kinley: „Trebuie să înţelegeţi că, chiar dacă criticăm Polonia, o facem tocmai pentru că o iubim şi o respectăm şi am vrea să găsim o cale de înţelegere".

Mi-a mai vorbit o dată cineva la fel. Cînd la ora zece se stinge lumina, pe ici pe colo se mai aud doar murmure înăbuşite, iar cîteodată, ca o flacără care izbucneşte dintr-un foc mocnit, răsună cîte un hohot de rîs puternic şi gîlgîitor,

ca apoi să stăruie doar liniştea şi întunericul nopţii care, poate din întîmplare, sau dintr-o obişnuinţă multiseculară, se încheie cu venirea zilei. Ridicăm storurile camuflajului ca să lăsăm somnul nostru în voia nopţii ce zugrăveşte în culori tainice lumea de dincolo de ferestre şi, despărţiţi între noi de intimitatea liniştei şi întunericului, putem, în sfîrşit, să contemplăm omenirea a cărei libertate şi semnificaţie au fost atît de neferícit puse la îndoială.

Mi-am pus mîinile sub cap şi stau întins cu ochii larg deschişi. Pe tavan se strecoară umbre abia distincte, cîteodată cineva oftează în somn, sau poate nu în somn. De mine somnul este departe ca gîndul unei excursii de un om absorbit de treburile meseriei. Diferite întîmplări mărunte au atins astăzi struna sentimentelor mele, scoţînd sunete, care, înăbuşite de lumina tare a zilei, abia în liniştea nopţii ies la iveală şi se orînduiesc armonios. Începe să se ţească în mine simfonia amintirilor şi-mi tulbură somnul. Mă ridic cu grijă, intru în papuci, îmi scot din valiză jurnalul şi pe vîrfuri ies pe coridor. Întunericul şi liniştea în care este cufundată şcoala sînt vegheate doar de lampa de pe coridor cu o apărătoare din hîrtie albastră şi de paşii poliţaiului de pază, care se aud acum la etajul de jos. Coridorul se topeşte în întuneric, contururile se şterg, pierzîndu-şi unitatea, din loc în loc cîte un reflex neaşteptat de lumină pune în evidenţă un fragment de zid, se desenează un contur lipsit de importanţă şi neobservat în timpul zilei. În fundul coridorului, lîngă fereastră, ca o pată întunecată — silueta lui Roullot. N-am de ce să mă tem de o agresiune

din partea lui. Noaptea, cînd se sting luminile, iar liniştea şi întunericul învăluie în somn cursul întîmplărilor omeneşti, Roullot se preschimbă ca o regină blestemată, care numai timp de o oră în decurs de o zi şi o noapte este eliberată de vrajă. Roullot în ciuda legilor naturii şi fiziologiei, nu doarme niciodată. Se întinde în pat şi, cînd toţi ceilalţi adorm, se ridică şi toată noaptea rătăceşte pe coridoare. Trist, grav, nu dă nici o atenţie celor întîlniţi din întîmplare, poate că nici nu-i observă, cu ochii rătăceşte undeva dincolo de percepţia simţurilor. Cîteodată se opreşte lîngă fereastră cu privirea aţintită în noapte, alteori se opreşte în dreptul vreunei uşi şi trage cu urechea la ceva, poate la visele altora. Şi iarăşi o porneşte tiptil, caută ceva, aşteaptă, ascultă încordat şi, în fine, cînd zorile răresc întunericul, se întoarce în pat şi, ascunzîndu-şi în pernă capul sur, veghează sau moţăie pînă dimineaţa, cînd îl deşteaptă glasurile celor care se scoală, chemîndu-l la nimicurile cotidiene.

M-am aşezat pe scări sub lampă şi am deschis la întîmplare jurnalul :

„...seara la familia Natolski, bineînţeles. Ca în fiecare zi. Aceleaşi persoane şi aceeaşi dispută : concertul simfonic din Stuttgart, sau jazz-ul din Londra ? De ce nu pot să ies din cercul acesta mărginit ? Ha, oare nu cumva cercul de lumină al lămpii care atîrnă deasupra mesei şi-i cuprinde pe toţi cei de sub ea mă leagă aşa ? Acest dor omenesc de meditare. La aceeaşi masă, sub aceeaşi lampă şi în căldura comună. Această înclinaţie omenească spre concentrare în jurul aceleiaşi lămpi.

Casa mea reprezintă reversul acesteia. O deconcentrare conştientă, programată. Lampa din salonul nostru nu-şi aruncă lumina deasupra mesei, ci o împrăştie în toată odaia. Salonul nostru este luminos şi nu-i echivoc. Întunericul nu ascunde prin colţuri umbrele copilăriei, hoinărind după maturitate, şi nici nu acoperă cu demnitate amintirile miturilor de familie. În casa noastră domneşte o convenţie tacită, potrivit căreia fiecare are dreptul să-şi trăiască propria viaţă. Cercul de lumină al lămpii nu reuneşte serile noastre. Nu ne întrebăm unul pe altul : unde mergi ? Cînd te întorci ? Fiecare vine la masă cînd vrea, cînd îi convine. Cîteodată, o săptămînă întreagă nu-l văd pe tata, deşi camerele noastre sînt alăturate. Cîndva era altfel, dar acum este chiar aşa. Uneori, cuprinşi de o nostalgie trecătoare după lumina risipită a lămpii familiei o concentrăm în citirea în comun a unui cînt din *Pan Tadeusz*, sau mergînd cu toţii la cinema. Şi asta ne plictiseşte. După film, fiecare, cît poate mai degrabă, aleargă la preocupările lui. Oare să ne iubim din această cauză mai puţin ? Nu, cu siguranţă că nu. Poate chiar mai mult, pentru că sîntem aşa de departe unul de altul şi dragostea noastră e plină de dor. De ce-i aşa ? Parcă eu ştiu ? Cîndva era altfel, dar acum este chiar aşa.

Cercul familiei ? Un anacronism. Astăzi viaţa se desfăşoară nu în case, ci pe străzi. Străzile sînt gălăgioase, pline de cunoscuţi care se grăbesc la cafenele, la baruri, la filme, la dancing, sau la cluburile de bridge. Tata aleargă la o adunare : trebuie să hotărască ceva, să schimbe, să construiască, pentru că nimic nu este aşa cum ar trebui

să fie. Dar cum ar trebui să fie ? Asta nu mai știe nimeni. Toți au în cap confuzia unui copil, care, trăind printre oameni mari, vrea să aibă aceleași drepturi ca și ei. Trebuie să se grăbească, trebuie să îmbrace cît mai repede pantaloni lungi pentru a nu fi recunoscut și pe cap să-și pună melonul, să nu se vadă trupușorul de copil. N-are a face că melonul îi ajunge pînă la nas și-i acoperă ochii. De ce să-și facă griji că atunci cînd va voi să-i ajungă din urmă pe cei mari s-ar putea împiedica în pantalonii prea lungi și în căzătură să-și frîngă gîtul. Ce contează. Măcar pentru o clipă să fie în haine de om mare, să-l vadă toți și să discute cu el despre problemele lor adulte, de ce să-și facă griji pentru ce ar putea să se întîmple. Ei, copile dragă, pentru ce toată joaca asta de-a oamenii mari ? Oamenilor mari nu le plac copiii care pozează și care spun minciuni și s-ar putea să-ți dea o lecție s-o ții minte. De ce nu vrei să încînți lumea cu farmecul tău de copil ? Să te joci cu jucării pe potriva vîrstei tale și între timp să înveți și să te dezvolți așa cum trebuie ? Neamul tău are un trecut frumos, atîția străbuni mari și nobili. Și tu ești frumos, capabil și nobil, ai tot ce-ți trebuie pentru a deveni un om minunat. Dar încet, încet, fără prea multă grabă, piciorușele tale sînt prea firave ca să poți alerga după treburile dezagreabile ale celor vîrstnici.

Dar ascultă. Copilăria nu-i o insultă, să nu te rușinezi de ea. Copilăria înseamnă bucurie și speranță. Măreția sucurilor vitale nealterate. Fii copil, dacă ești. Toți se vor minuna de tine cu încîntare : «Ah, ah, ce frumos se dezvoltă copilul nostru, ce înzestrat este, cîte însușiri bune ale strămoșilor se văd în el. Cînd va crește va fi o adevărată bucurie a lumii, va fi mîndria noastră. Va ajunge un mentor al nostru, al bătrînilor». Și toți îți vor cumpăra cele mai frumoase jucării, haine, vor veghea să nu te atingă nici o supărare. Își vor trage unul din mîna celuilalt lucrările și operele tale. «Ia să văd, ia să văd. A mai făcut ceva ? Ah , cîtă prospețime, cît elan tineresc, lumea se va face mai luminoasă, se va scutura de amăreala bătrîneții cînd copilașul nostru îi va dărui operele sale.» Dar, dacă ai să vrei să faci pe adultul, toți îți vor întoarce spatele, oftînd : «E penibil ca un copil să pozeze astfel și să o facă pe deșteptul. Bătrînețele noastre vor fi triste : printre copiii popoarelor nu se găsește nimeni care să ne poată fi sprijin și nădejde în viitor.»

Tata iese cu colegii de la ședință. Toți sînt triști și amărîți. N-au hotărît nimic și n-au îndreptat nimic. Nu le rămîne decît să meargă la cabaret. Mama își petrece timpul la clubul de bridge. Eu la cafenea, trag cu urechea la discuțiile literaților. Nu înțeleg nimic din ceea ce vorbesc, dar cuvintele lor mă umplu de tristețe și descurajare. Acasă, într-un colț din pod, zace prăfuită, ciobită lampa care cîndva, atîrnînd deasupra mesei, cuprindea sub cercul ei cald de lumină familia adunată în jur. Cîndva așa era, dar acum este cu totul altfel. Acum, oamenii trăiesc în stradă. Unii bat trotoarele, alții, naiv și stîngaci, se joacă de-a politicienii maturi. Nimeni nu vrea să-și ridice frumoasele jucării, care zac împrăștiate peste tot și date uitării.

Zorile curăță Varșovia de petele întunecate ale nopții. Podul Poniatowski se vede albind, iar peste o clipă va străluci. Tata se întoarce cu trăsura de la cabaret. Au dezbătut îndelung, toată noaptea, la o bere, probleme de politică: «Trebuie să pipăim pulsul, domnilor. Trebuie să prindem toate ecourile din lume, ca să putem ține pasul și să nu rămînem de căruță.» Mama și-a terminat ultimul rober. A pierdut și plătește: un zlot șaizeci și cinci. Mă întorc încet acasă. Am încheiat noaptea pe malul Vistulei. M-am uitat la imaginea feței mele reflectată în apă, m-am uitat să văd dacă mai este tînără și dacă nu cumva lîncezeala mea neliniștită nu a distrus orice urmă de prospețime... Îmi simt capul greu din cauza alcoolului și a unui gînd: «Am fost mai întîi la familia Natolski,, apoi la cafenea, apoi la bar și pe urmă la dancing. Ce păcat că nu am rămas la Natolski mai mult și că nu m-am întors direct acasă.» Așa revin acasă în fiecare dimineață, cu același gînd în minte."

Mi-am ridicat ochii de pe jurnal. În fața mea stă înfipt polițaiul. A apărut pe nesimțite, ca un duh din ceața viorie a lămpii obscure.

— De ce nu dormiți?

Ridic din umeri. Polițaiul pleacă, sau mai degrabă se destramă în ceață. Liniștea, întunericul, vorba în șoaptă mă apără de intervenția lui. Într-o pijama colorată, înghesuit într-un colț pe scară, reprezint pentru el o fantomă a nopții și nu un prizonier de care răspunde. Își dă seama bine că a porunci sau a interzice ceva unei arătări nocturne ar fi ridicol. De aceea preferă să dispară tăcut în ceața viorie, pe baza aceluiași drept de fantomă.

Natolski, Natolski. Una dintre puținele familii care a păstrat încă dragostea de familie în cadrul unui cămin organizat. Toți rîdeau de ei: ce învechiți sînt, ce limitați și orbiți. Și-au păstrat prejudecățile de dinainte de război și nu-s în stare să-și dea seama de noile condiții de viață: viața de stradă. Ce poate fi mai mult un cămin decît un gen de casă de păstrare pentru trup? De ce să faci din el un sanctuar? Oh, Natolski, nu știți să mergeți în pas cu vremea! Da, Natolski erau demodați, fără nici o îndoială. Dar tocmai această notă desuetă ne atrăgea pe toți la ei. Rîdem de Natolski, dar, înghețați de răceala străzii, alergăm la ei seară de seară, ca măcar o clipă să ne încălzim sub lampa care își aruncă cercul ei de lumină. Oare asta să fie cauza? Dar de unde să știi exact rațiunea fiecărui gest pe care-l faci? Poate că dădeam fuga la Natolski din cauza Ludkăi. Pentru că Ludka a degenerat, fiind o domnișoară întru totul modernă. Îi place să-și petreacă timpul pe stradă și rîde împreună cu ceilalți de familia ei. Pînă într-atît a degenerat, că numai ea singură, din toată familia ei de blonzi, este brunetă. Surorile Ludkăi, Sława și Maryna, au ochii albaștri, privind cu o nevinovată consternare la inconștiența lumii, părul ca fuiorul de in îl poartă în buclișoare strînse mănunchi, au bluze albe, fuste scorțoase și-și dedică activitatea actelor de binefacere. Krzysztof, mezinul familiei, înalt, un blond tăcut, poartă întotdeauna la subsuoară o mapă cu desene, pictează toată ziua și la fel de

nevinovat ca și celelalte surori ale lui privește lumea. Nu mai puțin de liniștiți și nevinovați sînt și soții Natolski. Ea — cu legătura de chei, veghind mereu asupra ordinei din casă, el — inginer agronom — și-a terminat studiile în Dorpart, nu-i place să discute politică, citește ziarele și oftează. Dar bunicul paralitic nu-i nici liniștit și nici candid. Bunicul călătorește în scaunul lui cu toți prin toată casa, este scandalagiu, răutăcios și plin de temperament. Paralizia bunicului reprezintă adevărata putere a familiei, adevărata ei sudură. Toți își consacră cea mai bună parte a forțelor și timpului lor bunicului. Bunicul paralizat este un simbol al dragostei de familie plină de devotament. Toți duc între ei un război tacit, cine să fie cel mai bun cu bunicul, cine să suporte mai răbdător despotismul și boscorodeala lui, cine să-i facă cel mai mult pe voie.

Toți în afară de Ludka. Ludka îl dojenește și-l ține din scurt. Numai pe ea o adoră și o iubește cu adevărat. Ludka e foarte frumoasă, suplă, elegantă. Știe bancuri din „Szpilki", bîrfe din lumea actorilor, citește *„Wiadomości Literackie"*.[1] Dacă n-ar fi Ludka n-am mai da pe la Natolski. Da, dar dacă Ludka n-ar fi fost încadrată în atmosfera acestui cămin, la fel, n-am mai fi dat pe la ea. Dar așa, venim în fiecare seară, după cină. Tineretul. Domnul și doamna Natolski sînt bucuroși : au trei fete și casa le e plină de băieți. Prezența acestui tineret într-o casă unde sînt fete, îmbogățește atmosfera de familie.

[1] „Noutăți Literare". (Pol.)

Dar noi nu veneam pentru fete. De ce veneam ? Cine știe ? Ne cufundam în fotoliile moi, beam ceai, mîncam chec și ascultam radioul. Discutam prostii sau lucruri serioase. Cîteodată, nu vorbea nimeni. Trenurile treceau în goană pe podul de sub fereastră. Cîteodată, făceam liniște și deveneam gravi pentru un moment. Dar nu era o atmosferă gravă generală și nici o tăcere generală. Fiecare devenea serios pentru el, pe cont propriu, de parcă ar fi tras cu urechea la ceva, ar fi așteptat ceva. Fiecare tăcea ; interior, pentru sine. Trenurile trec în goană pe podul de sub ferestre. Parcă am fi într-o sală de așteptare a unei gări dintr-un oraș străin, departe de casele noastre. Trenul ne-a adus de undeva și de aici trebuie să luăm altul. Dar orele trec, trenul nu mai vine, e viscol, ceva în mersul trenurilor s-a dat peste cap. Șefule, cînd vine trenul nostru ? Dracu mai știe, s-a înzăpezit în troiene și în noaptea asta neagră. Valizele așteaptă. Paltonul e descheiat. N-are rost să-l scoți. Poate că vine imediat. Trec orele și nu mai vine. Poate că ar fi bine să tragem între timp undeva ? Să schimbăm cămașa ? Să ne bărbierim ? Să scoți o carte din valiză. N-are rost. Poate să vină dintr-un moment într-altul.

Am în mînă un ziar. Ziarul întotdeauna reușești să-l citești. Nemții nu se astîmpără. Kolczyński face knock-out. Daladier are o expresie atît de tristă în fotografie. Ați aflat că regina Belgiei s-a ridicat în picioare cînd a urcat Paderewski pe estradă ? Ei și ce ? Poate că-i amorțise un picior. Dealtfel, asta a fost demult. Gazetele astea nenorocite nici nu mai știu ce să tipărească. Nu mai doriți puțin ceai ? Da' de unde, trebuie să vină

imediat trenul, adică, am vrut să spun... Ha, ha, ha, întotdeauna vă ţineţi de glume, despre ce tren e vorba ? — Mai lasă gazeta aia — îmi spune Ludka — şi nu te mai prosti. Glumele tale n-au haz. Cînd ai să înveţi odată bunele maniere ? Nici nu ajungi bine că şi pui mîna pe gazetă şi te înfunzi în fotoliu. — Mă fac roşu de mînie şi i-aş spune eu Ludkăi cîteva s-o usture, dar intră unchiul, cel de stînga, şi mă roagă să prind Moscova. Totul este aici atît de familiar, încît pînă şi socialismul unchiului cel de stînga este parcă specific familiei Natolski. Am impresia că, în general, unchiul cel de stînga este de stînga ca să-i facă în necaz bunicului, care a fost prietenul personal al lui Dmowski. Dmowski este omul cu numărul cel mai mare de prieteni din lume.

Ludka s-ar putea numi logodnica mea, dacă expresia asta n-ar avea o rezonanţă atît de demodată. Îţi aduce în minte coroniţe de mirt şi vizitele de prezentare la mătuşi. De aceea noi spunem mai simplu : „umblăm împreună“. În timpurile de azi trebuie evitate formele de logodnă. Logodna este o ceremonie, o angajare a ta, a familiei şi a unor terţe persoane. Ori în ziua de azi se trăieşte pe stradă şi străzile sînt multe, cotite sau drepte, largi sau înguste, scurte sau lungi, pierzîndu-se în ceaţă. De unde să ştie omul pe ce stradă îl va împinge destinul, după ce iluzie deformată de ceaţă sau perspectivă va fi tentat să gonească. Şi pe urmă, domnişoară, de ce să ne părăsim unul pe altul într-o piaţă publică, care ar vui de scandalul mătuşilor înşelate de avansul vizitei ? Mai bine pur şi simplu „umblăm împreună“, poate că la un colţ anume ne vom lua rămas bun, sau

poate vom ajunge la biserică. Dacă va fi aşa, cu atît mai bine. Dacă nu, ce să-i faci ! De aceea nu m-am legat de Ludka prin nici un cuvînt, nici măcar aşa între noi, pe tăcute. Oare mi-a trecut prin cap să mă însor cîndva cu ea ? Nu, nu m-am gîndit la asta. Ludka s-a purtat cu mine foarte urît, dar nici eu nu i-am rămas dator. Prezenţa noastră devenea penibilă pentru cei din jur. Toţi spuneau că este vina mea, că am o fire imposibilă. În general, oamenilor le plăcea să spună că am o fire imposibilă şi că greu poţi să te înţelegi cu mine. Şi acasă mi se spunea la fel. Acasă mai eram întrebat şi ce am de gînd să fac cu studiile şi cînd am să încep odată să cîştig. „Ai atîţia şi atîţia ani şi încă trebuie să te întreţină familia.“

„...Din nou reproşuri, din nou mă căinează. «Uită-te la ceilalţi ! Ce-ai ajuns tu ! E o boală a voinţei, îţi lipseşte ambiţia, ai să fii un ratat.» «M-am născut în bubuitul tunurilor» — le strig eu şi nici mie nu-mi vine să cred că asta ar avea vreo legătură. «Lasă-te de studii, ia-ţi o slujbă undeva, că oricum n-o să iasă nimic din tine». E josnic — strig eu — să te porţi aşa cu propriul tău copil. Nici un pic de înţelegere, nici un pic de răbdare. Dacă am să ajung un nimic, din cauza voastră o să fie.» Ies trîntind uşa, dar ştiu că n-am dreptate, că tot ce mi-au spus e mai mult decît adevărat, că şi aşa mi s-a arătat mult prea multă înţelegere.

Pe cine să faci răspunzător că eşti aşa cum eşti ? Pe Dumnezeu ? Prea-i departe şi drumu-i mult prea întortocheat. Patria ? O sărmană patrie, şi aşa prea sar împotriva ta toţi imbecilii şi toţi proştii deraiaţi. Ce poate fi mai uşor decît să

spui : m-am ratat din cauza țării ăsteia de nimic, care nu mi-a oferit nici un fel de condiții pentru dezvoltarea teribilelor mele talente. Așa vorbesc cei care au pretenții ca patria să nu fie un bun al tuturor, ci fată în casă pentru treburile lor personale. Și tot ei îi condamnă pe cei care țin frîiele puterii, nu pentru că interesele Republicii ar suferi fiind în mîna unor meschini impostori și a unor egoiști care își însușesc profiturile publice, dar pentru că ar vrea ca ei să le ia locul. Și aceștia din urmă sînt la fel de inconștienți și prea puțin le pasă că dacă această sărmană patrie cu adevărat se poticnește și se clatină este din cauza multora ca ei, care trag de ea în toate părțile, în loc să muncească cinstit și modest, pe cît permit vremurile, și se țin de coțcării. Nu vreau să-mi alătur glasul glasurilor lor și de aceea înlătur patria din rîndurile răspunzătorilor pentru stadiul realizării mele.

Oare aș putea să învinuiesc epoca ? Epoca ? Dar ce este epoca ? Un port pe oceanul evenimentelor universale, în care a acostat și nava mea. Sau poate o fereastră prin care intră razele conștiinței universale în cămara personalității mele ? Timpul încărcat de viața generațiilor care au trecut a creat oamenii, sau poate oamenii au creat timpul încărcat de viața generațiilor care au trecut ? Epoca : pe scena istoriei un decor pregătit pentru actul următor din drama existenței, dramă ale cărei acte au toate același conținut, dar mereu o altă punere în scenă. O epocă, sărmană epocă, nu mai puțin decît patria ești și tu condamnată de oameni, nu mai puțin ți se scot ochii ! Ești întotdeauna crudă, întotdeauna cea mai rea dintre toate cele de pînă acum, pentru că înspăimînți prin faptul că niciodată nu ești sfîrșită pentru noi, că niciodată noi cei pe care la un moment dat ne cuprinzi, nu putem ști nimic despre tine și nici nu putem prevedea ce ne vei aduce. Ești un haos al întîmplărilor și acțiunilor arbitrare, din care vor forma un tot logic abia privirile celor care vor veni după noi și care, la rîndul lor, vor tremura și ei și se vor lamenta ca noi astăzi pe buză prăpastiei neconturate și nedefinite încă de soartă. O, nu-i nimic mai înspăimîntător decît prezentul, această privire în golul ce ți se deschide la picioare, la fiecare pas, și de aceea fuge omul atît de des în lumea amintirilor, liniștindu-și ochiul îngrozit cu spațiul completat de evenimente rînduite deja în tipare.

Să învinuiești epoca ? Adică, de fapt, ce să învinuiești ? Așa cum patria sînt oamenii, tot ce este legat de oameni și peisajul, și epoca înseamnă oameni, tot ce este legat de oameni și dimensiunile timpului. Așa cum nu poți învinui peisajul, la fel, să învinuiești timpul ar fi o cutezanță, ba chiar o definitivă renunțare la aspirațiile omenești. Așa că rămîn doar oamenii. Dar dacă eu voi începe să învinuiesc pe cineva sau pe mai mulți, se vor găsi și alții care pe aceleași temeiuri și din aceleași cauze mă vor învinui pe mine, sau pe mulți alții printre care mă voi afla și eu. Și pe ce anume aș putea să-mi sprijin convingerea că numai eu, singurul de pe lume am dreptul să acuz și să rămîn în afara oricărei acuzații ? Așa ceva nu aș putea deduce de nicăieri. Așadar, dacă vreau să-i acuz pe oameni, n-ar fi tot una dacă m-aș acuza pe mine însumi ? Dacă mă voi aduce pe mine însumi

în fața propriului meu tribunal, voi conduce ancheta, voi asculta martorii, eu procuror, avocat și judecător."

Bizar mai este și jurnalul acesta al meu. Cînd mă străduiesc acum să-mi aduc aminte cum eram în perioada în care scriam cuvintele acestea, imaginea mea nu s-ar putea suprapune pe imaginea pe care și-ar forma-o cineva cunoscînd numai jurnalul. Eram doar vesel, flușturatec și nu-mi băteam capul decît cu treburile insignifiante ale unei singure zile. Dar din cuvîntul scris răzbate o anumită seriozitate, teamă, exaltare a sufletului și neliniște a existenței. Unde să aflu adevărul despre mine însumi ? În amintirile întîmplărilor cotidiene, sau în substratul gîndurilor secrete ?

Din nou s-a oprit în fața mea polițaiul. E limpede că ceva îl neliniștește. Dar probabil că nu profesional. Mai degrabă particular. Polițaiul acesta este Max Pfitzner — rezervistul. În civilie este fotograf. Locuiește la Mannheim. Mi-a atras luarea-aminte pentru că odată l-am auzit fluierînd foarte muzical Concertul brandenburgic al lui Bach. Dealtfel, o clipă mai tîrziu, a urlat ordinar la o franțuzoaică că se apucase să spele o farfurie cînd nu trebuia, a și îmbrîncit-o chiar de s-a dus grămadă. A ieșit de aici o întreagă istorie, întrucît franțuzoaica a depus o plîngere la locotenent și la *Zahlmeister*, care s-a soldat cu o scrisoare menită să-i dea satisfacție și care-i aducea la cunoștință că : „anchetarea polițaiului Max Pfitzner a dovedit că în comportamentul său — poate puțin cam prea dur — nu au existat intenții jignitoare și nici răuvoitoare și trebuie pus doar pe seama unei pasagere nervozități, dar conducerea

lagărului se bucură că poate considera acest incident ca fiind încheiat". Conducerea lagărului nu s-a interesat dacă acea franțuzoaică îi împărtășește bucuria, din care cauză franțuzoaica, așa cum sînt franțuzoaicele, s-a mirat foarte, dar eu ca polonez, nu — și m-am străduit să-i explic că dacă un comandant german găsește în ceva motiv de bucurie, nici o forță din lume nu va fi capabilă să-i demonstreze că aceasta nu poate reprezenta un motiv de bucurie și pentru alții ; am mai adăugat că întreaga Germanie trădează pentru moment nervozitate, numai că durează cam de multișor, de cîteva secole, iar în final i-am citit, ca s-o consolez, cîteva pasagii din *Konrad Wallenrod*, dar franțuzoaica mea a dat doar din cap, și-a privit vînătaia de pe mînă și mi-a repetat : — *C'est inouï !* — ca în cele din urmă să se înfurie pe mine și să strige că-i o adevărată idioțenie ca din cauza unui Gdańsk amărît să ajungă omenirea la o asemenea nebunie.

Max Pfitzner stă acum în fața mea și are aerul unui timid. De parcă ar vrea să intre în vorbă. Se uită la mine de sus, eu la el de jos, dar această situație nu oglindește nici pe departe o oarecare ierarhie psihică. În sfîrșit, zîmbește — eu nu. Asta-l neliniștește. Neștiind ce să facă, îmi ia de pe genunchi jurnalul.

— Ce-s astea, întrebă, poezii ?

— Nu, îi răspund sec, jurnal.

— Ah, jurnal, dă din cap cu înțelegere. Citiți ca să vă aduceți aminte, de dor.

Neg cu o mișcare a capului.

— Nu, nu mi-e dor deloc.

Max Pfitzner, polițaiul, este surprins.

— Nu vă este dor? Cum se poate așa ceva?

— Nu mi-e dor. Simplu. Nu mi-e dor.

Și a ridicat capul în sus ca omul care nu se lasă el dus.

— Aș, cu siguranță vă este dor.

— Dacă spun că nu mi-e dor, nu mi-e dor. Îi iau din mînă jurnalul, îl deschid și încep din nou să citesc, dîndu-i să înțeleagă că este de prisos.

Mai rămîne încă o clipă, repetă de cîteva ori: — Vă este dor, vă este dor — și în fine pleacă, oftînd cu o expresie deosebită pe față, aceea de dor.

Mă reîntorc la jurnal. Acum am dat peste o serie de gînduri și scene disparate și fără nici o legătură.

„...Acțiunea. Ah, acțiunea. Imposibilitatea de a acționa, în general, este cred lucrul cel mai rău. Cîteodată, mi se pare că sînt de vată. Vata este moale, flască și la fel de incapabilă de acțiune. Poate fi muiată sau îmbibată cu ceva, se aplică pe ceva, sau se șterge cu ea ceva, dar la toate acestea vata participă pasiv. Se poate ajunge așa să îndeplinești o acțiune? Să atingi acel grad de îndrăzneală și hotărîre sufletească, care înseamnă grăuntele acțiunii. Acțiunea. Fie ea bună sau rea, chiar criminală, numai acțiune să fie. Dar nu e nimic. Ci doar o îndeplinire banală a unor activități mărunte necesare pentru a birui încă o zi.

...În drum spre casă l-am întîlnit pe Julek Bielski. Nu l-am mai văzut din școală. Mergea pe bicicletă în haine de lucru. Se întorcea de la fabrica unde este inginer. Are mult de lucru, dar cîștigă bine. În școală învăța prost. Arată sănătos, obosit, dar plin de forță. Respiră vigoare, poftă de viață și bucurie. «Hei, servus, mă grăbesc că mă așteaptă soția cu masa». Toată ziua m-am gîndit la Julek, iar seara mi-am închipuit că mă întorc pe bicicletă de la fabrica unde sînt inginer și soția mă așteaptă cu prînzul. La fabrică am avut mult de lucru. Am fost atît de ocupat cu mașinile că nici nu am avut timp să mănînc (ah, să n-ai timp). Am perfectat o anumită îmbunătățire, datorită căreia fabrica își va dubla producția. După cîțiva ani ajung director. Sînt iubit de muncitori, fiind pentru ei ca un adevărat părinte. Le înființez un club, o sală de lectură, îi educ și le ridic nivelul intelectual. Orchestra mare, formată din muncitorii din fabrica mea, dă concerte în fiecare duminică într-o sală anume construită. Interpretează simfoniile lui Beethoven și tot repertoriul clasic într-o manieră care uluiește critica muzicală. Secția de teatru joacă *Nunta*. Critica recunoaște unanim că o asemenea punere în scenă încă nu s-a mai văzut. Echipa de fotbal cîștigă campionatul ligii. Muncitorii mei trăiesc îndestulați, sînt foarte bine îmbrăcați, instruiți și au spirit creator. La un mare miting le spun: «Luați aminte, eu sînt directorul vostru, dar fabrica este un bun al nostru, al tuturor.» Toate nevoile muncitorilor sînt satisfăcute. Ajung deputat. Se întrunesc specialiști de peste hotare să-mi vadă fabrica, iar apoi scriu articole în care cer ca același sistem să se introducă și la ei în țară. În cele din urmă mor. Înmormîntarea mea este o adevărată manifestație. Mulțimea muncitorilor plînge cu hohote. Cel mai în vîrstă, maistrul Kuba

Grzdyk, cu mustăţi cărunte, o conduce în urma sicriului pe soţia mea, care nu mă va mai aştepta de acum înainte cu masa. Pe viitor va conduce o cantină pentru muncitori şi se va dedica în întregime fabricii. Preşedintele îi prezintă personal condoleanţele. Portretul meu atîrnă în toate halele şi încăperile fabricii, iar strada pe care se află ea, va purta numele meu.

...Conştiinţa. Un lucru atît de mărunt cum e conştiinţa, cum te mai chinuie şi te stinghereşte. Să fie un cerc, o sferă, sau un fir fără de început şi fără de sfîrşit ? Dacă e un fir, am impresia că membrii unui neam sînt înşiraţi pe el ca mărgelele. Simt cîteodată o ciudată legătură cu cei care au fost înaintea mea. Îndepărtaţi, necunoscuţi, dar apropiaţi. Şi ce concluzie ar reieşi de aici ? Nici una. Şi atunci de ce să te mai gîndeşti la aşa ceva ? Odihniţi-vă în linişte, străbuni, dar să ştiţi că cineva, care în lanţul vieţii durat de voi este o verigă, deşi nu v-aţi gîndit la el şi nici nu l-aţi prevăzut, vă transmite din timpul lui, pentru voi un abis al neantului, dese salutări.

...Ludka îmi spune că sînt prost crescut. Ludka îmi spune că nu dau atenţie formelor şi Ludka mai adaugă că toate astea sînt insuportabile. Da, Ludka este foarte bine crescută şi acordă o atenţie deosebită convenţiilor. «Tu crezi — spune ea — că eşti original, nu ? Că ai un stil nonşalant ? Dar eu am să-ţi zic că eşti pur şi simplu mojic.» Ludka s-ar putea să aibă dreptate. Ea este bine crescută şi are tact şi la fel toţi cei din jurul meu, mai mult sau mai puţin. Dar tocmai asta mă irită şi mă provoacă la opoziţie. Nu sînt duşmanul acelora care se folosesc cu pricepere de această recu-

zită. Dar mă irită o treabă făcută prost, stîngaci, zîmbetele proforma, convenienţele. Mă întreb ce-i mai convenabil, o amabilitate de suprafaţă, pe care nimeni nu o ia în serios, nici măcar persoana căreia îi este destinată, sau franchețea mea ? Şi mai ales grandomania cu care sînt cultivate aceste convenienţe ? Sublinierea gesturilor, care se cer ascunse cu modestie şi cu un simţ al armoniei. Un exhibiţionism al sentimentelor şi acelea, ce oroare, false.

Mă simt permanent ca la un spectacol de amatori. Nu-mi plac spectacolele de amatori şi pentru mine nu poate fi un motiv de încîntare faptul că «îşi dau atîta silinţă». Şi aici în jurul meu doar amatori ai convenienţelor. Iar dacă eu nu respect aceste forme o fac numai dintr-un simţ al echilibrului. Dacă ei toţi n-ar fi atît de stîngaci, cu siguranţă că şi eu aş lua parte împreună cu ei la această comedie. Doar Mateusz Klinger, el singurul, trebuie să o recunoaştem, este un maestru, nu glumă. Se ridică pînă la talentul unui Moissi[1], în ce priveşte tactul, şi pînă la arta Modrzejewskăi[2], în ce priveşte buna creştere. Geniul lui constă în aceea că, în afară de gest, mimică şi cuvînt, prelucrate printr-o tehnică avansată, Mateusz execută în relaţiile sale scamatorii de prestidigitator, niciodată nu se angajează personal în nimic, iese întotdeauna neatins, imaculat şi indiferent. Mateusz se pricepe să stea de vorbă în aşa

[1] Moissi Alexander (1880—1935), actor austriac de mare talent.

[2] Modrzejewska Helena (1840—1909), una dintre cele mai renumite actriţe poloneze.

fel cu o fată bătrînă, plicticoasă, încît să lase impresia că are de-a face cu o persoană foarte interesantă, deși, toată lumea știe, se plictisește îngrozitor, dar o știe cumva intuitiv, ar fi greu să i-o dovedească și cu atît mai greu să-l acuze că este fals. Într-o discuție cu două persoane cu concepții radical opuse, Mateusz reușește să conducă astfel conversația, încît, fără a încălca logica, să dea dreptate și uneia și celeilalte, și totodată, propria sa concepție, complet diferită de celelalte două, să rămînă neschimbată. Mateusz deține măiestria, atît de dificilă, a tehnicii înmînării cadourilor, a primirii lor, a prezentării felicitărilor, a acordării unor mărunte servicii și multe, multe astfel de lucruri asemănătoare. Dar Mateusz Klinger este unul și greu să-i afli egal.

...De două zile n-am mai vorbit cu Ludka. Ce-i drept n-am încetat de a mă duce la familia Natolski, dar cu ea nu m-am salutat. Verișoara mea, Madzia B., s-a măritat. Ea are nouăsprezece ani, iar soțul ei douăzeci și unu. Mie mi s-a părut ceva total neserios (deși familia Natolski cred că a fost foarte mișcată). Cum de se poate încredința pe mîna unor copii o jucărie atît de periculoasă ! După părerea mea, este o nesocotire a sfintei taine a căsătoriei, ca să nu mai vorbim că asta le frînează celor doi parteneri dezvoltarea, îi tîmpește ; în cele din urmă vor divorța, dar va fi prea tîrziu. Vîrstnicii n-ar trebui să permită așa ceva. Am vorbit mult pe această temă, dar n-am făcut decît să-mi ridic și mai rău familia în cap. Ce să mai vorbim. Destul că după cîteva zile de la nuntă, Madzia m-a poftit la ei la masă. Ei, și bineînțeles — casa nu era deretica tă. Supa dăduse

în foc și n-a mai putut fi servită, cotletele s-au ars și desertul a fost trecut cu vederea. Madzia, roșie și cu lacrimi în ochi, alerga din cameră în bucătărie și înapoi, iar mie nici măcar nu-mi era milă de ea, dimpotrivă, i-am spus că-i o batjocură și că jocul acesta de-a oamenii mari n-o să ducă la nimic bun. Am plecat trîntind ușa. Ce pot să fac, dacă nu pot să sufăr cînd se apucă de treabă niște nepricepuți ? Nu-i nici plăcut, nici ingenuu și nici naiv, cum spunea mătușa Szumska, ci dezgustător. Ce pot să fac eu, nu-mi displace lipsa de maturitate, dar cînd e la locul ei. Mătușa Szumska a întîlnit-o pe Ludka, i-a povestit toate astea, iar Ludka m-a sunat imediat și mi-a turnat atîtea că i-am trîntit telefonul la jumătatea frazei. Astăzi, ne-am împăcat datorită faptului că numai noi doi, împotriva tuturor, am vrut să ascultăm jazzul din Londra.

De data aceasta n-am mai vorbit cu Ludka trei zile. Am fost cu ea și cu mama la teatru. În pauză, Ludka a dispărut pentru un răstimp și s-a întors cu o cutie de bomboane pe care a înmînat-o mamei mele. Exact — a înmînat-o. Nu i-a dat-o, nu i-a oferit-o, ci i-a înmînat-o. Am făcut un scandal imens. A început actul și oamenii ne chemau la ordine. Natural, Ludka era revoltată și mama mea, idem. M-au făcut animal. Și n-au înțeles, că doar nu faptul în sine m-a revoltat, că i-a cumpărat Ludka mamei bomboane, ci modul în care a fost făcut acest gest. Dacă ar fi fost făcut de Mateusz Klinger, he ! Dar toată comportarea Ludkăi parcă spunea : «Vai, cît sînt de amabilă, de atentă și plină de considerație !» Însuși actul înmînării, în loc să fie făcut repede și modest, a arătat ca încoro-

narea papei. Voia oare Ludka s-o îndulcească pe mama ? Pot să jur că nici măcar prin gînd nu i-a trecut. A fost o faptă hidoasă de egotism. Un exercițiu practic de știință a conviețuirii grațioase cu oamenii, în măsură să-ți întărească convingerile despre tine însuți. O îmbătare cu și prin acest gest, o delectare. O etalare și o paradă. Ah, dacă Ludka ar fi făcut gestul acesta cu ezitare, pe fugă, ca să scape, ar fi fost cu totul altceva. Aș fi văzut atunci intenția ei sinceră și de a îndeplini o obligație de societate și de a face o plăcere mamei mele. Dar așa, a fost un act de narcisism. Și ca teren pentru procedeul ei și-a ales-o pe mama mea. Această desconsiderare m-a atins profund, i-am luat apărarea mamei, dar, bineînțeles, că și mama s-a ridicat împotriva mea. M-am împăcat cu Ludka pentru că ieri seară n-a rezistat și a bufnit în rîs la o glumă de a mea.

S-ar putea spune că în afara unor clipe de afecțiune directă, nu ne prea împăcăm noi doi. Ne călcăm pe nervi reciproc și purtăm un permanent război. Dacă nu ne despărțim, dacă ne ține ceva unul lîngă celălalt, cred că nu-i dragostea, ci tocmai acest război. Ne combatem reciproc totul. Concepția despre lume, trăsăturile de caracter înnăscute și dobîndite, gusturile și părerile. Această conviețuire a ajuns un iad, dar să ne rupem unul de celălalt nu e cu putință. Uneori, Ludka devine pe neașteptate gravă și se îndepărtează de mine. Dar e o îndepărtare nu o rupere. Mă tratează atunci la fel ca și pe ceilalți obișnuiți ai casei Natolski. Ne purtăm unul cu altul politicos, drăguț, blînd. Asta se întîmplă cînd Ludka e cuprinsă pe neașteptate de un val de sînge natolskian. Fenomenul se produce lent. Ludka devine tot mai serioasă pe zi ce trece, iar, în cele din urmă, îmi spune : «Știi, trebuie într-un fel să-mi schimb modul de viață. Lumea asta, în care trăiesc, nu-i pentru mine. Eu am anumite obligații... trebuie să consacru ceva din ființa mea... ah, tu nu poți înțelege așa ceva.» Numai atît și fără să-mi mai spună un cuvînt în plus, Ludka se depărtează de mine. Se îmbracă mai modest, încetează să se mai macheze și, din brunetă cum e, se face caraghios de asemănătoare cu surorile ei. O înlocuiește pe mama ei în gospodărie, îi potrivește tatălui pernița la spate cînd își citește ziarul. Ea ne toarnă ceaiul, taie checul cînd ne adunăm la ei, și tot ea îl scoate la plimbare pe bunic, învelindu-l cu pledul. Bunicul radiază, se face și mai capricios și mai greu de suportat. Nu mai dă nici o importanță proastei mele creșteri și nu se mai interesează deloc de mine. Atunci sufăr, mă simt de prisos, chiar incomod, nu numai pentru ea, dar pentru toți cei din jur ; toate astea durează, însă, destul de puțin, cîteva zile, cel mult o săptămînă, și Ludka din nou apare vopsită, dichisită, agresivă și plină de vervă. Și iarăși iubire, și iar certuri, război și atmosferă încordată, bunic decepționat și bosumflat.

„Ludka a intrat cu o melodie în cameră. Astăzi este plină de temperament, pentru că e prima zi de reflux a sîngelui natolskian.

Afară e întuneric, liniște adîncă, viforniță dezlănțuită.

E așa de tîrziu, de ce nu mai vine mama — spune Maryna, privind în cameră cu ochii larg deschiși. Sława, neliniștită, lîngă fereastră, se stră-

duiește să străpungă cu privirea întunericul și nămeții de zăpadă.

Krzysztof, tăcut, face niște schițe într-un colț al camerei.

Dincolo de ușile de sticlă ale sufrageriei se conturează o umbră. Bunicul se căznește să ajungă în salon. Maryna, Sława și Krzysztof se grăbesc să-i deschidă, dar Ludka îi oprește cu o privire. Fără chef, triști, se reîntorc la locurile lor, uitîndu-se la ușă.

Ludka mă zgîndără și mă atacă, încercînd să-i mobilizeze pe toți împotriva mea. Mă întreabă cum merg cu studiile și cînd voi avea de gînd să scot și eu un ban.

— E așa de întuneric și de alunecos afară, numai un felinar mic arde pe stradă. De ce nu mai vine mama ? spune Sława. Maryna privește cu ochii larg deschiși la focul din cămin. Krzysztof măsoară camera cu pași mari.

Bunicul, manipulînd ceva pe la clanță, geme și oftează.

Maryna, Sława și Krzysztof privesc, îndurerați, spre ușă.

Ludka a reușit să-i mobilizeze pe toți împotriva mea. Sînt pe banca acuzaților. Dar atmosfera este atît de încordată, încît înțepăturile și glumele se schimbă în reproșuri serioase Asta mă plictisește. Le resping neglijent și leneș.

Se aude o frămîntare lîngă ușă, apoi deodată se face liniște. Se vede după umbră că bunicul se uită prin gaura cheii.

— Oh, și mama asta, spune Krzysztof, privind la ceas.

Pe toți a pus stăpînire un soi de turbare împotriva mea. Îmi pun în spate toate greșelile, păcatele și abaterile. Treaba începe să mă scoată din sărite. Ludka e încîntată. În cele din urmă, nu mai rezist și izbucnesc :

— Ia mai lăsați-mă în pace ! Ce vă interesează pe voi ! Sînt așa cum sînt și n-am de gînd să mă schimb. Dacă nu vă sînt pe plac, am să-mi caut cu multă plăcere alți prieteni. Te pomenești că sînteți voi așa de grozavi că puteți să-mi dați mie lecții ?

Se creează o atmosferă foarte neplăcută. Krzysztof din nou desenează. Maryna și Sława privesc în tavan cu ochii larg deschiși. Se aud gemetele bunicului și scîrțîitul fotoliului cu roți cu care execută cine știe ce manevre.

Se apropie de mine Leon Klonowicz, care este foarte serios pentru vîrsta lui, își croiește un drum în știință și are autoritate. Îmi pune mîna pe umăr și-mi spune :

— De ce reacționezi așa ? Ține minte că din opinia altora despre tine poți uneori să te cunoști mai bine și să te prețuiești, ceea ce este foarte important. De ce ești așa de irascibil ? Chiar dacă te criticăm, o facem tocmai pentru că te iubim, te respectăm și am vrea să găsim o cale de înțelegere cu tine.

În momentul acela năvălește în cameră bunicul, care, luîndu-și avînt cu fotoliul, a deschis ușa de parcă s-ar fi folosit de un berbece. Intră și doamna Natolski.

— Ah, ce vifor ! Sława, Maryna și Krzysztof dau fuga și-i iau din brațe pachetele.

Salutările de rigoare, vești de prin oraș. Nu s-a mai discutat pe tema mea nimic toată seara, dar eu mi-am notat cuvintele lui Leon în inimă și-i sînt profund recunoscător pentru ele.

Din nou îmi dă tîrcoale acest Max Pfitzner. Roullot se furișează nu știu unde de-a lungul zidurilor. Noaptea se ridică și se umflă, în curînd vor plesni zorile. E clar că Max vrea să-mi atragă atenția asupra lui ; cu atît mai mult mă fac că nu-l bag în seamă. Se oprește în dreptul unei coloane, nu departe de mine ; îl observ pe sub gene : se scotocește prin buzunare, dă de portofel și scoate ceva din el, se uită, oftează, în sfîrșit, ca din greșeală, îmi dau seama foarte exact, obiectul îi scapă din mînă și cade la picioarele mele, mă uit. Bineînțeles, fotografia soției și a copilului. Îmi vîr repede capul în jurnal. Max așteaptă o clipă, apoi, decepționat, se apleacă, o ridică și se întoarce la coloana lui. Din nou răsucește în mîini fotografia. Cînd mă uit după o clipă, nu mai este acolo. Ori a plecat, ori s-a ascuns după coloană.

„De cîteva zile, vine la familia Natolski un nou oaspete. Un coleg de-al lui Krzysztof, pe nume Kazio. Blond, spălăcit. Un aspirant modest și mai în vîrstă la conveniențe. A intrat cu o treabă la Krzysztof, doar pentru o clipă, și a rămas mai mult. Este inteligent și manierat, nu se remarcă prin nimic. Cînd a venit Maryna cu ceaiul, a sărit să-i ia tava din mînă, ceea ce nu intră în obiceiurile casei, dar am văzut că a făcut impresie asupra Ludkăi. La plecare, l-a invitat să treacă mai des, iar apoi i-a spus lui Krzysztof :

— Colegul tău e tare drăguț.

Kazio a tratat cu seriozitate invitația Ludkăi. A venit și a doua zi și cu flori. Dar nu de la florărie. Le-a adus de la țară, unde fusese dimineața. Un mănunchi de maci. Eram tare curios cui și cum le va da. Puteam să pariez că Ludkăi, bineînțeles, dar n-a fost așa. Mă așteptam la încoronarea papei dar n-a fost nici asta. Maestrul Kazimierz a oferit florile doamnei Natolski, cu care ocazie pomeni cîteva cuvinte despre viața la țară și farmecul ei. Tehnica folosită a fost destul de originală și încă necunoscută mie. I-a tăiat drumul doamnei Natolski, venind puțin din spate, și pe neașteptate a întins mîna cu buchetul în fața ei, așa încît a speriat-o puțin. Am observat ce impresie puternică a produs asupra Ludkăi. Kazio și-a petrecut toată seara discutînd cu bunicul, o dată chiar i-a potrivit și pledul. «Ce-i și cu tineretul din ziua de azi, domnule !» «Vorbeam odată cu Dmowsi». «Rolul educativ al cercurilor de tineret.» «Nici un fel de idealuri, nici un fel de aspirații.» «Da, domnule profesor. Fără îndoială, domnule profesor.»

Ludka a fost atît de amabilă cu mine, că a atras atenția tuturor.

Kazio, după o pauză de trei zile, a venit din nou. A adus de la țară un coșuleț cu fructe, pe care i l-a petrecut pe braț Ludkăi, pe cînd încerca să prindă un post la radio. Am jucat cărți toată seara. Ludka și Kazio discutau într-un colț al camerei. Am pierdut, pentru că tot timpul m-am străduit să aud despre ce vorbeau. De toate cîte puțin : literatură, politică, chiar sport și filozofie. Kazio discută inteligent, dar fără conținut. Aluneca la suprafața adîncimilor — cum spune o

persoană dragă mie. Îmi dau seama că Ludka este fermecată. Este foarte avidă de inteligență și de tot felul de «probleme». Metafizica lui Kazio este simplă, dar în același timp are un oarecare nivel. Ludka nu rămîne mai prejos, ceea ce o umple de beatitudinea unei înalte considerații pentru propria ei persoană și de asemeni pentru interlocutor și metafizică. Probabil că acum se gîndește ce deosebire uriașă este între mine și Kazio. Cu mine Ludka nu s-a putut lua la întrecere și, pentru că eu n-am răbdare și sînt violent, iar ea încăpățînată, toate încercările noastre de investigație psihologică se soldau cu certuri mahalagești. O plăcere să privești cum cei doi se instalează confortabil în fotoliul comun al convingerii reciproce în ce privește proprietățile inteligenței lor. Mă cam înspăimîntă acest lucru. Așa cum deseori dezvăluirea unui adevăr poate fi prilejuită de întîlnirea unei persoane nu de aceeași profunzime, ci de aceeași superficialitate a minții.

Kazio vine acum aproape în fiecare zi. Am ajuns chiar să-l îndrăgim. Rareori se întîmplă să vină fără vreo atenție, pentru înmînarea căreia găsește mii de variante. Ori îți vîră în mînă, ori lasă pur și simplu pe masă, sau dacă sînt flori le așază el într-un vas. Dar ideea este întotdeauna aceeași și eu am reușit să o descopăr. Ludka face din înmînarea unei atenții o solemnitate egală cu încoronarea papei, Kazio își voalează înmînarea cu discreție, dar «încoronarea papală» se face tocmai prin discreție. În afara serilor, rar mă mai văd acum cu Ludka. Este foarte ocupată. Kazio, am observat că îmi evită privirea și nu-i face plăcere să ieșim împreună, numai noi doi.

L-am văzut pe Kazio stînd în fața croitorului unde lucrează Ludka.

Mătușa Szumska l-a văzut pe Kazio și pe Ludka împreună la cinema. A spus-o doar așa, în treacăt, nu pentru că ar fi fost în ochii ei ceva nemaipomenit.

I-am văzut pe Ludka și pe Kazio ieșind dintr-o cafenea. Abia am reușit să dispar, ca să nu dea ochii cu mine.

De trei zile n-am mai trecut pe la familia Natolski. Am așteptat să văd dacă Ludka o să mă sune să afle ce-i cu mine. Dar n-a sunat. Cînd am reapărut, nu m-a întrebat de ce nu am venit atîta timp. Am avut impresia chiar că nici nu mi-a observat absența. Kazio a adus un ananas, pe care l-a lăsat direct în bucătărie.

— ...E într-adevăr o vreme mizerabilă, — spun. Ploaia bate în geamuri. Prin ferestre se filtrează cenușiul unei zile înnourate.

Ludka nu-mi răspunde nimic. Cu capul plecat cotrobăie printre lucrurile de pe toaletă. M-am întins pe divanul ei și am luat ziarul.

— Călătoresc, fac vizite, discută. Ce-o să mai iasă din toate astea, dragă Ludka ? Tare mă tem că ne aflăm în preziua unor mari evenimente. Am impresia că nu vom putea evita războiul.

Ludka scutură din cap.

— Nu, războiul este imposibil. Lumea nu-i pregătită psihic pentru el. O trecere atît de violentă de la o realitate la alta radical diferită ar distruge psihicul omului, l-ar paraliza.

Ceea ce mi-a spus Ludka nu înseamnă nimic, dar fraze asemănătoare deseori mi-au izbit urechile prin cafenele. Cred că le-a primit în dar și

pe ele de la Kazio împreună cu ananasul, sau alte fleacuri.

— Nu cred, draga mea Ludka, să ai dreptate. Dintr-o realitate la alta se poate trece fără nici o greutate, pentru că realitatea părăsită devine imediat ceva depărtat, terminat, o amintire ireală și nimic nu se distruge, nimănui. Dealtfel, așa cum ne învață istoria, asemenea considerente n-au reprezentat niciodată pentru politicieni o piedică în declanșarea războaielor. Dar — am aruncat ziarul și mi-am pus mîna sub cap — ce să mai vorbim de război, dacă încă nu este cazul. Să ne ocupăm deocamdată de această realitate, care nu e încă distrusă, cum spui tu, în care trăim și care poate fi distrusă nu neapărat de un război. N-aș vrea să-ți răpesc mai mult timp decît o cere treaba pentru care am venit. Uite... trebuie să recunosc că mi-ar face plăcere să amîni pilitul unghiilor pentru altă dată și să vii aici mai aproape, o, de exemplu, vino pe genunchii mei. (Ludka este uimitor de ascultătoare : își întrerupe manechiura și se așază cuminte pe genunchii mei.) Uite, aș dori să-ți mulțumesc din inimă pentru serile plăcute pe care le-am petrecut în casa ta și să te anunț cu părere de rău că nu voi mai putea să iau parte la ele... Iartă-mă, te rog, dar ți-aș rămîne recunoscător dacă nu m-ai întrerupe pînă nu termin... Mă tem că întîlnirile noastre pe un alt teren se vor izbi de asemenea de greutăți de neînvins, de aceea trebuie să ne luăm rămas bun definitiv. Nu vreau să ascund că... Încă n-am terminat, Ludka... că îmi este teribil de neplăcut, ba chiar s-ar putea ca realitatea mea să fie distrusă, cum spui tu, dar mi-e la fel de greu să nu recunosc că

așa-i mai bine. Pentru că această conviețuire a noastră, atît de furtunoasă și plină de ostilități reciproce, nu a dus la nimic și nu a avut nimic comun cu dragostea. Gîndesc că acum ai găsit ceea ce-ți trebuie, ce se armonizează cu tine și cel puțin jumătate de an îți va da satisfacție. Nu cred să dureze mai mult, pentru că o astfel de armonie, care să se armonizeze întru totul, fără a fi reînnoită de disonanțe, cred că ajunge pînă la plictis și nici o dragoste mare nu rezistă, pe acest fond de armonie a trupurilor și sufletelor, la banalitatea vieții și, precum ai zis tu, o distruge. Avem o dovadă în Tristan și Izolda, Alexandru și Heloiza, Romeo și Julieta și alții. La ei dragostea a fost într-adevăr atît de mare, încît pentru a nu diminua forța și faima ei, pentru a o transmite posterității ca pe un ideal, natura a trebuit să intervină și, printr-un concurs de împrejurări, să-i lichideze pe îndrăgostiți. Natura s-a arătat probabil încîntată de tensiunea iubirii dintre Romeo și Julieta, care se apropia de absolut și a voit să o eternizeze. De aceea, ingenioasa natură a scurtat durata ei la minimum. Sună oarecum a paradox, dar așa este în realitate : eternitatea iubirii rezidă în scurta ei durată. Așadar, Natura, favorabilă lui Romeo și Julietei, și-a luat în ajutor Destinul și au pornit lupta împotriva acestei iubiri, care i-a plăcut atît de mult, pentru a o distruge. Îndrăgostiții luptă cu tot felul de greutăți pentru a se putea uni și la fiecare pas se izbesc de Destin, care li se așază în drum palid, demn, cu degetul ridicat în sus. Zadarnice eforturi. Nu-i poate ajuta nici un efort omenesc și nici o ingeniozitate omenească. Iată că Destinul le pre-

găteşte mormînt trupurilor lor şi edificiu veşnic sufletelor, mînîndu-i necruţător spre el. Aici sînt de acord că marile sentimente, sau marile pasiuni te distrug — cum spui tu — adică există o disproporţie între măreţia problemelor eterne, atinse doar pentru o clipă de mînă omenească şi nimicnicia recuzitei cotidiene, pe care nu o poţi evita la un drum mai lung. O pot afirma cu sentimentul deplinei certitudini că dacă Destinul s-ar fi revoltat împotriva Naturii, ar fi înălţat din umeri şi ar fi zis: «Ce să-mi bat eu capul cu toate astea?» Romeo şi Julieta ar fi petrecut poate împreună ani îndelungaţi şi fericiţi, dar nici dracu nu şi-ar mai fi amintit de ei şi toată această iubire a lor, ideală, apropiată de absolut, ar fi fost dată uitării, ca o rachetă lansată în noroi. Nu încape nici o îndoială că într-un fel sau altul, sentimentul lor s-ar fi banalizat în certuri zilnice — ba că nu-i ţesut ciorapul, ba că-i arsă friptura, ba că s-a rătăcit nu ştiu ce chitanţă, sau unul a luat locul celuilalt, lucru inevitabil în convieţuirea de zi de zi. Şi de aceea, Destinul, ferindu-i de toate astea, le-a oferit ca loc de veşnică convieţuire — mormîntul. Poţi fi absolut convinsă că acolo unde este o dragoste adevărată, acolo sînt şi piedici de neînvins, îngrămădite de Destinul echitabil, piedici legate nu numai de împrejurările vieţii, dar pornind chiar de la cei doi îndrăgostiţi. Pentru că judecă şi tu, draga mea Ludka, şi ţine minte că nu te poţi depărta mai mult de lucrul dorit decît atunci cînd l-ai obţinut. Insesizabilul realizărilor exterioare (de unde la unii şi îndoiala în realitatea lor) şi permanenta goană după ele este — s-ar putea spune — existenţa noastră rezumată. Dar

m-am depărtat prea mult de subiect. Toate astea n-au nici o legătură cu ce ne priveşte pe noi. Revenind la miezul chestiunii fie ca exemplul lui Romeo şi al Julietei să ne fie o consolare, că poate dragostea noastră a fost atît de mare, încît pentru a nu o transforma în ceva de rînd, natura ne-a înzestrat cu trăsături ce se resping reciproc. Nu este suficient de convingător, dar, cu bunăvoinţa caracteristică îndrăgostiţilor care se despart, s-ar putea într-un fel accepta. Aş mai adăuga că nu prea are importanţă, sau poate că are, faptul că intervenţia destinului de care am amintit nu trebuie criticată niciodată. Oricum ar fi el, este spre binele nostru şi aş vrea să te rog să nu te mai străduieşti să-ţi storci nişte lacrimi, întrucît chiar dacă aş crede că ele sînt sincere, n-ar fi în stare să mă mişte. Tu nu ai plînge de durere pentru mine, ci pentru realitatea ta pe care ai petrecut-o cu mine şi pe care acum o vei părăsi. Aşa-i omul, ori de cîte ori plînge impresionat de cineva sau ceva, de fapt, se plînge numai pe sine însuşi. Aici m-am oprit, m-am ridicat brusc de pe divan, am făcut cîţiva paşi în lungul camerei, în sfîrşit, m-am aşezat la toaletă şi am început să mă joc cu pila de unghii.

Ludka îşi frămînta nervos batista, privind la cuvertura de pe pat. În sfîrşit, dădu glas. Vorbi rar, liniştit, cu vocea nealterată de furie sau iritare:

— Bine atunci. Dacă nu se poate altfel, n-are decît să fie şi aşa. Nu se poate altfel, nu se poate, ce să mai vorbim. Dumnezeu mi-e martor că aş fi dat orice, numai să nu ajungem aici şi m-aş fi străduit să te conving că judeci situaţia complet

greșit, dacă n-aș fi știut bine că orice efort este zadarnic.

— Te previn — am întrerupt-o — că în ceea ce privește enigmele complicate ale femeii-sfinx, într-adevăr nu mă simt în stare să le dezleg.

— Știu, știu că enigmele sînt întotdeauna mai simple decît li se par bărbaților și numai introspecția și dorința de a dăinui într-o mîndrie jignită creează în mintea lor enigme din cele mai simple împrejurări și sentimente. Acum eu te rog să nu mă mai întrerupi... aș vrea să-ți spun totuși, de rămas bun, că...

— ...că în sentimentele tale față de mine nimic nu s-a schimbat, am încheiat eu.

— Da, că în sentimentele mele pentru tine nimic nu s-a schimbat. Poți să-ți bați joc, dar așa este ; bate-ți joc dacă vrei. O spun mai degrabă pentru mine, pentru că știu că n-am să-ți pot schimba convingerea. M-am chinuit cumplit cu tine, m-am străduit în toate chipurile să mă apropii într-un fel de tine, să înnod o legătură. Dar totul a fost în zadar. Te ascunzi într-o armură și atît de mult te temi să nu cedezi nici o părticică din tine cuiva, încît nici nu te poate cunoaște omul și nici ajunge pînă la tine. Acum mă simt tare, tare obosită de tine și, deși, într-un fel, încerc să mă odihnesc într-o altă atmosferă decît cea a ta, nici prin cap nu mi-a trecut să ne despărțim pentru totdeauna. Văd totuși că zadarnic am așteptat de la tine judecată și înțelegere superioare, pe care așa de bine știi să le ceri pentru tine ! Dar tu nu ești în stare să te uiți la un om ca la o făptură vie, care simte la fel ca tine și acționează îngrădit de aceleași condiții. Pentru

tine totul este un fel de spectacol ; ca un critic blazat cauți să descoperi un joc prost, o regie neizbutită, dar tu însuți te rușinezi și te temi să fii ceva mai mult decît un interpret. Nici măcar nu-ți trece prin cap un gînd atît de simplu și de revelator că te înșeli și că privești fals lumea, că nu-i vorba de nici un fel de teatru, ci de viață adevărată, oricum ar fi ea. În zadar am așteptat de la tine în acești cîțiva ani un semn cît de mic de afecțiune sau de grijă. Nu, tu păstrezi totul pentru tine, pentru dramele tale interioare, pe care le joci doar în fața ta. Oh, cîteodată am impresia că nu ești om, iar alteori că ești pur și simplu dement. Și chiar acum, la sfîrșit, cînd îți dai seama — nu-i așa că nu mă înșel ? — că-ți vine greu să te desparți de mine, nu ești în stare să spui nici măcar un singur cuvînt simplu și sincer, nu ești în stare să-ți manifești nici un sentiment, fie și stîngaci, ci doar te ascunzi în spatele ironiilor și persiflărilor și... și... ah, pleacă mai bine și să terminăm odată cu toate astea... Stai ! — strigă. Mă îndreptasem spre ușă, iar ea alergă spre mine, mă luă de mînă și-mi zîmbi. — Nu, nu așa aș fi vrut totuși să ne despărțim. Am să-ți spun ceva acum, la sfîrșit, care să te facă să rîzi, pentru că și pe mine mă amuză și mă miră — în ciuda celor spuse de mine, concepția ta despre lume s-a infiltrat în mine și ceva din ea a rămas. Deseori mă surprind că privesc cu ochii tăi oamenii și aflu multă mulțumire în asta.

— Femeia-sfinx ? am întrebat-o, dar cu un zîmbet binevoitor, lipsit de răutate.

— Femeia-sfinx, aprobă Ludka.

Și pe urmă, deși totul în mine striga s-o iau în brațe și s-o strîng tare, la pieptul meu, am reușit doar s-o bat prietenește pe umăr și să ies repede.

Pe scări m-am întîlnit cu Kazio. Cînd a dat cu ochii de mine a ezitat, a făcut o mișcare de parcă ar fi vrut să fugă.

— Ah, dumneavoastră erați, domnule Kazimierz! am strigat. Ce rău îmi pare că tocmai plecam. Ei, ei, dar ce mai e nou pe la dumneavoastră? Mi-am luat o țigară, i-am oferit și lui și i-am pus o mie de întrebări. L-am ținut pe scări jumătate de oră. Sărmanul Kazio se zvîrcolea ca în chinuri, făcea fețe-fețe și se bîlbîia. La plecare, i-am dat numărul meu de telefon și l-am rugat să mă sune din cînd în cînd. Cum am ieșit în stradă am scuipat.

De trei zile umblu ca năuc, mă reped la telefon, fug de lîngă el, mă plimb pe lîngă casa Ludkăi, capul îmi arde, nu mai am poftă de mîncare. Dar în a patra zi, cînd m-am întors noaptea tîrziu acasă, cugetînd la toate astea, mi-am dat seama că sufăr mai mult pentru că, de fapt, am încetat să mai sufăr și nu pentru că m-am despărțit de Ludka după trei ani de «conviețuire».“

Îmi frec nasul de coperta jurnalului și-mi ațintesc privirea pe pata luminoasă care, izvorîtă nu știu de unde, strălucește pe perete. Din jurnalul meu zboară o foaie de hîrtie și cade în același loc unde cu o clipă mai înainte căzuse fotografia nevestei și copilului polițistului Max Pfitzner. O ridic. E o scrisoare pe care mi-a scris-o Ludka pe cînd eram în închisoare.

„Sărmane, sărmane băiete. E groaznic gîndul că tocmai pe tine care o clipă nu puteai să stai liniștit locului, care pînă și la noi în salon te plimbai de colo colo ca un leu în cușcă, te țin închis într-un loc atît de strîmt. Nici nu știi cît de mult mă gîndesc la tine. Ah, ce mult aș vrea să te văd. Îmi amintesc de trecutul nostru și deși acum nu prea mai are nimic comun cu tine și cu mine, totuși revin cu drag la el, ca la o carte frumoasă, de mult citită. Eram teribil de caraghioși și de simpatici. Sau poate că nici n-am fost așa, dar asta-i ce simt eu acum. Ce curios mi se pare că întîmplările la vremea lor arată cu totul altfel decît le zugrăvește apoi amintirea. Într-adevăr, habar n-ai în cine și în ce să mai crezi pe lumea asta și de ce să te agăți. Am impresia că nu-i nimic mai ireal ca realitatea. Da, dar sînt totuși clipe la fel de reale aievea ca și în amintire și a căror autenticitate nu o poate nimic pune sub semnul întrebării. Pentru mine o astfel de clipă este aceea cînd după ultima noastră discuție în camera mea, m-ai luat în brațe și m-ai strîns tare, îndelung. Întotdeauna mi te amintesc așa cum ai fost atunci și am impresia că atunci ai fost tu însuți cu adevărat. În orice caz, cînd vreau să mi te aduc aminte pe tine cel adevărat, îmi amintesc de scena aceea“...

Tare sînt curios să știu ce mai face Ludka... Îmi scrie cîteodată, dar nici măcar din scrisorile cele mai amănunțite nu-mi pot da seama ce se petrece cu fiecare. Casa familiei Natolski nu s-a schimbat, de fapt, din cauza războiului. Bombele nu le-au spart lampa, nu le-au tulburat locuința, nu le-au slăbit legăturile. Am văzut cît de diferit s-au schimbat în decursul acestui război destinele, cum s-au răsturnat și s-au organizat din nou exis-

tențele, dar la familia Natolski a fost mereu aceeași istorie a aceleiași familii, numai că pe fondul altor condiții exterioare. Deoarece ei sînt atît de puternici și de concentrați biologic în jurul lămpii lor, încît destinele lor merg în paralel cu destinele omenirii, dar independent, pe principiul microcosmosului. Cel puțin pînă acum au scăpat întregi din această vijelie. Cred că undeva, în adîncurile subconștientului, trebuie că sînt necăjiți din cauza asta. O schiță atîrnată pe perete, să zicem a lui Krzysztof în haina militară, desenat de un camarad de arme cu o zi înainte de a fi răpus la Kutno și dedesubt o cruce „Virtuti Militari", ar fi sporit bunul gust al simțului lor familial. Dar nimic asemănător nu s-a petrecut. Krzysztof și-a julit doar piciorul în drum spre Garwolino și a șchiopătat o săptămînă. Și vizitele sînt aceleași, poate că nu la fel de dese. Nu mai e nici radio, nici chec, doar ceai „Tongo". Întreaga casă este întreținută de Ludka, care a deschis o prăvălioară cu produse alimentare și dă dovadă de multă energie. Bunicul s-a cam idioțit, la orice răspunde : — De cînd v-am spus eu că așa o să fie ! — deși n-a spus nimic și nici măcar nu se știe exact la ce se referă. Mateusz Klinger susține că bunicul are reacții întîrziate și că se referă la despărțirea dintre mine și Ludka. În războiul acesta oamenii au murit pe pămînt, pe mare și în aer. Tineri, în puterea vîrstei și bătrîni. S-au sfîrtecat în bucăți, s-au spulberat cu totul sau și-au pierdut numai părți din trup. Au fost acoperiți de pămînt, sau au sărit în aer. Dar bunicul, căruia i s-ar cuveni moartea atît din considerente fiziologice cît și practice nu și-a pierdut nici măcar un fir de păr, ba chiar s-a mai înzdrăvenit și a ajuns la o înaltă tehnică în manevrarea fotoliului. Atît doar că s-a cam idioțit. — El n-o să moară niciodată. Este unicul caz în istoria omenirii, cînd natura a uitat să-l înzestreze pe om cu proprietatea de a muri, spune unchiul cel de stînga care și-a lăsat barbă și se ascunde. Această existență tăinuită a lui constă doar în faptul că și-a lăsat barbă și și-a schimbat numele, pentru că în rest, unchiul cel de stînga duce o viață normală. Toți își bat capul de ce unchiul de stînga ar trebui să se ascundă, mai mult decît oricare alt locuitor al Guberniei Generale. Domnește convingerea că-i o dorință a lui de a-și da importanță proporțional cu evenimentele istorice. Dar să revin la amintiri :

„Fără vizitele la famalia Natolski nu mă simt în apele mele și în același timp încerc un soi de ușurare. Ce să însemne asta ? Această stare stranie să fie lipsa satisfacerii nevoilor culturale ale sufletului sau scheunatul obișnuinței ? Dar poate că sufletul nu are nevoi culturale și este doar o masă inertă în care timpul cu un deget leneș sapă obișnuințele ? Gîndul este lucrul diavolului ; piei, nu voi să gîndesc așa ! Și atunci ce-i cu ușurarea ? Ușurare cu siguranță, pentru că m-am smuls dintr-o lume determinată de propria ei realitate și cînd te afli într-o astfel de lume, uiți că mai există și alte lumi. Uiți de ele, dar ele te neliniștesc, te presează și te sîcîie din afară. „Aici mi-e bine — își spune omul — dar ceva mă jenează ca o haină prea strîmtă, oare după ce tînjesc, ce aș vrea să caut ?" Și apoi, cînd într-una din zile realitatea unei astfel de lumi plesnește, se ridică

parcă o cortină dezvăluind toate lumile cu putință și omul este cuprins de bucuria nemărginirii, ca la vederea unei lunci verzi pe care ar vrea să stea tolănit, să se sature de ea, după un îndelung trai la oraș. Oare totuși soarta omului nu este să rămînă într-o singură realitate, în ea fiind să răzbată prin viață și din ea să-și facă pavăză în fața haosului lumii ? S-ar putea. Și ce dacă, mie îmi place pribegia prin codrul vieților, iar cînd mă odihnesc mai îndelung la rădăcina unui copac, mă smulge din loc neliniștea și aș vrea să gonesc undeva departe și mi-e frică, doar de un singur lucru, ca în această existență de pribeag să nu-mi pierd capacitatea de a rămîne peste tot eu însumi. Să fiu eu însumi. O prietene, alungă visele acestea înșelătoare

N-am mai fost de o lună la familia Natolski și privesc lumea cu interes în așteptarea celor mai interesante evenimente noi, de parcă abia m-aș fi născut. Dar oare nu tocmai pentru a agăța din nou, cum agăți o fată pe stradă, o nouă realitate concretă și să mă duc să mă culc cu ea, uitînd de restul lumii ? Omul tinde către libertate, dar cum gustă puțin din ea, ca efect al unei înclinări firești, își caută o nouă robie. Nu există libertate pentru sufletul acesta îmbrăcat în prea strîmta haină a trupului, ale cărui simțuri îi povestesc despre lume ori basme fermecătoare, ori îi aduc zvonuri alarmante și diversioniste. Există doar scurte clipe de destindere, drumul de la o temniță la alta, în timpul căruia poți vedea orașul de obicei ascuns privirii de zidurile pușcăriei.

Dar nu se petrece nimic, rămîne doar așteptarea, singura stare a existenței care nu aduce

decepții și după care se ține dușmanul ei de moarte — împlinirea. De ce nu o alungi, omule ? Privește, te ajunge din urmă, distruge tot ceea ce tu ai clădit cu atîta trudă, decolorează culorile, estompează contururile. În zadar îi strigi și îi atragi atenția. Experiența nu-ți ajută la nimic. Alergi singur în întîmpinarea dușmanului și-l conduci în fortăreața liniștii tale. Și atunci de ce-ți mai pare rău că ți-a devastat-o ?

Mă sună diferite persoane din cercul de lumină al lămpii familiei Natolski.

— Ce-i cu tine ? De ce nu te mai arăți ?

— Ah, sînt foarte ocupat, nu mai am timp de nimic.

— Ei, și de ce te-ai apucat ?

— Dragii mei, am prăpădit prea mult timp, trebuie să-l recuperez.

— Înveți ?

— Cam așa ceva.

— Ei, dar mai vino și tu din cînd în cînd, e trist fără tine.

Trist fără mine ? Bine cel puțin că fără mine este trist, de vreme ce cu mine nu era vesel.

— Mai vino, mai vino din cînd în cînd. Așa, să te relaxezi.

— Poate.

— Chiar te-ai apucat de învățat ?

— S-ar părea.

Dar eu nu fac nimic în acest timp. E greu să poți face mai puțin decît fac eu. Evit străzile pe care obișnuiam să umblu, localurile unde altădată îmi făceam veacul, toată ziua stau culcat, iau în mînă cîte o carte, pe care o arunc după primele pagini, pun radioul și-l sting, aștept să-mi trimită

soarta ceva dacă o binevoi. Dacă nu, n-am să o rog. Cîteodată strălucește luna, alte ori plouă și norii se rostogolesc jos deasupra caselor. Ce-mi pasă mie ?

Într-o zi, m-a sunat Ludka.

— Am vrut să știu cum o mai duci. Ne-ai uitat cu desăvîrșire. Ce mai faci ? De parcă nu s-ar fi întîmplat nimic.

— Trăiesc cum pot.

— Înveți, nu ?

— Cam așa ceva.

— Poate că mai treci totuși într-o zi pe la noi.

— Bine, trec mîine.

Pot să mă duc. Am depășit perioada de carantină, nimic nu mă mai amenință. Pot să mă duc.

Ce atmosferă searbădă este la Natolski. Ludka s-a urîțit. E o monotonie generală. Oare oamenii ăștia se prefac, sau se simt cu adevărat bine în această atmosferă ? Artificială, forțată, exaltată ! Lampa luminează pieziș. Bunicul ar trebui trimis la azil. Cît despre chec, ce-i drept, n-a fost rău.

Kazio o face pe grozavul. Nu mai este nici modest, nici timid. Face onorurile casei și se bucură de grațiile domnului și doamnei Natolski, pe care îi lingușește într-un mod penibil, ceea ce trezește un dezgust general. Vorbește mult și-i foarte sigur de sine. Cu mine afișează un aer protector. După cîte am putut eu să-mi dau seama, atitudinea asta o cam irită pe Ludka. Băiatului ăsta îi cam lipsește simțul măsurii. A adoptat o manieră bizară în oferirea cadourilor : a cam sărit peste cal în privința asta. A adus o cutie cu bomboane, pe care a pus-o sub covor.

— La revedere.

— La revedere și mai treci pe la noi.

Adieu, adieu, dragii mei. De astă dată cu adevărat, *adieu. Adieu.* Chiar dacă aș veni în fiecare zi."

VI

NU mai pot să găsesc nimic interesant în jurnal. Am mai dat peste un fel de schiță, sau poem, intitulat :

IUBIRE

„Iubire ? Ce înseamnă oare acest cuvînt bizar, care abundă în vorbirea oamenilor, în scrierile oamenilor ? Iubire ? Nu, eu n-am să mă prefac că știu ce înseamnă. Cum să vorbesc de iubire, cînd eu nu sînt în stare să înnod cel mai simplu raport cu un om ? Cum să capăt iubirea, cînd nu pot căpăta nici măcar bunătatea. Am văzut un băiețel care alerga plîngînd pe stradă. Ei și ? M-a impresionat, oh, m-a impresionat mult, dar mai departe ? Ce-a ieșit de aici ? Nimic. Am văzut atîtea fețe îngrijorate, am văzut sărmani, nefericiți, prigoniți. Și a ieșit vreodată ceva din asta ? Nimic. Compătimire, milă, emoție. Numai sentimente pasive, de fapt, o înduioșare orientată către tine însuți, așa cum o înduioșare îndreptată spre tine însuți este emoția provocată de muzică. Oh, mai lăsați-mă în pace cu muzica ! Să n-aud de ea ! N-am nevoie de ea, dacă eu însumi nu sînt

artist. Cu muzica pățesc la fel ca și cu bunătatea. Oare nu cumva ascult eu muzica cum ascult bunătatea ? Una mîngîie urechea, cealaltă inima. Dar ca să știu cum se scriu notele ca să nu sune fals, cum să cînt armonios la un instrument, nu, de asta nu-s în stare, habar nu am. Pentru asta trebuie să cunoști taina acțiunii, pentru asta trebuie s-o cunoști și ea este inaccesibilă pentru fiul pasivității sufletului și trupului.

Cînd bunătatea fuge de mine pe pămînt, oare nu se ascunde pentru mine iubirea în nori ?

Zadarnic alerg după ea. Mi se va arăta pentru o clipă ca o rază de soare și va pieri, iar eu voi alerga mereu și o voi căuta pînă mă voi prăbuși, sleit de puteri și chinuit de goană.

Iubire ? O, nu ! Pentru asta trebuie să fii mai mult decît sînt eu. Pentru asta trebuie să fii om.

S-ar părea că e minunată. Să o prinzi și să-i ceri un răspuns : ce este ea, de fapt ? Zadarnic. Ca ghicitorul Proteus, odată prinsă, își preschimbă chipul și tace.

Vin vesel și plec trist. Vin trist și plec vesel.

Îmi zace la picioare, banală și sărmană, sau trece pe lîngă mine indiferentă, rece, inaccesibilă.

Oare nu este o înșelătorie a naturii ? O iluzorie alcătuire a simțurilor.

Dacă aș iubi pe cineva și dacă cineva m-ar iubi ! Dar niciodată nu s-ar dezvălui acest lucru nici prin cuvînt, nici prin priviri, atingere de mînă, emoții trădătoare sau confesiuni încredințate altcuiva. Nici măcar mie însumi. Și totuși aș fi știut, nu, nu știut, aș fi simțit, peste competența simțurilor și a rațiunii, că iubesc și sînt iubit.

Atunci aș fi crezut că există iubire și că am avut parte de ea."

Închid jurnalul și zîmbesc. Ce gînduri îmi mai umblau prin minte din cauza lipsei de activitate ! Iubire ? S-ar părea că există și că este ceva foarte obișnuit. Oare nu cumva exaltarea leneșilor face din ea o efemeră ? Da. Pe atunci îmi treceau prin cap tot felul de gînduri tulburi, rodul unor ceasuri trîndave petrecute întins pe pat. Într-una din zile lucrurile s-au schimbat. M-am smuls din pat cu gîndul tulburător că exist, că exist și că trebuie să mă grăbesc ca să pot trăi cît mai repede, pentru că putea veni clipa cînd voi înceta de a mai trăi. Am alergat între oameni, am început să mă port ca ei, să descopăr multe, multe lucruri. Ce anume, nu-mi mai amintesc ; am început să muncesc, să mă minunez de fiecare lucru descoperit în mine și în lume. Toți spuneau : s-a schimbat. Dar între timp a izbucnit războiul și am fost luat în captivitate.

Jurnalul zace pe genunchii mei. Îmi las capul pe spate și oftez. Zorile se cern prin crăpătura camuflajului. Din adîncul coridorului îmi răspunde un oftat. Ecoul, sau o părere ? Oftez din nou. Din nou îmi răspunde un oftat. Mă ridic și mă îndepărtez. După o coloană stă Max Pfitzner. Își reazimă fruntea de o mînă sprijinită de coloană, iar în cealaltă ține fotografia nevestei și a copilului. Plînge.

Trec atît de aproape de el, că nu pot să nu mă opresc.

— Ei, Max, fii cuminte.

— Ah, oh, hohotește Max, nu mai pot. Acolo e nevasta și copilul, eu aici... Ce caut eu aici ?... Ah ! Oh !

— Lasă, Max, lasă, îi spun, așa nu se poate. O să se termine războiul, o să ne întoarcem cu toții acasă. Trebuie să ai răbdare. Hai, hai, capul sus.

Îmi pare rău, mi-e milă de Max. El suferă cu adevărat și este teribil de omenesc. Mîine s-ar putea să urle, sau să dea cu piciorul în cineva. Poate chiar în mine. Totuși astăzi, la acest ceas, care nu mai este noapte și încă nu e zi, sîntem amîndoi la fel, deși el e în uniformă, iar eu într-o pijama colorată. Amîndoi încîlciți în propriul nostru trecut și în ciudatele evenimente ale lumii.

— Hai, hai, Max, îl bat pe umăr, hai, gata. Max își șterge lacrimile cu mîneca și zîmbește.

Simt că ne privește cineva.

Printre barele balustradei, chiar deasupra noastră, ne privește cu o curiozitate lacomă de pasăre de pradă fața lui Roullot. Ne fixează cu ochii larg deschiși, cu mîinile se ține de bare, gura e căscată, scofîlcită, cu gingiile știrbe, și se uită, se uită, se uită...

— În fiecare dimineață, trece pe sub ferestrele noastre un soldat polonez, spune Roullot.

— Ce baliverne mai sînt și astea ?

— Baliverne, baliverne, dacă v-ați scula mai devreme l-ați putea vedea și voi. Un soldat polonez prizonier. Duce un căruț cu flori la piață, lucrează la un grădinar de aici.

Nu-i nimic neverosimil în toate astea, dar și cel mai simplu fapt în gura lui Roullot pare fantezie. Atît flecărește omul ăsta și bate cîmpii, fără să fie în stare să-și pună frîu. Ai impresia că limba îi acționează de-sine-stătătoare, fără nici un fel de învoire sau control al centrilor gîndirii. De altfel, Roullot rămîne foarte puțin timp acum cu noi. Toată ziua și-o petrece în tovărășia fraților Krupski, doi gemeni de treisprezece ani, tăcuți, încruntați, care veșnic meșteresc cîte ceva și pun la cale cîte o boroboață. Sînt băieții unui onorabil cetățean francez din Bayonne. Tatăl, plecînd pe front, i-a lăsat în grija unei mătuși bătrîne la care au rămas deoarece el, luat de vîrtejul războiului, a nimerit tocmai pe țărmurile Angliei. Mătușa a avut mult de furcă cu ei. Gemenii neostoiți, încruntați și înverșunați, se țineau numai de pozne, pe care le făceau parcă în silă, fără chef, fără zîmbet. Sărmana mătușă primea toată ziua plîngeri, dregea și plătea pagubele, dar nu era în stare să le vină de hac celor doi băieți. Striga la ei și îi amenința, încerca să recurgă la metoda convingerii, la rugăminți, dar gemenii rămîneau la fel de impasibili, privind încruntați la ea, ca apoi să plece și să-și reia liniștit și cu convingere ocupațiile lor.

Iadul adevărat a început cînd în același bloc s-a mutat un general neamț. Era un bătrînel ajuns în mintea copiilor, care, datorită meritelor avute în celălalt război, nu fusese scos la pensie. Complet incapabil, primise o sinecură pe lîngă depozitele din Varșovia. (După cum mi s-a povestit mai tîrziu, ajunse rapid cel mai bogat ofițer dintre toți cei care au luat parte la război, indiferent în

ce tabără. Senilitatea lui se manifesta, se vede treaba, numai în chestiunile de ordin militar.) Gemenii i-au lăsat în pace pe toţi locatarii blocului, consacrîndu-se exclusiv acestui general. Cînd citea o carte îl necăjeau cu lumini reflectate de o oglinjoară. Întindeau o funie pe scări cînd se întorcea acasă, îi agăţau cîrlige de manta cînd pleca şi îi scriau cuvinte necuviincioase pe uşă în limba germană şi polonă. După prima farsă, ordonanţa a vrut să alerge la poliţie, dar generalul îl opri şi îi spuse cu demnitate : — Nu sînt încă atît de bătrîn ca să nu mă pot descurca şi singur.

Îi porunci ordonanţei să-i facă o praştie şi cînd îi plimbau lumina oglinjoarei prin cameră, trăgea în ei cu boabe de mazăre. A electrizat mînerul uşii de la apartamentul lui. O dată se prefăcu că pleacă de acasă, se întoarse pe furiş şi aruncă peste ei o căldare de apă tocmai cînd întindeau funia. Astfel, se dezlănţui un înverşunat război de partizani. Mătuşa neputincioasă, murea de frică şi făcea rugăciuni. Într-una din zile (dis-de-dimineaţă, gemenii mînjiră uşa generalului cu baligă de vacă, strînsă special în acest scop de pe Cîmpul Mokotów) generalul se piti pe scări cu un sac mare în care voia să-şi prindă adversarii. Între timp, gemenii, care îi observaseră toate mişcările, turnară de sus peste el un butoiaş cu smoală, nu se ştie de unde procurată, iar apoi goliră peste el puful din propria lui pernă, şterpelită cînd ordonanţa scosese aşternutul la aerisit pe fereastră. Sărmanul general, răcnind şi urlînd, alerga prin curte — nici tu pasăre, nici tu sperietoare — iar ordonanţa pe propria lui răspundere dădu fuga la poliţie. Între timp, mătuşa pregăti repede valizele,

îi îmbrăcă pe fraţi şi îi conduse la Gestapo, unde denunţîndu-i ca cetăţeni francezi, ceru să fie imediat trimişi în lagăr. De acolo se duse direct la mănăstire şi se călugări.

Am să mai adaug, că locatarii acelui bloc, funcţionari liniştiţi şi de treabă, dîndu-şi seama de răspunderea colectivă, fugiră care încotro. Se pare că pînă în ziua de azi se mai ascund prin păduri şi, denumindu-se bande diversioniste, atacă gospodăriile din împrejurimi, jefuind şi violînd. Am auzit că sînt tare mîndri de treaba asta.

Aici în lagăr, fraţii Krupski, forţaţi de lupta pentru existenţă şi-au schimbat profesiunea lor liberă în meşteşug : îi lasă pe internaţi să trăiască liniştiţi numai în măsura în care acest lucru rentează corespunzător. Sînt tăcuţi, dar, la nevoie, sînt în stare să strige după cîte cineva în gura mare asemenea vorbe, încît nenorocitul năpăstuit nu mai ştie unde să se ascundă. Personal, din cauza relaţiilor mele erotice, plătesc bir greu, din două în două zile — jumătate din raţia zilnică de pîine. Şi aşa fraţii Krupski se comportă destul de liniştit, primind contribuţie, şi toată ziua şi-o petrec în jocuri ciudate, la fel de tăcuţi şi de sumbri ca şi atunci cînd se ţineau de năzbîtii.

Astfel de prieteni şi-a găsit Roullot şi lasă impresia că se simte minunat cu ei. Se străduieşte să le imite mişcările şi le iese în întîmpinare, de cum îi vede, cu strigăte de bucurie.

— Să ştiţi că-i adevărat, spune domnul Wildermayer, cînd m-am sculat odată mai devreme să-mi fac nevoile, l-am văzut şi eu pe soldatul ăla. Arată sănătos şi voinic, prototipul ţăranului polonez. La noi în Podole, cînd trebuia să ies la cîmp,

știu că vedeam niște țărani, Doamne Dumnezeule. Voinicii din armata germană arată pe lîngă ei ca niște șoricari pe lîngă un elefant. Nu o dată...

— Bine, bine, îl întrerupse Roullot, sănătos, solid flăcău. — Roullot nu-i mulțumit de cuvintele domnului Wildermayer, deși îi confirmă spusele, pentru că Roullot vrea să fie deținătorul în exclusivitate al senzaționalului, indiferent dacă i se dă crezare sau nu. Așa că adaugă, să rămînă tot el mai presus : Odată a trecut așa de aproape de clădirea noastră, că l-am strigat de pe fereastră și am discutat un moment. Se numește Jasiek Paluch, de fel din Nadarzyn, s-a bătut eroic, dar a murit lîngă Lódz și acolo a fost și înmormîntat...

— Adică cum, întreb eu, a murit ?

— Ei a murit, a murit, ca să știi, dar își dă seama că a cam luat-o razna și se corectează : Adică a fost luat prizonier. Și tu ce te-ai sculat așa dis-de-dimineață ? schimbă el repede subiectul.

Într-adevăr, toți abia își caută alene cămășile, iar eu, gata îmbrăcat, îmi înnod cravata.

— Uite așa, îi spun, ca să dau un exemplu bun leneșilor.

De fapt, țin foarte mult să cobor mai devreme la masă și să evit de a mai trece pe lîngă masa Suzannei, pentru care nu-s capabil astăzi să-mi compun nici o mină.

Cobor scările, dar este atît de devreme, că ușa la sala de mese este încă încuiată. Încep să mă plimb încolo și încoace și mă opresc în ușa deschisă a unei camere nefolosite pînă acum și permanent încuiate. Se aranjează acum și se montează un altar. Aici urmează să fie capela. Constrînși trupește, internații din lagăr s-au gîndit că poate

măcar pentru suflet ar putea face ceva, dacă trupul este lăsat pradă suferinței, simțind o bruscă grijă pentru trebuințele lui, au cerut să li se asigure serviciu religios. Afacerea asta a neliniștit comandamentul lagărului. Au început să se frămînte, să se consfătuiască și, în cele din urmă, s-au adresat sub-prefectului. Sub-prefectul s-a simțit nu mai puțin încurcat și a scris la Berlin. Berlinul nu a dat nici un fel de răspuns, vreme de cîteva săptămîni și se părea că chestiunea se împotmolise, pînă cînd într-o bună zi sosi o telegramă :

„Serviciu religios pentru internați. *Sofort*. Prima slujbă solemnă cu participarea comandamentului. Împărțiți iconițe și cărți de rugăciune. Faceți fotografii. *Heil* Hitler.

semnat
ceva acolo. Propaganda *Abteilung*."

Din această cauză în lagăr domnește o anumită înviorare. Oricum, va fi o destindere. Femeile își pregătesc rochii festive, bărbații își curăță costumele de culoare închisă. Guvernantele sînt neobișnuit de agitate la gîndul că vor putea merge la spovedanie : aici vor putea povesti diferite lucruri, pe care, din prudență, s-au reținut să le comenteze cu cei din jur. Apoi se vor cufunda în purificare și cu cît se vor simți mai curate, cu atît vor considera mai justificat dreptul pretențiilor lor față de lume. Însă Thomson susține că în concelaria cerească se vor produce unele dificultăți cu clasificarea acestor chestiuni, pentru că după părerea lui, spovedaniile acestea nu vor fi valabile, avînd în vedere că guvernantele, nedeose-

bind păcatul de virtute, le pot încurca la spovedanie. În legătură cu aceasta trebuie să mai adaug că, de cînd s-a pus problema serviciului religios, a crescut mult importanța abatelui Cléont, deși el tot în haină de casă umblă îmbrăcat. Toți îi cedează locul la coadă, lui primul i se servește cafeaua și nimeni nu-l contrazice în discuțiile matinale, chiar dacă ar fi de altă părere, toți fiind înclinați mai degrabă să-i dea întru totul dreptate.

În ceea ce mă privește, nu sînt direct interesat în serviciul religios, pentru că mi se pare că dacă sufletul meu este constrîns în mod necorespunzător, își poate recăpăta forma numai grație propriei elasticități, sau a stabilizării evenimentelor, dacă însă nu, atunci la ce bun acest serviciu !

În această clipă, în capela care se pregătește, mă interesează cu totul altceva. Într-un colț se află un pian. Pianul este un instrument muzical. Se cîntă la el, el scoate anumite sunete, ele îți ajung la ureche și la rîndul lui acest mecanism le transmite undeva, unde, în final, se petrece ceva care-l aduce pe om într-o stare... Nu știu exact în ce fel de stare și nu vreau să fac abuz de expresii. În orice caz, mă gîndesc acum privind la acest pian (sprijinit cu un colț de perete, de parcă se uită cum se instalează altarul, sau de parcă privește pe fereastră) că acest obiect deși tace, ascunde în sine incredibile posibilități de realizare a unor combinații sonore, care-l pot transpune pe om într-un mod ciudat în acea stare în legătură cu care nu mai voiam să fac abuz de expresii. Mi se pare foarte asemănător cu un om întemnițat. Și el tace, deoarece claviatura pe care i s-ar putea cînta

melodiile este încuiată cu cheia, așa că, ori sprijină peretele, ori privește cum se instalează undeva ceva, sau se ridică construcții măiestre, care urmează să fie amăgitoare altare pentru suflet față de insuportabila constrîngere a trupului, sau pur și simplu privește pe fereastră. Mă retrag repede, pentru că aerul este sfîșiat de un hămăit scurt și aspru, care jignește prezența instrumentului muzical și demnitatea glasului uman. De data asta este vorba doar de un soldat care îl roagă pe un altul să-i dea ciocanul, dar pentru că tot atît de bine hămăitul poate fi îndreptat în orice moment împotriva prezenței mele, prefer să mă retrag înainte de a fi izbit de o asemenea palmă sonoră.

Acum trebuie să fie deschisă sufrageria. Oare poate fi cîndva vorba de o înțelegere cu nemții, cînd ei nici măcar nu sînt în stare să vorbească normal, ca restul lumii ?

— Oho, ho, își încrețește Klaus fruntea într-o uimire ironică, deschizînd ușa sufrageriei, *der erste ?*

Janka Birmin intră la puțin timp după mine. Fără să acorde nici cea mai mică atenție la : — Bună ziua ! — spus de mine tare și arogant-agresiv, se așază la masa ei, citind o carte. Să fie oare Schopenhauer ? Îmi sprijin capul în palmă și mă uit la ea. Citește cu mult interes, își încrețește fruntea și are aceeași expresie de concentrare ca atunci cînd încorda arcul pentru micuțul Johnny. Privirea mea nu o deranjează. Alunecă peste indiferența ei și se dizolvă în culorile verzi ale sălii de gimnastică. Nemților le place mult culoarea verde. După felul și viteza cu care în-

toarce filele, pot să jur că-i o carte polițistă. Vorbesc tare și indiferent :

— Am spus politicos „bună ziua" și nu mi s-a răspuns. Niciodată nu am avut o părere prea bună despre manierele cracovienilor așa că, de fapt, nu-i o surpriză pentru mine. Totuși de data asta pierdeți mult, pentru că v-aș fi spus ceva care v-ar fi interesat foarte mult pe dumneavoastră personal, iar așa nu veți afla nimic.

Janka nu reacționează, de parcă n-ar fi fost absolut nimeni în sală. Rămîn de prost, cu capul sprijinit în palmă și cu sunetul propriei mele fraze, care la fel ca și privirea, alunecînd peste indiferența ei, bate disperată din aripi printre culorile verzi ca să revină, în cele din urmă, la mine, să-mi dea tîrcoale și să mă privească cu reproș în ochi, de parcă m-ar fi întrebat ce să facă acum, de ce am expus-o unei soarte atît de nesigure și neprietenoase. Janka asta își bate joc de mine la fiecare pas.

Sala începe să se umple. Oamenii au o expresie nemulțumită și resemnată. Cu puțin mai înainte, ca un călător care în trecere trebuie să-și petreacă cîteva ore într-o localitate și își depune bagajul la gară, cutreierînd străzi necunoscute, în aceste cîteva ore nelegat de nimic, fără nici o obligație, și-au azvîrlit bagajul trupurilor lor în casa de bagaje a paturilor, iar cu sufletul au pornit să cutreiere țări libere de constrîngerea timpului și spațiului. Acum, întorcîndu-se să-și continue călătoria, își tîrăsc bagajul fără tragere de inimă, meschin iritați de realitatea stridentă și cu chef de

ceartă : „Ce te împingi, domnule ? Unde te grăbești așa ? Eu am fost aici primul." Numai *deck-boy*-ii dimineața sar din pat la fel de vioi și plini de voie bună cum se duc seara la culcare. Niciodată nu dorm prea mult sau prea puțin, năvălesc în sală flămînzi, sănătoși, dornici de mișcare și gălăgie, ceea ce risipește inoportun visurile nopții ce-i mai înconjoară încă pe ceilalți.

Intră Suzanne, se așază cu ochii țintă la ușă. Iar eu stau în fundul sălii în spatele ei. Cînd a intrat, m-am aplecat, prefăcîndu-mă că am scăpat ceva pe jos. După fiecare persoană care intră văd pe fața Suzannei, cu profilul întors spre mine, dezamăgire și neliniște. Mă simt ca un înveterat răufăcător, care știe că nimic nu-l mai poate scăpa de pușcărie și cu toate acestea se apără pînă în ultima clipă. Răufăcător. Oare nu cumva mi-am însușit ceva la care nu aveam dreptul ? Da, însă un răufăcător se află într-o situație mai bună decît a mea, își însușește ceva dorit. Eu îmi însușesc ceva ce nu-mi doresc. Răufăcătorul poate striga : „Iertați-mă !" Poate da înapoi captura. Ori eu nu pot face acest lucru, pentru că persoana prădată vrea să fie prădată. Aici nedreptatea nu constă în însușirea propriu-zisă, ci în înapoierea obiectului însușit. Mă simt lipicios. Simt nevoia imperioasă să mă spăl de acest lipici. Așa nu mai pot rezista. Cu ce drept fata asta străină mă unge cu lipici cald și vîscos pe mine, un necunoscut ? Ce familiaritate insistentă, ce aroganță ? Franțuzoaică. Ce te lipești de mine, Franță ? Ce am mai putea avea noi comun ? Ai pornit-o pe drumul tău și nu m-ai auzit cînd te-am strigat din urmă. „Întoarce-te, întoarce-te, drumul ăsta duce spre

pierzanie! Întoarce-te să ne prăbuşim împreună şi să ne ridicăm împreună!" Nu-i prăbuşire mai grea ca prăbuşirea inimii. Poate că mă înşel, poate că nu-ţi mai înţeleg căile pe care Vilbert le numeşte machiavelice, poate că vei ajunge la ceva. Dacă-i aşa, Dumnezeu cu tine. Nu voi fi ultimul care să se bucure. Dar voi reuşi eu oare să uit clipele dezamăgirilor de astăzi? Niciodată. Poate vei ajunge şi mai mare şi mai puternică (mă îndoiesc), dar noi nu vom mai avea nimic unul pentru celălalt. Rămîi cu bine, verişoară. Poate că se va dovedi că ai fost înţeleaptă şi inventivă, dar ce-mi pasă mie de măiestria ta de a trăi, cînd mie tocmai asta nu-mi place, că eşti atît de *demerdarde* şi atît de puţin omenească. Dacă ai fi făcut în acest război măcar un singur lucru prost, dar sublim. Faptele sublim-stupide se fac numai în tinereţe, ştiai de asta, bătrînico? Faptele sublim-stupide nu se regretă niciodată. Dar măcar ai fi făcut un singur lucru mai puţin inventiv sau prevăzător, un lucru prost, aşa prost cum fac polonezii: nefolositor şi minunat. Oare frumuseţea vieţii nu se compune din patosul faptelor nefolositoare? Nefolositoare, bineînţeles, în sensul practic, cotidian. Ah, de ce-mi bat capul? Am impresia că eu îţi vorbesc, iar tu nu mă asculţi deloc, şi tolănită leneş, molfăi bucata de pîine pe care ţi-o repartizează nemţii pe cartelă şi, privind la vîrfurile rupte ale pantofilor, te gîndeşti ce-ţi vor da să mănînci la cină.

Klaus închide uşa, Suzanne se întoarce neliniştită, iar eu în aceeaşi clipă mă aplec către vecinul meu şi-i spun ceva repede şi lipsit de sens.

— Ce pepeni, care pepeni? Ce vrei să spui, domnule? Iartă-mă, nu înţeleg, îşi încreţeşte fruntea mirat Mac Kinley.

— Ah, pepenii, ce ştiţi voi despre pepeni, oftează domnul Wildermayer, la noi...

— Da, da, strigă Roullot, la noi în Podole pepenii sînt cît roata carului şi ai putea să hrăneşti cu unul singur întreaga armată germană. Repetaţi mereu acelaşi lucru; bine măcar că nu vi se urăşte.

— Roullot, mă adresez eu pe un ton aspru şi mustrător, cum poţi vorbi atît de nepoliticos cu domnul Wildermayer. Cere-i imediat iertare.

Am uitat cu desăvîrşire că Roullot are aceeaşi vîrstă cu el şi că atît unul cît şi celălalt ar fi putut să-mi fie bunic.

— Nu-i cer iertare, spune Roullot. N-am chef.

— Cere iertare, repet, că altfel nu te mai servesc niciodată cu bomboane.

— Iartă-mă, spune repede Roullot, iar domnul Wildermayer dă din mînă şi-l tratează pe Roullot cu marmeladă dintr-o cutie cu eticheta „Fraţii Pakulski".

— Uite că avem despre ce vorbi; domnul Roullot trebuie să-i sîcîie întotdeauna pe toţi, aşa-i firea lui.

— Nu, nu, eu doar am glumit. Zău, spune-ne ceva de Podole, e foarte interesant, ţipă Roullot, iar cînd domnul Wildermayer se întoarce după ceainicul cu cafea, se strîmbă şi scoate limba în spatele lui. Într-adevăr, Roullot ăsta se face din ce în ce mai rău, se vede că fraţii Krupski nu au asupra lui o influenţă deloc bună.

Din nou Suzanne se străduieşte să se înţeleagă cu mine din priviri, în ultima clipă îmi întorc

brusc capul şi privesc absent în sală. Janka cu capul sprijinit în palmă mănîncă şi citeşte. Deodată, se îndreaptă şi închide cartea, cu siguranţă mama îi va fi spus: „Stai dreaptă şi nu citi cînd eşti la masă". Micul Johnny a încasat cîteva peste lăbuţe şi plînge. Fraţii Krupski îşi smulg în tăcere unul altuia ceainicul cu cafea. Ce să mă fac eu cu această Suzanne? Ce ar trebui să fac, ştiu. Să o invit după micul dejun la o discuţie şi să-i spun simplu şi cinstit, cu voce fermă:

— Te rog să mă ierţi, Suzanne, m-am înşelat. Astfel de greşeli se întîmplă în viaţă şi cu atît mai mult se pot petrece aici. Nu vreau să mai abuzez de încrederea dumitale, nu vreau să te induc în eroare nici pe dumneata, nici pe mine, de aceea cred că vom proceda bine dacă vom înceta să ne mai vedem.

M-aş înclina şi i-aş strînge mîna puţin mai îndelung decît s-ar cuveni, după care m-aş îndepărta repede, cu pas hotărît, bărbătesc.

Aşa ar trebui să procedez conform tuturor manierelor elegante ale probităţii masculine, ale exigenţelor unei educaţii alese şi ale indicaţiilor în ceea ce priveşte rezolvarea incidentelor dintre un bărbat şi o femeie. Cred că mătuşa mea, care fusese guvernantă la copiii unui duce, n-ar avea nimic să-mi reproşeze, pînă şi Ludka ar spune: „Ho, ho". Dar eu nu voi proceda aşa. Astfel problema ar fi rezolvată formal, superficial, nici măcar nu ar atinge miezul lucrurilor, într-un cuvînt, problema n-ar fi limpezită.

Păi nu-i aşa? Ca să nu mai vorbesc că Suzanne, sub o formă sau alta, ar putea să mă urmărească, iar aici, în această închisoare nu te poţi feri de nimeni, nu poţi trece pe partea cealaltă a străzii, nu poţi scoate telefonul din priză, sau să laşi vorbă că nu eşti acasă. Dar ce să mai vorbim. Mai important este că o astfel de rezolvare a problemei ar fi o rezolvare pentru Suzanne, dar nu şi pentru mine. În felul acesta nu m-aş elibera din robia falsei ei păreri despre mine. Dimpotrivă, m-aş lăsa prins cu totul. Dar pentru că Suzanne mă consideră o persoană masculină distinsă, nobilă, un romantic cavaler polonez erou al unor iubiri nefericite, dacă aş termina în acest fel cu ea, chipurile corespunzător, asta ar însemna afirmarea acelei false păreri, definitiva ei consolidare. Gîndul că aşa ceva s-ar putea întîmpla mă cutremură. Cîndva războiul se va sfîrşi, lagărul se va desfiinţa, iar Suzanne va pleca, luînd cu sine portretul meu fals; da' de unde al meu, deloc al meu, n-are nimic comun cu mine. Îl va lua cu convingerea deplină că este cel adevărat, unicul posibil şi sigur. Poate că va înceta să mă mai iubească, dar mă va ţine minte întotdeauna, va mîngîia o ficţiune, ceva ce nu există şi nu a existat niciodată, iar convingerea ei despre realitatea acelei ficţii va fi de neclintit, legată de mine doar printr-un stimul mort care i-a indus în eroare simţurile. Va fi atît de sigură de această judecată, încît va crea o realitate independentă de mine, asupra căreia nu voi putea exercita nici o influenţă, la care nu voi mai avea nici un fel de drepturi. O asemeni monstruozitate mi-ar nega întreaga existenţă, mi-ar porunci să mă îndoiesc definitiv de forţa propriei mele personalităţi, ori aşa ceva nu pot permite cu nici un preţ. De aceea, Suzanne, trebuie să mă vezi aşa cum sînt, poate chiar mai rău pentru

realizarea echilibrului și dacă în inimă îți voi cere iertare va fi pentru mine însumi și nu pentru fantezia ficțiunii tale.

Și mai este ceva, care mă îndeamnă să mă port rău cu Suzanne, să o fac să sufere, să o resping, într-un fel să o elimin. Dar sînt niște considerente atît de tulburi, de neclare și de neverosimile, atît de ultrapersonale, că mă abțin să le definesc chiar și față de mine însumi. Știu numai că Suzanne e o piedică pentru mine, un obstacol în viața mea psihică, și asta nu de azi, de ieri, ci de multă vreme, mai înainte de a o fi cunoscut, mai înainte de a fi izbucnit războiul și de a ajunge în această ciudată captivitate, complect deosebită de celelalte, bărbătești, de război. Simt că dacă o voi distruge pe Suzanne prin suferința pe care eu i-o voi produce, mă voi elibera de ceva, voi elimina ceva ce mi se vîră inoportun în trecut, îmi irită prezentul și-mi neliniștește viitorul... Nu. E ceva atît de nedefinit, încît stau și mă gîndesc dacă nu cumva nervii mei chinuiți de constrîngerea unei existențe de rob mă fac să am deliruri morbide asupra cărora nu pot să zăbovesc mai mult decît o fracțiune de secundă.

Suzanne a trecut la spălător să-și spele vasele după micul dejun. Mă folosesc de acest prilej și o șterg pe furiș din sală. Pe ale mele va trebui să le spăl în baia de la etaj, ceea ce nu-i deloc comod, dar n-am încotro. Pe scări o întîlnesc pe Renée Bleist, o alsaciană roșcată, fardată strident. Fata asta se plictisește atît de îngrozitor, cum n-am mai văzut să se plictisească cineva. Șederea în acest loc, în care sînt îngrădite toate libertățile fizice și spirituale, în această blestemată clădire

de școală, are un efect diferit asupra oamenilor. Unii sînt deprimați, alții nervoși, unii resemnați, alții pasivi. Dar Renée este doar teribil de plictisită. Se plictisește în așa hal, că te cuprinde jalea să te uiți la ea. Nu este un plictis obișnuit — de soartă, de oameni, de lume, de tine însuți. Este un plictis deosebit, interior, un plictis de fiece clipă, la fel ca cel de la recepțiile diplomatice, festivitățile patriotice din sala „Casei Oștirii" din Kuten, sau din saloanele contesei D. din Varșovia, pe care, dealtfel, le știu numai din auzite, pentru că n-am avut acolo acces niciodată, dar mi le închipui de minune. Renée a fost dansatoare sezonieră de varieteu la Gratz, dar cum sezonul s-a brodit să fie al anului 1939—40, a fost nevoită să schimbe rapid cabaretul „Erika" cu *Volksschule* din Constanța. În clipa aceasta, Renée, aplecată peste balustradă, își sprijină capul de braț, turtindu-și o bucată de nas, și privește deznădăjduită scările. Este îmbrăcată într-o rochie strident colorată, atît de strident, încît dacă privești la ea și pe urmă strîngi pleoapele, mult timp îți joacă pete pestrițe pe dinaintea ochilor. Dealtfel, asta nu-i o rochie mai deosebită de a ei, toate rochiile pe care le are sînt la fel de strident colorate. Renée mi-a făcut de mult ochi dulci, ceea ce nu însemna, însă, că am fost remarcat de ea, ci era vorba de un instinct profesional, totuși am evitat cu grijă întîlnirile cu ea. Sărmana Renée nu-și poate găsi un sprijin în nimeni. Vilbert scrie versuri, eu am fost pînă acum cu Suzanne, ceilalți sînt prea bătrîni, sau prea serioși. S-a interesat de ea Thomson o vreme. Mergeau pe coridor tăcînd, pentru că nu se puteau înțelege într-o limbă comună. Și

pentru că nici altceva nu puteau face, renunţară repede şi la aceste plimbări taciturne. Renée nu-mi place deloc, dar acum îmi trece prin minte un gînd năstruşnic.

— *Bonjour,* îi spun politicos.

— *Bonjour,* răspunde Renée, uimită, apoi, brusc înviorată, începe să-şi potrivească jartierele. Nu ştiu ce să mai spun. Am impresia că orice altceva i-aş spune, care n-ar fi o invitaţie la bar să bem ceva, ar suna stupid.

— E plicticos aici, nu ? îi zic.

— Ah ! oftă Renée, dînd din mînă cu disperare.

— Nici n-ai cu cine sta de vorbă, nu ?

— Eh ! gemu Renée, ridicînd din umeri.

— Cred că am mai putea schimba cîteva cuvinte din cînd în cînd.

— Şi de ce nu. Asta îmi face întotdeauna plăcere, să discut cu un om deştept. Aveţi o ţigară ?

Îi dau tot pachetul.

— Nu, zice ea, vreau să-mi oferi o ţigară, atît. Ce-ţi închipui că eu primesc aşa de uşor cadouri ? Să nu-ţi închipui că vreau să te jumulesc. Nu-s eu dintr-alea. Unele dintre colegele mele, ce-i drept, cum vedeau un tip îi şi pipăiau portofelul. Eu provin dintr-o familie bună.

— Dar e o prostie, spun eu, sîntem împreună închişi aici, aşa că putem împărţi între noi ce avem.

— Nu, nu. Poate că nici dumneata n-ai şi am să ţi le fumez eu.

— Am, am, am primit de curînd un pachet. Hai, luaţi.

— Iau, iau. Numai că trebuie să fac şi eu puţin nazuri.

Renée desface pachetul şi mă serveşte şi pe mine. O refuz şi este foarte nemulţumită. Ţigările au şi devenit proprietatea ei, încît vrea parcă să se revanşeze cu ele.

— Totuşi luaţi, vă rog.

Iau ca să mă lase în pace şi mă gîndesc: „Suzanne îşi face acum toaleta de dimineaţă, apoi puţină ordine şi cam peste o oră mă va aştepta în firida coridorului. Îmi va fi greu să trec fără să mă opresc." Îi ofer foc lui Renée.

— Acum dă-mi măcar şi chibriturile, îmi spune. Poate facem cîţiva paşi ?

— Nu, îi răspund, acum nu pot, am ceva de pus la punct în cameră. Dar peste o oră aşteaptă-mă la primul etaj, o să coborîm împreună.

— De ce la primul etaj ?

— Uite aşa, la primul.

— De ce mă rog tocmai la primul ?

— Ca să fie mai nostim. Dacă vrei poate fi şi la al doilea.

— Nu, mie mi-e perfect egal, dacă e mai nostim, să fie şi la primul.

— Ei, atunci pe curînd...

— Hi, hi, rîde în urma mea Renée, exact ca o întîlnire pe stradă. Gîndul acesta trebuie că a înveselit-o în mod deosebit, pentru că încă multă vreme aud în urma mea chicoteala ei uşor răguşită.

M-am sculat azi atît de devreme, încît toaletei mele nu-i lipseşte nimic, patul e făcut frumos, lucrurile aşezate în ordine. Peste o oră mă întîlnesc cu Renée şi voi coborî scările împreună cu ea, chiar pe lîngă firida unde va sta Suzanne şi mul-

ţumită acestui fapt nu va trebui să mă opresc. Pînă atunci mă întind pe pat şi-l deschid pe *Kordian* pe care ar fi trebuit să-l citesc azi cu Suzanne :

Din stele rătăcite,
Din plete împletite
Scînteile se risipesc
Ca dintr-un paloş strămoşesc...

A trecut ora, aş fi vrut să rămîn aici cu *Kordian.* Mi-e bine cu el, plăcut şi mă simt neobişnuit de straniu.

S-a ucis — tînărul... Deodată un fel de groază
Îmi pune-n gură condamnarea faptei...

Din păcate trebuie să taci acum, poezie, pentru că proza vieţii mă cheamă în slujba Destinului, la care m-am înhămat singur atît de uşuratec.

Cobor, gîndind la *Kordian.* Renée mă aşteaptă pe scări, lîngă fereastră. Atracţia întîlnirii, fiind o atracţie de formă, avu se vede o viaţă scurtă, pentru că Renée arată din nou nemărginit de plictisită. Cînd dădu cu ochii de mine, căscă atît de groaznic, încît m-am oprit pentru o clipă şi am aşteptat să termine.

— He ? face Renée.

— Aştepţi demult ?

— E, nu contează, şi dă din umeri.

— Hai să mergem jos.

Coborîm încet. Îmi întorc capul spre Renée şi cu multă însufleţire îi vorbesc despre vreme. Cu coada ochiului stîng observ în firidă o pată albastră. E Suzanne, care mă aşteaptă. Mă vede acum coborînd cu Renée. Sigur că se miră, dar îşi

închipuie că-i complet întîmplător şi că imediat mă voi duce lîngă ea. Renée se împiedică şi eu o susţin, prinzîndu-i în plamă braţul gol şi nu-mi retrag mîna. Acum nici cu coada ochiului stîng nu mă mai uit înspre firidă. Mi s-a făcut mult prea cald şi simt că mă sufoc, fiecare pas îmi arde tălpile. Am coborît scările şi cotim pe coridor. În urma mea simt uimirea amară a Suzannei. Ţin mai departe braţul lui Renée. Suzanne stă, mi se pare în colţ, trebuie că acum nu ne mai vede. Uff, las braţul lui Renée şi respir adînc, cu uşurare. La fel de uşuraţi respiră spectatorii la circ, cu ochii ridicaţi în plafon, cînd acrobatul care merge pe sîrmă atinge platforma.

— Ai mîna rece, îmi spune Renée.

— Oare ? Încălzeşte-mi-o dumneata.

— Ei asta-i, dă din umeri Renée şi din nou cască lung.

Ne oprim la fereastra care-i chiar lîngă uşa de la intrare. Arunc o privire fugară şi indiferentă în direcţia firidei. Pata albastră. E limpede că Suzanne s-a mutat în colţul celălalt. Dar de la distanţa asta mă simt parcă mai sigur. Prin curte se învîrtesc numai femei. E timpul lor de plimbare. Unele merg de ici, colo, altele stau pe bănci şi împletesc, sau măsoară curtea cu pas vioi, sportiv, respirînd adînc. Totul are un aspect destul de bizar. Abatele Cléont păşeşte agale, cu mîinile împreunate la spate şi cu privirea uşor ridicată spre cerul astăzi lipsit de nori. Lîngă el, de o parte şi de alta, tropăie cîte două guvernante şi, deşi nu se aude, se vede că-l năpădesc cu întrebări privind cu siguranţă amănunte despre îngrijirea spiri-

tului. O caut din ochi pe Janka. Nu se vede nicăieri.

— Maică-mea precis că-şi face griji din cauza mea, oftează Renée.

Dau din cap, dar n-am chef să răspund. Renée m-a molipsit de plictiseala ei. Mă aplec mult peste fereastră şi imediat mă trag înapoi. Sub fereastră, pe scări, rezemată de perete, stă Janka şi citeşte. Renée devine vorbăreaţă. Mama ei provine dintr-o familie foarte bună, dar a făcut o mezalianţă, deşi nu prea ştiu cu cine. O aud numai cînd şi cînd. Acum vorbeşte despre colegele ei. Dacă ar trebui să dau crezare cuvintelor ei, sînt cele mai netrebnice fiinţe care au existat vreodată pe pămînt şi toată viaţa n-au făcut altceva decît s-o sîcîie pe ea, pe Renée. În special o oarecare Gina, o blondă grosolană, care-şi vopseşte părul negru şi crede că nimeni nu ştie treaba asta. I-a furat din răutate o tabacheră de aur, pe care Renée o primise de la un oarecare american. Americănul acela, multimilionar, se îndrăgostise de Renée, îi trimitea mereu flori şi voia să se însoare cu ea fără doar şi poate. (Ce obstacole au stat în calea realizării acestei căsătorii Renée nu mai relată.) Gina din invidie a ponegrit-o pe Renée la directorul localului şi, în cele din urmă, i-a furat şi tabachera, pe care, de frică, a aruncat-o pe urmă în closet. Cînd ieşiră toate la iveală, Renée îi trase un toc de bătaie în faţa directorului, iar americanul ceru ca Gina să fie dată afară, dacă nu-i va cere ei scuze. Şi i-a cerut scuze, bineînţeles, şi de atunci se făcu dulce ca mierea şi toate colegele şi-au dat seama că-i mai bine să nu i se sufle în ciorbă ei, lui Renée.

Dau din cap:

— Aha, hm, dar desigur. Arunc o privire înspre firidă. Pata albastră a dispărut.

— Trebuie să plec Renée, zic, sper să ne mai vedem, nu ?

— Cu multă plăcere. Mai mare dragul să stai de vorbă cu cineva inteligent. Aici e o societate atît de pestriţă, spune Renée şi se depărtează, legănîndu-şi şoldurile şi potrivindu-şi părul, foarte satisfăcută de sine.

Ies pe scările de la intrare. Aceste scări sînt un teren neutru şi au cauzat multă bătaie de cap comandaturii lagărului. Şi anume, s-a pus problema dacă ele ţin de curte sau de clădire şi dacă în acest caz, în timpul cînd se plimbă femeile, bărbaţii au voie să stea pe ele şi respectiv viceversa. Locotenentul insista că scările ţin de curte. *Zahlmeister*-ul era de părere contrarie. Chestiunea s-a tărăgănat cîteva săptămîni, în decursul cărora, în general, nu a fost voie să ne oprim pe scări, trebuia doar să trecem repede. S-au adresat în cele din urmă sub-prefectului, care de data aceasta rezolvă problema fără a mai face apel la autoritatea Berlinului, ajungînd la un compromis: scările fără îndoială ţin de clădire, din care cauză nu poţi să interzici să iasă pe ele acelora care în anumite ore sînt obligaţi să stea în clădire. Dar, totodată, nu poţi să interzici folosirea lor celor care se plimbă, pentru că ar însemna să nu mai poată nici să iasă în curte, nici să intre înăuntru. Faţă de cele de mai sus, s-a ajuns la concluzia că nu mai era cazul să se dea atenţie persoanelor care stăteau pe scări. Acest solomonian verdict spori nemăsurat autoritatea sub-prefectului în ochii

locotenentului și *zahlmeister*-ului, care, rușinați de meschinăria certurilor lor, s-au purtat cîteva zile cu multă condescendență unul față de celălalt.

Am ieșit pe scări și m-am așezat în capătul celălalt al treptei pe care stătea Janka. Janka nici nu se clinti. Mă sprijin nepăsător de balustradă și fluier. Începe să dea semne de enervare, își sucește capul, mișcă din umeri, de parcă ar vrea să scape de o muscă sîcîitoare, în cele din urmă, îmi spune :

— Ce-ar fi să încetați. Mă deranjați la citit.

— Nu văd nici un motiv pentru care ar trebui să încetez. Am și eu voie să fluier aici, cum ai dumneata voie să citești.

— Se poate, dar mai există și anumite reguli de bună purtare.

— Se poate, dar nu față de persoanele care nu răspund la un salut politicos.

— Nu sînt obligată să răspund la salutul unor persoane străine. Ce insistență ! Nici măcar nu vă cunosc. Nu v-ați prezentat pînă acum.

— În acest caz, îmi permiteți, vă rog, să mă prezint ? mi-am încheiat un nasture la haină.

— Nu, îmi răspunde Janka și se reîntoarce la cartea ei.

Totuși n-am mai fluierat și m-am întins leneș. Îmi este așa de bine, soarele strălucește. Un fluture trece în zbor. Nu mă gîndesc la nimic. Pe partea cealaltă a scărilor se joacă frații Krupski, alcătuind tot felul de modele dintr-o grămadă de castane. Alături, în picioare, stă cu mîinile la spate Roullot și se uită la ei.

— Nu așa, le spune, cealaltă castană puneți-o mai sus, o să fie mai frumos.

— Pleacă, domnule, de aici și nu ne mai încurca. Ce te pricepi dumneata !

— Eu să nu mă pricep ? Ha, ha. Dați-mi cîteva castane să vă arăt eu.

— Nu-ți dăm, răspunseră amîndoi frații.

— Măcar trei.

— Nici una.

Aerul tremură deasupra florilor din grădinile învecinate cu curtea. De ce mi-o fi așa de bine ? Nu simt în mine nici un fel de efort și nici necesitatea unui efort. Abatele a reușit să scape de guvernante și se plimbă cu breviarul, dar am impresia că nu prea citește.

— Sînteți fraieri, spune Roullot.

— Dumneata ești fraier, lasă-ne în pace.

— Măcar două dați-mi.

— Nu. Poți să-ți aduni și singur.

— Da' eu pe astea le vreau.

— Pe astea nu le dăm.

Oh, nu-i tocmai în regulă cu acest Roullot. Unul dintre frați a rupt-o la fugă deodată după un fluture. Celălalt se vede că-i mai îngăduitor, că așază acum castanele împreună cu Roullot.

— Ce citești ? întreb.

Janka își ridică privirea și parcă s-ar uita la mine, dar mai degrabă prin mine, stă în cumpănă, apoi revine la cartea ei. Mă trag mai aproape și citesc : *Crima din castelul Blind.*

— Halal lectură, spun.

Janka închide cartea cu zgomot.

— Ce-i mai rău aici, spune ea, este că n-ai o clipă de liniște. De ce nu vă duceți în altă parte ?

— Pentru că aici mă simt bine.

Ridică din umeri.

— Am impresia că sînteţi tare plictisitor, nu ?
— Da, destul.
— Imediat mi-am dat seama, de cum v-am văzut în prima seară. Bine că, în sfîrşit, sîntem şi noi de acord într-o privinţă.
— Aşadar, m-aţi observat chiar din prima seară.
— Oh, ar fi fost greu să nu vă fi observat, eraţi atît de caraghios de obosit şi de uluit. Janka începu să chicotească. Aşa ca un copil neajutorat care s-a pierdut într-o gară.
— Toţi sîntem acum nişte copii rătăciţi într-o gară. Nu ştii în ce tren să urci, nu ştii dacă va mai fi vreun tren care să plece.
— Ia nu mai bateţi cîmpii şi n-o mai faceţi pe deşteptul. Ce-aţi spus acum n-are nici un sens.
— Cu siguranţă, pentru cineva care face lecturi de genul *Crimei din castelul Blind* nu poate avea mare semnificaţie. Totuşi m-am simţit ruşinat şi m-am hotărît să fiu ceva mai prudent în exprimarea părerilor în faţa Jankăi.
Se întoarse al doilea Krupski cu fluturele. Au lăsat castanele şi toţi trei se uită acum la fluture.
Roullot le propuse să-i smulgă aripile. Fraţii Krupski sînt revoltaţi. Iubesc animalele ; îl vor înţepa cu un bold şi-l vor păstra sub sticlă.
— Şi ce-aţi vrut mă rog să-mi spuneţi, ceva care să mă intereseze în mod deosebit ?
— Aha, mi-a venit şi mie apa la moară.
— Numai că vă rog fără asemenea paralele. În ce priveşte moara ce-i drept, dumneata ai ceva comun cu ea. În orice caz manierele dumitale sînt ca de la moară.

— Aş propune să terminăm odată cu stilul acesta enervant. Nu ajungem la nimic şi am început să mă cam satur.
Janka tăcu, de parcă ar fi cîntărit propunerea mea. Dar nu-mi răspunse. De data aceasta cîştig o anumită superioritate asupra ei.
— Ei, îmi spuneţi sau nu ? vorbeşte cu asprime, de parcă ar fi vrut să-şi mascheze o uşoară jenă.
— Spun.
— Ei...
— Mai întîi trebuie să-mi promiteţi că o să fiţi bună şi drăguţă cu mine. Nu-s decît un sărman pribeag fără adăpost şi fără patrie, sufăr pentru milioanele de oameni şi din cauza asta simt nevoia unei mîngîieri gingaşe de femeie şi a unei inimi pe potrivă.
— Oare ? S-ar părea totuşi că nu v-ar lipsi.
— Tocmai că-mi lipseşte.
În fereastră licări pata cea albastră şi pieri. Guvernantele îl înconjurară din nou pe abate, de parcă ar fi vrut cu orice preţ ca acolo, pe loc, imediat, pe bancă, să se comită taina spovedaniei. Fraţii Krupski şi Roullot aruncă unul în altul cu pietricele mici şi rotunde. Una din ele mă nimeri pe mine în nas.
— Ia duceţi-vă să vă jucaţi mai încolo, le strig. Din cauza voastră nu poate omul să schimbe o vorbă liniştit.
— O, o, o, mă maimuţări Roullot, ia te uită la el, să schimbe liniştit o vorbă. Închiriază-ţi o garsonieră.
O şterseră, însă, repede, pentru că în lungul gardului alerga o pisică.
Janka mă priveşte pătrunzător.

— Sînteţi un exaltat, un încrezut, un egocentric şi în afară de asta şi puţin ţicnit. Dar altminteri sînteţi destul de simpatic. Totuşi trebuie să vă previn că, dacă aveţi intenţia să flirtaţi cu mine în ochii coţofenei ăleia de franţuzoaice, pentru că v-aţi plictisit de ea, înseamnă că nu mă cunoaşteţi, închipuindu-vă că o să vă meargă. Şi asta nu pentru că... În sfîrşit... şi aşa am zis prea mult. Şi acum spuneţi-mi ce aveaţi de spus, pentru că trebuie să plec, ori dacă nu, nu mă mai bateţi la cap.

Janka se ridică şi îşi scutură fusta. Sînt atît de deconcertat, de revoltat şi de uluit, că nu pot scoate o vorbă. Nici prin cap nu mi-a trecut ceea ce mi-a spus Janka. Consider că am fost nedreptăţit şi jignit.

— Să ştiţi că — mă bîlbîi — să ştiţi că... Ce înseamnă asta ? Cum puteţi ? Niciodată nu mi-a trecut prin cap... Nici nu vreau să mai aud de aşa ceva. Chiar îmi pare rău. Dar, în sfîrşit, e totuna. Dar... Aici în clădire este un pian.

Janka rămase cu mîna pe fustă, se uită la mine şi fluieră prelung.

— Ce tot spuneţi ?

— Da, în capelă, în viitoarea capelă...

— Fug la *Zahlmeister.*

Între timp, mi-am mai venit în fire şi mi-am recîştigat siguranţa de sine.

— O clipă, strig, am vrut să mai adaug...

Dar Janka şi dispăruse pe uşă. Mi-au scăpărat doar pe dinaintea ochilor tălpile pantofilor ei ţintuite cu placheuri, dintr-acelea pentru care în zadar mă milogisem cîndva acasă, cu gîndul să mă pot da pe coridoarele şcolii ca pe un gheţuş.

Ah, cît de bine mă simt şi cît de liber. O clipă nu-mi mai amintesc de nimic. De Suzanne şi de lipici. De oribila şi nemaipomenita reducere a elanului trupesc la dimensiunile clădirii şcolii şi la limitata folosire a curţii. Soarele îmi bate drept în faţă. La fel mi-ar fi bătut şi dacă aş fi stat întins pe plaja din Jurat. Trupul meu nu cunoaşte nici un fel de constrîngere, spiritul nici un fel de oprimare... Îmi menţin propria elasticitate, propria greutate specifică, netulburată de presiunea unor păreri eronate despre mine ale cuiva în stare să genereze teroarea constrîngerii şi a extorcării. Oricît mi-ar fi de limitată în clipa de faţă libertatea, chiar şi pînă la cei patru pereţi ai celulei de închisoare, sînt liber, pentru că am fost privit drept în faţă, în propria mea faţă, aşa cum este ea, nemînjită de nici un fel de machiaj, neascunsă după nici o mască. Nu există libertate mai mare ca libertatea propriei grimase, nu există teroare, mai mare, ca teroarea stoarcerii din om a ceea ce nu are. Soarele îmi străluceşte drept în faţă şi faţa îmi străluceşte în soare cu bucuria propriei sale naturi.

Ce păcat ! Cît de scurte sînt clipele de libertate ! O umbră alunecă peste faţa mea. Cineva trecu pe scări chiar pe lîngă mine, retezînd razele care uneau faţa mea cu soarele. Am deschis ochii şi i-am închis repede. În zadar. Pata aceea albastră reuşi să se strecoare în ei. Trecuse Suzanne şi se îndepărta cu cartea în mînă spre fundul curţii. Mergea repede şi totuşi mişcările îi erau lente, de parcă ar fi fost gata să-i oprească înaintarea, dacă s-ar fi lovit de ele numele ei. Ştiu, am simţit că, trecînd, s-a uitat la mine. Rămîneţi cu

bine zori de libertate. Îmi strîmb fața, soarele mă supără, mi-e prea cald. Cu o clipă mai înainte atît de proaspăt, de sănătos și vesel, devine acum paralizant și supărător. Îmi șterg sudoarea de pe față. Degeaba. „Soarele trebuie folosit cu măsură" — îmi reamintesc indicațiile medicului de la școală în perioada dinaintea încheierii anului, perioada cărăbușilor, a excursiilor în afara orașului și a groazei pe care o încerci numai în școală la sfîrșit de an, groază care numai o singură dată s-a mutat de la sfîrșitul anului școlar la începutul lui : în 1939.

M-am tîrît pe scări firav, slab și fără căpătîi. „Trebuie să fug — mă gîndesc — trebuie să fug cît mai repede. Dar cum să fugi, cînd nu știi de ce fugi și nici încotro. Oare simplul fapt al fugii ține loc de libertate ? Oh, dacă aș putea să fug dintr-o robie, nu într-o robie străină, nu în capcanele întinse de forțe și concepții străine mie, ci în robia propriului spirit, aș renunța atunci la această dulce libertate, care mă mînă dintr-o închisoare în alta, la această libertate-anarhie a dorințelor, cosmopolitism al sentimentelor, paralizie a ideilor. Numai că — trebuie să mă întreb — este oare într-adevăr atît de important și are pentru cineva sau ceva vreo însemnătate, cum voi fi eu și cum va fi spiritul meu ?

Mă trîntesc fără chef pe pat și mă întorc la *Kordian.*

...Să-mi cadă trăsnetu-n străfunduri.
Să aprindă un gînd mare din noianul de gînduri...
Doamne, ia-mi de pe suflet neliniștea de rîndunică,
Dă-i vieții spirit și-un țel spiritului indică...

— La masă ! La masă ! Scoală-te, domnule ! Doarme ca de obicei. Ha, ha ! La masă, domnilor. Mai repede, mai repede, că n-o să ne mai rămînă nimic. Avem azi un menu nemaipomenit. Gustări, cremă de sparanghel, șalău la grătar, carne de căprioară, melba, fructe, cafea neagră, ca să nu mai vorbesc de băuturi. Mai repede, domnilor, *maître d'hôtel* Klaus e neliniștit că nu-i mai sosesc oaspeții. Ha, ha, ha ! La masă, domnilor, he, hei, la masă.

Și din nou la masă, din nou hărmălaia hoardei de ieniceri, care trece în zbor în acompaniamentul clopoțeilor : *Deck-boy*-ii, bătînd cu furculițele în farfurii, aleargă pe scări. Din nou graba nervoasă a abatelui, care și-a pierdut pe undeva lingura și acuză de furt cu glas plîngăreț o jumătate din lagăr. Din nou, din nou, din nou...

N-am să mă duc la masă. Protestînd împotriva despoticei monotonii a orelor de masă îi permit foamei să mă chinuie și astfel îmi voi hrăni spiritul mai bine decît mi-aș fi hrănit trupul cu mîncarea din lagăr. Cîteodată, am unele bănuieli că vestitele greve ale foamei ale lui Ghandi în închisoare poate că n-au fost chiar așa numai o chestiune de natură politică, deși indiscutabil sincer și-au aflat un asemenea țel în intențiile finale. Îndrăznesc, însă, să cred, că în primele imbolduri, care s-au născut desigur în subconștient, chiar dacă priveau politica, era mai degrabă o politică pur personală, interioară, a spiritului față de trup și invers, decît o politică concepută general, exterior și mondial. Ghandi a stat în temniță închis într-o celulă și ca orice om obligat la aceasta de o voință străină a fost chinuit de monotonie. Mo-

notonia nu este neapărat o obişnuită lipsă de întîmplări, ci cred că mai degrabă repetarea unei întîmplări, identic şi la aceeaşi oră. Nimic mai identic şi care să se repete mai cu regularitate ca orele de masă. În libertate ele nu joacă un rol chiar atît de important, sînt mai degrabă nişte staţii pe drumul surprizelor zilei. Dar într-un loc unde neprevăzutul e redus la intervalul dintre borşul de cartofi şi caşă, deşi la început aşteptarea meselor prezintă o anumită atracţie, în cele din urmă şi ea intră în lanţul monotoniei şi, în ultimă instanţă, nu mai rămîne nimic decît monotonia meselor, monotonia orelor de masă, monotonia aşteptării acestor ore.

Şi omul ajunge să fie atît de îngrozit de această nimicnicie, în care viaţa se transformă într-o imensă pan-monotonie a meselor, încît vrînd să se salveze, caută o anumită breşă prin care ar putea să tragă puţin aer proaspăt, liber de amestecurile schematizate ale bucătăriei. De aceea se poate presupune foarte bine, că într-o bună zi, cînd i s-a adus lui Ghandi masa, iritat de aceeaşi aşteptare de fiecare zi şi în mod inevitabil la aceeaşi oră, s-a gîndit în sinea lui : „Poate că o să mă mai distrez dacă n-am să vreau să mănînc." Refuză mîncarea şi se şi bucura de pe acum că o va refuza şi data viitoare. Pînă atunci paznicii îi aduceau mîncarea şi în această treabă nu se simţeau întru nimic angajaţi. Acum el îi angajă faţă de sine, legă între el şi ei un joc mut, îi forţă să aibă anumite emoţii în ceea ce îl privea. Aducîndu-i mîncarea, trebuiau să se gîndească : „Sînt tare curios, o să mănînce sau nu ?" Potenţa surprizei fusese restabilită. Chiar dacă nu

direct pentru el, în orice caz el era centrul surprizei. Aşteptarea se eliberă de monotonie, căpătă aerul senzaţionalului şi se individualiză : aştepta orele de masă nu pentru ca să mănînce, ci tocmai ca să nu mănînce. Şi astfel, asfixiat de monotonie, spiritul putea să se destindă şi să afle raţiuni de mulţumire în sine însuşi.

Cred că n-ar trebui să ne îndoim că acel nobil luptător pentru libertate, folosind totul în slujba marii idei, a folosit în cele din urmă pentru ea şi acel moment, dar este bine să reţinem că deseori faptele măreţe şi generale îşi au rădăcinile într-un teren meschin şi personal şi, de asemenea, că mobilul unor anumite fapte este cu totul altul decît ni se pare chiar nouă înşine. Aşa şi eu, fiind convins că nu mă duc la masă fiind plictisit de monotonia repetării aceloraşi ore, dacă m-aş fi bătut tare în piept, cine ştie dacă nu ar fi trebuit să recunosc că nu mă mai duc pur şi simplu pentru că, obosit psihic de tăcuta hărţuială cu Suzanne, m-am hotărît să dezertez de pe acest cîmp de luptă.

Hoinăresc, aşadar, prin coridoarele pustii. Larma lor, zarva risipită şi răspîndită s-a concentrat acum în sala de mese. Oamenii îşi împodobesc spaţiile construite, folosite şi locuite de ei cu propria lor viaţă şi vitalitate, precum străzile oraşelor cu pavoazări în zilele de sărbătoare naţională. Pereţii, odăile, sălile, coridoarele prin ele înşile sînt grave, demne şi trădează un caracter contemplativ. Omul prin prezenţa lui le trivializează, le diminuează grandoarea şi, conform egocentrismului omenesc, le limitează la un simplu fond, pe care-şi afişează minele sale stupide, ac-

țiunile și instinctele puțin înțelepte, activitatea-i prostească, într-un cuvînt, tot ceea ce se cheamă viața sa, adică ceva foarte gălăgios, prețios și sîcîitor. În momentul acesta coridoarele se odihnesc de aroganța omenească și impun respect. De departe răzbește un zgomot monoton, ca o cascadă ascunsă în păduri : e sala de gimnastică tulburată de activitatea umană, supradimensionată de cupiditatea trupului, se plînge și geme monoton și adînc...

Am mai mers așa o dată pe coridoarele care se odihneau de insistența omenească, demult, demult, cînd am zburat pe ușă afară de la o lecție de religie, pentru niște întrebări prostești. Preotul era tînăr și bănuitor. Nu a putut să înțeleagă că întrebările și chestionările erau în ceea ce mă privea o nevoie sinceră de a-mi risipi îndoielile și nu o răutate arogantă de elev, care, trebuie să recunoaștem, este foarte populară la toate orele de religie și în toate școlile. Cred, însă, că nici unui ultra susceptibil pedagog în sutană nici nu i-a trecut prin cap cîtă neliniște adevărată și curiozitate se ascund în aceste întrebări, malițioase de rușine față de colegi, din ce temeri pline de panică se nasc ele în noapte și din ce gînduri stîrnite în timpul jocului. „Venerabile reverend, tu atît de bănuitor, nici măcar nu bănuiești de cîte ori un elev, care cu un zîmbet caustic pune sub semnul întrebării logica vreunei taine, și precum crezi vrea să te „prindă", se roagă în sufletul lui să-i răspunzi, chiar compromițîndu-l, într-un mod atît de irefutabil ca el să poată de acum în colo juca liniștit fotbal și să nu se mai răsucească în pat

de pe o parte pe alta, chinuit îndelung noaptea de neliniști."

Cînd am zburat atunci pe ușă afară, m-a întîlnit pe coridor directorul. M-am cutremurat de frică, pentru că mi-am amintit ce aspru mă pedepsise cînd m-a mai găsit o dată la fel dat afară de la o oră de aritmetică. Directorul se uită la mine amenințător și mă întrebă :

— De ce nu ești în clasă ?

— Am fost dat afară, am răspuns încet cu capul în jos.

— Ah, ai fost dat afară, spuse atît de aspru, că pereții care moțăiau în liniște zbîrnîiră nesiguri — hai cu mine în cancelarie. O porni înainte, eu după el. Îmi mai puse o întrebare : Și pentru ce ai fost dat afară ?

— Pentru că am pus întrebări prostești reverendului.

Directorul se opri și parcă i se îmblînzi privirea.

— Ei — spuse mai încet — și de ce ai pus întrebări prostești ? Nu trebuie, nu trebuie. Du-te acum, mai e puțin și sună clopoțelul. Eh, eh, să nu mai pui întrebări prostești. Se întoarse și plecă, mi s-a părut, oftînd și dînd din mînă. Nu mă pedepsise, deși atunci cînd am fost dat afară de la aritmetică fusese foarte aspru. Directorul acela dealtfel, puțin timp după aceea, se înecă într-o fîntînă, în care căzu pentru că se aplecase prea mult, într-o excursie, vrînd să scoată apă.

Mergînd prin coridoarele pentru moment eliberate de vitalitatea internaților, închircită și înrăită de chinul îngrădirii, îmi amintesc de acel director al meu și-mi trece prin cap un gînd absurd, că atunci directorul a vrut să cadă în fîntînă, să

scape de insistența întrebărilor. Singur s-a dat afară de pe ușa existenței din cauza întrebărilor stupide, batjocoritoare și tulburătoare. Și eu sînt astăzi plin de întrebări, ca atunci în școală. Fiecare gînd gonește spre mine înhămat la un „de ce"? De ce sînt aici? De ce rătăcesc pe aceste coridoare, aruncat din propria mea viață? De ce vreau s-o chinuiesc pe Suzanne? De ce nu sînt așa cum mi-aș dori să fiu? De ce în mine totul este frumos și bun în interior, iar în fapte hidos și răutăcios? De ce și iar de ce, părinte referend? Aștept un răspuns, aștept un cuvințel care să mă lumineze și să mă lămurească; nu trebuie să mă dați pe ușă afară, trebuie să fiți bun și înțelegător cu mine și promit să mă îndrept, promit să fiu atent și liniștit la lecția aceasta, n-am să deranjez pe nimeni și n-am să mă bat, n-am să fur și n-am să înșel, dar vă rog să-mi spuneți un singur cuvînt și atunci voi recita ca pe apă lecția și voi termina această bizară școală ca premiant, cu coroană, cu discursuri funebre și cu o îndelungă, îndelungă amintire a compatrioților.

Se deschiseră ușile la sala de mese. Coridoarele se împuținează și dispar, inundate de zarva și năvalnica vitalitate a oamenilor. Înviorați, plini de speranțe după satisfacerea nevoilor trupului, îmi par ciudat de plați și de comuni. Indispus și neliniștit, rătăcesc mereu singur printre ei. Trec pe lîngă mine ca niște umbre, nu cred în existența lor, sînt un basm, o iluzie, o scînteiere a soarelui pe geam. De s-ar termina odată ziua! Sper că noaptea, ca de atîtea ori, îmi va înghiți neliniștea de rîndunică și mă voi trezi în zori nu „mai înțelept și mai întunecat" cum spune Coleridge, ci cu un strigăt vesel: „la masă, domnilor". O, noapte, această crăiasă purtătoare a somnului, a acelui leac care întrerupe continuitatea neliniștii, ea singură mai este în stare să acționeze asupra mea.

A trecut pe lîngă mine Suzanne. Cred că m-aș putea duce la ea, pentru că acum îmi e totuna, dar la ce bun, devreme ce nu-i decît o strălucire pe un geam? A trecut la un moment dat pe lîngă mine și Renée. Oh, numai de nu i-ar trece prin minte să se apropie. M-am jucat cu castane cu frații Krupski și cu Roullot, m-am plimbat o bucată de vreme cu preotul. „Totul este în mîinile Domnului, dragul meu." Am trecut pe lîngă Suzanne și într-o fracțiune de secundă ne-am privit în ochi. Oh, Suzanne! Nu mai vreau să văd niciodată în viață, în nici o privire îndreptată spre mine, o asemenea expresie. Nu știu ce i-a răspuns privirea mea, dar seara după cină, Suzanne aștepta în firidă. Mă îndrept cu un scop precis și cu o hotărîre neclintită spre ea să o rog să mă ierte. Sînt atît de aproape, încît direcția și hotărîrea mea nu mai pot fi puse sub semnul întrebării, Suzanne chiar se saltă ușor de pe bancă, iar buzele conturează primele sunete, cînd brusc, nu știu cum și de ce, cotesc în ultimă clipă într-o parte și alerg pe scări în sus. Mă opresc la etajul nostru în dreptul ferestrei și-mi sprijin capul de braț. Cînd închid ochii, cînd rămîn cu privirea ațintită pe streașina de tablă. Zace pe ea agățat un zmeu de hîrtie făcut de frații Krupski și Roullot. Minutele trec, un vînticel de seară îmi mîngîie fruntea, soarele cu un ultim efort, ridicîndu-se pe vîrfuri, se străduiește să privească de

după un munte. Ah, seară de vară! Nimic nu-i mai frumos ca o seară de vară. Tare sînt curios dacă o vor lăsa pe Janka să cînte la pian. Vor trece zilele acestea absurde și se vor adihni în timp ca niște frunze uscate într-un album. Îmi scot creionul, iau zmeul și scriu pe el:

„În zadar a așteptat ziua toată sărmana Suzanne ca iubitul ei să se apropie de ea. La început, a cuprins-o uimirea, apoi groaza. Nu voia să creadă ceea ce vedea cu ochii. Alunga minutele trecute, pe care și le smulgea din trup ca pe niște ace încinse și le răcorea cu speranța pe cele care veneau. «Nu e cu putință! își șoptea. Ce-ar fi putut să se întîmple? Imediat, imediat totul se va lămuri, acum, în clipa următoare.» Dar pe măsură ce ziua își urma cursul, trebui să înțeleagă că acea neînțeleasă groază devine realitate. Disperarea, pentru cuprinderea căreia firmamentul este o cutiuță neîncăpătoare, o mușca rînd pe rînd cu rușinea și spaima trezite în trupul ei și în gîndurile ei. Și ca o culme a răului, începu să se strecoare prin colțuri șarpele veninos al orgoliului zgîndărit, să-i încolăcească și să-i sufoce trupul ei frumos. Și cînd se lăsă seara, cînd sărmana Suzanne trebui să înțeleagă că de acum nimic nu se va mai schimba, fără să se dezbrace, se aruncă pe pat, își trase pledul peste cap, gata să strige: «Josnicie, josnicie!» — dacă gîndurile arzătoare și învîrtejite ar fi avut glas."

Am terminat de scris și am dat drumul la zmeu. Vîntul îl smulse, flutură undeva deasupra copacilor și dispăru.

Suzanne, oh, Suzanne!

VII

RĂTĂCESC sufletele, rătăcesc pe coridoare sufletele omenești întemnițate în trupuri, trupurile omenești întemnițate în oameni.

Cîteva din capitolele următoare le-am pierdut pe undeva și nu le pot găsi cu nici un chip, iar ca să le mai scriu o dată n-am chef, nu numai pentru că așa cum spune Norwid, a crea de două ori aceeași operă înseamnă a naște un monstru, ci pentru că după o cugetare profundă, am ajuns la concluzia că un asemenea gol poate rămîne foarte bine și chiar să aibă o subtilă rațiune de a exista. Adică ce mare lucru puteau să însemne acele cîteva zile descrise, față de plictisul fără margini și disperarea captivității? Captivitatea ca atare este o întîmplare și încă o întîmplare neobișnuită, dar ceea ce-i mai caraghios, o întîmplare al cărei conținut este lipsa de întîmplări. Am impresia, cred, ba chiar aș jura că mulți dintre tovarășii mei de suferință și captivitate au pierdut din memorie mai multe zile decît eu capitole. Căutarea ar fi zadarnică. S-au topit, s-au risipit, nu le va mai găsi nimeni niciodată, chiar dacă, după cum spune abatele Cléont: „le-ar chema cu degetul pe firul vieții Domnul la Judecata de apoi".

Ce anume ar merita să-ți mai aduci aminte din aceste zile sau capitole pierdute, ce a mai rămas totuși în amintire?

Rătăcesc sufletele, rătăcesc pe coridoare sufletele omenești întemnițate în trupuri, trupurile omenești întemnițate de oameni...

Serviciul religios a fost inaugurat într-o duminică. Femeile veniră cu pălării, atribuind pălăriilor astfel o însemnătate liturgică. Era tare caraghios, pentru că pălăriile lor erau foarte laice, de pai, de fetru, cu panglicuțe, voalete, flori, iar una chiar cu o pasăre. A luat parte comandamentul lagărului, s-au făcut fotografii, abatele Cléont se dovedi un excelent specialist în tehnica gesticii în fața altarului, semnul sfintei cruci făcut cu cotul ușor îndoit și mai ales gravitatea neașteptată și pasageră pe care o căpăta glasul lui în timpul citirii rugăciunilor. Se impuse în ochii tuturor, trezind convingerea că au de a face cu un adevărat maestru. Dar, în general, întregul spectacol înșelă așteptările. Nu pentru că ar fi dorit ceva mai mult, dar pentru că ceea ce au dorit s-a dovedit în realitate mai puțin amuzant decît s-ar fi putut presupune. Totuși însăși încăperea, transformată în capelă, devenise o mare atracție și da, da, chiar un sanctuar, dar din cu totul alte motive. Cînd treceam o dată nesigur pe coridor (mersul pe coridor ajunsese pentru mine din ce în ce mai apăsător, mă străduiam să manevrez în așa fel ca să nu mă întîlnesc nici cu Renée, nici cu Suzanne) inima începu să-mi bată mai repede, m-am oprit și am ciulit urechea. Să fi fost oare o părere ? Nu. Sunete vii și adevărate, legate între ele, curgătoare și agile răzbăteau din adîncul clădirii. La început n-am putut decît să spun că „aud muzică", apoi, deși n-aș fi putut să numesc nici opera și nici compozitorul, acordurile care-mi ajungeau la ureche, gamele și pasagiile mi se păreau cunoscute și apropiate ca trăsăturile feței iubitei reîntîlnite, de care soarta și nemaipomenita goană a vieții te-a despărțit de mult, ștergînd amintirea trăirilor. Nu încăpea nici un fel de îndoială, era muzică cîntată la pian, sau mai degrabă la pianină și știam că Janka este cea care cîntă.

Ca omul care, primind o scrisoare neașteptată, scrisă de o mînă neștiută, răsucește plicul, îl privește în lumină, în loc să-și satisfacă curiozitatea dezlipindu-l imediat, la fel și eu, ascultînd de departe sunetele risipite în coridor și estompate din cauza depărtării, mă chinuiam să le recunosc imediat, pe loc, cînd aș fi putut să mă duc în capelă și să ascult muzica de la sursă, nemijlocit. Se auzi un pasaj binecunoscut. Da, e din concertul lui Chopin. Îi urmară acorduri maiestoase. Cunoscute. Începutul *Pateticei*. E limpede că Janka, înnebunită de întîlnirea ei cu instrumentul muzical, încearcă din toate cîte puțin. Se întrerupe întruna, greșește, lovește pe alături, se încurcă, degetele neexersate nu-i dau ascultare, temperamentul o fură, dar toate astea nu contează, după cum nu contează pașii stîngaci și poticniți ai unui copilaș, care cu strigăt de bucurie aleargă să-și întîmpine mama, plecată de cine știe cînd. O clipă de tăcere, de gîndire în fața claviaturii, apoi, ca trezite din somn, leneș, tainic, grav, încep să se reverse acorduri triste, în care își plînge soarta *Malgorzata cu fuiorul.*

Și deodată încerc și eu o senzație de parcă chiar atunci m-aș fi trezit din somn. Mă întind, îmi trec mîna prin păr. Tonurile din leneșa somnolență

se înalță crescendo, pînă la un pătimaș strigăt-oftat, ca peste o clipă să revină la îngîndurarea liniștită și gravă, plină de resemnare.

Odată, la un An nou, am băut cam peste măsură. Cînta un patefon. Oamenii dansau. Bine-ai venit, An nou, bine-ai venit! Toate mi se împleticeau: picioarele, limba, gîndurile. M-am prăbușit într-un vîrtej sticlos de fețe, culori, lumini și sunete dezlînate de muzică de dans. Am simțit cum mă ridică pe sus spirite-îngeri, șoptind încet între ele, îngrijorate. Mă întinseră pe o canapea și mă înveliră cu un pled. Nu mai eram sigur dacă mai exist, mă prăbușeam încet într-un abis vîscos, tot mai adînc, și-mi repetam întruna: lumea e un haos, lumea e un haos, totul depinde de ritmul nostru interior, de ritm, de ritm. Întîmplările nu-s decît o încetinire a ritmului, a ritmului, a ritmului. Lumea este un haos, totul nu-i decît un haos colorat, țipător, pestriț, totul este o suprafață netedă a haosului pestriț. Întîmplările sînt numai niște fisuri nefirești în netezimea haosului. E bine să îneci fisurile astea. Vivat, An nou! Și m-am prăbușit în hăul negru. Haosul exista, dar se depărta de mine, se învîrteja undeva pe alături, fără nici o legătură cu mine. Între timp, Cronos își înfăptui intimele lui metamorfoze și anul cel vechi întineri, preschimbat într-unul nou. De departe, din haosul inert, începură să plutească spre hăul meu negru tonuri concrete, legate de întîmplări. Se împotriveau haosului și apelau la puterea simțurilor. Le animară și le treziră. *Małgorzata cu fuiorul* mă învălui în melodia ei. O clipă în hăul negru n-am fost decît noi doi: ea și cu mine. Apoi, însă, am fost redat întîmplărilor, oaspeții obosiți, în zori, mîncau borș de potroace și ascultau muzică clasică.

Și din nou simt că sînt treaz și din nou m-a trezit *Małgorzata*, mi-a reanimat simțurile adormite. Mă îndrept spre capelă. Pe coridor, în fața ușilor închise, s-au adunat oameni. Și-au lăsat trupurile la garderobă, iar sufletele lor se instalează în țara muzicii, la porțile căreia este pusă o tăbliță: „Intrarea trupurilor este interzisă". Trupurile sînt așezate în fel și chip. Unele neglijent, de parcă ar fi fost aruncate în grabă, altele aranjate cu grijă și metodic pe lîngă pereți, ori cu capetele plecate, ori răsturnate în sus, cu mîinile la frunte sau împletite la spate. Un trup de femeie, al cărei proprietară trebuie că a fost teribil de nerăbdătoare, stă grămădit și boțit într-un colț al scărilor și plînge. Trupurile maniacilor și formaliștilor acordă o mai mică atenție esenței lucrurilor, își rostogolesc doar cu revoltă privirile împrejur și urmărind pînă și cele mai mici violări ale sfintei maiestăți a muzicii, țîstîie întruna. Wildermayer își mîngîie bărbuța, trecîndu-și peste ea degetele de parcă ar fi cîntat chiar el. Vilbert și Mac în nișa dintre coloane adoptă o atitudine de extaz, dar e un extaz de observatori, nu de participanți. Frunțile le sînt brăzdate, privirea le rătăcește printre trăiri concrete și calificate. Își șoptesc mereu ceva la ureche: comentează psihologic. — *Debussy a dit...* — ajunge pînă la mine șoapta lui Vilbert. Sînt aici și frații Krupski și Roullot. Nu prea știu ei despre ce-i vorba, dar se supun orbește solemnității și extazului. În picioare, gemenii privesc încruntați, de parcă nu le-ar fi reușit o lovitură și regretă. Roullot îi ține de

umeri și nu ascultă, doar trage cu urechea, urmărind și cîntărind un gînd lipsit de conținut. În cele din urmă, unul dintre gemeni se scutură, șoptind : — Destul ! — și toți trei, pe vîrfuri dispar la cotitura coridorului.

„Małgorzata" mai oftă o dată și amuți. Sufletele mai puțin răbdătoare părăsesc țara muzicii, își îmbracă trupurile și aruncînd o monetă de emoție : — Oh ! — se împrăștie. Dealtfel nu toți cei care au stat aici, lîngă ușă, sînt muzicali și garantez că mulți dintre cei care au ascultat cu fața ascunsă în mîini, pierduți pe gînduri, n-au fost niciodată la un concert și închideau radioul dînd semne de nerăbdare imediat ce se anunța muzică clasică. Dar nu trebuie să uităm că în acest loc de îngrădire a libertăților trupului și spiritului, în acest loc de reducere a elanului ființei la orele de masă și odihnă, în această clădire de școală medie, unde omul nu învață nimic și uită multe, manifestările de viață sînt înlocuite cu simboluri, care sînt cenzurate ca adevărate. Niciodată filozofia *„als ob"* nu a avut o aplicabilitate mai largă și nu s-a bucurat de un atît de deplin triumf ca aici. Cu toate acestea n-ar trebui să ne batem joc și nici să-i acuzăm că au pozat sau au jucat teatru pe toți cei care, deși muzica este complet străină sufletelor lor, s-au lăsat cuprinși de extaz și contemplare. Aici se întîmplă ca omul, chiar și cel mai comun și care se tîrăște cel mai aproape de pămînt, să tînjească neașteptat după ceva. Dorurile sînt diferite și nimeni, căruia nu i-a fost îngrădită libertatea, nu este în stare să le înțeleagă. Izbucnesc brusc, privesc în mod concret un anume lucru și nicidecum altceva, te chinuiesc cîteva zile ca mania persecuției, pînă se descarcă în vreun pretext întîmplător, un simbol, sau un alt înlocuitor.

Eu, odată în timpul cinei, am fost apucat de un dor nebun — încît mi-a pierit și pofta de mîncare — să trec, într-o seară ploioasă de vară, pe stradă cu umbrela și cu un mic pachețel atîrnat de un nasture, pe lîngă prăvălii cu coloniale la ora cînd se trag obloanele, să mă depășească tramvaiele sunînd din clopoțel. Cîteva zile n-am avut liniște, pînă ce, în sfîrșit, porni o ploaie, iar mie mi se ordonă să duc la „Reserve Lazarett" cazanul de supă, și parcă mi-a mai trecut.

Bineînțeles că există și doruri mai înalte, spirituale (deși nu sînt tocmai sigur că un dor ca al meu, de care am pomenit, nu s-ar putea include foarte bine în această categorie), ele pornesc de la o imagine concretă, iar apoi se topesc într-o melancolie, care continuu și cu încăpățînare cere să fie într-un fel satisfăcută. Așadar, poți fi convins că persoanele nemuzicale consumau muzica în fața ușii cu toată sinceritatea și emoția, pentru că nu de muzică, de fapt, era vorba, ci de efectul esențial pe care-l exercită ea asupra oamenilor. Ne putem imagina (mie nu-mi vine deloc greu) că cineva, căruia în afara valsului „François" nu-i mai place nimic, își dorește în zori de zi, cînd roua mai îmbrobonează iarba, iar ciripitul păsărilor trezește din somn natura, să stea pe un vîrf de deal, la poalele căruia șerpuiește un pîrîiaș, și să privească cum deasupra pădurii răsare soarele. Ar vrea să încerce o nelămurită emoție, să aibă conștiința tulbure a eternității și a disprețului față de lucruri trecătoare și iată ! trece pe

lîngă ușa dincolo de care, după cum se știe și se citește și pe fețele celorlalți, se petrece ceva apropiat de veșnicie și rupt de efemer. Consumă așadar imediat ce i se oferă și, ignorînd cauza care nu are nimic comun cu construcția lui spirituală, absoarbe efectul, adică acea nelămurită emoție din piept, pe care o simte, pot să jur că o simte. Bineînțeles, toate acestea sînt de scurtă durată : după consumare oamenii se împrăștie. Deși Janka nu s-a oprit din cîntat, nu mai văd trupuri înălțate, nici fețe pierdute în extaz și nici nu se mai aud țîstîituri. Totul s-a consumat. Pe coridor, ca de obicei, gălăgie, rîsete, dezinvoltură ; viața lagărului își ținuse pentru o clipă respirația, își înălțase în rugăciune ochii, apoi și-a reluat cursul mai departe, pe cărarea ei obișnuită, în cerc. O dată în cerc, din nou în cerc, mereu în cerc.

Deschid ușa și intru în capelă. Janka întoarce capul, cu o mînă aleargă pe claviatură, cu cealaltă își scarpină fruntea și zîmbește puțin jenată.

— Ei ? fac eu aspru și interogativ.

— Ei ! răspunde Janka. Vedeți, sînt la pian.

— Ce să văd, nu văd nimic, cel mult aud. Nu prea nimeriți întotdeauna acolo unde trebuie.

— Credeți că-i chiar așa ușor după o întrerupere de o jumătate de an ?

— Nu cred nimic. Mie-mi place și așa. E mai bine decît nimic. Hai, ziceți mai departe...

— Ce-i aia „ziceți mai departe" ? Ce eu pentru dumneavoastră cînt ?

— Bine, bine. Priviți la dumneaei. Primadona jignită.

— Prost înfumurat.

Și începe o discuție stupidă și fără sens cu care ne mascăm o jenă neînțeleasă. Cîteva persoane, iubitori autentici de muzică care au intrat după mine în capelă, protestează și se revoltă :

— Ia uitați-vă la el, nu-i ajung, flirturile de pe coridor, acum trebuie să deranjeze și aici. Dacă nu vă place muzica, duceți-vă în altă parte, dar nu ne deranjați și pe noi.

— Dar eu spune Janka, nu cînt acum pentru nimeni. Aș vrea... singură... Trebuie să exersez puțin, să-mi dezmorțesc degetele... Acum mi-e rușine...

Se pornesc glasuri exaltate și exagerate mai ales feminine :

— Vai, de ce vorbiți așa ! Ce modestie ! Cîntați excepțional ! L-am ascultat și pe Rubinstein... Splendid, ce talent, ah, și oh, vă rugăm ! și așa mai departe.

— Mă mir că nu vă e jenă să exagerați așa, le spun eu, o nedreptățiți pe sărmana fată, o să i se urce la cap.

— Ce om imposibil ! Vedeți-vă de treabă, domnule n-o mai deranjați pe domnișoara Janka.

Se așază cu toții pe bănci cu spatele la altar și așteaptă. Eu m-am oprit în dreptul ferestrei cu capul înclinat. Janka se gîndește o clipă, ia cîteva acorduri, se întrerupe, se îndreaptă în scaun, din nou o clipă de gîndire, apoi lovește cu mîna dreaptă și stîngă o octavă forte și aleargă într-o gamă de cvartet scurtă ca un fior. Un fior îmi străbate șira spinării. *Poloneza în Do major* a lui Chopin. Fără să ridic capul, simt cum mă izbește emoția celor din jur.

Nu știu cum se face, dar sînt mai ales polonezi : domnul Pociejak, farmacistul de pe strada Wrona, un domn în vîrstă cu mustăți sure, care nu-i nici el în stare să explice cum de a ajuns să dețină cetățenie franceză ; domnișoara Róża Marcinowska, fiica unui reemigrant din America care s-a născut pe vapor între New-York și Hâvre ; doamna Harvey, născută Majewska, o blondină decepționată și suspinătoare, care cunoscuse cu ani în urmă la Varșovia un englez, un individ destul de suspect, care atîta a pisat-o ca să se mărite cu el și să fugă din burgheza și onorabila casă părintească, încît domnișoara, amețită de grai străin și maniere neobișnuite, a cedat. Dar totul s-a terminat foarte repede, pentru că englezul a șters-o mai repede decît ea. După cum s-a aflat mai tîrziu el nu fugise numai de o casă burgheză, ci și de poliție, pe care o păcăli la Kuten, unde, ieșind pentru o clipă din hotel, dispăru fără urmă. Doamna Harvey așteptă — întîi minute, apoi ore, o zi, două zile, în cele din urmă, se văzu obligată să afirme că este soția cea mai rapid părăsită de soț din lume și se întoarse acasă. Ce-i drept, părinții o iertară, dar îi atraseră atenția că soarta se va răzbuna pe ea crunt, așa cum se răzbună pe toți cei care frîng și calcă în picioare sfintele percepte ale casei burgheze. Și nu s-au înșelat. După cincisprezece ani veniră nemții, acei burghezi irascibili și motorizați și în chip de răzbunători o lipsiră pe doamna Harvey de libertate, pentru păcatele comise odinioară. Doamna Harvey, din ziua în care i-a fugit soțul, a rămas decepționată și suspinătoare. Și acum o aud cum suspină. Dar cred că suspinele ei sînt în legătură cu Chopin.

Muzica crește și devine tot mai puternică. Se petrece un lucru ciudat : în sala de clasă a gimnaziului german, transformată în capelă, se realizează Polonia. Chopin izgonește toată recuzita și trăsăturile germanității, mustățile domnului Pociejak ajung mai importante decît arcul vopsit în verde de deasupra ferestrei, muzica șterge realitatea cotidiană și trecătoare, înlocuind-o cu o realitate stabilă și durabilă. Se sparse ulciorul cu polonitate condensată, tescuită de veacuri și se vărsă peste noi toți. Emoția sporește și se încordează. Pornește mai degrabă de la ascultători, dar o cuprinde și pe Janka. Polonezul tună și se năpustește, gonește peste cîmpii, lunci, își trage o clipă sufletul sub o salcie, aruncă o privire spre casă, îngenunchează la troița de la răscruce și pleacă mai departe către un viitor necunoscut, dar sfînt, luîndu-se pe drum cu oamenii de piept.

De la zenitul istoriei ideale
Din tot răbufnea Polonia
Cuprinsă de curcubeul încîntării —
Polonia — Preschimbaților Rotari !
Același faur
Albină de aur...
(Te-aș recunoaște și la marginile firii...)

Janka pune în muzică forța emoției și forța sentimentului. Mă tem să o privesc. Mă tem ca nu cumva să văd pe fața ei ceva ce nu aș vrea, ce ar putea să o nimicească într-o clipă, transformînd-o în cenușă. Dar fața ei mă ademenește și nu-mi dă pace, îmi ridic repede ochii și respir ușurat : pe fruntea brăzdată, îi cade o buclă, expresia de concentrare este aceeași ca atunci cînd încorda arcul

pentru micuțul Johnny, sau citea cartea *Crima din castelul Blind* și nimic mai mult și nimic mai mult. Mulțumescu-ți ție, Doamne! Polonezul se face nevăzut în depărtări și dispare, aruncînd în urma sa de rămas bun o dîră de acorduri. Janka își ridică mîinile de pe claviatură, se apleacă, și răsuflă cu ușurare. Ascultătorii rămîn tăcuți o clipă, fiecare se teme de răspunderea primului cuvînt; în cele din urmă domnul Pociejak se ridică, se apropie de pian și privește claviatura, de parcă ar fi vrut să se asigure dacă de acolo, cu adevărat, zburaseră sunetele, se întoarce spre mine și, dînd din cap, îmi spune:

— Ce zici de asta, domnule? Ei?

— Ați reușit să mă emoționați, exclam, debarasîndu-mă brusc de jenă și rupînd toate frîiele, nu-s în stare să mă prefac, ați reușit să mă emoționați.

După mine vin și alte glasuri eliberate de liniștea momentului.

Janka rîde. Mă gîndesc că uneori, prin felul ei de a fi, îmi amintește mult de cineva, dar nu-s în stare să-mi dau seama de cine.

— Nu vă e rușine să exagerați așa? îmi spune ea. Nedreptățiți o biată fată.

Mă fac roșu și sar de la fereastră.

— Nu aveți nici un pic de măsură, îi strig, și habar n-aveți cînd puteți să vă țineți de persiflări și cînd nu. Cu dumneavoastră e imposibil să te poți înțelege.

— Oh, tinere, rîde mereu Janka, ce știi dumneata despre mine!

Traversez cu un pas grăbit încăperea și ies, trîntind ușa.

Idioata!

Janka avusese mult noroc, obținînd permisiunea de a cînta la pian. De data aceasta toate se petrecură fără a se mai face apel la Berlin sau la subprefect, pentru că se întîmplase ca tocmai atunci *Zahlmeister*-ul și locotenentul să fie sub puternica impresie a solomonienei decizii a sub-prefectului în problema scărilor. Cînd Janka depuse cererea, se înclinară unul în fața celuilalt preț cam de vreo cincisprezece minute, spunîndu-și:

— Dacă dumneavoastră nu aveți nimic împotrivă, atunci nici eu nu am.

Și ar fi ținut-o așa Dumnezeu știe cît, dacă Janka, acolo de față, nu ar fi exclamat, pierzîndu-și răbdarea:

— Ei, și cum rămîne?

— Eu, spuse *Zahlmeister*-ul, nu am nimic împotrivă dacă domnul locotenent este de acord.

— Iar eu, spuse locotenentul, sînt de acord dacă domnul *Zahlmeister* nu are nimic împotrivă.

— În cazul acesta mulțumesc pentru permisiune, spuse Janka și plecă direct la capelă.

Totul se petrecu la timpul potrivit, pentru că în aceeași zi se întîmplă un caz care-i dezbină din nou pe *Zahlmeister* și locotenent. Și anume, de grupa de internați care efectuau o treabă oarecare în curtea „Reserve Lazarett"-ului se apropie *Oberzahlmeister*-ul, însoțit de doi slodați, care trădau o mare încurcătură, și după un salut politicos întrebă:

— Dumneavoastră ce părere aveți despre conservele de pește?

Toți crezură că *Oberzahlmeister*-ul se țicnise, sau intenționează să povestească un banc în genul

celor armenești și se simțiră foarte încurcați, iar cei doi soldați priveau pe sub sprincene, de parcă abia ar fi așteptat să o șteargă pe furiș. Noroc că se nimerise acolo Olek Lampion, căruia nu i s-a întîmplat încă în viață să-și piardă capul, și strigă vesel :

— Conservele de pește, bun lucru !

Oberzahlmeister-ul se întoarse triumfător spre soldații care se cocîrjaseră ca sub lovituri de bici :

— Poftim !

— Și dumneavoastră cum considerați, de trei ori pe săptămînă conserve de pește la masă ar fi prea des ? se întoarse din nou spre internați.

— Nici zilnic n-ar fi prea mult, strigă iar Olek.

Oberzahlmeister-ul izbucni într-un rîs teatral și veninos, iar soldații se ghemuiră și mai tare.

— Vedeți, așadar, dragii mei, cît de neserioase sînt capriciile voastre și idioate pretențiile în ceea ce privește lipsa de variație a hranei, pentru că — se adresă din nou internaților — soldații mei se plîng că primesc prea des conserve de pește. Dacă internații — se porni să urle deodată — ar mînca cu plăcere nu numai de trei ori pe săptămînă, ba chiar și zilnic, voi de ce n-ați putea ? Cuconașilor ! Ce, sînteți la mama acasă, sau la război ? Lasă că discut eu cu voi și altfel, și proferă o ploaie de blesteme nemțești pe care nu le înțelese nimeni și se pregăti să plece, lăsîndu-i pe internați uluiți de mirare, iar pe soldați într-o descurajare extremă, cînd deodată Olek Lampion se scărpină în cap și exclamă :

— *Herr Oberzahlmeister*, aici e o mare neînțelegere la mijloc !

Oberzahlmeister-ul se opri plin de demnitate.

— Care anume ?

— Noi de cînd sîntem aici, n-am văzut o conservă de pește nici măcar cum arată.

Soldații se înviorară brusc și-și îndreptară spinările, iar *oberzahlmeister*-ul deveni rigid.

— Cum adică ? Ce tot spui dumneata ? Nu înțeleg.

— N-am văzut. Deloc. Nici cum arată, începură să vorbească toți deodată, prinzînd curaj.

Oberzahlmeister-ul păli și se clătină, iar soldații luară o atitudine care ar fi putut fi calificată drept o încălcare a jurămîntului de credință.

— Ce-i asta ? se auzi un urlet. Ce-nseamnă asta ? Am dat doar ordin ca atît internații cît și soldații să primească de trei ori pe săptămînă conserve de pește.

— Se poate, spuse îndrăzneț și acru Olek, dar noi nu le-am văzut nici măcar cum arată.

Oberzahlmeister-ul se propti de un copac și-și cuprinse fruntea în căușul palmei. După un moment privi negru de furie în jur și urlă : — *Abtreten !* — la soldații care pieriră imediat, după care se făcu nevăzut ca o săgeată în direcția școlii.

Nu încăpea nici o îndoială că cineva făcuse bani frumoși de pe urma conservelor de pește. Cine, nu se va afla niciodată, pentru că într-o orînduire bazată pe șantajul reciproc al diferitelor feluri de discipline, ar fi trebuit curaj nu glumă să inițiezi vreo anchetă. În orice caz, *Zahlmeister*-ul declară rece că nici el nu văzuse conservele de pește nici măcar cum arată și nu știa nimic de ele, iar în ceea ce privește furtul, el este militar și nu polițist. Această ultimă propoziție o repetă de două ori, accentuînd de fiecare dată cuvîntul „polițist".

Locotenentul se scutură de orice răspundere, subliniind aspru că în obligațiile lui intră supravegherea internaților străini și nu a militarilor compatrioți și avu grijă să repete această propoziție de două ori, accentuînd de fiecare dată cuvîntul „militari". Afacerea se mușamaliză, dar locotenentul și *Zahlmeister*-ul din nou se ocolesc de departe, împărțind ordine contradictorii, făcîndu-se pe la spate tîlhar unul pe celălalt.

Într-un cuvînt, Janka obținuse permisiunea în ceasul al doisprezecelea, ca să folosesc expresia pe care, în ultimul timp, marilor politicieni le place să o folosească în discursurile lor. Cîntă acum zilnic cîteva ore, iar muzica ei este pentru mulți o mare mîngîiere și consolare. Vin să asculte toți cîte puțin, își fac cîteodată apariția chiar *deckboy*-ii, iar unul dintre ei, un blond scund, cu mîinile mereu în buzunare, și al cărui nume niciodată n-am fost în stare să-l țin minte, vine zilnic. Odată, trecînd pe coridor l-am auzit cum fluiera *Scherzo* de Brahms. În general, școala noastră își duce existența sub semnul muzicii care, în ceea ce privește mîngîierea spirituală, a făcut o serioasă concurență preotului Cléont. Personal, sub influența ei, am observat o anume înclinație spre duioșie, exaltare, banalitate și o naivă interpretare a artei.

Acest fapt mă pune pe gînduri. Cîndva, înainte de război, am văzut undeva portretul lui Beethoven, care mă făcuse să rîd. Artistul naiv îl pictase pe maestru la pian, în spatele căruia se învălmășeau niște arătări neguroase învîrtejite în strălucirea unei lumini purpurii. Prin fereastra deschisă se vedea cerul de safir presărat cu stele,

iar în mijlocul camerei se ridica o fantomă, un geniu al muzicii, de culoare verde, într-o mînă ținînd o liră, iar în cealaltă întinzînd-o în direcția pianului scăldat într-o lumină albastră, pătrunsă prin fereastra deschisă din înaltul cerului, iar la picioarele pianului se întindea lumina purpurie care bătea dinspre arătările cele învîrtejite. Iată că și astăzi îmi mai vine în minte din cînd în cînd acel tablou, dar cel puțin nu mă mai face să rîd. Cînd ascult *Apassionata* mi se pare că este exact așa, că în asta constă : o lumină purpurie și un cer albastru, arătări învălmășite și inspirația cu o liră în mînă. Cum de s-a întîmplat că acel tablou caraghios să cîștige în mine drept la existență ?

Am impresia că emoția produsă de artă la toți oamenii sensibili este la fel de nobilă și de frumoasă și numai exteriorizarea acestei emoții se manifestă diferit, în funcție de nivelul intelectual și cultural, de mediu, anturaj și educație. Indiferent dacă este vorba, de pildă, de cineva care s-a născut la întretăierea străzii Krucza cu Hoża și a crescut acolo printre canapele plușate și mobile aurite, tapisate în vișiniu, printre palmieri în ciubere de lemn și tablouri exagerat de colorate, reprezentînd ori o tînără în cămașă à la Slowacki, cu capul lipit de botul unui cal (totul încadrat într-o potcoavă), ori o căprioară în pădure în preajma unei colibe, la a cărei fereastră strălucește o rază de lumină, sau pur și simplu de vulturii Lvovului.

Mi-ar fi greu să nu amintesc cu acestă ocazie că-l cunosc personal pe un individ care se dă drept vultur lvovian. Se numește Ignacy Molendziak, foarte gras și chel, cu ochelari și barbă sură, este

împuternicitul firmei „Antoni Myszek magazin de semințe și nutrețuri concentrate". A stat cu mine în închisoarea Pawiak, într-o celulă alăturată. Fusese prins într-o după-amiază de mai în cafeneaua Jackowski. Roullot afirmă că povestea cu vulturul e o glumă, pentru că domnul Molendziak nu vorbește deloc tărăgănat și cîntat ca prin părțile Lvovului, ci ca un varșovian get-beget. Au ajuns odată chiar să se certe amîndoi ordinar pe această temă.

Spuneam, așadar, că un astfel de om născut și crescut în plușuri, printre palmieri și peisaje, poate fi la fel de sensibil la muzică cum poate fi și fiul unui proprietar cult al unei vile de pe Saska Kępa. Și de ce nu ? Numai că la el impresiile se cristalizează în formă de pluș, palmieri și peisaje și nu într-un mod cult și abstract. La teatru poți obține bilete mai proaste sau mai bune. La parter, balcon, galerie. Oamenii își cumpără biletele în funcție de cîți bani dispun, și privesc din locuri diferite, mai proaste sau mai bune, același spectacol. Tipul meu de la întretăierea străzii Krucza cu Hoża își permite în ceea ce privește muzica un bilet de galerie, cel de pe Saska Kępa în primul rînd de la parter. Repet, însă, și o afirm cu toată hotărîrea, că amîndoi privesc același spectacol. În ceea ce mă privește pe mine și pe Beethovenul vulgarizat în portret, pur și simplu sărăcit de îndelunga lipsă a trăirilor artistice, epuizat de anturajul meschin, îngrădit de mizeria primitivă din cadrul clădirii școlii și al curții, nu am putut să-mi permit inițial participarea în lumea spiritelor elevate, care-și extrăgeau seva dintr-o rațiune vitală superioară, cu nici un fel de alt bilet, decît unul la

galerie. Dealtfel, este ceva ce nu contează și nu știu de ce scriu atîta despre el.

Cu mult mai important este faptul că muzica mi-a adus anumite complicații în ceea ce o privește pe Suzanne. Cum nu era greu de prevăzut, Suzanne s-a arătat foarte avidă și față de această ocazie de exaltare. A deschis o dată ușa capelei, a dat cu ochii de mine, a ezitat și s-a retras. Altă dată, eu am deschis ușa, am văzut-o pe Suzanne, am ezitat și m-am retras. Și așa s-a creat o concurență tacită între mine și Suzanne în ceea ce privește muzica. Cine vine primul acela cîștigă. Odată, pe înserat, stăteam într-un colț, Suzanne a intrat și nu m-a văzut, datorită cărui fapt am putut s-o observ. Mi-e greu să precizez ce fel de loc își cumpără. O lojă scumpă și elegantă, dar laterală și incomodă. Trebuie că se vede prost de acolo. Dealtfel atunci am sărit pe furiș pe fereastră în curte, așa că s-ar putea ca impresia să fi fost superficială și să mă fi înșelat.

A venit odată și Renée. Ascultă ironică *Studii simfonice* de Schumann și o rugă pe Janka să cînte un boston și cum Janka nu fu în stare să o satisfacă, propuse *Într-o piață persană* și cînd Janka nici de data aceasta nu se dovedi în stare să-i cînte bucata preferată, plecă ofensată și de atunci vorbește urît de Janka și nu fără dispreț. Dealtfel îi place muzica grea, mama ei cîntă foarte frumos la pian.

În afara apariției muzicii, care dădu neașteptat culoare vieții cenușii de întemnițare în clădirea școlii, cred că nimic demn de atenție nu s-a mai întîmplat în acele zile sau capitole pierdute. Poate că ar mai merita să amintesc că Janka, care mă

uimește la fiece pas, mi-a mai dat o ocazie destul de serioasă în acest sens. Mai întîi mi-am spus că mă evită în mod vădit. Poate că nu-i bine zis „evită", pentru că relațiile dintre noi nu ajunseseră atît de strînse, încît evitarea să devină ceva sesizabil și vizibil. Mai degrabă, mă tratează cu indiferență, ca și pe celelalte suflete ce se zbat în trupurile hoinare de pe coridoare, și nu mai utilizează nici măcar acel stil al ei arogant-provocator, care, folosit odată întîmplător, ne-a legat reciproc; iată ce anume mă irită și asta încă nu-i tot.

Odată, trecînd pe coridor cu Renée (și amîndoi rupeam tăcerea căscînd) și gîndindu-mă cu disperare cum să termin odată definitiv cu această dansatoare de varieteu, cea mai plictisitoare dintre toate (e mai ușor să rupi cu cineva față de care te simți angajat sentimental, decît cu acela căruia îi ești indiferent) le-am zărit în capătul coridorului, în firidă, pe Suzanne și Janka. Stăteau una lîngă alta cu acea expresie de înțelegere reciprocă și în același timp de rezervă cochetă, păstrată de două femei tinere și frumoase, care încearcă să se apropie una de cealaltă. Ce mai e și asta ? Mă străbătu un fior de revoltă. De ce ? Îmi era greu să găsesc un răspuns. Mi-am dat seama că se unelte ceva împotriva mea, că voi întîmpina dispreț și lipsă de loialitate. În seara aceea, recunosc, nici n-am putut dormi. Iar apoi, Janka și Suzanne au ajuns nedespărțite, le puteai întîlni cînd pe coridor, cînd în curte — rîdeau sau vorbeau serios, se confesau, își povesteau viața, își dezvăluiau firea, iar eu, ca un bou, umblam pe coridoare cu alsaciana cea roșcovană. Cîteodată le puteai vedea pe

cele două prietene recente cu o carte pe care Janka o citea Suzannei. Cărțile din care-i citea nu erau altele decît cei trei poeți ai mei. Pentru că, odată, Janka se apropiase de mine și-mi spusese :

— Aș vrea să vă rog ceva, să mi-i împrumutați pe cei trei poeți.

— O, am răspuns, v-ați plictisit de lectura cărților polițiste ? Doriți să vă transferați în zone superioare, da ?

— Vă rog să mi-i împrumutați pe cei trei poeți, repetă Janka sec, cu un ton de ultimatum, fără nici o încurajare a glumei, iar eu m-am grăbit, fără să mai scot o vorbă, să-i îndeplinesc rugămintea, care mai corect s-ar fi putut numi ordin.

Cînd le vedeam pe cele două prietene, mai ales cu cei trei poeți ai mei, mă simțeam stînjenitor de fascinat și cuprins de o furie neputincioasă. Mă consideram ofensat direct. Suferința mea era cu atît mai amară cu cît nu puteam să mi-o explic. Îmi dădeam totodată seama că Janka mă provoca întruna, cu nepăsare, iar eu, inventînd mereu cîte o răzbunare, îmi simțeam neputința, ba mai rău, îi treceam toate răutățile cu vederea.

Cred că asta-i tot ce ar merita atenție din acele capitole sau zile rătăcite.

Aha, ar mai merita să mai amintesc cîteva cuvinte despre Roullot. Sincer, omul acesta mă neliniștește. E mereu în tovărășia fraților Krupski, dar nu mai manifestă entuziasmul de la început. În schimb, din cînd în cînd, se uită la jocul micuțului Johnny și am impresia că ar vrea să i se alăture, dar bănuiesc că se teme de batjocura gemenilor. A mai avut loc o întîmplare măruntă și

neînsemnată în aparență, care, însă, pe mine personal m-a uluit și m-a neliniștit. Roullot, chiar din închisoarea Pawiak, povestea mult despre familia lui care locuia la Lyon, și-și exprima îngrijorarea pentru fiul său, plecat undeva pe front. Spunea o groază de lucruri despre acest fiu, de-altfel cu totul lipsite de interes și comune, dar cu atît mai mult îți puteai da seama cît de mult îl iubea. Aici în lagăr aștepta mereu cu nerăbdare poșta, pentru că, deși scrisese de cîteva ori la Lyon nu primise nici un răspuns. În ultimul timp, amintea din ce în ce mai rar de toate astea și din ce în ce mai indiferent întîmpina ora împărțirii corespondenței. Nu-i nimic deosebit în toate astea. Într-un asemenea loc ca școala noastră, atitudinea de indiferență și resemnare este doar o autoapărare față de isterie și întrucîtva o provocare a soartei; i se spune soartei: „Ah, în definitiv prea puțin îmi pasă de ce se întîmplă și ce va fi". Într-un fel, ca un jucător la curse de cai, care a mizat pe Miss Diana și cînd începe cursa își scoate liniștit ziarul și-l citește, zicînd: „Prea puțin îmi pasă de cursa asta, am mizat și eu așa, dar nu-i dau nici o importanță". Totuși cînd acea Miss Diana iese prima, nu mai e nevoie ca soarta să fie viclean provocată, înșelată de indiferență. Fericit, jucătorul strigă: „A cîștigat!" aruncă ziarul în sus de bucurie și cu chiote vesele aleargă să-și încaseze cîștigul.

La fel e și aici la noi, cînd cineva primește vești de acasă, își aruncă masca, cu mîini tremurînde rupe plicul, citește avid, împărtășește veștile celor din jur, deși în afară de el ele nu mai interesează pe nimeni, iar apoi face cinste cu bomboane, sau

cu ce are și pînă la sfîrșitul zilei este vesel, înviorat și binevoitor cu toată lumea.

Dar cu Roullot altfel s-au petrecut lucrurile și tocmai asta m-a surprins. Cînd am ridicat poșta am observat un plic cu ștampila din Lyon adresat lui Roullot. Am luat scrisoarea și am alergat cît am putut mai repede să i-o dau, dar Roullot o primi cu indiferență (deși pentru o fracțiune de secundă a făcut gestul de parcă ar fi vrut s-o deschidă pe loc) și o băgă în buzunar. După-amiază am văzut scrisoarea pe patul lui, tot nedesfăcută, la fel și seara. Abia a doua zi am observat ițindu-se din buzunarul lui plicul rupt.

— Ce se mai aude, Roullot, l-am întrebat, ai ceva vești? De la fiul tău?

Tăcu o clipă, iar apoi îmi răspunse fără chef:

— Da... cîte ceva... Trăiește. Și plecă repede.

După cinci minute l-am văzut cum se stropea cu apă în curte împreună cu frații Krupski.

Așa stau lucrurile cu Roullot al nostru. Trebuie să spun că, în general, oamenii mă surprind. Ceea ce zace în ei, ceea ce mocnește și arde sub banalul costum al înfățișării fizice, mascînd și răstălmăcind înșelător esența lucrurilor. De fapt, acest pămîntesc înveliș, după cum ar spune abatele Cléont, slujește numai să te poți feri și să-ți poți înșela aproapele. S-ar putea ca în cer lucrurile să se petreacă altfel, ca sufletele rătăcitoare, descotorosite de trupuri, să nu mai poată să-și ascundă nimic unele față de celelalte, nici să nu se mai înșele cu diferite tertipuri ce țin de trup, ca sunetul, sensul și modulația cuvîntului, plînsul, rîsul, sau expresia ochilor etc... Cred că această groaznică întemnițare a sufletului după gratiile

grimaselor, sclipirilor, gesturilor și expresiilor constituie acea stare insuportabilă denumită existență omenească. Cînd sufletele se vor smulge de după aceste gratii, nu va mai exista nici posibilitatea de batjocorire, înșelătorie, cei mai mari dușmani ai existenței umane, va domni atunci unirea veșnică, armonia și hosanna și toate acestea în acordurile corurilor de îngeri, ar fi adăugat un preot pe care-l cunosc și care fără aceste coruri de îngeri n-ar fi putut cu nici un chip să creeze vreo viziune metafizică. Așadar, spuneam că oamenii mă surprind. Pentru că aici, trupul oprimat își pierde din cînd în cînd răbdarea și azvîrlit pentru moment din făgașul stilului său schematic dezvăluie cîte un fragment din interior, pe care nimeni nici măcar nu l-ar fi bănuit.

De exemplu acel domn Pociejak, farmacistul de pe strada Wrona, e din dormitorul nostru, dar pînă acum n-am pomenit nimic despre el în afara scenei aceleia cu ocazia muzicii, pentru că pur și simplu este o persoană care nu atrage absolut deloc atenția asupra sa. Cu burtică și chelie, poartă mustăți cărunte și merge țanțoș sprijinindu-se într-un baston. În afară de asta, se scoală cu o jumătate de oră înaintea celorlalți și face gimnastică pe coridor în fața ferestrei deschise. Este foarte echilibrat și îngrijit, pufăie la spălător, niciodată nu se amestecă în discuții, sau cel mult le ascultă și, în general, își petrece timpul ca un pensionar în vacanță la Krynice, care face plimbări lungi. Nimeni nu l-ar fi putut bănui că în urma neobișnuitelor evenimente mondiale, ca persoană periculoasă pentru statul german, să fie privat de libertate. Ce-i drept, domnul Pociejak nu face

plimbări lungi, pentru că practic este imposibil, dar cînd merge pe coridor, sprijinindu-se în bastonul lui, arată exact așa de parcă ar face o plimbare lungă. Privindu-l, oricine ar putea jura că este un om blînd, lipsit de susceptibilități și complexe, trecînd prin viață de parcă ar face o plimbare lungă, în timpul căreia trebuie să tragi adînc aer în piept, ca sîngele să circule mai vioi prin vine, iar privirea să cuprindă orizonturi largi, fără a le analiza în cele mai mici amănunte, dar acceptînd că orizontul este un orizont exact așa cum îl percep simțurile și nu ca un conglomerat de elemente diverse și întîmplătoare într-o formă preschimbată de timp, spațiu și perspectivă. Și iată că între timp explodează bomba : se dovedește că orizonturile domnului Pociejak nu-s deloc netede, că anumite amănunte mărunte îl deranjează și îl sîcîie. Într-una din seri, cînd eram de acum cu toții în pat, domnul Pociejak gemu deodată surd, sări în sus și strigă cu disperare :

— Nu, nu, nu mai pot, nu mai pot, oh, oh, aici poate să înnebunească omul, eu ori turbez, ori înnebunesc !

Ne-am speriat cu toții.

— Ce s-a întîmplat ?

Domnul Pociejak se frînsese fizic. Se așeză cu o resemnare tîmpă pe marginea patului și începu să vorbească pe un ton plîngăreț :

— Asta-i numai din cauză că eu pot să suport tot felul de lucruri pe care alții nu le pot suporta. Așa am fost eu întotdeauna și de aia sînt mai nefericit ca alții. Pentru că ceilalți dacă nu pot să suporte, nu suportă, eu pot și atunci suport și trebuie să sufăr. Așa am fost eu întotdeauna, așa

am fost întotdeauna. Eu de o săptămînă am cearşaful prea scurt, vă rog numai să vă uitaţi. Altul n-ar fi putut să suporte şi atunci ar fi făcut într-un fel, dar eu, pentru că pot să suport, trebuie să mă chinuiesc. Picioarele îmi stau pe saltea şi pînza aspră îmi roade călcîiele. Ce, asta-i dreptate ? M-am săturat, vreau şi eu ca ceilalţi să nu mai suport orice. Aici domnul Pociejak oftă, dădu din mînă şi se culcă la loc.

Această ieşire a lui ne ului în aşa măsură, că se lăsă o tăcere generală, pînă ce domnul Wildermayer îl sfătui cu bunătate să întindă în aşa fel cearşaful, încît să rămînă scurt înspre pernă care ar completa lipsa. Dar domnul Pociejak se indignă, enervat :

— Nu vreau. N-are decît să-mi roadă călcîiele.

Toată seara pînă tîrziu am tăcut cu toţii, uimiţi şi într-un tîrziu, după ce s-a stins lumina, Thomson spuse ca de noapte bună :

— Măi, măi...

A doua zi l-am întîlnit pe domnul Pociejak pe coridor cu bastonul lui, arătînd ca un pensionar blînd şi liniştit, pornit să facă o lungă plimbare. Şi cine ar fi putut să creadă că zace ceva în adîncul lui, că înfruntă într-un fel al său viaţa şi se angajează în joc cu soarta.

Sau Mac Kinley. Pedagog şi teoretician. Natură rece şi contemplativă, deşi umanitară sau mai degrabă umanistă. Ai fi putut să juri că în afara fenomenelor generale nimic nu-l mai interesează. Arată ca unul care, într-o împrejurare corespunzătoare, ar fi putut să devină de bună voie un martir al ştiinţei, neavînd trăiri mărunte, personale, intime. Ei şi ce s-a întîmplat ? Într-o bună zi, Roullot aduse nu se ştie de unde un număr vechi şi mototolit din *La vie parisienne.* Toţi îl răsfoiră după cină, făcură glume şi respectiv observaţii stupide şi fără haz. În cele din urmă, luă şi Mac numărul. Îşi puse ochelarii şi citi amănunţit filă cu filă, privind cu atenţie fotografiile şi desenele. Pe urmă se întristă, pînă seara nu mai scoase o vorbă şi hoinări de unul singur cu capul în piept, iar cînd intră în cameră după cină, se întinse imediat cu mîinile sub cap, privindu-şi în tăcere picioarele care-i ieşeau de sub pătură. Abia într-un tîrziu, cînd era gata să se stingă lumina, vorbi trist, nostalgic, ca pentru sine :

— Cu dragostea-i cam aşa : stai culcat într-o cameră rece sub o plapumă caldă şi ţi-e bine, dar nu îţi prea dai seama că ţi-e bine. Totuşi încearcă să-ţi scoţi piciorul de sub plapumă şi ai să vezi deodată ce bine îţi fusese mai înainte şi nu-ţi doreşti decît să-ţi tragi piciorul înapoi.

— He ? întrebă domnul Pociejak, care, de cînd cu incidentul cu cearşaful, prinsese ceva curaj şi mai lua cîteodată cuvîntul. Nu înţeleg.

— La fel şi cu fumatul. Fumatul nu-i cine ştie ce plăcere, dar lipsa unei ţigări îţi produce suferinţă.

— Lipsa unei ţigări ? Ce-ţi veni, domnule ? Ce are asta comun cu dragostea ?

— Vreau să spun că dragostea nu-i o fericire, dar lipsa dragostei este un chin. Acţiunea dragostei este negativă.

— Aha, dădu mulţumit din cap, domnul Pociejak, acum înţeleg. Dar de ce n-aţi fi putut să

vorbiți așa de la început, în loc să începeți cu nu știu ce picioare și țigări.

Mac în cele din urmă teoretiză, dar teoria lui crescuse pe un teren foarte personal. Ce să mai vorbim, Mac ducea dorul unei iubiri, ceea ce nimeni n-ar fi putut bănui la el. Dealtfel, ne întristarăm cu toții și ni se făcu parcă greață, toată seara nimeni nu mai scoase o vorbă, abia după stingerea luminii se făcu auzit în liniștea aceea domnul Pociejak, care se vede treaba că în cele din urmă înțelesese sensul metaforei.

— Mai prost e, trebuie s-o recunoaștem, cînd nu-ți mai poți trage piciorul sub plapumă.

Ei, dar cu adevărat senzație stîrni domnul Wildermayer cu o povestire a lui. Acest domn în vîrstă, alsacian din Podole, fin și care a avut evident de a face cu aristocrația, sau cel puțin cu nobilimea de viță veche, din regiunile limitrofe, se remarcă prin deosebitele lui maniere și naivitatea plină de bunătate a omului educat în salon, care e total în afara problemelor ridicate de viața bucătăriilor, coridoarelor și alcovurilor. Ei și, dragii mei ? Mască. Totul n-a fost decît o mască. Mustăcioara și barbișonul *à la* Napoleon al III-lea — mască, accentul regional — mască, manierele — mască, cumsecădenia — mască și salonul — mască. Îți vine de-a dreptul să turbezi, să nu se găsească oare nicăieri un om care, curajos și cu fruntea sus, să treacă gol, fără costum și fără mască, prin fața miilor de semeni trăgînd cu ochiul indiscreți la el. Nu știu cine s-a gîndit la povestirea domnului Wildermayer. Unii poate vor spune : — asta da-ntîmplare ! — alții — a văzut la altcineva și l-a maimuțărit — sau alții : a

vrut să fie la nivelul mediului. Toate astea sînt basme, domnii mei. Sînt gata să jur că domnul Wildermayer nu o dată s-a strecurat din salonul lui pe coridor, prin alcoave, ba chiar și prin bucătării, iar de acolo mai departe în ogradă. Da, da. Toți își pun mască și cei care o fac cu bună știință și cei care nu o fac cu bună știință, și mai rămîn și ceilalți. Numai că în lumea largă fiecare are celula lui întunecată în care se debarasează pentru o clipă de mască și respiră cu pieptul liber, dar aici, în acest loc de limitare a intimităților la closet, unde pe jos ți se văd picioarele, iar pe sus orice poznaș poate să-ți toarne apă în cap (ceea ce i s-a întîmplat domnișoarei Vinet, guvernantei, care refuzase să le împrumute fraților Krupski cincizeci de pfeningi) totul se petrece public și dacă vrei să respiri, trebuie să-ți salți puțin masca de față cu toată lumea.

Vorbeam odată în dormitor despre diferite situații dificile și de cum s-a descurcat fiecare. Unuia i se furase portofelul într-un oraș cu totul străin, peste graniță, altuia pantalonii pe cînd se scălda, nu mai știu cui îi plesniseră bretelele la o recepție de gală într-o ambasadă, cineva care semăna leit cu un bandit urmărit fusese prins de poliție, iar abatele Cléont, în timpul liturghiei solemne în fața episcopului, pe cînd era încă eclesiast, strănută în așa hal, că îi împroșcă acestuia odăjdiile.

Domnul Wildermayer își țesea chiloții și era în aparență complet absorbit de această activitate, dar se vede că urmărise povestirea, pentru că își puse lucrul deoparte, își scoase ochelarii (cu ramă

de oțel, de modă veche), își încrucișă mîinile pe genunchi și glăsui :

— Asta nu-i nimic, domnii mei. Coțcar ca un oarecare Korabkowski, pe care-l cunosc de ani de zile, n-ați văzut și n-o să vedeți niciodată. Omul ăsta niciodată nu-și făcea sînge rău pentru nimic și nu exista situație din care să nu fi ieșit ușor și neatins. Și asta numai pentru că niciodată nu-și pierdea sîngele rece și, cum se zice, știa să-i ia pe oameni, de-a dreptul să-i prostească și pe urmă să facă din ei tot ce poftea. Avea în el un fel de neobrăzare satanică, s-ar putea spune anihilată, paralizată și în același timp elegantă și binevoitoare, că nimeni, absolut nimeni nu i se putea opune și, prostit definitiv de această neobrăzare, se supunea ca un copil mic. Dacă acest Korabkowski, pe care-l cunosc de ani de zile, mai trăiește, și ar cădea pe mîna tribunalului, acuzat de conspirație, pariez nu numai că n-ar putea nimeni să scoată nimic de la el, ba, pînă la urmă, judecătorii, neîntrebați și nerugați, i-ar destăinui frumos propriile lor secrete. Cam așa era omul ăsta și multora le-a făcut felul, înebunindu-i de-a binelea, dar toate astea n-au fost nimic în comparație cu ceea ce a făcut cu vecinul său, un oarecare Borakowski. Acest vecin, Borakowski, avea o nevastă frumoasă și cam rea de muscă...

— Scuzați-mă, rea de ce ? întrebă domnul Pociejak și am observat că toți au rămas uimiți de stilul domnului Wildermayer, iar de acest „rea de muscă"... de-a dreptul consternați.

— Rea de muscă, repetă domnul Wildermayer, adică îi plăcea și ei să... hai să spunem că flirteze. Chiar trebuie, zău așa, să vă explic și lucrurile astea ?

— A, îi plăcea să flirteze, asta-i altceva. Acum înțeleg. Și de ce n-ați fi putut să spuneți de la început așa, în loc de nu știu ce muscă ?

— Ei, bine, bine, spuse domnul Wildermayer, aș vrea să nu mai fiu întrerupt.

Începură să-l potolească pe domnul Pociejak, iar Wildermayer își continuă povestirea :

— Cum vă spuneam, bineînțeles, Korabkowski începu s-o viziteze pe nevasta lui Borakowski și ajunseră la o anumită intimitate. Această intimitate se cerea într-un fel definitivată (domnul Pociejak se foi neliniștit și dădu să deschidă gura, de parcă ar fi vrut să spună ceva, dar reprimat de privirile celorlalți renunță și doar dădu din mînă) și de aceea, într-o bună zi, Korabkowski fugi pur și simplu cu nevasta vecinului Borakowski. Și iată că după cîteva zile, într-o frumoasă dimineață de toamnă, stăteau amîndoi întinși în pat, într-un hotel, undeva într-un orășel prăpădit, el fuma o țigară și privea apatic la un tablou atîrnat pe peretele opus și reprezentînd niște pescari pe timp de furtună, iar ea își lustruia mașinal unghiile de cearșaf, și amîndoi se gîndeau ce să facă mai departe, de vreme ce din uraganul sentimentelor nu mai rămăsese nici măcar o adiere de zefir.

„Ce absurdă mai e și viața asta, gîndea Korabkowski, doar Borakowski s-ar fi cuvenit să stea aici întins lîngă nevastă-sa și nu eu." Și spuse tare, cam nepoliticos : „Dă-te puțin mai încolo".

„Ce plăcut ar fi fost, se gîndea doamna Borakowski, dacă aș fi stat acum în patul meu, aștep-

tînd să-mi aducă Marysia micul dejun. Ce-o să mă fac acum? Şi, foarte nepoliticoasă, îi răspunse:“ „Dă-te tu mai încolo dacă nu-ţi place“.

În acelaşi moment uşa se deschise şi precum *deus ex machina*, precum Moise coborînd de pe muntele Sinai, sau Byron sărind în canal în Veneţia, dădu buzna în cameră domnul Borakowski, care, urmărindu-şi soţia necredincioasă şi pe trădătorul de vecin, îi descoperise în cele din urmă. Ţinea în mînă un retevei ghintuit, amintire de la un străbun al său, înverşunat revoluţionar din 1863, cu care intenţiona să cotonogească pe trădătoarea sa soaţă şi pe necredinciosul vecin; tocmai voia să-l ridice în sus şi să-şi verse tot focul cînd Korabkowski îşi aruncă ţigara pe jos, se aranjă mai bine în pat şi spuse foarte politicos şi liniştit:

„O, fiţi binevenit, vecine! Poftim, poftim. Acum aţi căzut de la drum? Trebuie că sînteţi foarte obosit şi flămînd. Vă rog să luaţi loc, unde-i pe aici un scaun? Nu-i? O, uite acolo e unul în colţ. Sun imediat să aducă micul dejun. Doamnă Borakowska, chiar acolo lîngă dumneavoastră este soneria, fiţi drăguţă şi apăsaţi. Că nenorocit mai e şi hotelul ăsta... Nici nu mai ţin minte cum se numeşte, nu face două parale, dar i-au scornit un nume ho, ho — «La trei coroane». Să-i ia dracul cu coroanele lor cu tot. O prefer pe cea austriacă în cazul acesta. He, hei, dar cred că acum se dau peste cap în viteză mare. Nu? Ce se mai aude pe la bursă, pentru că în ultimele zile n-am prea avut ocazia?... Eu vă bat la cap cu bursa şi dumneavoastră sînteţi obosit, ca după drum.“

Borakowski rămase împietrit, concentrîndu-şi forţele să se poată smulge din împietrire şi, renunţînd la blesteme, să-l croiască peste bot pe Korabkowski cu reteveiul. Cînd era gata s-o facă, ciocăni la uşă portarul, care, la invitaţia prietenoasă şi spusă cu glas tare de Korabkowski: — Intră — îşi făcu apariţia. Lui Borakowski îi căzu mîna în jos, se gîndi că nu face să se dea în spectacol în faţa slugilor, iar Korabkowski spuse vesel:

„Te rog, micul dejun pentru domnul moşier. Domnul moşier a venit chiar acum de la drum. Spuneţi, vecine, ce doriţi? Cafea? Da? Ouă, şuncă, pîine sau chifle?...“

„Chifle“, mormăi Borakowski, care într-adevăr începu să simtă foame.

„Hai, repede, repede, că domnul moşier e flămînd. Într-o clipă să-mi fii aici!“

Portarul, ieşi, iar Borakowski stătea tot cum intrase, se simţea din ce în ce mai flămînd şi din ce în ce mai îndobitocit. Nu putea face scandal, pentru că dintr-un minut într-altul se putea întoarce portarul şi cum ar fi putut în faţa lui să-l atingă peste mutră cu reteveiul moştenit de la bunicul revoluţionar, pe omul care-l trata cu un mic dejun. Şi-i era pe deasupra şi somn, pentru că, de fapt, îşi petrecuse toată noaptea într-un vagon aglomerat şi cu adevărat aceste două senzaţii de foame şi de somn începură să le predomine pe celelalte şi-l aduceau într-o stare de totală îndobitocire.

„Da, da, vorbea între timp Korabkowski, călătoriile în ziua de azi sînt din ce în ce mai anevoioase, cu siguranţă că aţi stat tot drumul în

picioare, nu? Nu-i așa? Dintr-un foc am ghicit! Dar vă rog, vă rog să vă faceți comod. Eu, între timp — începu să se ridice din pat — am să mă îmbrac. Îmi permiteți, nu? — Brusc și în modul cel mai nerușinat se separă de cei doi. — N-aș vrea să vă deranjez, sînteți obosit și poate că vreți să trageți un pui de somn, iar eu sînt nevoit să mă întorc acasă, că mă așteaptă o groază de treburi. Puteți să vă dezbrăcați și să serviți micul dejun în pat. Să n-aveți grijă, hotelul e infect, dar n-are ploșnițe. La ce oră ați plecat? 7,15. Da, e același tren cu transbordare la Pliszków. Unde mi-or fi indispensabilii? O, o, mulțumesc mult, vă rog să nu vă deranjați"...

Și Korabkowski trăncănea și trăncănea întruna, îmbrăcîndu-se, iar Borakowski, prostit complet, începu, căscînd, să se dezbrace. Oboseala, somnul, pălăvrăgeala și toate la un loc, îl făcură să nu-și mai dea bine seama ce se petrece cu el, i se părea că este acasă și, pregătindu-se de culcare, îl primește pe administrator. Trăgîndu-și cămașa de noapte peste cap, *nota bene* a lui Korabkowski, căscă și spuse:

„Bine, bine, numai aveți grijă să nu se fure acolo la fermă. Unde te-ntorci te fură."

În cele din urmă, se urcă în pat și, fără să mai aștepte mîncarea, adormi mormăind: „Dă-te puțin mai încolo, Flora, ce naiba s-o fi făcut patul ăsta așa de îngust". Între timp, Korabkowski șterse putina. Am să mai adaug, că pe culoar înfulecă tot ce tocmai aducea portarul, iar nota de plată i-o lăsă lui Borakowski. Cam așa era acest Korabkowski.

Cînd domnul Wildermayer își termină istorioara, se lăsă o liniște mormîntală. Și probabil că numai pentru a rupe tăcerea Thomson întrebă cu o nuanță de ironie:

— Și toate astea s-au petrecut în Podole, domnule Wildermayer?

Iar domnul Wildermayer îl străpunse cu privirea și, vădit iritat, dar sigur pe sine, răspunse agresiv:

— Nu, într-un bordel din Lomźa, domnule Thomson.

Liniștea, ce se lăsă de astă dată nu mai fu întreruptă de nimic, nici măcar după stingerea luminii nu mai crîcni nimeni și nimeni nu mai scoase o vorbă.

Astfel oamenii, într-un mod bizar, își dau la iveală cîteodată colțuri tainice ale ființei lor, iar apoi, ca și cînd nimic nu s-ar fi întîmplat, își reiau masca — mustăcioara și barbișonul *à la* Napoleon al III-lea, maniere de salon și plimbări prelungite, de pensionari la Krynice. Și rătăcesc, rătăcesc pe coridoare, neștiuți, necunoscuți, fără să se cunoască nici ei pe ei înșiși, trupuri întemnițate în suflete, suflete întemnițate în trupuri și trupuri chinuindu-se reciproc, suflete dezrădăcinate și înspăimîntate de viața încarcerată în limitele existenței cosmologice.

Oare să mai fie ceva care să merite a fi amintit? Cred că nu. Cu asta am terminat. Ah, era să uit, a apărut în lagăr o figură nouă și originală. Un oarecare Markowski Harry. Își făcu apariția pe intrarea principală, îmbrăcat sport în pantaloni bufanți și șapcă de ciclist, cu un pled aruncat peste umăr, și ce-a fost mai straniu, ceva

ce nu s-a mai pomenit vreodată, soldatul care-l însoţea venea după el, cărîndu-i valiza (din piele de porc, cu fermoar, strînsă în curele, cu etichete lipite pe ea şi cu o carte de vizită : „Markowski Harry, Warsaw). Privi în jurul său, de parcă ar fi vrut să constate cît de confortabil era hotelul la care trăsese, apoi dădu din cap şi-i întinse cîţiva gologani soldatului (se dovedi că în civilie fusese portar la hotelul „Adlon" din Berlin şi-l cunoştea bine pe domnul Markowski Harry), care se înclină adînc, îşi săltă şapca şi se depărtă, făcînd întruna temenele, ca să raporteze sosirea în lagăr a noului oaspete, adică, am vrut să spun, a noului internat.

Markowski Harry era un bărbat cam de vreo patruzeci de ani, pieptănat lins şi tot ce avea pe el sau la el era de cea mai bună calitate. Polonez, îşi obţinuse cetăţenie engleză în urma unor intervenţii, negustor dibaci, care colindase Europa în lung şi în lat. Faţă de cei din jur se purta cu o rezervă binevoitoare, ca şi cînd, ajungînd într-o companie necorespunzătoare pentru el, îşi păstra demnitatea rangului, dar fără să lezeze pe nimeni din jur. Zîmbea des, dar rareori vorbea cu cineva, îi plăcea să privească pe fereastră, dar nu cu tristeţe, ca mine de exemplu, ci mai degrabă lucid, ca un director de fabrică, care se uită să vadă ce se mai întîmplă în curte. Odată, stăteam la fereastră privind trist în depărtare, cînd se apropie Markowski Harry (în pantaloni bufanţi în carouri, cămaşă verde şi cravată neagră), privi în depărtare lucid şi mi se adresă :

— Ruşine ca un om tînăr ca dumneata să putrezească într-un loc infect ca ăsta, cînd în lume, la ora actuală, s-ar putea face atîtea şi atîtea.

M-am înroşit tot, după care am ridicat din umeri şi pentru a-mi ascunde jena, am început să privesc plictisit în zare.

— Desigur că aveţi dreptate şi eu sufăr din cauza asta, dar ce pot să fac ? Asta a fost ghinionul meu...

— Ghinion, ghinion ! se revoltă Markowski Harry. Numai nătărăii se plîng de ghinion. Ghinionul nu-i nimic altceva decît o manta pentru acoperirea propriei neputinţe, demne de plîns. E o ficţiune, un lucru inexistent. Frumos aş mai fi arătat eu, dacă mi-ar fi venit în minte să mă plîng de ghinion : nu mi-ar mai fi ieşit nici o afacere. Dacă ceva nu-ţi reuşeşte, trebuie să perseverezi pînă izbuteşti.

— Bine, bine, dar dumneavoastră ? Sînteţi ca şi mine închis aici. Cu ce drept atunci îmi reproşaţi mie acest lucru ?

Markowski Harry îşi ridică pe calorifer piciorul încălţat într-un ciorap gros bej, cu ciucuri, şi-şi trecu palma peste faţa proaspăt rasă.

— Aveţi dreptate pînă la un anumit punct. Că am ajuns aici, asta a fost o prostie din partea mea. Nu mă plîng cîtuşi de puţin că am avut ghinion. Numai că eu mulţi purici nu fac aici. Lumea mă cheamă spre ea şi în clipa asta în lume...

L-am privit cu înţeles şi am şoptit tainic :

— Domnule Markowski, poate că o luăm din loc amîndoi...

Markowski Harry îşi luă piciorul de pe calorifer.

— La ce vă gîndiţi? La fugă? Nu, nu. Pe lîngă că sînteţi nătărău, mai sînteţi şi un romantic incorigibil. Nu, domnule, fuga nu-i de mine. Eu, în afară de toate celelalte, n-aş suporta romantismul idiot al unei asemenea întreprinderi. Nu, domnule, eu voi pleca de aici aşa cum am venit. Şi chiar foarte curînd. Da, da, şi dumneavoastră veţi rămîne aici să putreziţi mai departe.

Am oftat.

– Oh, nu mă mai necăjiţi. Sufăr şi aşa destul cînd mă gîndesc că prietenii şi colegii mei în haină ostăşească şi cu puşca în mînă luptă acolo undeva împotriva nemţilor. Cînd în timpul atacurilor aeriene aud atît de aproape ecourile războiului, nu ştiu ce să mai fac cu mine de ruşine şi din dorinţa de a scăpa de aici, să fiu şi eu acolo unde este locul meu.

Markowski Harry îşi băgă mîinile în buzunare şi mă privi bănuitor şi dezgustat.

— Dragă domnule, dar eu nici pe departe nu m-am gîndit la aşa ceva. Eu n-am avut deloc intenţia să vă conving să vă aruncaţi acolo unde se trage cu puşca şi poţi să te cureţi. Situaţia actuală este cum nu se poate mai prielnică pentru a învîrti nişte afaceri straşnice. De aia spun că-i o ruşine să stai într-un loc închis ca ăsta, dacă poţi face nişte afaceri prima. Cît despre chestiile celelalte, puştile, hainele militare şi altele, eu nu mă bag, nu-s, ca să zic aşa, specialitatea mea. Şi dumneavoastră? Oare nu vă minţiţi cumva? Arătaţi a fi om inteligent. Să vrea oare un om inteligent să se tragă în el şi el să tragă în alţii? Dacă cineva afirmă aşa ceva, domnul meu, ori minte pur şi simplu, ori l-au prostit de tot cîntecele de război. Eu nu spun că un om inteligent n-ar fi în stare să lupte curajos, sau să moară eroic. Dar o face întotdeauna pentru că a fost obligat, dar cu desgust şi fără tragere de inimă. Luptele, curajul, cîmpul de bătaie, toate astea sînt o ocupaţie pentru mîrlani, unui om cult aşa ceva nu-i este pe plac. Sigur că sînt necesare şi ele acum şi ar fi de rău dacă n-ar exista şi la noi mîrlani, dar eu personal nu mă consider un mîrlan, de aceea nu intenţionez să ajung erou pe cîmpul de luptă. Cum am mai spus, specialitatea mea e alta.

— Dar, domnule, am exclamat iritat, cum e posibil, dar Polonia, dar victoria?! Sînteţi doar polonez, fiecare dintre noi trebuie...

— Eu sînt, răspunse liniştit Markowski Harry, om. Polonez, nepolonez, mi-e totuna. M-am făcut englez, pentru că aşa mi-a convenit mai bine, şi dacă o să trebuiască am să mă fac francez sau suedez. Toate astea-s mofturi. Polonia n-a vrut nimic de la mine şi nici n-a ştiut să-mi dea ceva. Nu-mi pare rău, dacă nu-i, nu-i. Desfacem contractul şi *merçi, adieu.*

— Dacă sînteţi acum ceea ce este mai convenabil să fii în cazul ăsta de ce... — am ezitat.

— Bine, bine, ştiu ce vreţi să spuneţi. Vă gîndiţi de ce nu m-am făcut în cazul acesta *volksdeutsch*. Nu-i aşa? Vedeţi, nu numai pentru că ar fi o stupizenie şi un miopism, cum vă daţi seama desigur. N-am să mă ascund faţă de dumneavoastră că sînt capabil de tot felul de porcării, afaceri murdare, sau alte chestii, ei, ce să mai vorbim. Într-un cuvînt, vedeţi dumneavoas-

tră, treaba-i cam așa... Cum să vă spun eu, nu știu dacă am să fiu în stare : există două laturi... Cel mai important lucru este să fii întotdeauna pe una din laturi și să nu depășești granița dintre ele. Și acolo poți fi și porc și tot ce vrei. Nu-i vorba numai de problemele naționale și politice, pe care le am acum în minte, dar consider că o astfel de etică nici în viață nu este rea. Dealtfel, ce să mai vorbim despre etică. Prostii. Lucrul cel mai important este că am să ies cît de curînd de aici și am să fac niște afaceri cu nemții, de-o să zbîrnîie. Privirea dumneavoastră din nou mă disprețuiește, cum văd, dar vă rog, liniștiți-vă, voi lupta în același timp pentru aliați și poate că mai cu folos decît soldatul care trage cu pușca din tranșee. Și, ia gîndiți-vă și dumneavoastră, nu merită ? Eu voi face bani și în același timp nenorociților acelora am să le bag pe gît toate lucrurile răsuflate, învechite, falsificate, care există pe teritoriul Reichului, al Protectoratului, guberniilor și țărilor ocupate. În același timp, am să și distrug un anumit număr de nemți, pentru că am să organizez lucrurile în așa fel, încît de fiecare dată să fie pus la zid cîte un neamț, iar mie să mi se mai acorde și despăgubiri. Nu-i mai nobil așa decît să ucizi cu propriile tale mîini ? Lasă-i să se mănînce între ei. Și vă rog să-mi spuneți, oare astea nu-s fapte războinice, mari și curajoase ? Oare n-aș merita pentru așa ceva Virtuti Militari și o rentă viageră ?...

Aici Markowski Harry se întrerupse pentru că se apropie de el polițaiul de serviciu și-l chemă de urgență la comandamentul lagărului.

În după-amiaza aceleiași zile, Markowski Harry părăsi lagărul nostru. Probabil îi venise certificatul de eliberare, ca fiind indispensabil muncii în cadrul industriei de război. Cu valiza lui din piele de porc, pledul pe mînă, distins, cu șapca de ciclist. Portarul de la hotelul „Adlon“ dădu fuga după un taxiu, în care așeză valiza din piele de porc. Bacșișul. O plecăciune cu șapca în mînă. Priveam pe fereastră. Markowski Harry se instalase în taxiu, fără acel zîmbet de mulțumire, cu un aer preocupat, grăbit să ajungă la gară. Se întoarse, îmi făcu cu mîna și strigă :

— Nu fiți fraier, domnule !

Nici pînă în ziua de azi nu știu ce să cred despre el : să fi fost un pungaș cinic, sau altceva ? În orice caz, așa cum am aflat cu mult, mult mai tîrziu, a făcut o avere considerabilă, cu care ocazie opt nemți, dintre ei doi demnitari din industria de război, și-au pierdut viața ca victime ale înspăimîntătorului și neînțelesului uragan al războiului.

Cu Markowski Harry hotărîsem să termin acest capitol și așa destul de întins și de chinuitor, pe care mereu voiam să-l termin și în ultima clipă îmi mai aminteam de cîte ceva, cînd deodată mi-am dat seama că m-am apucat să-l scriu cu intenția precisă de a istorisi o anume întîmplare de mare însemnătate și greutate pentru mine — și cînd colo, eu bat cîmpii cu tot felul de amănunte lipsite de importanță, snoave și anecdote stupide. Cum să-mi explic acest lucru ? Ludovic de Bavaria se plînsese odată medicului său, că ori de cîte ori se apucă de lucru, problema cea mai dificilă și cea mai importantă o lasă la

sfîrşit şi începe cu fleacuri, îngrămădind atîtea că de treaba cea mai importantă uită întotdeauna şi o lasă baltă. Medicul acela, un om naiv, care nu-l presimţise încă pe Freud, îl sfătui să înceapă cu lucrurile cele mai importante, cu care ocazie îi prescrise nişte pilule şi-l rugă să se conformeze întru totul prescripţiilor sale. Într-adevăr, de atunci regele îşi rezolvă excelent treburile cele mai importante, înghiţind o groază de pilule (care începură să fie folosite la curtea bavareză pentru orice fel de meteahnă) şi-şi ţinea la mare cinste medicul. Am impresia totuşi, că un psihanalist modern, s-ar ocupa de acest lucru ceva mai temeinic şi ar descoperi fără greutate că regele, de fapt, era un leneş, care se speria de dificultăţi şi în subconştient îngrămădea anume tot soiul de prostii şi de platitudini, ca să se piardă în ele şi să uite de chestiunea importantă, de care nu voia să se apuce.

Am impresia că ceva asemănător s-a petrecut şi cu mine. Scena aceea a despărţirii de Suzanne este o amintire penibilă. Îmi trezeşte dezgust, dispreţ şi pentru mine şi pentru ea, un soi de jale sau de mîhnire sumbră, parcă nişte tulburi mustrări de conştiinţă, într-un cuvînt nu-mi place să revin asupra ei. Şi aşa am început cu tot felul de eschivări, că am pierdut nu ştiu ce capitole, că au pălit în memorie întîmplările din acele zile, în care, de fapt, nimic deosebit nu s-a întîmplat, apoi am aruncat praf în ochi, înşirînd nimicuri şi bazaconii ca să mă fofilez cumva şi să scap de vedenia Suzannei, care mă chinuieşte de cum mă gîndesc la ea. Dar nu mi-a reuşit tertipul. Vedenia m-a înhăţat chiar cînd dădeam să ies, mă

ţine de gît şi-mi cere să o eternizez pe hîrtie. Ei bine, fie, dar pe urmă să-mi dai drumul şi să nu mă mai chinuieşti !

Vine Roullot în goana mare.

— Ştiţi ce ? Măi, ce norocos. Blondina aia a ta. Ei, Suzanne aia. A fost eliberată. O închiseseră fără forme în regulă. Imediat după armistiţiu, primise un permis de liberă trecere din partea autorităţilor germane să plece la Düsseldorf, unde locuieşte bunica ei şi acolo au înhăţat-o fără nici un fel de cercetări. Se zice că cei care eliberează permise de liberă trecere nu ţin nici un fel de legătură cu cei care arestează. Cei de la permise au zis că l-au eliberat pentru că s-a putut, iar ceilalţi de la arestări, că au arestat-o pentru că a trebuit. Aşa suna ordinul : să fie ridicat orice francez de pe teritoriul marelui Reich, iar permisele, foarte frumos din partea lor, dar pe ei nu-i interesează. Blondina noastră, de cum a sosit, a depus o plîngere la comandament, dar comandantului i-a fost frică şi a expediat-o sub-prefectului, care la rîndul lui a îngheţat şi a trimis-o la Berlin. Ce-i drept, Berlinul nu s-a speriat, pentru că de cînd cu bombardamentul englezilor, nu se mai tem de nimic altceva, dar începu să examineze problema şi să întreprindă cercetări, care ar fi durat Dumnezeu ştie cît, dacă nu ar fi intervenit ambasada americană, care a cerut să fie imediat eliberată. Ei, şi acum ea poate să plece unde pofteşte. La bunica, la bunicul, la unchi-su, la mătuşă-sa... tu ai să te spînzuri sau ai să te arunci pe fereastră, măi fraiere, măi linge-blide, măi canalie, măi derbedeule ? Hai, mişcă-te măcar acum din pat, că te părăseşte iubita !

Roullot strigă și, fără să mai aștepte efectul, aleargă să-și ducă vestea și în celelalte camere.

„Slavă Domnului — îmi spun — am să pot cel puțin să merg liniștit pe coridoare. Totuși nu mă simt în apele mele. Mă îmbrac încet. Oare cînd pleacă ? La ce oră ? Oh, de ar fi cît mai repede. Hm. Ce-ar fi să nu mai cobor la micul dejun și să nu ies din cameră pînă nu aflu că a plecat. Gîndul acesta mă umilește după o clipă. Și de ce mă rog ? Trebuie să mă ascund ? De ce ? Doar eu voit am procedat în felul acesta pentru că așa îmi era necesar fizic și psihic. Dimpotrivă am să mă duc ca și cum nimic nu s-ar fi întîmplat. Cobor pe scări fluierînd și înșelîndu-mă îngrozitor pe mine însumi. Îmi îndes cu forța trupul în armura dezinvolturii și nepăsării și în același timp mă sperii la fiece pas. Se întrezări o siluetă — mă apropii repede de fereastră. Nu, nu-i decît domnișoara de Fabre, care de curînd a primit vestea morții mamei ei și nu știu de ce toți o ocolesc din cauza asta, de parcă ar fi contaminată. O să creadă că de asta m-am întors spre fereastră. Apăru o umbră, am dat să sar într-o parte și să intru în toaletă, dar precedat de umbră se arată pe scări domnul Pociejak.

— He, he, he ! Ce s-a întîmplat ? S-ar părea că v-am speriat ?

Suzanne nu se arătă la micul dejun. Precis că-și împachetează lucrurile. Să și le împacheteze. Dar nici Janka nu-i. Poate că-i ajută ? De. Prietenă ! Mă întorc sus ceva mai destins, deși destul de grăbit. Am să stau în cameră și am să citesc. Cel mai bine e să rămîn în cameră pînă la prînz. Afară e urît, n-are rost să ies. Ei, nu-i chiar așa

de urît, dar e neplăcut, s-ar putea să plouă. Dealtfel, de mult n-am mai citit nimic. Oare cînd pleacă ? Dacă are tren seara poate că-și împachetează lucrurile și pleacă în oraș. Eu așa aș face. De ce aș mai sta aici ?

Dans le vieux parc, solitaire et glacé
Deux spectres ont tout à l'heure passé

N-am să fiu în stare să citesc niciodată ca lumea versurile astea. Întotdeauna ba am prea multe, ba prea puține silabe, și îi stric ritmul. O să trebuiască să-l rog pe Vilbert...

Cineva bate la ușă. Deschide Roullot. Citesc concentrat, dar acum nu numai ritmul, dar nici măcar sensul nu-l mai pot prinde.

— Ei, tu de colo. Mișcă-te din pat. O damă voalată, mirosind a violete, întreabă de tine.

Sufăr. Închid cartea. Încep să fluier, compunîndu-mi cea mai indiferentă mină și ies pe coridor. Janka mă așteaptă.

— Poftim, asta-i cartea dumneavoastră. Mi-i dă înapoi pe cei trei poeți ai mei. Suzanne vă roagă să-i dați înapoi cărțile ei.

O, uitasem de asta. Din deșertăciune și cochetărie îl împrumutasem pe Schopenhauer, pe care nici măcar nu l-am deschis.

— Aha, bine. Așteptați o clipă, revin imediat.

— Eu ? Ce, de la mine ați împrumutat-o ? Janka e neobișnuit de rece și de indiferentă. Mi se adresează ca unei persoane care și-a pătat onoarea și cu care este forțată să vorbească. Poate binevoiți să i-o dați personal înapoi ! Ce, nu aveți curaj ?

— De ce vă uitaţi aşa la mine, de parcă v-aş fi asasinat tatăl sau mama ? Ce-i vina mea că vă părăseşte prietena ? Ce-i toată comedia asta ? Ce înseamnă asta ?... Janka se întoarse şi plecă. Şi din nou, ca întotdeauna, mă lăsă singur cu sunetul propriilor mele cuvinte în pustiu.

Aşadar va trebui să mă văd cu Suzanne. Bine. Bine. Chiar foarte bine. O să jucăm drama pînă la capăt. Cu atît mai bine.

Îl iau pe blestematul de Schopenhauer şi cobor. Bat la uşa Suzannei. Deschide Janka.

— Cu plecăciune. Nu ne-am văzut de mult. Vă rog să-i spuneţi prietenei dumneavoastră că o aştept lîngă scări. Şi nu vă mai uitaţi aşa la mine, că mă duc şi mă predau de bună voie la poliţie ca asasin al părinţilor dumneavoastră.

Janka nu-mi răspunde nimic şi-mi închide uşa.

După scări, lîngă firidă, se află o masă pe care îşi scriu scrisorile internaţii în zilele ploioase, sau joacă pocher. Stau lîngă masă şi aştept. Trec cinci minute. Nu vine nimeni. Trec zece. Nimic. Aha ! Vrea să-şi procure satisfacţia că stau şi aştept. Oh, Suzanne, Suzanne !

După cincisprezece minute apare. Mă simt cam stînjenit, se vede că nici ei nu-i este mai bine, dar încearcă să se biruie, pentru a obţine satisfacţie.

— Poftim, Suzanne, asta-i cartea dumitale.

— Aş vrea să te rog să-mi dai înapoi şi fotografiile (mi le dăruise cîndva).

Ascultător, îmi scot portofelul. În clipa aceea, mă simt atras de teatralul acestei scene. De aceea şi numai de aceea, îi spun :

— Îmi permiteţi să păstrez una ?

Efectul teatral o atrage şi pe Suzanne. Parcă ar ezita, deşi e ştiut că va accepta. Trebuie să ezite şi trebuie să accepte. Textul dramei o cere.

— Te rog, îmi spune cu un glas înăbuşit.

Ne privim o clipă.

— Rămîi cu bine, zice scurt. Pronunţase minunat. Fără doar şi poate. Îmi întinde mîna. Poate că n-ar fi trebuit să-ţi dau mîna, totuşi nu vreau să uit ceea ce, deşi într-adevăr scurt, a fost frumos între noi.

Oho, ho, Suzanne. Dar ce mare lucru să fie mîna ta ? Neprihănită, de ţi-o respecţi şi ţi-o drămuieşti aşa ? Nu cumva exagerezi ?

De data asta ezit eu. Chipurile nu din mîndrie, ci din pocăinţă. Nu ştiu dacă merit. Caracterul teatral al scenei ne absoarbe complet pe amîndoi. Nu mai reprezentăm nici un interes unul pentru celălalt. Nici noi şi nici problemele noastre. Sîntem absorbiţi complet doar de propriul nostru joc de teatru. Se trezeşte în noi instinctul actoricesc care mocneşte în fiecare om.

Îi întind încet mîna, mă înclin şi i-o sărut pe a ei. O fac cu multă demnitate, dar şi cu conştiinţa că mi s-a făcut o favoare.

— N-am să te rog să mă ierţi, nu merit acest lucru. Dar te rog să fii înţelegătoare cu un om a cărui viaţă se desfăşoară atît de bizar...

Ah, ce glumă ! Am vrut să vorbesc cu totul altfel cu ea. Intenţionam să-i turui tot ce gîndesc despre ea, să-i prezint limpede de ce m-am purtat aşa cu ea şi acum, deodată, textul dramei devine obligatoriu şi nu se mai poate altfel, decît conform textului. Şi ea, precis, precis că a vrut să discute altfel cu mine. Şi iată că, furaţi de pa-

tosul trăirilor dramatice n-am fost în stare să ne spunem nimic, n-am fost în stare să cîntăm partitura așa cum trebuia pînă la capăt.

Suzanne mimează minunat emoția. De parcă din moment în moment totul ar putea reveni și am putea fi redați trăirilor visate. La așa ceva nu trebuie să ajungem. Suzanne își trage repede mîna din palma mea :

— Așadar... (după „așadar“ pauza-fermata) rămîi cu bine.

Se întoarce și pleacă.

Cortina

Suzanne plecă după prînz. Lumea stătea la ușă să-și ia rămas bun. Oare cu invidie ? Cred că nu. Pentru cei care rămîn, plecarea este dincolo de realitatea lor, cum moartea e dincolo de realitatea vieții. Stăteam la fereastră. Suzanne se urcă în taxiu. Priveam indiferent la plecarea ei. Dar cînd taxiul se puse în mișcare și dispăru după biserică, mă zgudui un hohot brusc și un spasm interior. Prea tîrziu, prea tîrziu. Voiam să strig : „Suzanne, întoarce-te, vom îndrepta totul !“ Prea tîrziu, prea tîrziu. Plecase.

Plecase o ființă pe care o nedreptățisem și nu voi mai putea niciodată să-mi îndrept greșeala. Suzanne, întoarce-te. Prea tîrziu, prea tîrziu. Întoarce-te, voi încerca chiar să te îndrăgesc, ca să îndrept nedreptatea pe care ai suferit-o. Plecase. Prea tîrziu.

Toată ziua am umblat ca un nebun și am suferit groaznic. Dar pe seară, cînd m-am întins în pat, am suferit mai mult pentru că încetasem să mai sufăr și nu că plecase ființa pe care o nedreptățisem și niciodată nu voi mai fi în stare să îndrept răul pricinuit.

VIII

M-AM trezit în toiul nopții cu sentimentul unei sufocări neașteptate. Sîngele îmi bubuia în vine, mă temeam să nu-mi răbufnească din clipă în clipă, iar inima îmi bătea cu atîta putere că ai fi putut să crezi că undeva bate un orologiu, un spasm mă strîngea de gît și pe deasupra tot trupul și sufletul îmi tremurau cuprinse de un dor sufocant. Sufocarea nu era numai în mine, dar și în jurul meu. Aveam impresia că aerul din camera se condensase, camera nu mai avea contur, ci era ca o pată neagră, paturile licăreau ca niște umbre albe, iar șuvițele de lumină de pe tavan se răspîndeau insesizabil. Mi se părea că totul din jur se ascundea sub o perdea de muselină, care-mi refuza accesul spre contururile lumii, iar dincolo de ferestre noaptea vrăjea în întuneric.

Am aruncat învelitoarea de pe mine și m-am descheiat la piept, dar sufocarea nu venea de aici. Am vrut să mă ridic brusc, să alerg, dar mă țintuia atmosfera grea, silindu-mă să cuget : unde aș fi vrut să sar așa deodată și să gonesc ? Mi se păru în clipa aceea că zac sufocat ca o victimă demnă de plîns a unei iubiri nefericite. Da. Trebuie să fug de dragostea care mă urmărește. În-

grozitor lucru. „Timpul, cel mai bun prieten al necazurilor omenești va domoli totul." Oh, nu mai vorbiți așa. Nu vreau să aud așa ceva. Timpul, care aduce uitarea, este un vrăjmaș nesuferit, dacă vine să fărîme ceea ce în clipa aceasta mai este cel puțin binefacerea alinării. Mai bine să suferi, să lupți veșnic cu sufocarea, decît să te resemnezi și să uiți. Oare știți ce înseamnă cînd soarta agață suflet de suflet, iar trupurilor le interzice apropierea și atunci încleștarea din suflet te sufocă ?

M-am mișcat în pat și am gemut : O, iubita mea ! Trebuie să mă ridic și să alerg după tine, trecînd peste orice, sfîșiind această înăbușitoare muselină, trebuie să fug ca să te mai văd măcar o dată pentru o clipă și pe urmă, întîmple-se ce s-o întîmpla. Pe urmă nu va mai fi nici un pe urmă, timpul se va măsura cu clipa în care te voi vedea. Și dorul meu sufocant se înteți în așa hal, că vălurí perdeaua de muselină, iar ochiul meu pierdu cu totul contururile și din nou mă zgudui un tremur violent : să mă smulg din pat și să alerg. Dar abia m-am săltat puțin și mi-am dat seama că n-am unde să alerg, că nu există nici o iubită, ci doar dorul sufocant reclamîndu-și drepturile, mă ademenește sugerîndu-mi ispititor viziunea sintetică a unei iubite inexistente. Am gemut din nou surd iar perdeaua de muselină se netezi și se transformă în tipsia unui lac schimbător la ceas de seară, pe care licăreau palidele umbre ale paturilor.

Am strîns tare pleoapele cu speranța că voi adormi din nou și somnul îmi va ogoi pînă dimineață neliniștea dorului și va potoli valurile rás-

culate ale sîngelui. Zadarnic. Senzația de sufocare se înteți, iar dorul și mai insistent porni să ciocăne la ușa beznei absolute în care zăcea trupul meu, ca un duh.

— Cine-i acolo ? Ce dorești, la urma urmei ? Te rog să intri.

— Nu. Tu trebuie să ieși.

— Eu trebuie să ies ? Dar unde și de ce ?

Dorul la ușa beznei mele chicoti neplăcut și jignitor.

— Aha, ai de gînd să zaci inconștient și neputincios, răsturnat în întunericul ăsta, pînă cînd cineva te va înhăța de guler și te va azvîrli într-o altă beznă. Nu-i așa ?

— Nu, nu, am strigat cu disperare.

— Dar îți aduci aminte puișorule, cum cugetai despre acțiune ? glasul era acum încet și înghețat, ca al cuiva care, constatînd nimicnicia interlocutorului, intenționează să se retragă.

— Taci ! am strigat. Nu, nu, așteaptă !

— Ah, bufonule, sărmane bufon fără minte. Ai vrut acțiune, nu ? Erai gata să intri triumfal în viață, dar a izbucnit războiul și ai ajuns între timp în această captivitate atît de neobișnuită și de puțin bărbătească. Nu-i așa ? N-ai aflat oare că astăzi, mai mult ca oricînd, dreptul la viață se legitimează prin acțiune ? Ai crezut că războiul îți dă concediu, că Destinul te-a plasat printre guvernantele franțuzoaice și neptunii englezi ca să te mai odihnești oleacă și să-ți modelezi mutra caraghioasă din gutapercă, mințindu-te pe tine însuți că lupți să fie autentică, și între timp războiul să se termine și abia atunci să-ți faci și tu intrarea triumfală, plin de măreție. Ascultă !

Dă-ţi una peste mutra aia a ta, nu interesează ea acum. Scoală-te, aleargă, fă ceva!

— Dar ce, ce? Pentru Dumnezeu! Oare captivitatea în timpul unui război mondial e o ruşine? Şi captivitatea este o acţiune de război. La fel ca ordinul „înainte marş“, „la baionetă arm'“, sau Virtuti Militari.

Glasul chicoti din nou neplăcut.

— Întotdeauna te minţi, întotdeauna stai cu spatele şi te prefaci că nu vezi, numai să nu te mişte nimeni din loc şi să te lase să moţăi, cochetînd cu visurile. Ştii bine cît face amărîta asta de captivitate feminino-masculină. N-ai curajul să-i priveşti în ochi pe ostaşii nemţi care te păzesc în haină militară şi cu arma la umăr. Dacă nu mai poţi altfel decît în captivitate, măcar fugi, găseşte şi tu un front oarecare, lasă-te luat prizonier şi atunci *chapeau bas*. Uniformă, salut militar, comandament militar, şarje, recunoaşterea ierarhiei, ba chiar laurii martirajului şi eroismului. Pe unde o mai fi el? În lagărul de prizonieri pentru ofiţeri. O, o, o! Dragul nostru ostaş polonez. Viteazul ostaş polonez. Oare n-are nevoie de ceva? Societatea nu-şi va precupeţi sacrificiile. Cartele pentru pachete. Albastre pentru alimente, roşii pentru îmbrăcăminte. Şi solda plătită. Dar aici, ce-i aici? Ptiu, mai bine să nu mai vorbim.

— Şi atunci ce să fac? Cum rămîne? Unde trebuie să caut acţiunea?

— Nu-ţi bate capul cu aşa ceva. Dacă apuci să te ridici şi să o rupi la fugă, acţiunea te va aştepta la fiecare colţ de stradă.

— Dar cum? Cum să încep? Ce să fac mai întîi? Eu nu ştiu, nu mă pricep, n-am mai încercat niciodată de cînd sînt. Fac orice şi imediat, dar ce? Numai spune-mi. Porunceşte-mi. Şi...

— Fuuuugi! urlă glasul atît de puternic, că am sărit în sus şi m-am aşezat pe marginea patului. M-am uitat îngrozit să văd dacă nu s-au trezit şi colegii mei. Dar nu era nici un coleg, ci doar prin cutele muselinei se conturau umbre albe nemişcate.

M-am ridicat şi m-am îmbrăcat în grabă, iar luna care abia răsărise, privi uriaşă pe fereastră, turnînd deodată în cameră un pîrîu de lumină şi, distrugînd într-o clipită întunericul şi sufocarea, destrămă perdeaua de muselină. În jurul meu, ieşiră la iveală paturile albe, strălucitoare, clar conturate, iar în paturi dormeau colegii, răsuflînd egal. Luna cu o viteză uluitoare defilă prin faţa ferestrei şi se ascunse după turla bisericii. Camera deveni mată, dar tot luminoasă şi conturată sub ochiul strălucitor, albastru al cerului abia atins de stele. Trebuie să fug. Nimic altceva, decît să fug. Am băgat în rucsac lucrurile cele mai necesare şi toate alimentele şi am întîrziat în mînă cu punga de prăjituri, făcute, cum mi se comunicase în scrisoare, special pentru mine de Joasia, pe care n-am iubit-o niciodată — şi pentru un moment, nu ştiu de ce, am hohotit de plîns. Încet, pe furiş, am ajuns la uşă, mi-am scos paltonul şi, punîndu-mi-l din nou, iar m-a zguduit un hohot de plîns, pentru că pe palton era cusută o etichetă „Fraţii Jablokowski“. Am pus mîna pe clanţă, dar m-am mai întors o dată şi am privit camera. Tovarăşii mei

dormeau, respirînd egal. Wildermayer cu perna mult ridicată sub cap și cu gura larg deschisă se lăsase în voia somnului, într-o postură plină de demnitate și respect pentru această funcție. Vilbert zăcea ca un călător zdrobit de greutățile și pericolele de peste zi, se mișcă neliniștit și îngăimă ceva care aducea cu: „Ondine". Abatele dormea blajin, cu un zîmbet neobișnuit. Mac, sănătos ca un sportiv, fără pernă, cu puișorul pus sub un cot, iar Thomson, deși dormea cel mai adînc dintre toți și mai fără menajamente, totuși nu puteai fi sigur dacă nu cumva e treaz. Patul lui Roullot era, ca întotdeauna la vremea aceea, gol.

I-am mai privit o dată și am mai hohotit o dată, iar apoi am ieșit repede, am închis ușa în urma mea și mi s-a făcut părul măciucă, pentru că din luminile spațiale ale nopții, ieșisem în orbita lămpii viorii, mînjind în violet totul în jur, nefiresc și stîngaci, ca un copil care se joacă cu culorile. La un etaj mai jos se auzeau pașii polițistului de pază, plînsul rămăsese undeva în urma mea, închis în dormitor, în fața mea era acțiunea. Încet, pe vîrfuri, am coborît cîteva trepte și m-am aplecat peste balustradă. Pașii se apropiau de casa scării. Am coborît pînă la jumătatea etajului și m-am pitit într-o adîncitură a zidului, cufundată într-un întuneric deplin. Polițistul se apropie de scări, ezită un moment, iar apoi începu să urce agale. Era Max Pfitzner, fotograful, acela care într-o noapte plînsese în brațele mele. Fluiera încet printre dinți și trecu atît de aproape de mine, că aș fi putut foarte ușor să întind mîna și să-l iau de gît. Chiar am

stat în cumpănă o clipă, dacă să o fac, sau nu, să le las în semn de rămas bun pe scări cadavrul unui polițist neamț. Oare n-aș fi avut dreptul? Odată ce am pornit-o pe cărarea acțiunii, care dă în drumul mare, unde în frenezia acțiunii se prăbușesc în praf și sînge toate popoarele, oare n-aș avea dreptul, ba, chiar datoria să distrug și să dau la o parte din drumul meu orice fiu al poporului vrăjmaș? Dar potențialul acțiunii nu se copsese în mine pînă la crimă. Max Pfitzner trecu liniștit, privi în jurul lui sub lampa viorie, iar apoi dispăru în fundul coridorului.

Drumul era liber înaintea mea. În timpul nopții supraveghează lagărul numai un singur polițist; internații civili erau disprețuiți. Am coborît la parter și am deschis gemulețul îngust de lîngă ușa de la intrare. Iarăși mi se dezvăluiră strălucirile albastre ale nopții. Piața din fața școlii noastre, pustie, arăta ca un decor de teatru după reprezentație. Mi-am trecut piciorul peste parapet, dar mi l-am tras repede înapoi, pentru că în lungul bisericii se furișa o umbră, care pieri apoi în deschizătura întunecată a unei străzi. Am așteptat puțin, apoi am sărit repede peste fereastră. Am rămas nesigur, lipit de zid. Și acum? Mă cuprinse o bruscă părere de rău, o aversiune, îmi venea să mă întorc înapoi, să mă culc în pat, dar spațiul și stelele miroseau a acțiune, pentru mine nu mai putea fi întoarcere. Am făcut nesigur cîțiva pași și din nou o umbră se furișă, de data aceasta din direcția grădinilor, și dispăru în beznă. M-am ascuns repede după un copac. Am mai așteptat cîteva minute, iar apoi, cu pas sigur, am pornit-o înainte. Nu prea știam bine încotro

trebuia să merg, dar mă gîndeam că dacă am s-o iau drept înainte, am să trec podul și am să ajung în partea veche a orașului și, mergînd mereu înainte, am să dau de granița elvețiană. Doi trecători întîrziați trecură pe lîngă mine în tăcere, inima încetase să-mi mai bată, dar ei nici măcar nu se uitară la mine. Universul din jurul meu își contura tot mai puternic caracterul de decor; totul părea să fie nenatural și ireal, pustiul prea pustiu, umbrele prea lungi și prea clare, întunericul străzilor prea întunecat în comparație cu lumina spațială a cerului albastru. Pe pod, puțin mi-a lipsit să nu izbucnesc în rîs, cînd am văzut lacul, care arăta exact ca o cergă întunecată, neîndemînatec încrețită și cusută cu țechini strălucitori. Nu mai puțin mă înveseliră Alpii, plastici, prea mici și a căror proporții contraveneau legilor perspectivei. Însă cerul de deasupra mea era mereu nemăsurat, luminos, veșnic, cosmic și autentic, nu-mi stîrnea rîsul, ci mai degrabă încîntare și admirație amestecată cu groază. De altfel, rîsul muri repede în mine și se preschimbă în spaimă, pentru că deodată de sub arcada de pe partea stîngă a podului se mișcă o umbră, care dispăru pe bulevardul din lungul cheiului, străjuit de statuile figurilor istorice ; cu inima bătînd, strivit de balustradă, am mai așteptat cîteva minute și cînd m-am hotărît să merg mai departe, o altă umbră se furișă, de pe partea dreaptă și se pierdu printre monumente. Ce-i asta ? Ce-i cu umbrele astea care mă terorizează ? După o clipă, cu priceperea omenească de a pune pe seama închipuirilor tot ce este neliniștitor și incomod, m-am potolit și am plecat mai departe. Am luat-o

pe același drum parcurs cîndva cu eroicul ostaș care-și iubea mai presus de orice patria.

Salut Barbarossa ! Te salut iar ! Am stat pe gînduri o clipă dacă n-ar fi bine să-i sparg barba, sau să-i retez nasul, dar pe nasul lui juca o rază de lună, iar el privea cu atîta indiferență aleea întunecată, străjuită de copaci, exprima o dezinvoltură atît de totală față de eventualele mele inițiative, că mă îngheță împietrirea lui rece, mă rușină și pe furiș, pe tăcute, ca un laș, m-am strecurat precum cele două umbre care mă torturaseră, pe aleea întunecoasă și mărginită de copaci. Acum aveam de mers drept înainte pînă la graniță. Casele începură să se rărească. Zidurile copacilor să se lărgească ; din nou cineva trecu pe lîngă mine, un bețivan puhav își săltă politicos melonul și se opri, poate voia să-mi propună să ne plimbăm împreună. Cînd privi, însă, în ochii mei, nu știu ce ar fi putut citi în ei, dar căscă gura și pe față i se văzu limpede spaima. Se întoarse și plecă repede, mormăind ceva incoerent pe sub nas, ba, mi s-a părut că și-a făcut și semnul crucii.

Aleea dădu într-un drum care urca ușor în sus, case nu mai erau deloc, doar pădure de o parte și de alta. Am auzit în urma mea uruit de motor și după o secundă farurile luminară drumul. Am sărit peste șanțul de lîngă șosea și m-am ascuns după un copac. Mașina trecu pe lîngă mine și se opri cam la trei sute de metri înaintea mea. M-am uitat prudent în jurul meu. Farurile, aruncîndu-și snopii de lumină, scoteau din întuneric un cerc tulbure în care se distingea bariera albă, lîngă barieră un soldat cu pușca și o căsuță mică,

roșie. Aici era granița. Acum ar fi trebuit să tai pieziș pădurea la dreapta, sau la stînga, să mă tîrăsc prudent vreo două sute de metri, pînă depășesc granița și ajung în Elveția, unde nu mai sînt nemți. Am luat-o din loc, călcînd ușor, cînd deodată trosni o creangă și de pe partea stîngă a drumului se strecură o umbră și dispăru în bezna pădurii. Nu am apucat bine să-mi vin în fire, cînd o altă umbră izbucni de pe dreapta și se topi în tufișuri. Și din nou mă cuprinse spaima și din nou am așteptat cîteva minute și din nou am pus umbrele pe seama închipuirilor, întrucît dacă n-aș fi făcut așa, frica nu m-ar mai fi lăsat să merg mai departe.

Înaintam încet, tîrîndu-mi picioarele, ca să nu calc pe crengi și să trosnească în întunericul adînc, pe bîjbîite dădeam tufișurile la o parte. Cam după vreo opt minute, m-am gîndit că trebuie să fi ajuns în preajma graniței, m-am întins pe pămînt și am început să mă tîrăsc. Deodată, undeva pe lîngă mine, foșni un tufiș și trosni de două ori o creangă uscată. De frică, în loc să mă fac una cu pămîntul, m-am ridicat în patru labe și atunci trecu prin aer o umbră uriașă, întunecă cerul și se prăvăli peste mine. M-am prăbușit strivit de greutatea trupului puternic și mai înainte de a reuși să fac vreo mișcare, degete puternice se strînseră în jurul gîtului meu. Am început să horcăi, pete roșii îmi jucau înaintea ochilor, îmi pierdeam cunoștința, dar am mai reușit să gîndesc: „Deci atît de departe mă va duce fuga mea", și, gemînd horcăit, am spus: — Sfîntă Fecioară! — Și atunci s-a întîmplat un lucru ciudat, degetele se desfăcură și-mi lăsară

gîtul, iar după o clipă greutatea încetă să-mi mai strivească trupul.

— Tii, e polonez! am auzit un glas mirat și gîfîit. Sper că nu te-am omorît?

Nu puteam să spun nimic și nici să deschid ochii, am dat doar din cap în semn că trăiesc. Am auzit zdrăngănitul unui bidon și stropi de apă rece îmi înviorară fața. Am deschis încet ochii. Deasupra mea am zărit o mutră rumenă și bucălată și o pereche de ochi albaștri care mă priveau neliniștiți. Era un flăcău zdravăn, cu o șapcă verde poloneză și în uniformă verde poloneză. M-am sprijinit într-un cot, căznindu-mă să mă ridic. Soldatul mă ajută și mă sprijini cu brațul. Mi-am pipăit gîtul cu mîna, mi-am mișcat de cîteva ori capul și am băut două trei înghițituri din bidonul pe care mi-l întindea.

— Acum mi-e bine, am spus.

— Ești polonez, mă privea înduioșat. Maica Domnului te-a scăpat.

Am dat din cap în tăcere.

— Mai mult ca sigur, cea din Częstochowa.

Am negat:

— Nu, din Ostrobrama.

Parcă i-ar fi părut rău:

— Ești sigur că nu cea din Częstochowa?

— Sigur, cea din Ostrobama. Odată cînd am fost la Wilno... Am dat din mînă. Am să-ți povestesc altă dată.

Stătu puțin pe gînduri.

— Eu aș vrea să fie cea din Częstochowa, dar deocamdată nu face să mai vorbim. Acum trebuie...

Aici se întrerupse și mă prinse de mînă. Foșnise un tufiș și se furișase o umbră. Soldatul cu o agilitate supraomenească se desprinse de mine și făcu un salt, așa cum făcuse cu o clipă mai înainte asupra mea. Am auzit doar zgomotul trupului căzînd peste celălalt trup și un horcăit, apoi o secundă de liniște și un strigăt înăbușit : — *Merde !* — Am alergat într-un suflet și l-am prins pe soldat de mîini : — Lasă-l, lasă-l — am strigat — e de-al nostru, nu-i neamț, e francez. — Soldatul îi dădu drumul. Pe jos zăcea un francez pirpiriu cu bască, fular și haină militară, rostogolindu-și ochii.

— De unde știi că-i francez ?

I-am explicat. Se gîndi, se scărpină în cap prin șapcă și spuse :

— Pe polonezi îi salvează Maica Domnului, da' ăștia numai cu rahat ce mai pot scăpa.

L-am readus în simțiri pe francezul îngrozit. I-am explicat că este între prieteni și că vom merge împreună. Începurăm să ne tîrîm unul lîngă altul. A durat cam jumătate de oră, se auzi lătrat de cîine, de cîteva ori răsună o salvă de carabină. Probabil că trecuserăm granița, dar ne tîram mereu. În sfîrșit, pădurea începu să se rărească și ne găsirăm la poalele unui deal sterp, acoperit doar cu iarbă. Atunci ne-am ridicat în picioare și, îndoiți din mijloc, o pornirăm la fugă în sus, pînă ce ajunserăm în vîrf. Ne așezarăm, gîfîind. M-am uitat în jur. Cam la un kilometru în spatele dealului se vedea bariera, silueta soldatului și profilul întunecat al clădirii grănicerilor.

— Sîntem în Elveția, am spus și m-am întins în iarbă, iar deasupra mea, nemărginite, erau tăriile safirii ale cerului, cu luminozitatea lui, cu stelele lui, cu groaza și minunăția lui.

— Sîntem în Elveția, repetă soldatul întins nu departe de mine.

— *Nous sommes en Suisse*, oftă francezul, care ori înțelesese ce-am vorbit noi, ori îi veni și lui să spună așa.

De pe cealaltă parte a culmii, jos în vale, cam la o jumătate de kilometru de noi, se zărea un orășel elvețian.

— Cred că acum noaptea n-ar fi tocmai potrivit să coborîm în orășel, am spus. Oamenii ar putea să facă tărăboi neștiind cine sîntem și să ne dea pe mîna *Kop*-ului, adică, am vrut să spun a grănicerilor. Nu eram tocmai sigur dacă aveam sau nu dreptate, dar am spus așa pentru că simțeam o mare oboseală și mi-era silă să mai continui drumul, și, în același timp, lucru ciudat, mi-era teamă să mă depărtez prea mult de graniță.

Soldatul meu încuviință din cap. Am repetat același lucru în franțuzește și francezul fu și el de acord. La cîteva zeci de metri mai jos de noi, pe partea Elveției, se contura o formă nelămurită.

— Ia dă o fugă, frate, și vezi ce-i acolo.

Începusem să cîștig față de cei doi superioritate și rol de conducător. Soldatul se ridică și se întinse „drepți" în fața lui.

— Am înțeles, alerg.

Se întoarse într-o clipă.

— O colibă părăsită.

— Colibă ? Straşnic. O să ne prindă foarte bine pentru noapte.

Ne ridicarăm şi o pornirăm spre colibă. Era destul de încăpătoare. Se potrivea de minune ca să găzduiască trei persoane. Ne instalarăm unul lîngă altul, iar eu am scos cîte ceva de mîncare şi am împărţit. Polonezul avea pîine, iar francezul chiar puţin vin în bidónaş. Am mîncat în tăcere şi apoi am fumat cîte o ţigară. Mă uitam cum francezul şi polonezul, sprijiniţi umăr la umăr, trăgeau încet din ţigară şi dădeau drumul la fum.

— De unde eşti ? l-am întrebat.

— De pe lîngă Varşovia, domnule. Mă numesc Jasiek Paluch, m-am bătut vitejeşte, dar ce să-i faci, domnule, lîngă Lódz, după... (m-am cutremurat)... detaşamentul nostru s-a predat şi am fost luat prizonier (totuşi de data asta Roullot nu minţise). Aici am lucrat la un grădinar şi zilnic duceam flori la tîrg. Dar acum gata — îşi scutură palmele — s-a mîntuit cu slugăritul friţilor, dacă ne-om mai întîlni, n-o să mai fie cu coşuleţe şi cu flori...

— Jasiek, am exclamat, mai vrei să te mai baţi pentru Polonia ?

— Da' cum să nu, domnule ? Pentru asta am fugit.

— Drepţi ! am urlat, iar el sări în sus aşa de brusc, încît francezul, pierzîndu-şi echilibrul se răsturnă pe iarbă. Privea îngrozit la ce se întîmplă.

Jasiek stătea drepţi, cu ochii în sus. Strigătul meu trezise în el spiritul disciplinei militare, şi-l trezise cu aşa o forţă, că acţionă şi asupra francezului, care se ridică încet fără să ne piardă din ochi şi făcu şi el „drepţi" ceva mai încolo.

— Dreapta împrejur ! Stînga-mprejur ! strigam. Jasiek executa comenzile docil, iar francezul îl imita întru totul. Culcaţi ! Sculaţi ! Fuga marş zece paşi ! Simţeam în mine o forţă nemărginită şi un avînt sublim, iar inima, de emoţie, era mai mai să-mi sară din piept. Se petrecea cu mine ceva măreţ, îmi încolţea în minte un gînd creator, veşnic şi atotputernic.

— Gata. Stai ! Drepţi ! M-am apropiat de Jasiek. Din momentul acesta sînteţi sub comanda mea, înţeles ? Jasiek se întinse şi mai mult. L-am măsurat cu privirea. Ai un nasture neîncheiat.

— Raportez, să trăiţi, că nu-l am deloc, l-am făcut cadou unui marinar englez.

— Hm, asta nu-i bine. Uniforma este proprietatea statului polonez şi nu ai dreptul să faci cadouri din părţile ei componente. Dar pentru că erai prizonier şi ai făcut-o din bunătate, de data asta ţi-o trec cu vederea. Stînga-mprejur, împrăştierea !

Francezul făcu şi el stînga-mprejur, dar am urlat la el :

— *Garde a vous !*

Făcu drepţi. M-am apropiat de el. Capul îl avea ridicat în sus, basca strîmbă şi fularul înnodat neglijent în jurul gîtului. O amintire îmi trecu în zbor prin minte.

— Cum te numeşti ?

— Jean Ledoix, în civil şofer la Felix Potin. M-au luat prizonier în Vosgi şi am lucrat la calea ferată.

— Aha. Nu-ţi mai aminteşti cumva, n-ai strigat o dată după un tren cu francezi: *„C'est pas fini" ?*

— Foarte posibil, eu repet deseori: *„C'est pas fini. Avec le boche ça ne sera jamais fini".*

— Bun. Pe loc repaus! Împrăştierea!

Ne aşezarăm din nou în colibă şi aprinserăm cîte o ţigară. Ca şi mai înainte, Jasiek şi Jean se rezemară unul de altul şi, cum mă uitam aşa la ei, dădui glas gîndului care mă frămînta:

— Jasiek! am strigat. Ştii ce vom face noi? Ne vom strecura de aici în Anglia şi acolo vom pune bazele unei legiuni polono-franceze. Da, o legiune polono-franceză. Vom lupta să salvăm trupul polonez şi sufletul francez. Lumea poate exista numai dacă noi ne vom uni. Voi fi comandantul vostru, voi purta stindardul alb-roşu cu un cocoş brodat pe un cîmp tricolor. Universul piere şi geme numai pentru că două dintre cele mai minunate popoare, Polonia şi Franţa, aceste două surori spirituale, trăiesc departe una de alta. Polonia a căzut pentru că Franţa nu a vrut să o sprijine cu mintea ei clarvăzătoare. Franţa a căzut pentru că nu a vrut să privească zborul înalt al vulturului polonez. Dar nu e încă prea tîrziu. Pentru ce ar mai exista omenirea, dacă nu vor mai fi Franţa şi Polonia? Dar Polonia şi Franţa vor exista, vor exista mulţumită nouă şi mulţumită nouă omenirea va fi izbăvită.

Jasiek se uita la mine fără să priceapă nimic şi mă aproba din cap cu entuziasm.

— Da, da. Da, da, da.

Am repetat acelaşi lucru şi în franceză. Nici Jean nu pricepea mai mult, dar cu acelaşi entuziasm dădea din cap.

— *Oui, oui. Oui, oui, oui.*

— Iar acum, am spus, la culcare. Deşteptarea, apelul. Să-mi dormiţi bine, băieţi, şi să vă odihniţi, ca să prindeţi puteri pentru evenimentele ce ne aşteaptă. Mai avem încă multe greutăţi şi nelinişti de întîmpinat.

Am întins pe jos în colibă paltoanele şi ne-am culcat osteniţi. Eu la mijloc, la dreapta Jasiek, la stînga Jean. Adormiră repede. După o clipă se auzi sforăitul sănătos şi viguros al lui Jasiek şi respiraţia liniştită, domoală a lui Jean. Iar eu, între ei doi, cu braţele sub cap, zadarnic aşteptam somnul. Din nou am simţit acea sufocare, din nou singur printre cei care dormeau. Prin deschizătura colibei privea noaptea, lanţul munţilor se încontra cu cerul şi peste lume, sau poate peste ochii mei, începu să se lase perdeaua de muselină estompînd realitatea. Cei care dormeau lîngă mine nu se mai auzeau, nu mai era nimeni, decît două pete întunecate, abia perceptibile. Entuziasmul care mă invadase tot, începu să se preschimbe în silă, care se răspîndea în trupul meu şi mă sufoca.

M-am ridicat încet şi am ieşit în faţa colibei. Luna apusese. Cerul nu mai era luminos, ci întunecat şi duşmănos, lumea delira în beznă. Am urcat culmea dealului şi am rămas cu braţele încrucişate pe piept. În depărtare era lacul, în jurul meu se conturau întunecate lanţurile de munţi, dar eu am ridicat capul şi m-am temut să privesc în prăpastia neagră a lumii. Deci cum rămîne? Eu voi fi în fruntea legiunii. Voi izbăvi

Franța cu ajutorul Poloniei și Polonia cu ajutorul Franței ? Polonia și Franța vor izbăvi lumea ? Dar oare pot eu cu adevărat, vreau cu adevărat ? Oare nu m-au ajuns sila și oboseala ? Să gîndești așa și să nu vrei ? O, dezonoare, o, rușine ! Să gîndești așa și să nu poți ? Să nu poți — ăsta-i iadul. Cum adică ? De ce să nu vreau, sau să nu pot ? Pot. Pot și am să merg. Voi ridica popoarele, le voi trezi.

Dar după o clipă mă fulgeră un gînd dezgustător. N-ar fi mai bine să mă spînzur ? Unde să mă duc ? Cine o să mă asculte pe mine ? Sînt eu în stare să conduc popoare ? Cine știe pe unde am să umblu eu și în timpul ăsta scrisorile mă vor aștepta în școala mea. Scrisori de acasă și de la prieteni. Pachetele vor sosi cu tot felul de bunătăți făcute anume pentru mine. Cum să conduc eu popoarele cînd paltonul are o etichetă cu „Frații Jablkowski" ? Eu vreau pe Bracka. Eu vreau pe strada Bracka. Măcar o dată să mai merg de la un capăt al ei la celălalt. Și doar de la școala mea la strada Bracka drumul duce drept. Sub escortă și cu transbordare la Wrocław. Ce-mi trebuie mie să umblu creanga și să conduc popoare ? Pot să-mi las eu obligațiile ? Obligațiile față de propriile mele evenimente ? Față de viața mea în general și față de amănuntele ei ? Trebuia să-i povestesc lui Vilbert de Krak și Wanda. Trebuia mîine dimineață să-i scriu lui Mateusz Klinger și să-i împrumut cincizeci de țigări lui Wildermayer. Doamne ! Nu am terminat de citit *Kordian*. N-am să aflu niciodată dacă micul Johnny a primit mîțul promis de Klaus, care în timpul liber crește pisici. Și Janka ? Janka trebuia să învețe

Barcarola lui Chopin. În momentul în care se va confirma fuga mea, *Zahlmeister*-ul se va certa cu locotenentul și-i vor chinui pe internați cel puțin o săptămînă. Îi vor chinui din cauza mea. Omenirea și popoarele sînt departe, iar viața mea e aici, la un pas. Și nu greșesc oare dacă mă bazez pe Franța ? Ce mă mai interesează pe mine Franța ? Franța m-a înșelat și m-a trădat. Pe mine mă interesează Polonia și pînă în Polonia cel mai apropiat drum e de acolo, din școala mea.

Cerul era întunecat, văduvit de stelele care purtau în ele miresmele acțiunii. Am căzut în genunchi și am izbucnit în plîns. Nu pot, nu pot altfel, trebuie să mă întorc. M-am ridicat și am dat fuga la colibă. Am scos din portofel o bucățică de hîrtie și am scris :

„Jasiek. Nu mă veți înțelege niciodată, dar eu trebuie să dispar. Credeți-mă că așa trebuie să fie. Să nu uitați nimic din ce v-am spus. Amintiți-vă de legiune. Trebuie s-o faceți în doi. Trebuie să luptați pentru Polonia, pentru Franța și întreaga lume și trebuie să învingeți. Sprijină-l pe francez cu forța ta, cu noblețea și dragostea dezinteresată a lucrurilor veșnice. Lasă-te în seama abilității și înțelepciunii lui. Maica Domnului din Częstochowa să te aibă în pază și Domnul să vă călăuzească drumul.

Am scris un bilet asemănător (cu schimbările corespunzătoare) și pentru Jean și le-am pus în mînă, și unuia și celuilalt. I-am mai privit o dată dormind, am mîngîiat fața aspră a lui Jasiek, care se mișcă în somn și strigă : — La luptă cine crede în Dumnezeu !" — apoi am mîngîiat obrajii netezi ai lui Jean, le-am lăsat rucsacul cu mînca-

rea şi chiar paltonul şi am făcut calea întoarsă. Întunericul domnea atotcuprinzător. M-am tîrît cu uşurinţă peste graniţă şi după o clipă eram iar pe drumul care ducea spre oraş. Mergeam repede, aproape în fugă. Numai de n-aş găsi fereastra închisă. Am trecut de Barbarossa. Asta ce mai e? Avea nasul şi barba sparte. Cine o fi făcut-o? Dar Barbarossa nu părea să fie deloc afectat de pierderea acelor accesorii ale feţei lui. Cu aceeaşi linişte şi indiferenţă privea eternitatea. Pe pod stătea un beţiv, acelaşi care trecuse pe lîngă mine la ducere. Se sprijinea de balustradă şi cu ochii în vîltoare scuipa în apă. Cînd am trecut pe lîngă el, mă privi în ochi, dar de data aceasta nu se sperie ci exclamă: — *Verfluchte Teuflel!* — bufni în rîs şi dispăru în întuneric.

Din fericire fereastra nu era închisă. M-am căţărat şi într-o secundă am ajuns în coridorul şcolii mele. Întunericul căzu greu peste mine şi din nou sufocarea mă strînse de gît. Cu un etaj mai sus se auzeau paşii poliţistului. Mă cuprinse disperarea, furia şi spaima. De ce m-am întors? Unde-i acţiunea mea? Întotdeauna, întotdeauna voi alerga mînat brusc spre acţiune şi întotdeauna mă voi întoarce de la graniţă. Cu un etaj mai sus se auzeau paşii poliţistului. Deodată, m-am cutremurat, din beznă, din sufocare, din spaţiu, ca dintr-un megafon atîrnat în prăpăstiile universului, ceva îmi urlă chiar în ureche cîntecul:

Ai avut, ţărane un corn de aur,
Ai avut, ţărane, căciulă cu pene...
Căciula o mînă vîntul,
Cornul sună-n codru,

Ţi-a rămas doar funia,
Ţi-a rămas doar funia.

M-am mişcat, cuprins de panică. Am sărit la fereastră. Cîntecul răsuna. Cu un etaj mai sus se auzeau paşii poliţistului. M-am scuturat şi mi-am astupat urechile. Cîntecul răsuna. Mă străbătu un fior de nebunie. Tîmplele-mi ardeau. Acţiunea, acţiunea, unde este acţiunea mea? Nu mai este. Dar, cu un etaj mai sus, se auzeau paşii poliţistului. Acţiunea n-o mai am, dar a mai rămas poliţistul neamţ. Ha, a mai rămas poliţistul neamţ. El va plăti birul meu faţă de acţiune. Am început să mă strecor pe scări în sus, în timp ce cîntecul se făcu mai slab, şoptind parcă de departe, de departe, de dincolo de codrii îndepărtaţi, învăluiţi în pîcla înserării şi fumul focurilor de păstori.

Poliţistul mergea liniştit şi cu lanterna, atîrnată de un nasture, împrăştia întunericul dinaintea lui. Mi-am scos ghetele şi am pornit-o după el în vîrful picioarelor. Ne mai despărţeau doar douăzeci de centimetri. Era destul să întind mîinile. El mergea şi eu după el, pas cu pas. Acum. Gata. Era destul să întind mîinile. Am întins mîinile. Cîntecul tot mai şoptea de departe, dar mîinile îmi căzură de-a lungul trupului. Nu acum, peste o clipă. Şi iar am pornit-o după el, pas cu pas, iar cîntecul, cînd se înteţea cînd abia se mai auzea, iar eu întindeam mîinile şi le trăgeam înapoi, pentru că un soi de forţă mă reţinea. Daţi-mi drumul. Daţi-mi drumul. Eu sînt ucigaşul poliţiştilor. Mă duc să ucid... Cineva mă ţine de păr. În clipa următoare. În dreptul celeilalte ferestre. Trebuie. Asta-i acţiunea. Acţiunea de război. Pentru Po-

lonia. Nu eu am să-l strîng de gît. Mîinile mele. Polonia va strînge de gît Germania. Ca și salvele din tranșee. Mîinile se apropiară de gîtul polițistului. Dar dacă nu-i voie? Dacă nu-i voie niciodată? Nici chiar din tranșee. Dacă există o răspundere personală chiar și pentru faptele determinate de istorie, de constrîngere și necesitate? Dați-mi drumul... Gata, gata... Mi-am adus aminte de fotografia nevestei, a copiilor și de plînsul în fața fotografiei. Și el e om și eu om. Oare să fie voie? Nu-i voie. E voie, nu eu, ci dezlănțuirea istoriei, nebunia popoarelor. Dați-mi drumul... Nu, eu. Numai eu. Eu și el. De ce trebuie să ucid? Eu, care mă feream să omor pînă și ploșnițele din închisoarea Pawiak. Și cîntă cocoșul, iar zorii mijiră prin storuri. Cîntecul răsună puternic, chiar la urechea mea, forța lui crescu în mine și mă înțepeni. Mîinile îmi căzură definitiv. Polițistul se depărtă și dispăru după un colț.

Ai avut, țărane, un corn de aur,
Ai avut, țărane, căciulă cu pene...
Căciula o mînă vîntul,
Cornul sună-n codru.
Ți-a rămas doar funia,
Ți-a rămas doar funia.

Și m-am tîrît cu capul în piept la etaj, iar cîntecul tuna și blestema. M-am tîrît și am intrat în camera noastră. Colegii dormeau în zorii zilei. M-am oprit în dreptul patului meu cu tunătorul cîntec în urechi. Am mai ezitat pentru ultima oară și am încercat să mă forțez: întoarce-te. Iar apoi am simțit în tot trupul o arșiță uriașă,

care se transformă în slăbiciune, începusem să-mi pierd cunoștința și cu un strigăt groaznic: — Polonezi! — M-am prăvălit inconștient pe pat.

M-am trezit învelit bine cu plapuma. Mă durea capul. Ceasul arăta opt fără cinci. Am să întîrzii la masă. Camera se golise, numai Roullot stătea la fereastră în fața oglinzii, teribil de mulțumit de ceva și cînta:

Ai avut, țărane, un corn de aur,
Ai avut, țărane, căciulă cu pene...

— Oh, te-ai trezit, în sfîrșit. De o jumătate de oră îți cînt la ureche. Ha, ha, ha, hi, hi, hi. Îți pregătesc o surpriză. Arăta tare tîmpit. Ce-o mai pune la cale? Avea pe el niște pantaloni desperecheați, o haină bleumarin și guler de smoching. — Ascultă — îmi spuse drăgălaș — împrumută-mi papillon-ul tău roșu cu picățele...

— Ia-l, i-am spus, ce prostii îți mai trec prin cap?

— Ha, ha, ha, rîse Roullot, sclifosindu-se în fața oglinzii. Suzanne a plecat, iar eu îți pregătesc o surpriză. Ai avut, țărane, ai avut, țărane, un corn de aur, ha, ha, ha!

N-aveam chef să mă gîndesc la înțelesul acestor cuvinte.

— Mai du-te la dracu, i-am spus, și nu-mi mai urla la ureche. Mă simt rău.

— Și ai să te simți și mai rău. Am plecat, am plecat. Ha, ha, ha!

Își potrivi haina, se privi în oglindă din față și dintr-o parte, își trecu palma țeapănă peste păr, se răsuci pe călcîie și-și frecă mîinile,

— Adio, rămîi cu bine, ha, ha, ha! Mergînd spre ușă, cîntă, privindu-mă mulțumit și cu ironie:

Ah, țărane, prostule, prostule,
Ah, țărane, prostule, prostule.
Îți fac eu o surpriză,
Îți fac eu o surpriză.
Ți-a rămas doar funia,
Ți-a rămas doar funia.

Se întoarse de pe coridor și strigă din ușă:

— Ah! Nu știi ce s-a întîmplat în noaptea asta. Trei *boy* au încercat să fugă. I-au prins în apă, pentru că de aici pînă în Elveția nu se poate ajunge altfel decît trecînd înot lacul, zece kilometri, iar pe lac patrulează în toate direcțiile șalupe, care pescuiesc asemenea fraieri. Vor sta acum la pușcărie două săptămîni. De aici nu se poate fugi în Elveția, de aia ne păzesc ei așa de puțin. Servus, *adieu*, iubitule, din nou ai întîrziat la masă, dar în schimb ai să ai o surpriză, ha, ha!

L-am auzit răcnind pe scări: — Ai avut, țărane, ai avut, țărane, ai avut, țărane...

„De aici nu se poate fugi" — m-am gîndit și am răsuflat ușurat.

IX

MĂ doare capul și mă simt în general foarte rău. Mă topesc de jale și înduioșare față de mine însumi. Orice suferință într-un loc atît de public

ca această nemaipomenită școală a noastră, cu menirea de a lărgi orizontul tineretului și transformată în loc de constrîngere pentru adulți, se remarcă prin aceea că se supradimensionează datorită faptului că o privesc atîtea persoane, dar pe nimeni nu-l interesează nimic. Stau și mă gîndesc (deși nu voi afirma absolut deloc cu toată hotărîrea acest lucru) că suferința de orice gen este mai degrabă de natură teatrală și dacă cineva suferă în singurătate, după o anumită vreme, cauza suferinței nu mai este împrejurarea care a determinat-o, ci lipsa spectatorilor, care să se emoționeze, să plîngă, să aplaude, să arunce flori și să ovaționeze. Ei, aici, ce-i drept, spectatori sînt, dar dintr-aceia pe care nimic nu-i interesează, cască, moțăie și în cel mai fericit caz fluieră. Și așa e mai rău decît fără spectatori. Privirile acelea care sting vîltoarea sentimentelor cuiva sînt de natură să dea proporții gigantice celei mai neînsemnate dureri.

— Ce ești așa de mohorît!? strigă Roullot în straiul lui de arlechin, îndreptîndu-și papillon-ul împrumutat de la mine. Lasă că-ți...

Mă uit la Roullot cu o privire de se îneacă cu cafeaua și începe să tușească. Pentru o clipă mi-a părut rău că l-am privit cu asemenea ochi pe Roullot, de s-a înecat cu cafeaua. Mi-e milă de el. Duioșia pe care o simt pentru mine este atît de puternică, încît sparge cadrul personal și se revarsă și asupra altora. Mă uit pe sub sprincene la tovarășii mei, care mănîncă în tăcere. Wildermayer a slăbit foarte mult și arată rău. Sărmanul. Ce minunat o fi arătat cîndva în Podole. Purta cu siguranță cizme cu carîmbul înalt și ieșea la

cîmp. Parcă s-a întristat, cu ochii pironiţi la cana abatelui Cléont şi arată ca un băieţel pe care o vrăjitoare l-a atins deodată cu bagheta magică şi l-a preschimbat în bătrîn pentru că nu s-a purtat frumos cu bunicul lui. Vilbert se ţine drept, cu coatele lipite de corp, are expresia unui elev silitor şi, mestecînd pîinea, face botişor. Cînd mă uit acum la el se trezeşte în mine convingerea că el nu a avut mamă niciodată. Nu a cunoscut dragostea şi grija de mamă. Niciodată nu a primit scrisori de la părinţi. Îmi dau lacrimile. Pentru o clipă mă gîndesc la mama mea. Ar fi fost groaznic dacă n-aş fi avut-o niciodată. Poate că Vilbert a crescut la orfelinat ? Care o fi adevărul despre mama lui ? A avut, sau n-a avut ? Va trebui să-l chestionez delicat. Mac Kinley şi-a înclinat capul sur şi arată ca un om consumat de viaţă. El a avut cu siguranţă mamă, se vede după blîndeţea cu care-şi înclină capul, în schimb, mă îndoiesc să fi avut vreodată tată. Un tată care să fi fost un sfătuitor, prieten şi un înţelept călăuzitor în viaţă. Pentru o clipă mă gîndesc la tatăl meu. Şi pe el dacă nu l-aş fi avut niciodată ar fi fost foarte rău. Abatele are mina omului mulţumit, de parcă şi-ar zîmbi sie însuşi şi tocmai de aceea mi-e milă de el. Mulţumit, şi n-are de ce.

Privesc şi celelalte feţe. Fiecare are în ea un soi de îngîndurare melancolică (pentru că, de fapt, şi mulţumirea abatelui este tot un soi de îngîndurare melancolică), fiecare îţi dă prilej de compătimire şi jale, mînjiţi cu melancolia lor ostenită. Feţele s-au aplecat asupra mîncării la acea oră a dimineţii, pentru un moment tăcute, pentru un moment încremenite cu gîndul la norocul care se cheamă nenoroc. Numai Thomson citeşte şi îşi bea cafeaua de parcă toate ar fi la locul lor, faţa lui absoarbe textul citit, nici pomeneală acolo despre nici un noroc sau nenoroc. Da, această broască ţestoasă întotdeauna abia îşi scoate capul şi labele şi ce se ascunde acolo sub carapace nu-i chip să afli vreodată.

Şi deodată, din nimic, izbucneşte o ceartă violentă, absurdă în legătură cu rîndul cui este azi să facă curat în dormitor. De pe feţe cade îngîndurarea melancolică, nu mai e loc de jale şi compătimire, nu mai sînt băieţei preschimbaţi prin vrajă, toţi au acum şi mamă şi tată, obişnuiţi pasageri cotidieni din tramvai, înfuriaţi de înghesuială. Numai Thomson de cum începu cearta îşi aprinse pipa şi se înconjură de un nor de fum, care-l separă de rest. La fel şi broasca ţestoasă, adulmecînd ceva neliniştitor, se retrage în carapacea ei, ascunzîndu-si chiar si labele şi capul. De altfel, cearta se termină la fel de neaşteptat şi de brusc cum începuse, fără nici o rezolvare. Din nou tac cu toţii, aprind ţigări, răsturnaţi pe speteaza băncilor, sau aplecaţi deasupra mesei, sprijiniţi în coate, cu privirea pierdută în gol şi, în sfîrşit, arată asa cum sînt : nici băietei vrăjiti, nici pasageri liberi din tramvaie, ci deţinuţi în lagăr, care-şi fumează ţigara după masă.

Mă ridic încet de la masă, jalea mea e mai adîncă, pentru că nu am nici o ţigară şi nici nu vreau să cer de la nimeni. Tocmai de aceea, pentru că sînt aşa de necăjit, s-ar fi cuvenit ca cineva să bage de seamă şi să-mi ofere singur. De la masa ei se ridică Janka şi vine spre mine. Zîmbeşte. Parcă puţin altfel decît pînă acum. Priete-

nos și binevoitor. Fac o mină indiferentă, dar încetinesc pasul ca să mă poată ajunge din urmă mai înainte de a ieși pe ușă. Abia acum îmi aduc aminte cît de jignit sînt și cît de supărat pe Janka și ajung să fiu atît de convins de acest lucru, încît îmi trece durerea de cap și jalea pentru ceilalți.

— *Gut Morgen*, îmi spune Janka, clipind drăgălaș.

Ce se întîmplă cu ea ? În comportarea ei nici un pic de ironie, nici un pic de răutate. Mormăi ceva pe sub nas. Mergem împreună încet pe coridor. Trec pe lîngă noi Mac Kinley și Vilbert. Pășesc grav și discută aprins.

— Omul are datoria să se dezvăluie în fața celuilalt om, în măsura în care, bineînțeles, poartă în el ceva demn de a fi dezvăluit. Are datoria să-și dezvăluie propria realitate și realitatea mediului său, adică aceea care contribuie la modelarea realității lui — în cazul de față am în vedere poporul. Într-un loc precum cel de aici este deosebit de important...

— O înțelegere reciprocă și o apropiere a popoarel r.

— Exact. Pacifism.

— Paneuropa.

— Întreaga umanitate.

— Omul fratele omului.

Îi înghiți coridorul, iar noi ne oprirăm în dreptul ferestrei de lîngă scări. Sub noi, stătea Renée sprijinită de zid, expunîndu-și capul roșcovan razelor soarelui. Pun mîna în foc că o să-i iasă pistrui, dar ce mă interesează pe mine ?

— De ce sînteți așa, cam posomorît ? mă întreabă Janka. V-am observat în timpul mesei, arătați ca un băiețel, care a venit de la școală cu o notă proastă și i-e frică să o spună. Mereu îmi face impresia că sînteți un băiețaș, poate că de aceea îmi sînteți totuși drag, am în mine instinct matern. Cîți ani aveți ?

Aș vrea să fumez. Devin posomorît de-a binelea. Janka mă aduce într-o stare de îndîrjire, poate că nu atît împotriva ei, cît a mea însămi.

— Băiețaș, băiețaș, izbucnesc și enervarea mea sporește, pentru că simt că ieșirea mea este copilărească, comportarea dumitale obligă omul la un fel de infantilism, cu dumneata nu se poate altfel decît școlărește, într-un fel nematur și turbulent. Dumneata ești eleva care trage după ea omul în mentalitatea ei de școlăriță. Și am exact atîția ani cîți am și nici un dram mai mult, dacă vreți să știți.

Sînt îngrozit de stupiditatea celor spuse și de modul școlăresc și naiv al comportării mele. Arunc iute o privire să văd dacă nu cumva sînt în pantalonași scurți și mă uit pe furiș în geam, dacă nu cumva sînt pieptănat cu breton. Văd totuși capul unui bărbat între douăzeci și treizeci de ani, pieptănat cu cărare. Deodată mă cuprinde îngrijorarea — am o față prea gravă. Îmi dau seama că hotărît ar fi fost mai potrivit ca în acest moment să fi avut pantalonași și breton, că fața bărbătească a venit prematur, s-a produs prea devreme un salt periculos de la pantalonași scurți și breton direct la maturitate, vătămînd probabil ceva, dislocînd, deformînd. Da, da. Trebuie cît mai curînd cu putință să-mi pun iarăși pantalonași

scurți și să-mi pieptăn părul cu breton. Ei, stimabile! Cum a fost cînd Suzanne-femeia ți-a impus să fii bărbat cu braț puternic, care să-i cuprindă silueta fragilă? Mai simți oare dezgust și aversiune? Pantalonașii, unde sînt pantalonașii mei? Repede pantalonașii! Nu-i permis să faci salturi peste timpul pe care trebuie să-l parcurgi pas cu pas. Întoarce-te. Înapoi. Trebuie să îmbraci iar pantalonașii și să obții iertarea timpului, care se răzbună, ultragiat de saltul tău. Cîți ani ai? Nu-i mai am deloc. Am făptuit un salt înșelător și am rămas atîrnat în aer, n-am mai căzut în nici o vîrstă. O, Timpule, îndură-te de mine, iartă-mi păcatul, nu mă lăsa așa, atîrnat în haos, nici băiețel, nici amant copt.

— Hai, nu mai faceți mina asta posacă! glasul Jankăi este cald și tandru. Ce aveți astăzi? Hai, fiți puțin mai senin.

M-am scuturat din gîndurile mele absurde. Am simțit miros de fum: Renée fuma pe trepte. Afurisita de Renée, ce-aș mai fuma și eu o țigară.

— N-am deloc intenția să fiu mai senin. Ce vă face astăzi să fiți așa de drăguță cu mine? V-a plecat iubita prietenă și vă plictisiți singură?

Văd că fața Jankăi se schimbă brusc, devine gravă și concentrată, exact ca atunci cînd îi încorda arcul micuțului Johnny, citea *Crima din castelul Blind*, sau cînta Poloneza lui Chopin, dar cu un adaos de îngîndurare categorică. Își mișcă buzele, privește cu înverșunare într-un punct depărtat și mototolește o bucățică de hîrtie, în sfîrșit, parcă scuturîndu-se de gînduri, aruncă cocoloșul pe fereastră (cocoloșul o lovește în nas pe Renée, care își ridică în sus capul și strigă: — E,

e, *pas de blagues!* —) și fără să-și desprindă privirea din punctul acela depărtat, începe să vorbească cu un glas scăzut, dur și ciudat de înțelept:

— Nu fiți prost. Eu n-o iubesc pe Suzanne și n-am iubit-o niciodată...

— Atunci de ce...

— De aia. Janka vorbește acum cu glasul ei cald și tandru, întorcîndu-și spre mine fața din nou blîndă și zîmbitoare. Nu întoarceți capul. Ah, uitam, am aici ceva pentru dumneavoastră — din buzunarul fustei scoate un pachet de țigări și mi-l întinde — am primit un pachet de la Crucea Roșie, unde probabil nu se știe că școlărițele n-au voie să fumeze.

O, Janka, draga de ea! Într-o clipită i-am iertat totul (ce păcătos și de nimic mai e și omul): că s-a împrietenit ca o trădătoare cu Suzanne, că se comportă incalificabil cu mine, că întotdeauna ea este mai tare și cîștigă la fiece pas, și că este așa de enervant de enigmatică. Știu că ar fi trebuit să fac ceva nazuri, să spun „Vai, dar de ce...“, „în cazul acesta și eu cu prima ocazie“, sau ceva asemănător, dar n-am chef, așa că iau țigările și spun simplu:

— O, mulțumesc.

— Ia spuneți, v-ați mai înseninat acum? Văd că trebuie neapărat să vă cumpere omul.

Zîmbesc și vreau să răspund ceva foarte plăcut, dar în clipa aceea apare pe scări Roullot cu o mutră de nebun, încît am tăcut amîndoi cu ochii la el.

Roullot arată ca un actor care trebuie să intre în scenă. Își îndreaptă masca, își netezește haina,

după care cu pași mărunți coboară cîteva trepte, se îndoaie cu o mișcare bruscă, pe spate, peste balustradă și, privind la Renée cu o uimire prefăcută, exclamă :

Roullot : Doamne ! Ce arătare minunată !

Renée : Ehei ! Gogoașă înfuriată ! Nu-mi acoperi soarele.

Roullot : (se vede că intervenția i-a întrerupt șirul vorbelor) Ehm, hm, hm !

Mai degrabă soarelui îi acopăr splendida ta făptură.

Renée : Bine, bine, dar dă-te la o parte puțin, domnule.

Roullot : (se trage spre stînga vădit descumpănit. Își sprijină cotul mîinii stîngi în palma dreptei, ciupindu-și buza inferioară. Chica lui căruntă îi cade pe frunte, o observă bănuitor, pe sub sprîncene, pe Renée, care stă indiferentă, cu ochii închiși. Se pregătește parcă de un nou atac.)

Roullot : (din nou pe neașteptate, dîndu-se pe spate) Cine ești, frumoasă doamnă ?

Renée : (fără să se clintească, abia mișcîndu-și buzele) Renée Bleist din Strasburg. Profesiunea : dansatoare de varieteu. În ultima vreme, angajată la Gratz, Cabaretul „Erika".

Roullot : Ah, nu mai spune ? Și eu care credeam că o nimfă a nimerit printre oameni, ca să înfrumusețeze pentru o clipă neamul muritorilor cu ființa sa.

Renée : (deschide ochii, înclină capul și se strîmbă întrebător) Ce ?

Roullot : (de parcă s-ar fi speriat, se bîlbîie) Am spus că asta... aia... nimfa... parcă a coborît... muritorilor...

Renée : (se îndreaptă, înclină capul în cealaltă parte și-l fixează pe Roullot) Ești țicnit ?

Roullot : Cam așa ceva.

Renée : Și de mult asta ?

Roullot : (nesigur) Ei, cam de o bucată de vreme.

Renée : Și nu faci nimic ?

Roullot : Nimic deosebit.

Renée : Și cum e cînd te apucă ? Simptomele generale ?

Roullot : Știu și eu ?

Renée : Dar mai particulare ?

Roullot : La fel.

Renée : Capul nu te doare ?

Roullot : Parcă, puțin.

Renée : Și nu-ți vine să dormi ?

Roullot : Cam așa ceva.

Renée : Nu stai prea mult la soare cu capul gol ?

Roullot : Cred că da.

Renée : (îndoindu-se în față) În cazul acesta, marș sus, oblojește-ți capul cu gheață și stai într-o cameră întunecoasă pînă-ți trece. Nu-mi face plăcere cu unul trăsnit la cap de soare.

P.S. Tot dialogul dintre Renée și Roullot se purtă într-un „argot" înfiorător, pe care limba polonă nu-i capabilă să-l redea într-un mod corespunzător.

Renée se lăsă din nou pe spate, închise ochii și deveni indiferentă, de parcă considera afacerea încheiată. Roullot pocni din degete cu nerăbdare de parcă ar fi țintit în ceva și n-ar fi nimerit și spuse scurt : — A ! — după care se trase într-o

parte și, cu mîinile la spate și capul în piept, începu să se plimbe încolo și încoace. Așadar asta era surpriza pe care mi-o promisese Roullot. Ce mai clocea oare în capul lui descumpănit ? Probabil, vrînd instinctiv să scape din bulboana neputinței copilărești în care se cufunda tot mai adînc, se hotărî să se salveze cu ajutorul femeii, într-un mod primitiv și artificial : să cucerească femeia care-l interesează pe prietenul lui și asta cu propriul lui papillon la gît, iată într-adevăr o rațiune lăudabilă de redobîndire a vîrstei bărbăției pe undeva rătăcite. Dar sărmanul Roullot nu-și dă seama cît de copilărească și dementă este toată această intreprindere a lui. Furat de vîrtejuri tulburi, nu mai poate privi altfel lumea și problemele ei, decît numai din aceste ape tulburi. Totul este determinat și limitat de aceste ape tulburi, zăgăzuit și încarcerat în aceste ape tulburi. De acum încolo orice pas pe care-l va face, gîndind că este un pas de om adult, va avea, de fapt, loc printre vîrtejuri tulburi și cu atît mai mult ele îl vor defini ca cetățean al acestor tulburi vîrtejuri și-l vor trage la fund și-l vor pierde. El nu mai știe ce înseamnă a fi adult. Total inconștient, face antropomorfă această stare, reducînd-o la stadiul lui tulbure, fiece acțiune a lui, fiece pas, fiece gînd împroșcă tulbureală, care va îneca totul în jurul lui. Ah, oare și noi, tînjind după o altă existență, străduindu-ne să ne înălțăm pînă la ea, de fapt, nu facem decît să împroșcăm în jur cu viață ? Oare orice fel de manifestare a celei mai sublimate metafizici nu confirmă în noi doar viața și ne consolidează în ea tot mai mult ? Oricît ne-am zbate ce alt ceva putem da

din noi mai mult decît viața : Viața. Viața — cum spune regele Lear orbit. Viață este în noi și viață în jurul nostru, pentru noi cei care trăim, pentru noi, copii și sclavi ai vieții, în afară de viață nu mai există nimic.

Dar sst, pentru că din nou se va petrece ceva pe scena noastră. Frații Krupski, care pînă acum au observat totul de la distanță, se apropie și rămîn nemișcați în dreptul scărilor ca două cariatide. Între timp, Roullot se vede treaba că a luat o nouă hotărîre. Și-a zburlit părul îngrozitor, și-a răsucit și și-a desfăcut puțin papillon-ul, haina și-a tras-o spre dreapta și și-a strîmbat mutra într-un hal de nedescris. Apoi brusc, parcă gemînd încetișor, se aruncă înainte printre frații Krupski, se prăvăli pe trepte la picioarele lui Renée, întinse o mînă spre ea, cu cealaltă se prinse de inimă și încremenind în poza asta, răcni :

— Renée, ard tot !

Renée, care cu ochii întredeschiși văzuse totul, se prefăcu speriată și buimacă, ca un om sculat brusc din somn. Se săltă pe jumătate, se prinse cu mîinile de cap, privi în jur cu spaimă și începu să strige :

— Foc ! Hei, foc ! Pompierii, apă, stingeți, apă, pompierii !

Frații Krupski, ca la comandă, se întorc, aleargă la un burlan unde se afla o căldare cu apă, iau căldarea, se întorc în fugă și aruncă întregul conținut pe Roullot, după care încremenesc ca niște cariatide și privesc. Roullot, șiroind de apă, mai rămîne o clipă înlemnit în poziția de mai înainte, după care pufnește, se ridică, pocnește din degete cu nerăbdare, de parcă ar fi țintit ceva și nu ar

fi nimerit, şi spune scurt: — A! — şi în timp ce Renée se lasă din nou pe spate, indiferentă, se depărtează şi pleacă sus. Dar după o clipă e iar înapoi, schimbat, în pantaloni de tenis, cămaşă cu dungi, pălărie de pai, proprietatea neîndoielnică a domnului Pociejak, şi cu bastonul acestuia, pe care-l învîrte în aer. Fluieră şi cu o eleganţă degajată coboară scările.

Roullot: (se opreşte cu o uimire plină de bucurie, de parcă nu s-ar fi aşteptat deloc să o întîlnească pe Renée, îşi saltă pălăria şi-şi pune bastonul la subsuoară) Dar ce văd eu? Iat-o pe Renée Bleist din Strasburg. Profesiunea: dansatoare de varieteu, în ultima vreme angajată la Gratz, Cabaretul „Erika". Ce surpriză plăcută. Îmi permiteţi? (Se aşază pe trepte.)

Renée: (deschizînd un ochi) Ce? Iar te-a apucat?

Roullot: Cum iar? Încă n-a fost nimic. Dar o să fie. O să fie, să fiu eu al dracului, dacă n-o să fie! Ha, ha!

Renée: (deschizînd şi celălalt ochi) Ce? Începi să mă distrezi, bunicule.

Roullot: (cu o hotărîre bruscă) Renée, destul! Îţi cer imediat, în prezenţa măgarului ăla care trage cu ochiul de la fereastră, precum şi a fraţilor Krupski, să mi te dai.

Renée: (cu mirare) Ehei, măi gogoaşă înfuriată, vrei să înveţi la rău copiii?

Roullot: (cu brutalitate masculină) Destul cu glumele. Mi te dai sau nu?

Renée: Marţea nu mă dau niciodată nimănui.

Roullot: Şi de ce mă rog?

Renée: Aşa sînt eu, superstiţioasă.

Roullot: E o superstiţie prostească. Deci mă refuzi?

Renée: Da.

În acest moment, Roullot se aruncă la pămînt şi începu să se tăvălească, să plîngă, să se văicărească.

Roullot: Ah, Renée! Nu-i om pe lume mai nefericit ca mine. Ori nu vezi ce se petrece cu mine? Ce-ai făcut, tu, fată, din mine? Ah, am fost vesel ca pasărea cerului, fericit şi liber pînă a nu te fi văzut pe tine. De ce m-ai închis în cuşca ta şi mă chinuieşti? Ah, te urăsc pentru suferinţa mea şi te iubesc pentru că te urăsc. O, tu te adapi din nefericirea mea, crudo!

Renée: Ei, măi gogoaşă, îţi murdăreşti pantalonii albi.

Roullot: (se ridică şi se scutură) Aşa-i.

Renée: Tare mai eşti plictisitor, măi gogoaşă, mai bine dansează ceva.

Roullot: Crezi că ai să mă placi dansînd?

Renée: Cine ştie?

Roullot (îl strigă pe Syd Dumbton şi pe muteşte îi arată să cînte ceva la acordeon. Syd cîntă *lambeth walk*, Roullot dansează şi îngăimă cuvinte improvizate)

Iată ăsta-i lambeth walk
Faci un salt, mai baţi pe loc.
Lumea asta-i cu noroc.
Ori copil, ori boşorog?
N-ai să cucereşti pămîntul.
Tirli, tirli, tralala.

Dansul se prelungeşte, Renée, sprijinită de zid, aţipeşte de data asta, am impresia, de-a binelea,

frații Krupski pleacă plictisiți, pleacă și Syd, iar Roullot mai dansează o vreme fără muzică, în cele din urmă se oprește și se uită în jur. Se uită la Renée care doarme, dă din mînă, dar acum fără nerăbdare, și pleacă și el. Îl întîlnește pe domnul Pociejak, căruia îi dă înapoi pălăria și bastonul, își scutură palmele și aleargă spre micul Johnny care numai ce ieșise în curte. După o clipă se joacă amîndoi de-a prinselea.

— Totul este foarte adevărat, îi spun Jankăi, de fapt, dragostea exact așa arată.

— Adică cum ?

— Mai întîi de toate, nimeni nu-ți trezește dragostea, ci tu te apropii cu încărcătura ei sau cu potențialul ei de cineva și încerci să verși acest potențial asupra ființei alese. Se încearcă într-un fel sau într-altul, în vesel sau în tragic, cum se nimerește. Se împrumută tot felul de papilloane, bastonașe și pălării și dacă nimic nu prinde, nu merge, pleci dînd din umeri, ca să încerci în altă parte. E mai rău, dacă dintr-o neînțelegere, se prinde, dar nu așa cum ar trebui. Ar trebui, de exemplu, să se prindă într-un fel vesel, dar, din cauza abuzului de recuzită împrumutată, capătă o întorsătură tragică. Atunci începe acea luptă groaznică pentru a te desprinde din legăturile înșelătoare, dar nu ajută la nimic, din ce în ce lanțul se strînge mai tare, deoarece ficțiunea dragostei are în ea ceva că din momentul în care te prinde, se transformă într-un fel de adevăr, indiferent de modul în care te-a prins — artificial sau natural.

— Hm, dar în dragostea la prima vedere nu credeți ?

— Nu prea.

— Dar în așa numita dragoste adevărată ?

— Poate, dar această dragoste adevărată omul o poartă în el ca pe un fel de energie, de cînd se naște și nu o găsește așa deodată undeva. O oarecare haimana cinică, sau vreun desfrînat n-ar putea trezi în el o dragoste adevărată, chiar dacă ar întîlni nu știu pe cine, pentru că poartă în sine energia desfrîului și nu pe cea a iubirii. Bineînțeles, această energie se epuizează pînă la urmă, desfrînatul se plictisește de toate și tînjește după o viață liniștită, de familie, găsește o fată de treabă, de care, chipurile, se îndrăgostește, se însoară și într-adevăr se schimbă, devine un soț și un tată la locul lui și toată lumea comentează : „O, a nimerit femeia care-i trebuia, a găsit marea dragoste și priviți cum s-a „schimbat“. Da' de unde dracu ! El nu s-a îndrăgostit de „fata care-i trebuia“, ci de o viață liniștită, pentru că energia desfrîului se epuizase în el. Fata putea la fel de bine să fie oricare alta, trebuia numai să-i placă viața tihnită. Natural că se întîmplă ca haimanaua sau desfrînatul să se poată îndrăgosti și cu adevărat. Dar oare în acest caz este meritul fetei pe care o întîlnește ? Cu siguranță că nu. Asta înseamnă că tot haimanalîcul și tot desfrîul lui nu a fost decît un lucru de suprafață și artificial, ca urmare a unui șir de împrejurări, care au atras după sine anumite consecințe. De fapt, el purta în sine potențialul adevăratei dragoste, care s-a realizat în momentul în care a dat peste stimulentul corespunzător. Exemplu : *Dama cu camelii.* Să nu cumva să credeți în asemenea basme, cum că omul se poate brusc transforma radical, fun-

damental. Aşa ceva ar fi împotriva naturii şi ar nega personalitatea umană. Trebuie numai să ştii să vezi faţa lăuntrică a omului, undeva ascunsă cu grijă de privirile semenilor şi care este relativ neschimbătoare şi independentă de viaţa exterioară, întîmplătoare, la cheremul circumstanţelor, condiţionată de una şi de alta, iluzorie şi neluată permanent în serios. Ceea ce se numeşte schimbarea omului, nu-i decît, de fapt, o pură formalitate : o adaptare şi o reală reflectare în viaţa exterioară a feţei lăuntrice esenţiale. De fapt, totul este ca mai înainte, atît doar că omul se scutură de falsa artificialitate şi încetează să se mai prostească. Toţi acei aşa numiţi păcătoşi convertiţi, ca sf. Francisc, Pavel sau alţii mai mărunţi, nu au fost în fondul lor nişte ticăloşi cinici, care netam-nesam au cunoscut brusc revelaţia şi au devenit sfinţi. Sfinţenia au purtat-o mereu în sine şi cu siguranţă că ea a răzbit nu o dată în viaţa lor exterioară, împrăştiată şi murdară. Acea revelaţie a fost actul formal, adaptarea vieţii exterioare profilului interior. — Am rămas pe gînduri. — Asta s-ar potrivi cu învăţătura predestinării Sf. Augustin. Păcat că mie nu-mi place. Dar ce să mai vorbim de el, să revenim la iubire. Acea femeie galantă, Margueritte Gautier nu era o femeie uşoară din născare, aşa cum sfinţii convertiţi nu fuseseră din născare nişte haimanale. Purta în ea nobleţea iubirii celei adevărate şi cu siguranţă că însemnul acestei iubiri trebuie că-şi lăsa amprenta pe toate porcăriile pe care le făcea. Porcăriile acelea ale ei arătau altfel decît porcăriile altor femei uşoare prin natura lor. Consider că avem în noi un anumit frumos al patosului

tragic al determinării. Cred dealtfel că şi în exterior Margueritte Gautier se deosebea de colegele ei de breaslă. Nu putea fi nici vulgară, nici trivială. Cînd, în cele din urmă, l-a întîlnit pe Armand Duval, la fel ca şi ea purtînd în el forţa iubirii adevărate, s-a produs acel tact formal revelaţia. Aş mai adăuga, că după părerea mea, faptul că acela a fost Armand şi nu un altul, este o pură întîmplare. Adevărata iubire se produce cînd se întîlnesc doi oameni purtînd în sine acea potenţă a ei. Dar combinaţii de acest fel pot fi multe.

— Oare nu cumva născociţi după cum vă e obiceiul ? Atîta vorbărie despre iubirea asta. Cel puţin spuneţi-mi ce este ea ?

— Iubirea ? Este o imobilizare într-o realitate străină. Un lucru înfiorător. Robia în propria ta realitate este destul de cumplită, dar imobilizarea într-una străină este o adevărată cruzime a naturii. De aceea aş spune că iubirea e un soi de demenţă.

— Iubirea este o boală. Ce banalitate.

— Banalităţile nu trebuiesc dispreţuite. Banalitate ce-i drept, îmbrăcată ca o fată frumoasă într-o haină nu tocmai de bun gust, care displace tuturor. Dar ia să transformăm puţin această haină, şi din nou va începe să ne intereseze şi să ne stimuleze.

— Şi ce-i cu asta ?

— Nimic. Am spus şi eu aşa.

În această clipă se apropie de noi Vilbert şi Mac Kinley. Şi-au prevăzut feţele cu un zîmbet încurajator şi sînt oarecum solemni. Îmi amintesc că la fel m-am purtat cîndva pe cînd eram la şcoală şi împreună cu un coleg al meu ne-am

dus să-l invităm pe director să participe la o festivitate a clasei.

— Am vrea să schimbăm cu dumneavoastră cîteva cuvinte.

— Atunci, la revedere, spuse Janka.

— Nu, nu! am strigat.

— Dar nu, nu, întăriră Mac și Vilbert, ca și cum ar fi spus: „Rămîi cu bine, domnișoară".

— Totuși trebuie să mă duc sus. Ne vedem mai tîrziu. Janka îmi făcu un semn cu mîna și plecă.

— Poate facem cîțiva pași prin curte? propuse Mac.

Coborîm scările și Vilbert era mai-mai s-o calce pe Renée, care bodogăni: — O, *comme on m'emmerde ce matin!* — și pornim agale prin curte. Mac deoparte, Vilbert de partea cealaltă și eu la mijloc. Mă simt ca un arestat și, în general, mă simt stînjenit și nesigur. Ce-or mai vrea și ăștia doi de la mine? Sînt gînditori și gravi, de parcă ar urzi un complot. De ce tac din gură? Tăcerea asta durează prea mult, dacă ne gîndim că au vrut, de fapt, să schimbe cu mine cîteva cuvinte. E o situație penibilă. Jena provocată de tăcere, accentuează în mine impresia că sînt arestat. Ca să o întrerup, spun conciliant:

— S-a făcut tare frumos afară.

— Da, răspunse scurt și hotărît Mac Kinley. Acel „da" doar întîmplător și din curtoazie răspunde remarcii mele, dar, de fapt, se leagă de gîndurile lui pe care și le-a grupat și le-a pus în ordine. Iată, dragă domnule, continuă imediat, am fi vrut să vă facem părtaș... hm..., rîde parcă rușinat și cu totul inutil, iar Vilbert și mai inutil și mai rușinat îl acompaniază, la proiectele noa-

stre. Zăcem aici cu toții în lagăr, diferite popoare, diferite feluri de oameni, ca să spun așa... hm...

— Fără sens — sugerează Vilbert.

— Da. Fără sens și neproductiv.

— În general zacerea este lipsită de sens și neproductivă, mă reped prostește, fără rost și nu știu de ce, probabil că tot din cauza jenei. Din fericire, pentru Mac încă nu are importanță ce spun eu, este prea absorbit de propriile lui cugetări.

— Da, spune din nou scurt și numai întîmplător referindu-se la gîndul meu, da, în general. Zăcem, așadar, aici fără sens și neproductiv. Este într-adevăr demn de milă. În definitiv, ne-am adunat aici...

— Am fost adunați îl corectează Vilbert.

— Ce-i drept. Am fost adunați. Îmi vine greu să mă obișnuiesc cu acestă formă arogantă, care știrbește onoarea și voința umană. Totuși eu, fără a resimți voința încălcată a omului lipsit de libertate, voi folosi în continuare acea formă pe care demnitatea mea mi-o indică s-o folosesc. Așadar, ne-am adunat aici cu toții, o societate oarecum eterogenă și cu siguranță că interesantă, dar nu luăm deloc legătura unul cu altul, nu luăm contact, nu ne sondăm reciproc spiritual. Noi, în general, nu știm nimic unul despre celălalt. E normal să fie așa? Doar...

— Omul are datoria să se dezvăluie celuilalt om, dacă, bineînțeles, poartă în sine ceva demn de a fi relevat. Are datoria să-și dezvăluie propria realitate și realitatea mediului său, adică aceea care a influențat formarea realității lui, în acest caz am în vedere poporul — încheie Vilbert, reci-

tînd cu demnitate parcă un verset din Sfînta Scriptură în Vinerea Mare.

— Aşa este, se bucură Mac, exact asta este. Timpurile care vor veni — vorbeşte cu un ton de parcă ar deţine informaţii direct de la sursă — vor fi sub egida cunoaşterii cît mai profunde a omului. De la nebuniile sociologiei, întoarcerea în sînul umanismului. Omul va trebui să iasă din nou din mulţime şi să deţină primul loc. Mulţimea trebuie să se împrăştie, fiecare om luat în parte trebuie să se privească bine pe sine însuşi şi apoi să se dezvăluie celuilalt şi abia pe urmă să se poată reîntoarce, dar nu într-o mulţime, ci într-o societate mare, organizată şi armonioasă, pe plan universal armonioasă şi organizată, bazată fiind pe autocunoaştere şi esenţa umanităţii.

— Bravo ! strigă Vilbert, iar mie începuse să mi se învîrtă capul din cauza acestei ameţitoare, deşi cam schematice, viziuni a viitorului chip al omenirii.

Dar ce înseamnă toate astea ? Nu cumva Vilbert şi Mac au de gînd ca aici, imediat, să treacă la realizarea acestei viziuni ? Şi ce am eu comun cu toate astea ? Mă trece un fior şi mă cuprinde frica.

— Iată, la fel ca acum, continuă Mac, omul mai degrabă se ascunde de semenul său decît i se dezvăluie. De aici pornesc multe neajunsuri şi rele în omenire. Dar să nu mai vorbim de omenire, ci să ne întoarcem la noi cei de aici. Faptul că noi, reprezentanţi a trei popoare minunate şi prietene, ne-am adunat în acest loc, ar trebui să devină pentru noi un splendid prilej de cunoaştere reciprocă mai profundă. Aici sînt cu siguranţă

multe persoane interesante, care ar putea să spună multe despre ele şi poporul lor. Această trîndavă ascundere — aici Mac se înfurie puţin — este într-adevăr lipsită de demnitate şi aş numi-o chiar dezertare. De aceea am ajuns la convingerea, împreună cu dragul nostru poet, că indivizii valoroşi, care se găsesc printre noi, trebuie să-şi scoată masca, să se prezinte pe ei înşişi şi să-şi prezinte poporul. Noi intenţionăm să organizăm, în ideea celor prezentate pînă acum, un ciclu de prelegeri cu titlul „Eu şi poporul meu". Cu comandamentul lagărului o vom aranja noi într-un fel, vor fi chipurile nişte conferinţe cu caracter profesional şi tehnic, la care ei participă cu plăcere, pot chiar să facă şi fotografii şi să dea şi o notiţă la ziar. Şi tocmai voiam împreună cu Vilbert să vă rugăm să fiţi primul...

— Ce anume ? Mai că m-am oprit în loc. Care va să zică aşa ? Toate astea n-au fost decît o capcană pentru mine. Sub pretextul unei călătorii spre o lume mai bună, o banală excursie de unul singur. Aţi dori domnilor intelectualişti şi psihologi, de plictis şi lipsă de activitate, să mă jupuiţi de piele ca să vedeţi ce-i înăuntru, nu ? Vă nelinişteşte că mă ascund într-un fel, chipurile alerg după fete şi zac cu burta în sus toată ziua şi cîteodată mă lansez cu Sf. Augustin sau cu Aristotel. Mă lansez ? Ei, şi ce vreţi ? Am auzit şi eu cum vorbesc alţii şi am repetat şi eu, că am memorie bună, dar nici eu nu înţeleg bine. Iar vouă vi se pare că ceva zace acolo, că ascund ceva. Aţi vrea o bucăţică gustoasă la masa voastră intelectuală ? O, n-o să vă meargă cu mine. M-aţi surprins, domnilor, cu propunerea aceasta, le spun. Cred

că ar fi fost mai bine să vă gîndiți la altcineva. Ați spus doar că este vorba de persoane valoroase, ori eu sînt un individ destul de mediocru și deloc remarcabil al poporului meu, dacă nu chiar mai rău...

Vilbert și Mac se privesc unul pe altul lung și cu un zîmbet, după care Mac mă bate pe umăr.

— He, hei, dumneata ești primul tăinuitor, te observăm doar nu de ieri, de azi. Știm noi ce zace în dumneata. Aș spune chiar că ne doare și că ne simțim jigniți. Adică n-am merita noi să ne dezvălui calitățile dumitale intelectuale ? Cu siguranță că acolo, în țara dumitale, ai fost un individ remarcabil, cu un trecut minunat, asta se vede după dumneata. Ehei ! Mac rîde foarte sincer, iar Vilbert îl acompaniază, scuturîndu-și caraghios umerii.

Fac fețe-fețe. Josnică-i capcana pe care mi-au mai întins-o. Ce să mă fac acum ? Dacă voi continua să mă opun și să le explic că se înșală, că nu-s decît un om mediocru, bun de nimic, asta îi va incita și mai mult și-i va mobiliza împotriva mea. Simt o dorință plină de panică să o rup la fugă, ca un animal încolțit. Ăștia doi vor să scoată din mine cu sila tot ce-i fals și artificial, vor să mă oblige la epuizanta situație de a acționa fără nici un înveliș. Dacă mă predau, frumos am să mai arăt. Ha.

— Am anumite reticențe de natură formală, încerc să mă apăr.

— Dar vă rugăm. Mac, în ciuda așteptărilor mele, se bucură în mod evident. O reticență de natură formală e un noroc picat din cer. Văd că însuși sunetul acestor cuvinte îl ridică în propriii

lui ochi. Este mîndru, ferm și ca un cavaler apărînd Sfîntul Mormînt stă cu sabia scoasă gata să respingă orice fel de atac.

— Am impresia că există între noi o deosebire esențială în modul de a privi aceste chestiuni.

— Ei, ei, Vilbert este și el plăcut incitat.

— Am impresia că omul poate fi cu adevărat cunoscut nu în cadrul unor anumite prezentări forțate și artificiale, ci dîndu-i-se libertatea de a se mișca firesc în viață. Oare, dacă ne intră în salon un tip oarecare, își încheie un nasture la haină, se înclină cu eleganță, se prezintă, putem din acest act convențional să emitem vreo judecată în ceea ce-l privește ? În acel moment toți privesc la el, ceea ce-l obligă să fie nenatural și sclifosit, ascunzîndu-și astfel jena, iar atitudinea pe care o adoptă este întotdeauna un soi de autoapărare împotriva acestor atacuri vizuale. Un astfel de tip care se prezintă, gîndește în sinea lui : „Aha, eu intru și voi mă cîntăriți, nu ? Ați vrea să mă aveți imediat pe tavă. Nu, nici gînd, nu voi defila în pielea goală prin fața unor străini." Și în parte pentru a brava, în parte din cauza pudorii de a nu-și descoperi factura spirituală a „eului" său, tipul adoptă un stil cu totul deosebit de cel propriu lui. Abia mai tîrziu, eliberat de ochii care-l cîntăreau și înglobat în atmosfera generală a salonului, se destinde și poate fi corect judecat. Și deseori, cel care pătrunde arogant, dur și plin de îndrăzneală se dovedește a fi un om modest plăcut și docil, iar acela care se prezintă modest și docil — un arogant-dur. Nu. Mie mi se pare că omul poate fi cunos-

cut nu pe masă de disecție, ci ca să spun așa, pe teren, adică în viață.

Aici Vilbert și Mac începură să vorbească amîndoi deodată :

— A nu. O concepție complet eronată. Dar. Totuși. Trebuie analizat. Trebuie luat în considerație. Mai gîndiți-vă puțin. Bergson a spus. La Mettrie a spus. Ăla a spus, celălalt a spus și așa mai departe.

Amenințarea unei prelungite dispute de fond atîrnă în aer, iar eu mă simt ostenit, capul mi se învîrtește, așa că mă predau imediat și mă fofilez josnic.

— Ei poate, poate... În fine... nu știu. Poate că mă înșel într-adevăr. Nu-mi doresc decît să tacă din gură și să dispară pericolul unei prelungite discuții de fond.

Se simt în mod evident decepționați și oarecum supărați pe mine.

— Dar, le spun, mai e ceva. (Din nou se însuflețesc). Dacă va trebui să susțin o prelegere, n-aș fi în stare să o fac decît în limba polonă și nu vor putea înțelege toți.

Rîd amîndoi disprețuitor.

— Oh, asta nu reprezintă nici o dificultate. Multe persoane, deși nu cunosc limba polonă, o înțeleg destul de bine, celorlalte — li se va traduce și relata... Nu, nu, așa ceva nu poate reprezenta o piedică și nici o dificultate.

Ah, deci așa stau lucrurile, nici măcar nu interesează în mod special conținutul meu, domnilor intelectualiști, ci forma ? Neliniștiți de imposibilitatea clasificării mele, vreți să mă țintuiți la zidul formei, vreți să mă violentați și prin violență să mă stabilizați și să mă fixați oficial, formal și corespunzător față de oameni, prezentat *„ex cathedra"*. Abia atunci veți putea dormi liniștiți. O, n-o să vă meargă. N-o să vă meargă, deloc. Las' că am să fac eu din prezentarea mea o asemenea catedră că mai bine nu v-ar mai prinde somnul, ca să nu o mai și visați. Vreți să mă prezint în fața voastră ? Bine, mă voi prezenta, dar nu așa cum ați vrea să mă vedeți, pentru realizarea armoniei în regatul vostru intelectual, ci așa cum sînt eu întocmai și exact, în fond și formă. Să nu uitați că voi ați vrut-o.

— Atunci bine, spun scurt și sec, sînt de acord.

— Ei, am știut noi că putem conta pe dumneavoastră, îmi strîng mîna mulțumiți, stabilim termenul pentru vineri ca să aveți timp să vă pregătiți. Sîntem foarte curioși și așteptăm cu mult interes. Pleacă și am impresia că au schimbat un zîmbet răutăcios între ei. Adică au reușit să pună laba pe mine. Cum ? Lasă că vedem noi !

Rămîn singur. Prin curte hoinăresc cîteva persoane. Jackie, cel mai scund și cel mai în vîrstă dintre neptuni, un bătrînel mărunt, dar verde, adună frunze uscate și-și îndeasă cu ele pipa. Aerul e limpede și curat. Soarele strălucește. Polițistul se vîntură și el prin curte, de parcă s-ar plimba de unul singur pe promenada unei stațiuni balneare, în timp ce cîntă fanfara, și nu el ar fi acela care veghează asupra ordinii și securității. Toate la un loc arată ca pantomimă : „O dimineață la Ciechocinek". Personajele : un marinar, un preot, un polițai, două doamne în vîrstă, un domn în haină de alpaca, copii, care se joacă, o fată. Totul e parcă artificial și prost pus în

scenă : din nou încerc ca odinioară uimirea că dăinui într-o existență forțată, în ceva ce nu reprezintă propria mea realitate și este ca un fel de coșmar. Omul înconjurat de trăiri potrivnice naturii sale dorește să revină cît mai repede cu putință în propria sa realitate stabilită, așa cum în somn, înconjurat de vedenii împotriva firii, dorește să se trezească.

De fapt, niciodată nu mi-au plăcut călătoriile. Doar în vis. Aici corabia trăirilor noastre își croiește drum printre întîmplări proprii, stabilite și care ne sînt necesare. Dar ce reprezintă tot ceea ce mă înconjoară acum ? O iluzie de moment, care se va prefira ca o umbră pe nisip și nu va lăsa nimic în amintire în afara unor imagini cețoase de care te izbești cîteodată în viitor ca de niște fotografii indiferente. Aici nu te poți atașa de nimic, de nimeni nu te poți lega. Este un fel de existență autogenă, periferică, nelegată nici de trecut, nici de viitor. Sentimentul iluziei actualei realități se întărește în mine atît de mult, încît brusc mă găsesc în afara ei. Jackie adunînd frunze, polițistul, aerul curat și limpede, soarele strălucitor, atentatul intelectualiștilor, Janka — totul se dizolvă și dispare. Mă eliberez din această realitate, dar în același timp nu sînt nici în alta. Spiritul, înălțat deasupra timpului și universului, lipsit de forma lui anterioară și nerealizat încă într-una nouă. Uhu, uhu, fluieră deodată undeva o locomotivă cu un plîns exagerat de alarmant, ca un copil care a căzut. Sunetul, izbind urechea, ca o căldare de apă rece turnată în cap mă redă realității. Jackie adună frunze uscate. Polițistul se fîțîie de parcă ar fi singurul care se

plimbă pe promenadă. Soarele strălucește. Renée se trezește dintr-o dată, se ridică amețită și moleșită de soare. Roullot o șterge pe furiș, pentru că l-a împins pe Johnny care a căzut și acum plînge. Stau și mă gîndesc dacă n-ar trebui într-adevăr să mă ocup cumva mai serios de acest Roullot. Ar putea s-o sfîrșească rău.

Îmi revine durerea de cap și din nou nu mă mai simt în apele mele. Ce să fac ? Mă duc sus, mă întind și dorm. Am dormit în timpul prînzului, toată după-amiaza și abia către seară am coborît în curtea prin care oamenii se plimbă vioi și nepăsători, ca și cum n-ar fi însemnat nimic pentru ei că eu am zăcut cîteva ore în amorțire. Soarele e roșu, nădușit și cu răsuflarea tăiată după arșița zilei. Aleargă nerăbdător ca un cal la grajd, către ascunzătoarea lui de fiecare seară, cea de dincolo de dealuri. M-am așezat pe o bancă, un vînticel proaspăt îmi răcorește fruntea. Îmi pun picior peste picior, mă desfășor într-o atitudine neglijentă și mă simt destul de mulțumit de mine. Cîteodată rămîi așa într-o poză neglijentă, care pe neașteptate îți dă o plăcută impresie de superioritate asupra lumii și mediului înconjurător și este o cauză a mulțumirii de sine.

— Hei, unde mi te-ai ascuns ? Te-am căutat toată după-amiaza. Pe neașteptate Janka se așază alături de mine pe bancă. Mi se adresase cu „tu". O fi făcut-o din greșeală, sau vrea intenționat să forțeze nota ? Nu. Se vede după fața și comportarea ei că a fost ceva foarte natural, că poate nici nu-și mai amintește să fi vorbit vreodată altfel cu mine. Prezența femeii care mi se adresează neașteptat cu „tu" și care m-a căutat o

după-amiază întreagă îmi sporește mulțumirea și siguranța de sine. Mă mișc leneș.

— Am dormit, îi spun scurt.

– Tu mereu dormi. Toți rîd că dormi întruna.

— Și ce aș avea mai bun de făcut aici ? Timpul acesta lipsit de sens trebuie să-l petreci dormind, nimic altceva n-ai putea face cu el.

— Într-un loc ca cel de aici timpul cere cu atît mai mult să fie umplut rațional și util. Alaltăieri, Vilbert m-a oprit pe scări și mi s-a prezentat în mod deosebit, ca să-mi aducă la cunoștință acest lucru. Totuși am motive să cred că a fost un pretext, pentru că pe urmă și-a scos versurile și fără nici un fel de explicație începu că citească, dar cred că și ăsta a fost un pretext, pentru că apoi...

— Aha, într-un cuvînt, vrei să-mi spui că i-ai plăcut și că vrea să flirteze cu tine. Și eu i-am spus „tu", dar fără să mă fi gîndit, nu pentru că ea a început prima, dar a venit așa ca de la sine. În general, din cauză că ne vorbim cu „tu" nu mai există între noi de loc acea atmosferă nefirească și forțată și a devenit ceva ca de la sine înțeles. Așadar, o tutuiesc pe Janka, deși nu ne-am sărutat niciodată și nici măcar prin gînd nu ne-a trecut așa ceva.

— Poate da, și poate ba, spuse Janka cu buzele țuguiate și aplecîndu-și capul. O face într-un fel exagerat și nenatural, dar intenționat exagerat și nenatural, din care cauză pare neobișnuit de natural. Mai este și neobișnuit de mulțumită, aproape bucuroasă, dar se vede că nu din cauză că i-a plăcut lui Vilbert, ci mai degrabă pentru că în seara asta călduță stă pe bancă și se simte bine. Puțin mai încolo, lîngă ușă, Roullot se joacă cu

Johnny. Of, de nu s-ar termina iar cu plîns. Mereu mă uit într-acolo neliniștit.

Zîmbesc și îmi întind picioarele.

— Măi, măi, ai început să sucești capul tinerilor de pe aici. Exact ca în viligiatură pe timp de vacanță. Niște tineri se cunosc între ei, se înfiripă ceva, se trezesc sentimente, încep să scrie în aerul de vacanță o dramă sau o comedie, iar pe urmă vacanța se termină, tinerii se duc care încotro și drama începută se dizolvă în atmosferă, lăsînd doar gustul imperceptibil al primelor trăiri. (Iar mie îmi mai adaug ceva : atunci cînd trecea Vilbert pe scări, într-adevăr cam brusc i-a plăcut Janka. S-a gîndit că el este poet și pe lîngă el trece o fată tînără și a simțit căldură în preajma inimii, ar fi dorit să-i arunce la picioare toată opera lui, să o roage să devină muza lui, dar se răzgîndi pe dată, pentru că îi trecu prin cap că ar putea să-l împiedice să lucreze, așa că lăsă discuția neterminată și cuvîntul rostit pe jumătate și plecă, pretextînd treburi urgente ce nu sufereau amînare. Și de atunci, nici nu se mai uită la Janka.)

— Exact ca în viligiatură pe timp de vacanță, spun tare.

— Într-adevăr. Dar și așa unul care toată ziulica doarme și nu poți să-l scoți nici la plimbare, nici la tenis, nici la bridge e și el o figură. Dar ia mai spune-mi ceva, așa cum vorbești tu, de una, de alta, de dragoste, ca azi dimineață. Tare-mi place. Se uită la mine printre gene, cu un zîmbet pe care nu-l pot ghici dacă este ironic sau nu. Pentru orice eventualitate, răspund leneș :

— N-am chef.

De cine-mi amintește această Janka ? Cred că de cineva de aici.

— Hai, hai, zi-mi ceva, cum e cu dragostea ?

— A, dragostea-i ca dragostea.

— Eu am impresia că tu nu ești capabil de nici un fel de dragoste. Te iubești numai pe tine.

— Se prea poate. Nu văd pe nimeni care ar merita-o mai mult. Cine știe, dacă acesta nu-i cel mai nobil gen de iubire ? Femeia...

— Ei, asta-i, femeia, femeia ! Vorbind de dragoste nu am în vedere în mod special dragostea erotică... Janka parcă ar fi vrut să vorbească mai departe, dar se opri. O să mai spună ceva ? Nu. Tace de parcă nu numai cu o clipă mai înainte, dar niciodată în viața ei n-ar fi scos o vorbă. Dealtfel nici eu nu prea am chef de vorbă. E așa de plăcut. Johnny văzu pe jos o pietricică și o ridică cu un chiot triumfător. Roullot, care stătea la gard și se uita la un negustor de cărbuni purtînd doi copii într-un paneraș, dădu fuga la el. M-am întins. O, ce plăcut. Și din nou ca atunci cînd stăteam cu Janka pe trepte la soare, se dădură în lături porțile robiei. Dealtfel, dacă am sta la fel amîndoi, ca soț și soție, pe o bancă în Lazienki și am privi cum se joacă copiii noștri, ar fi absolut la fel ca în clipa asta. Aș vrea să am un fiu. Janka are foarte multă dreptate cînd spune ce spune. Poate că pe fiul meu aș reuși să-l iubesc. Ciudată mai e și Janka. Habar n-am dacă-i deșteaptă sau proastă. Glumește sau vorbește serios. Mereu începe să spună cîte ceva și nu mai termină, de parcă n-ar mai merita. Aș putea să jur că se înrudește cu cineva pe care l-am văzut de curînd.

— Să știi să iubești e un lucru foarte greu, spun, e o sarcină grea, de răspundere și deseori depășește puterile omenești. Uită-te numai în jurul tău. Aceste familii, aceste cupluri matrimoniale, amanții și întemeietorii filantropi ai creșelor, toți sînt niște neisprăviți, care cu dragostea lor fac mai mult rău decît bine și frumos. Iubirea dintre femeie și bărbat ! Hm. Poate că ar putea fi și frumoasă, numai că o pocește însemnul robiei pe care-l trage după sine acest gen de dragoste în mod inevitabil. Dacă doi tineri se iubesc, ar trebui să tăinuiască acest lucru unul față de celălalt, să nu-l destăinuie cu nici un chip, ba chiar și față de ei înșiși să-l tăinuiască și în acest fel să-și apere independența. Dragostea va exista cu toate acestea, dar parcă liberă, independentă și depășind limita simțurilor. Așa, ca om, aș putea iubi, caritabil și evanghelic, dar nu femeia.

— Da, spune Janka scurt, într-un fel ce nu însemnă nici afirmație și nici altceva. Pe cine, de exemplu ?

Măi să fie. Am știut eu că o să se întîmple ceva. Roullot vrea cu orice preț să-i dea lui Johnny pietricica aceea. Se încăpățînează, iar Johnny, cu mîinile ascunse la spate, spune, plîngînd :

— Mummi.

— Roullot, strig, ce faci acolo ?

— Vreau numai să văd pietricica, explică Roullot.

— Găsește-ți alta. Rușine, zău așa, să necăjești un copilaș. Ai putea fi ceva mai înțelept.

Roullot se îndepărtează cu o mînă jignită și-l amenință pe Johnny cu degetul.

— Cine știe. Poate că aș putea iubi pe unul ca Roullot. Pe cineva sărman, într-un fel lipsit de ceea ce au alții. A iubi ar însemna cumva să-ți creezi persoana iubită. Dumnezeu îi iubește pe oameni pentru că îi creează... Să creezi, da. Să formezi o viață, un caracter, condiții bune, să înlături nedreptatea. Îți iubești copiii, pentru că cu ajutorul naturii i-ai adus pe lume și pe urmă îi formezi pentru viață. Da. Iubirea înseamnă creație.

— Iar creația înseamnă iubire, spune Janka. Iar eu habar n-am dacă a spus ceva înțelept, sau a făcut o glumă proastă și ieftină.

— Da, da. Iubirea față de femeie e un lux, pentru care trebuie să renunți la diferite scrupule, ca să ți-o poți permite. Nu afirm că ar fi un păcat sau un delict, ci un lucru pe care nu și-l poate permite oricine.

— Da, da, spuse Janka și nu sînt sigur dacă m-a auzit.

— Da, da, repet eu. E limpede că nu avem nici unul chef de vorbă. Soarele a apus. Stăm pînă la masă tăcuți și doar din cînd în cînd repetăm : „Da, da". Cînd a trebuit să plecăm din curte, ne-a părut rău. Ce bine fusese. Am fi putut sta așa pe bancă o viață întreagă repetînd : „Da, da".

X

VENI și ziua prelegerii mele. Mă pregătisem pentru ea neobișnuit de sîrguincios. Dimineața,

imediat după micul-dejun, mergeam sus, mă așezam la masă, mă înconjuram de cei trei poeți și de istoria Poloniei și citeam de scăpăram scîntei *Crima din castelul Blind*, ascunsă printre ele, și pe care o împrumutasem de la Janka. Vilbert și Mac vegheau să am liniștea necesară și îi rugau pe toți să nu facă gălăgie și să nu mă deranjeze. Cîteodată, mă priveau pe sub sprîncene mulțumiți și atunci îmi ridicam privirea din carte și, meditînd parcă o clipă, făceam pe fișe special pregătite notări, scriind : „mazăre, linte, bob, fasole", sau : „șase sași și șase saci" și : „capra calcă piatra, piatra crapă-n patru, crapă capul caprei în patru cum a crăpat piatra-n patru". După-amiaza, sub ochiul vigilent al lui Mac și Vilbert, mă plimbam puțin de unul singur cu capul în piept și fruntea ridată și abia apoi aveam voie să mă întîlnesc cu Janka pe banca de lîngă pom.

Cît timp m-am aflat în robia asta a lui Mac și Vilbert, școala, transformată în lagăr pentru oameni de valoare și interesanți, mi se părea o întindere nemărginită a libertății, plină de nenumărate posibilități. Priveam cu invidie la oamenii liberi, care puteau după micul dejun, nestînjeniți de o voință străină, să iasă ori în curte, ori să joace cărți, să se plimbe pe coridor sau să privească pe fereastră și să vadă ce-a cumpărat slujnica din casa de peste drum din piață pentru masă. Mă consolam, însă, că prin aceste cîteva zile de robie îmi voi răscumpăra dreptul la libertatea pe care pe urmă nimeni, nici Mac, nici Vilbert nu va mai vrea și nici nu va mai putea să mi-o tulbure.

Suferearn totodată foarte mult că din cauza acestei comedii puteam să mă văd așa de puțin cu Janka, de care mă atașasem mult și fără ea nu mai eram în stare să fac nimic. Janka mă trata ca pe un băiețel. Mereu îmi făcea cîte o observație : „Ești zburlit, ai unghiile murdare. Ți s-a rupt un nasture, cum poți să umbli așa, dă-l încoace să ți-l cos eu." Ieșind în curte, am depășit-o pe doamna Wright : „cum e posibil" — și așa mai departe. Și ei îi face plăcere și mie. Cîteodată voit îmi rup un nasture, mă murdăresc pe față, sau nu o las pe doamna Wright să treacă înainte, pentru ca Janka să-mi poată atrage atenția cu blîndețe. E foarte preocupată de prelegerea mea, întreabă de amănunte, dar eu nu vreau să divulg nimic înainte de vreme.

— Ai să vezi.

Discutăm de una, de alta. În special eu dau cu gura, ea ascultă sau nu, iar dacă ascultă, habar n-am dacă tratează cu seriozitate ce-i spun eu, după cum nu știu dacă vorbește serios cînd povestește cîte ceva. Dar asta nu are însemnătate. Dealtfel, cel mai plăcut este cînd stăm amîndoi tăcuți și repetăm doar din cînd în cînd : „Da, da". Da, da.

În lagăr domnește un mare interes față de prelegerea mea care a fost oficial aprobată sub titulatura : „Construcțiile de lemn din Małopolska (*Baumbau in Galizien.*) Bineînțeles că toți știu despre ce este vorba, dar acest lucru cel mult sporește atracția, ca un soi de conspirație și de tragere pe sfoară a nemților, dar, în general, nu prezintă prin ea însăși nimic atractiv. Se petrece aici un lucru asemănător ca și cu mîngîierea spirituală sau cu audierea muzicii. Oamenii sînt incitați și atrași de faptul că se va întîmpla ceva și că se va merge undeva, așa ca la cinema sau la teatru. Fiecare va veni și se va reprezenta pe sine însuși. Cînd va intra, ceilalți vor spune : „O, priviți a venit și acela". Oamenilor le va fi înapoiată o anumită funcție social-personală și individuală. Dacă internații adunați în lagăr reprezintă o masă, cei adunați să audieze conferința vor reprezenta persoane individualizate, care s-au îmbrăcat special și au venit special.

Importanța mea, din momentul de cînd s-a răspîndit vestea despre conferință, a crescut neobișnuit. Circulă zvonuri că sînt un om remarcabil, de o deosebită inteligență, care-i va iniția pe toți în chestiuni neobișnuit de importante și esențiale pentru om. (Numai domnul Pociejak se uită la mine sceptic. M-a prins odată pe scări și mi-a spus : — Să dea Domnul să iasă cît mai bine, dar eu mă cam îndoiesc. Prea sînteți tînăr.) Sînt deseori oprit să schimb cîteva cuvinte, oamenilor le place să facă doi trei pași cu mine și să le demonstreze celorlalți că sînt în relații apropiate cu mine. Fără îndoială că are o influență și faptul că eu voi fi conferențiarul, cineva, care față de cei mulți va fi singur. Stau și mă gîndesc deseori de ce le-o fi plăcînd atîta oamenilor să fie văzuți în compania unor actori cunoscuți, muzicieni, artiști sau chiar și sportivi, într-un cuvînt a tuturor acelora care apar singuri în fața celor mulți. Se petrece așa pur și simplu pentru că tendința naturală, socială a omului este dorința de a se smulge din mulțime, pentru o existență individuală. Așa cum este bine știut aceasta nu-i ușor : omul se

smulge tot mai disperat către culmile individualităţii, iar viaţa îl înhaţă mereu de picioare şi-l îneacă la loc în mulţime. Actorii, artiştii şi toţi ceilalţi care prin natura meseriei lor se produc public singuri sînt, în mentalitatea aceluia care încearcă să se smulgă, atît de bogat înzestraţi cu acea individualitate capabilă de a cuceri culmi, încît e suficient să se atingă de ei (în ochii celorlalţi) ca să-şi sporească sie însuşi faima personalităţii şi să capete culoare în cenuşiul monoton al mulţimii.

În ziua conferinţei, dimineaţa, nu am mai lucrat.

— Totul e gata, le spun lui Mac şi Vilbert şi ies după micul dejun în curte.

De cînd a plecat Suzanne, s-a şters orice restricţie între orele de plimbare ale bărbaţilor şi femeilor, cineva chiar a rupt de pe uşă afişul care anunţa orele şi altul n-a mai fost pus.

Janka stă pe bancă cu o carte, dar nu citeşte.

— Ei, cum e ?

— Ştiu eu ?

— Eşti complet gata ?

— Absolut.

— Am emoţii pentru tine.

— N-are rost.

— Eşti aşa sigur de tine ?

— Îhî.

— Măi, măi. Tare mi-e frică să nu cumva să te prosteşti în vreun fel, cum îţi place ţie. Nu ştii niciodată la ce să te aştepţi de la tine. Eşti puţin ca un vulcan conspirativ. Vin călătorii şi spun : „O, ia priviţi ce colină frumoasă, să ne odihnim puţin aici. Se odihnesc, ce-i drept e frumos şi

plăcut, dar deodată buh, bah, bum. Pretinsa colină scuipă foc, scoate fum, aruncă lavă şi face tot felul de bazaconii, nu se ştie de ce, apoi se domoleşte brusc şi din nou arată ca o colină frumoasă şi liniştită.

— Ei, ţi se pare ţie.

Roullot iese în curte şi se uită în jurul lui.

— Aşteaptă-mă puţin, am o treabă cu Roullot, îi spun Jankăi şi mă îndrept spre el.

Roullot face o mutră nevinovată şi parcă ar vrea să nege ceva. În ultimul timp, îl cert mereu, cum mă ceartă Janka pe mine.

— Roullot, îi spun, azi ţin o conferinţă. Ai auzit de ea ?

— Am auzit, am auzit. Şi ce vrei ? Ce ai ? Eu nici măcar... Nici nu vreau. Ce te iei de mine. Nici n-am să vin măcar...

— Ah, că prost mai eşti. Nu-i vorba de asta. Tocmai că trebuie să vii. Da. Trebuie să vii, să stai undeva în spate lîngă uşă şi să te uiţi la mine. Cînd am să duc mîna la nas, trebuie să începi să strigi cît ai să poţi tu de tare şi de ordinar : „Nebunul, Vistula arde !“ Şi să pleci în fugă. Am să-ţi dau pentru asta pietricica aceea pe care a găsit-o odată Johnny. Am răscumpărat-o de la el anume pentru tine cu cincisprezece bomboane. Ce zici ?

Roullot reflectă o clipă.

— Phi ! Pot să strig dacă vrei. Ce-mi pasă mie. Arată pietricica.

I-o arăt de departe. Întinde mîna.

— O, nu, nu. Ai s-o primeşti pe urmă, dacă ai să te descurci cum trebuie. Şi ia aminte să nu cumva să sufli o vorbă. Nici înainte şi nici după.

Dacă ciripești vreun cuvințel nu numai că nu mai vezi pietricica, dar îți mai dau și două picioare în fund.

Încuviință din cap în semn că a înțeles.

Mă întorc la Janka și parcă îmi pare rău că l-am amenințat.

— Ce treabă ai avut cu el ?

— Nimic. L-am rugat să nu cumva să se prostească atunci cînd am să vorbesc eu... Ascultă, tu n-ai impresia că toate astea sînt groaznic de stupide ?

— Ce anume ?

— Ei, conferința asta a mea, toate la un loc. Tu îi dai atîta importanță aproape ca Mac și Vilbert. Nu ți-a trecut deloc prin minte că asta-i culmea prostiei să obligi pe cineva să iasă la catedră și în mod public să vorbească despre sine ?

— De fapt, ce altceva face omul în viață decît să se împingă în față spre o catedră de la care să vorbească despre sine. Tu singur...

— Da, dar ca metaforă este cu totul altceva. Dar acum această metaforă ia forme vii, se face din ea o imagine vie : simbolul prostiei și al egocentrismului omenesc.

— Nu m-am gîndit la așa ceva. Eu mă bucur pur și simplu că te voi privi vorbind oamenilor, că vei fi în centrul interesului, că ceilalți te vor admira. Ce plăcut va fi. Se gîndi o clipă. Desigur că e și puțin stupid, poate chiar foarte stupid, de abia acum îmi dau seama. Dar de ce să o iei chiar așa în serios ? Ia-o ca pe un divertisment pe care nu trebuie să-l pui la inimă. Sigur că în situația ta este un fel de orgolioasă supraestimare a propriei persoane, un fel de a face

Dumnezeu știe ce din tine. Se spune că deseori persoanele încrezute și sigure de sine, nu sînt deloc încrezute și sigure de sine, dar își ascund astfel un complex de inferioritate, care se demască frecvent la ei. Cu toate astea s-ar putea să fie cu totul altfel. Unii atît de teribil se supraestimează încît se pun în gardă și se tem de orice ce ar putea să le scadă acest preț înalt. Unul ca ăsta se ferește de a se produce public, spunînd : „Ce vor de la mine, eu nu știu, eu nu sînt făcut pentru așa ceva". Dar lui pur și simplu îi este frică că va fi mai prejos decît s-ar cuveni, după părerea lui unei persoane de calibrul lui și atunci preferă să tacă chitic. Același lucru se poate observa la literații debutanți. Spune cîte unul : „Eu pot publica articole și nuvele, sau versuri în diferite gazete, dar o operă mai mare ? Nu, nu sînt încă în stare de așa ceva. Nu mă încumet." Ei și ce ? Să fie oare chiar așa de modest ? Da' de unde. Plesnește de orgoliu. Dacă el va publica ceva, trebuie să fie atît de grozav, încît să cadă toată lumea în fund de uimire. Și dorința aceasta de a face lumea praf, devine atît de puternică, încît, în cele din urmă, nu-l mai interesează cauza pentru care o să cadă lumea în fund, numai să cadă. Și cînd un astfel de om orgolios este forțat să facă ceva, o face mai degrabă groaznic de prost și de scandalos, dar măcar să fie groaznic, nu comun. De aceea cea mai mare jignire pentru el ar fi să-i spui : „Da. E bine." Și totul pune pe seama modestiei și a smereniei. Dar ce face un om cu adevărat modest și la locul lui ? Își scrie cartea, sau își expune prelegerea, străduindu-se să o facă cît poate el mai bine și se

gîndește: „N-am să reușesc, dar ce pot să fac, n-o să-mi cadă coroana".

— Jaaanka, exclam, ce-i cu tine de ai ținut un discurs așa de lung și de deștept? Ce s-a întîmplat?

Janka începe să rîdă.

— Cu puțin mai înainte am stat de vorbă cu Mac Kinley. Îl citez *in extenso*. „*In extenso*" tot de la el am învățat.

Nu sînt complet sigur că-i adevărat. O, și Janka este orgolioasă, de aia pune pe seama lui Mac. Am meditat asupra celor spuse de ea.

— S-ar putea să ai dreptate. S-ar putea să ai dreptate. Dar în ceea ce mă privește este prea tîrziu. *Alea iacta est.*

— Cum adică? N-ai de gînd, sper, să faci vreo prostie?

— N-am să fac, n-am să fac. M-au rugat să mă prezint pe fundalul țării mele. O voi face cinstit. Voi prezenta totul așa cum este. Fără falsuri și glume.

— Ce înseamnă „alea..."?

— *Alea iacta est.* Nu te mai preface.

— Dacă-ți spun... Presupun că a zis cineva. Cum se spune cîte ceva într-o limbă străină, înseamnă că cineva a spus-o cîndva și a sunat înțelept sau de efect. Ei?

— Zarurile sînt aruncate. *Alea iacta est.* Latinește n-ai învățat niciodată?

— NU. Am urmat gimnaziul de matematică și științele naturii. Cine a spus?

— Stepan Trofimovici Vierhovienski.

— Un rus să vorbească latinește? Cine să fi fost ăsta?

— Unu acolo. Oh, încetează să mai faci din mine un idiot și nu mă mai chinui acum, trebuie să mă concentrez înaintea expunerii mele.

Și din nou mă simt iritat că nu-mi pot da seama dacă Janka într-adevăr nu știe cine a spus „*aleă iacta est*" sau numai se preface. În Janka este neliniștitor faptul că atît o posibilitate cît și cealaltă sînt în aceeași măsură de probabile. De cine dracu îmi aduce aminte? Nu pot deloc să-mi dau seama, deși asemănarea mi se pare foarte mare.

În jurul prînzului, simt în jurul meu atmosfera deosebită care se creează de obicei în preajma unei persoane urmînd să joace un rol important. O atmosferă înrudită cu cea a onomasticelor: o balansare între plăcerea egocentrării și jena provocată de aceasta. Oamenii îmi zîmbesc, îmi trimit salutări cu mîna, iar Mac și Vilbert se uită la mine îngrijorați, urmărindu-mi fiecare îmbucătură, de parcă s-ar teme să nu mă înec. După masă, atmosfera de onomastică, se accentuează, dar nu este chiar o atmosferă de onomastică, ci atmosfera care se creează în jurul unui ministru venit la băi să-și vindece artretismul. Mac și Vilbert nu-mi permit să iau parte la amenajarea capelei în sală de conferințe (aici va avea loc în această baie universală a sufletului).

— Lasă că o scoatem noi la capăt, dumneavoastră plimbați-vă puțin prin curte și luați aer.

Dispuneți de mine, dispuneți cît mai puteți. Nu v-a mai rămas mult timp pentru așa ceva. Mă plimb și iau aer așa cum doresc ei. Mă gîndesc. „Mac și Vilbert sînt niște măgari nemaipo-

meniţi. Asta-i. Sau poate eu sînt măgarul ? Poate că din partea lor totul este frumos şi echitabil, ori ce s-ar spune nu-s nişte tîmpiţi, Vilbert e un poet minunat. Nu care cumva eu sînt măgarul cel încăpăţînat şi urîcios ? Da. Da. Dar ce drept au ei să pătrundă în interiorul meu ? Ce drept au ei să stoarcă cu forţa din mine o înfăţişare falsă, care să le fie lor pe plac ? Sau poate că au vreun drept ? Nu, nu au. Ce le pasă lor cum sînt eu ? Să mă transform eu într-o maimuţă, care pentru stima şi consideraţia lor măruntă să le joace aşa cum vor ei să cînte ? Nu, nu domnilor ! N-ar fi trebuit să chemaţi maimuţa din pădure. Acum trebuie să vă uitaţi la ţopăiala ei proprie, după melodia ei şi nu după cîntecele pe care de-a sila i le fluieraţi la ureche. Hm ! Oare cîteodată n-ar trebui din politeţe şi tact să mai joci cum îţi fluieră alţii ? Ca să ai linişte şi să se simtă toată lumea bine ? Poate că nu-i chiar aşa de important, după cum spune şi Janka. Mai trebuie să fii şi politicos şi cu tact, să te străduieşti ca toţi să se simtă bine. Nu ? Ca să fiu politicos şi cu tact, poate că ar fi trebuit să mă prefac faţă de Suzanne că sînt bărbat cu braţ puternic şi vînjos, care cuprinde plăpînda siluetă feminină ? Eh, unde este graniţa politeţei şi a tactului ? În ce robie mai poţi să cazi din cauza politeţei şi tactului, prin ce pădure întunecată şi de nepătruns să rătăceşti ? Cine are aici dreptate ? De partea cui e adevărul ? Fiecare are dreptatea sa modelată de organismul şi de mecanismul său psihic înglobat într-o realitate proprie. Dar există oare o dreptate nemijlocită şi absolută şi dacă da, unde ? Ha, despre asta vom afla la Judecata de apoi, sau

poate nici măcar acolo. Da, da. Dar aici nu există şi ce să ne mai batem capul, *alea iacta est*"...

Mă uit la ceas. Oho, a cam venit timpul. Plec din curte şi mă duc sus, îmi iau cei trei poeţi şi notele şi fără nici un fel de trac, fără nervozitate, mă îndrept mîndru către capela transformată în sală de conferinţe. Cu aceeaşi linişte şi conştiinţă a faptelor sale trebuie că a pornit-o împotriva duşmanului şi preotul Skorupka : Dumnezeu şi Patria o cer...

De departe ajunge pînă la mine zgomotul de voci. Capela este plină. Oamenii sînt neobişnuit de însufleţiţi şi de surescitaţi. S-au eliberat pentru moment din captivitatea lor. În această clipă nu sînt nimic altceva decît un auditoriu al prelegerii, cel mult prizonieri ai sălii de conferinţe, la fel cum ar fi fost oriunde şi oricînd la vreo conferinţă din lumea largă. Zăbovesc puţin în pragul uşii şi privesc. Această bruscă eliberare le schimbă modul de comportare între ei. Afişează o politeţe căutată, cochetează şi fac spirite. Îşi povestesc ce s-a mai întîmplat nostim, cine ce-a mai făcut, cum şi în ce fel, îi salută pe noii veniţi cu exclamaţii vesele şi cu observaţii spirituale.

Intru. Rumoarea se potoleşte. Murmure : — Aaaa ! Exclamaţii : — Linişte, linişte ! — Trec în lungul şirurilor de scaune şi mă opresc la masa mea, pe care se află o carafă cu apă şi un pahar. (Nu m-au scutit nici măcar de asta.) Mă înclin, se aud aplauze. Cuprind sala cu o privire. În rîndul întîi, printre alţii, stă un bătrînel, domnul Jacques Collin, lector de limbă franceză la Universitatea din Varşovia. Din cauza artretismu-

lui rareori își părăsește camera, chiar mănîncă singur. Are atitudinea omului obișnuit și cu rutină în astfel de împrejurări, pe față și-a întins un zîmbet aprobativ și se uită la mine. Mai în spate, abatele, cu capul înclinat, și-a pus mîinile pe pîntec, iar alături de el domnul Pociejak stă cu o mînă sprijinită în baston, iar pe cealaltă, pentru orice eventualitate, și-a dus-o la ureche ca să audă mai bine. Puțin mai încolo stă Janka și am impresia că-i arde fața. Pentru o clipă mă cuprinde părerea de rău. N-am să mă mai uit în partea aceea. Îl văd și pe Thomson, trebuie că a venit din curtuazie. Este indiferent față de tot ce-l înconjoară. Citește discret o carte. Mac și Vilbert stau modești în ultimul rînd. Lîngă ușă îl văd pe Roullot, care-mi face cu ochiul complice. În afara acestora, multă lume care habar n-are de ce a venit. E și un *deck-boy*, același care odată pe coridor fluiera *Scherzo* de Brahms. Are o mină gravă și pare a fi foarte interesat de toate acestea.

Îmi aranjez cărțile, îmi frunzăresc chipurile notele, în cele din urmă, îmi sprijin mîinile pe masă, privesc în sală, îmi răsfrîng buzele și trag aer în piept. Se lasă o liniște mormîntală... Nu, stați așa să mă mai joc puțin cu voi. Las impresia că mă deranjează scaunul, îmi strîng buzele, îmi ridic mîinile de pe masă și mă răsucesc așa, de parcă m-aș uita în spatele meu, Vilbert și Mac manifestă o ușoară îngrijorare, împing scaunul cu doi centimetri mai încolo și mă reîntorc spre masă, dar de data asta îmi iau o altă poză : mă sprijin numai cu o singură mînă, pe cealaltă mi-o pun în șold și privesc obtuz pe fereastră, de parcă

n-aș avea de gînd niciodată să deschid gura să vorbesc. Cînd tăcerea a atins un grad imposibil de suportat, spun pe neașteptate : — Doamnelor și domnilor — și mă întorc spre sală, punîndu-mi amîndouă mîinile pe masă și revenind la poziția inițială. Simt un suflu de ușurare și destindere în sală.

— Doamnelor și domnilor ! Am fost invitat să prezint în fața tovarășilor mei de suferință o prelegere cu titlul „Eu și poporul meu". Trebuie să recunosc cu toată sinceritatea că mă aflu într-o situație dificilă și ingrată. Trebuie totuși să-mi pun întrebarea : de ce tocmai eu să am această onoare ? Mă deosebesc eu oare cu ceva de societatea aleasă în fața căreia am acum cinstea de a vorbi ? Dacă așa ar fi, atunci această deosebire nu ar fi cu siguranță în favoarea mea, deoarece domniile voastre, stimat auditoriu, sînteți în cea mai mare parte oameni maturi, cu un profil bine definit în viață și profesie și, dacă mi-e permis să mă exprim așa, familiarizați cu viața, obișnuiți cu ea. Iar eu ? Eu abia am reușit să bat timid la ușa pe care stă atîrnat un anunț : „Viață matură. Strict interzis accesul persoanelor nevîrstnice" și încă nu mi s-a răspuns : „Intră", cînd a izbucnit războiul și am ajuns în acest lagăr de concentrare. De aceea, consider, că tot ceea ce aș reuși să spun în legătură cu tema dată, ar fi mult prea cutezător și îndrăzneț, dacă ar fi prezentat pe un ton apodictic și cu oarecari pretenții de generalizare. Nu. Eu intenționez să mă achit de obligația mea cît mai cinstit și mai autentic cu putință. Mă voi strădui să mă prezint

exact așa cum sînt, iar opinia mea despre lume și situația mea față de popor și a poporului față de mine, strict așa cum o văd și o simt eu, indiferent dacă ea este, din punctul de vedere al unei rațiuni superioare și obiective (în măsura în care această rațiune ar exista) justificată sau nu. Numai astfel voi putea avea sentimentul că mi-am îndeplinit corespunzător și cinstit îndatorirea și conștiința curată că nu v-am indus în eroare și nu v-am înșelat.

Prelegerea mea nu o voi prezenta conform unui plan stabilit dinainte, cum ar fi de exemplu împărțirea ei în trei părți: a. Poporul meu, b. Eu, c. Raportul reciproc. Intenționez mai degrabă să vă prezint o improvizație liberă și aceasta pentru că, *primo*, după părerea mea poporul și omul sînt două lucruri care se pătrund în asemenea măsură, încît ar fi greu să le separi distinct, *secundo*, lipsa unui plan este o trăsătură atît de pregnantă a naturii mele, încît consider de datoria mea să o accentuez. Și încă un cuvînt de lămurire: onestitatea mă obligă să improvizez, dar improvizația este latura mea slabă. De aceea poate că mă voi bîlbîi puțin, dovedind stîngăcie și nepricepere, pe ici pe colo voi bate cîmpii fără sens, într-un chip vrednic de milă. Dar nici aceasta nu ar fi lipsit de o anume rațiune superioară și, ca să spun așa, simbolică. Bîlbîiala, stîngăcia, nepriceperea și incoerența, în stare să trezească mila, sînt niște trăsături destul de evidente ale ființei mele atît exterioare cît și interioare. Voi rămîne, însă, fidel și autentic față de dumneavoastră atît în ceea ce privește conținutul cît și forma. După aceste cîteva cuvinte de lămurire voi trece la miezul lucrurilor și vă rog să rețineți: Nu vorbește un maestru egalilor lui, ci un învățăcel al vieții își recită lecția învățată stîngaci în fața unor iluștri profesori.

Toată această introducere am prezentat-o nespus de curgător și cu verva, de parcă toată viața mea n-aș fi făcut altceva decît să conferențiez. Văd că impresia provocată este strașnică. Spectatorii se foiesc mulțumiți. Mac se pleacă spre Vilbert și-i șoptește ceva, iar domnul Collin își arborează zîmbetul lui aprobativ. Roullot lîngă ușă îmi face cu ochiul complice.

Îmi iau mîinile de pe masă și mă fac că mă uit printre notele mele, dealtfel, nu durează decît o clipită, un reflex automat al unui om cu rutină, care independent de excelentele lui notări și așa are totul orînduit în cap.

— Dacă am avea în fața noastră o hartă politică a Europei antebelice, ceea ce nu-i posibil, pentru că n-am găsit pretextul potrivit pentru a motiva necesitatea de a consulta o Europă politică în cadrul temei mele legate de construcțiile din lemn în Małopolska (rîsete binevoitoare la adresa humorului meu și în același timp batjocoritoare pentru nemții trași pe sfoară), dacă am avea așadar în fața noastră o hartă a Europei și ne-am îndrepta privirea spre răsărit, atenția noastră ar fi atrasă de țara ale cărei frontiere, înconjurîndu-i suprafața, îi dau un contur care se deosebește de al celorlalte. Nu seamănă nici cu vecina Germanie, care, ca o pasăre de pradă, încearcă să-și desfășoare aripile Bavariei și Badenului la sud-est și pe cele ale Prusiei la nord-est cu capul atîrnînd amenințător între Polonia și

Cehoslovacia, nu amintește nici de conturul, oarecare, al României, Bulgariei, Ungariei, sau al Franței, care parcă ar vrea s-o șteargă undeva de pe continentul mormăind amenințător și nici de al Angliei, această corabie plutind liniștit între Oceanul Atlantic și Marea Nordului. Țara aceasta prin forma ei amintește o inimă și cu puțină bunăvoință s-ar putea compara cu un om care și-a deschis brațele. Da. Și-a deschis brațele țintuite pe cruce.

Și asta am spus-o la fel de curgător și de expert. Observ că impresia deosebită sporește și atinge o anume culme. Exact asta am vrut. Trag aer în piept, de parcă aș vrea să continui, dar tușesc, înghit saliva, iar privirea îmi cade pe carafa cu apă. O ridic, mă căznesc să torn în pahar, dar o fac așa de neîndemînatec, că paharul se răstoarnă, cade pe jos și se sparge, iar apa se împrăștie peste tot și se prelinge într-o șuviță lungă pe masă. Domnul Collin, cu același zîmbet aprobativ, care acum s-ar traduce : „Nu face nimic", își șterge pantalonii uzi, alte persoane din rîndul întîi, care la zgomotul de sticlă spartă s-au ridicat din loc, se reașază. Domnește un soi de consternare și freamăt. Spun un : — Îmi cer iertare — și încerc să adun cu batista apa de pe masă, dar o fac atît de prost, încît din nou îl stropesc pe domnul Collin, care-și șterge haina și-și sporește zîmbetul însemnînd și acum : „Nici de data aceasta nu face nimic". Mac și Vilbert își întind gîturile să-și dea seama dacă nu cumva e nevoie să intervină și toți au o mină destul de tîmpă. Roullot de lîngă ușă îmi face cu ochiul complice. Incidentul se rezolvă în cele din urmă

și pot vorbi mai departe. Simt, însă, că s-a stricat ceva, că idila splendorii, eleganței, bunăvoinței și a încrederii reciproce s-a spart odată cu paharul stîngaci umplut cu apă. Cît de fragile și de iluzorii sînt stările de spirit dintre oameni, cum n-ar trebui să le dai crezare și să te lași convins de ele. Singurul domnul Collin nu renunță la zîmbetul lui aprobativ și așteaptă urmarea, de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic. Încep să-l bănuiesc că zîmbetul acesta al lui este o grimasă profesională.

Schițez un zîmbet jalnic, eu însumi devin parcă plăpînd, încurcat, vrednic de milă. Mîinile îmi tremură, îmi îndrept gulerul, dau să încep să vorbesc, dar mereu tușesc și-mi înghit saliva.

— He, he... hm... asta.. despre ce tocmai spuneam ?... Aha... că, nu, nu. Stați, stați. Și paharul ăsta, care mi-a... asta... Oh, oh oh, grea mai e și viața asta. Ei, așadar... Un moment de răbdare...

Sala devine rigidă, îngheață și un curent de aer tăios mă lovește de mai că-mi vine să-mi înfășor fularul în jurul gîtului ca să nu răcesc. Încep să răscolesc printre note, dar nu ca un profesionist, ci ca un miop care-și caută printre hîrțoage ochelarii pierduți. Iau cîteva foi în mînă.

— Mazăre, linte, bob... nu, nu-i asta... șase saci și... Le-am cam încurcat... Stați, stați... Ce nevoie am eu de foile astea stupide ?... Așadar, stați... nu cumva ziceam ceva de hartă ? Păi sigur, gata, gata, gata. Gîndurile îmi revin în minte precum rîndunelele la cuibul lor de sub streașină, după lunga călătorie de peste mări și țări pe timp de iarnă. Hm. Numai că asta... oare rîndunelele

zboară iarna peste mare, că nu mai ţin minte... ăăă... Nu-i pe aici nici un ornitolog ? Nu-i, da' de unde. Dar zboară, zboară, că este fabula aia a unui oarecare Oscar, un englez, „Prinţul fericit". Păi, asta... ăăă... mmm... O rîndunică n-a mai zburat deşi toate celelalte zburaseră, pentru că ea, dom' le, asta, a rămas să ciugulească ochiul unui prinţ, care stătea pe soclu, ei şi prinţu' ăsta... Lasă că vă povestesc altă dată. În orice caz, cel mai important lucru este că zboară, cea mai bună dovadă. Deşi... ăăă... mmm... adică de ce ? Ce, Oscar n-ar fi putut să greşească ? De ce ? Că-i englez ? Şi ce, englezii nu greşesc niciodată ? He, he, he, lasă că o să mai vedem noi. Discutăm noi pe urmă despre asta... şi acum să mă întorc la rîndunelele mele, adică la mama... nu, vreau să spun... ăăă... la asta, la tata, iertaţi-mă, am vrut să spun la mapă, nu la hartă, pentru că de rîndunele a venit vorba aşa în treacăt, *en passant.*

Aşadar spuneam că Polonia e ca un om răstignit. He ? Nu-i adevărat ? Da, da. Voi, locuitori ai ţărilor care ori au de gînd s-o şteargă pe furiş de pe continentul ce mormăie ameninţător, ori plutesc liniştit ca o corabie pe ocean, habar n-aveţi ce înseamnă să fii ţintuit pe cruce. Habar nu aveţi, nu, voi v-aţi instalat într-un fotoliu foarte confortabil, în fotoliul civilizaţiei şi al culturii şi din acest fotoliu vi se desfăşoară în faţa ochilor orizontul civilizat şi instruit, aş putea spune : vesteuropean. Nu mai există o altă realitate, decît cea civilizată şi cultă, cea vesteuropeană. Poate doar în filme, în cărţi sau în tablouri. Dar filmele se privesc din fotolii, cărţile tot în fotolii se citesc, din fotoliu se privesc şi tablourile.

Din fotoliul civilizat şi instruit, vesteuropean. Aşa că ce aţi putea gîndi voi despre acest om răstignit ? Ce aţi putea să vă imaginaţi în legătură cu el ? Nimic, absolut nimic. Puteţi cel mult să ridicaţi din umeri. Orizontul vesteuropean nu se întretaie în nici un punct cu orizontul omului răstignit. Să fii răstignit ? Phi, nu-i deloc vesteuropean, nu-i civilizat şi, în general, nu-i înţelept. Să răstigneşti pe alţii, o, asta, cîteodată, pe tăcute şi pe furiş, vă mai pricepeţi şi voi să o faceţi. Dar ca să ajungi chiar tu ? Ha, ha, ha ! Doamnelor şi domnilor ! Vă puteţi imagina oare un gentleman din Eton cu ţilindru, sau un rentier cu rozeta Legiunii de Onoare, atîrnînd pe cruce ? Ha, ha, ha ! Ha, ha, ha ! Nu, că mor de rîs. Am rîs îndelung, m-am rostogolit peste masă şi am luat o înghiţitură de apă direct din carafă. Mă priveau feţe consternate, dezorientate, domnului Collin îi muri zîmbetul aprobativ — de nu mai era nici zîmbet, nici grimasă. Ehei, dragii mei englezi şi francezi. Ehei, ehei. Vouă vă voi vorbi, dar veţi înţelege oare ceva ? Puteţi voi oare să înţelegeţi ? Ce puteţi voi înţelege în general, dacă depăşeşte atît de instruitul şi civilizatul vostru orizont vesteuropean ? Dealtfel, dacă mă gîndesc bine, vă dau dreptate. Nu urmăresc să arunc în voi cu tunete şi fulgere că nu înţelegeţi şi că nu veţi putea înţelege, eu nu-mi sfîşii hainele, nu vă scuip şi nu vă pun la stîlpul infamiei. Rămîneţi în plata Domnului. De înţeles le poţi înţelege numai pe ale tale, la ce-i străin te poţi doar uita. La ce-i străin — dai tîrcoale pe din afară şi nu-i chip să pătrunzi înăuntru. Cu ale tale te afli înăuntru şi de acolo te uiţi la lumea din afară.

Hehei, hehei! — pornesc să strig neașteptat, prelung și nostalgic. — Merge Jaguś prin pădure purtînd un paner cu mure, „Ehei, dorule, dor" spun cîntat. Undeva în depărtare turla bisericii se ițește din verdeață împungînd cu roșu albastrul cerului. Soarele-i călduț, cucul cîntă în pădure: măi dorule, dor, cîți anișori mai am? Îngenunche Jaguś lîngă troița din drum și se roagă, iar panerul cu mure l-a lăsat în șanț. Ce s-o fi rugînd atît? Numai Domnul știe. Se roagă și oftează din vreme în vreme: „Of, dorule, dor". În timpul ăsta se strecoară un răufăcător, haț panerul cu mure și pe aci ți-e drumul. Iar Jaguś se roagă și se roagă, cînd termină, se uită, ia panerul de unde nu-i. Și abia atunci începe să se văicărească, să se plîngă și să-și frîngă mîinile: „Oh, panerașul meu, oh, voi mure roșioare, vă duceam la tîrg să scot bănuți pe voi, să-mi cumpăr rochie roșie cu funde, oh, dorule, dor". Și iar merge Jaguś prin pădure, fără panerul cel cu mure. „Ehei, dorule, dor" — cîntă ea de geme pădurea. Și din nou întîlnește o troiță în drum și se gîndește: „Să mă mai rog oleacă". Și se roagă și se roagă și se gîndește: „Acum mă rog mai bine că nu trebuie să-mi mai bat capul cu nici un paner". Și se roagă și se roagă și mai oftează din cînd în cînd: „Măi, dorule, dor", iar Isus Cristos stă țintuit pe cruce. Stă Isus pe cruce, cu brațele întinse, cuprinzînd întreaga Polonie cît e de lungă și de lată. Umbra crucii cade peste sate, cîmpii, peste tîrguri și orașe, peste drumul noroios și cu hîrtoape, pe care trece un țăran hurducăit de căruță și moțăind pe capră.

Da, da, doamnelor și domnilor. Nu știu ce să vă mai spun și nici nu prea mai am chef, că nu merită. Ce vă interesează pe dumneavoastră toate astea? V-ați smulge vreodată din fotoliile voastre pentru că acolo, undeva, cineva se chinuie pe cruce? Pentru că ar trebui să ne gîndim, ce este viața? O, ce-i viața, fiecare ar vrea să știe. Să fie oare viața statul în fotoliu, într-un fotoliu pe viață și vesteuropean, sau poate mai degrabă răstignirea pe cruce. Să dea baba în bobi. Dar eu am impresia că nici cu una și nici cu cealaltă nu-i prea în ordine. Pentru că voi, cei care stați în fotoliul civilizat și vesteuropean, stați într-un fel viclean, abil, neobișnuit de materialist și egoist, iar expresia fețelor voastre spune că scopul scuză mijloacele. Voi, politicienii. Ha, politica! Voi sînteți umanitari, dar așa-i politica, trebuie să te împaci ba cu una, ba cu alta, trebuie să acționezi pe la spate, numai pe la spate etcetera. Politica este o porcărie, o mare porcărie, voi știți că sînteți umanitari și pacifiști înveterați, dar n-ai ce face, în politică trebuie să fii viclean, fără cruțare, să nu alegi mijloacele, cei tari înving, cei slabi pier. Trebuie, trebuie să iei loc în fotoliu, într-un fotoliu civilizat, vesteuropean, singurul fotoliu în care ai putea dealtfel sta. Da, domnilor, pentru că dumneavoastră în special mă adresez acum, luați în considerație totuși că există un popor pentru care albul e alb și negrul negru și nimeni nu l-ar putea convinge că ar putea fi altfel. Și acest popor nu știe să fie politician pentru că atunci ar trebui la alb să înceapă să strige că e „negru" și la negru că e „alb", iar el nu poate, nu poate, nu poate, cu nici un chip nu

poate. Şi, văzînd ce faceţi voi acolo în fotoliile voastre, nu-i mai rămîne decît să ofteze şi să se lase răstignit. Pentru compensaţie. Pentru păcatele voastre poporul acesta e ţintuit pe cruce, scuipat, biciuit, chinuit. Şi ce altceva trezeşte în voi decît un zîmbet fariseic de compătimire, sau de dispreţ ? Oare această răstignire înseamnă ceva mai mult pentru voi decît un moment în plus de exploatat pentru politica voastră ? Oh, domnilor, dar trebuie să vină ziua resurecţiei, trebuie să vină ziua în care să înţelegeţi că pentru voi acest popor a murit pe cruce. Nu pentru graniţele voastre, imperiile şi fotoliile voastre, ci pentru sufletul vostru, pentru supremul adevăr al vieţii, rătăcit de voi. Şi veţi începe atunci să vă preamăriţi mîntuitorul, nu pentru forţa armelor, nu pentru forţa economică, ci pentru sufletul lui pur cu care v-a iluminat. Toate astea le-am citit din cărţile astea — şi-i arăt pe cei trei poeţi — şi le-am rezumat cum m-am priceput, aşa că, să nu se înfurie nimeni pe mine şi să facă pe supăratul.

Lume ! *Winkelried*-ul a prins viaţă ! — am urlat deodată cu un glas atît de teribil, că în primele rînduri oamenii se traseră înapoi şi se produse o mică confuzie, iar la fereastra clădirii de peste drum se arătă un cap cărunt cu bonetă şi pipă de porţelan cu ciubucul lung în colţul gurii, se uită pe cer şi strigă cu un glas neliniştit la vecinul de sus :

— *Hallo, Herr Mayer ? Ist das Fliegeralarm ?*

Mi-am netezit părul răvăşit şi am privit sala ceva mai blînd.

— Mîntuirea ca mîntuirea, dar nimeni n-ar putea să facă afirmaţia că acest mîntuitor, ca totul pe lumea aceasta, n-are şi el defectele lui. Că pentru un popor răstignit, oamenii sînt în Polonia cam nepăsători şi uşuratici. S-ar putea să fie plăcut, dar nu-i tocmai înţelept, şi multe necazuri mai ies de aici cîteodată. Şi pe deasupra le mai şi place să se tragă de ciuf, le place şi ce-i mai rău e că nici ei nu ştiu de ce. Pentru că fiecare gîndeşte cîte ceva, dar mai înainte de a înţelege ceea ce a gîndit, i se pare că numai ceea ce a gîndit el merită să fie luat în consideraţie şi vrea să dea în cap oricui ar gîndi altfel. Şi drumurile sînt cu hîrtoape şi noroioase, ţăranul mergînd pe capră e hurducat şi moţăie şi uneori mai ajunge şi sub roţi şi-şi frînge gîtul. Şi casele sînt neterminate, că maistrul s-a îmbătat şi arhitectul a fugit cu nevasta antreprenorului. Şi banca e închisă că s-a furat ceva acolo, iar la poştă geamul ghişeului e lăsat, pentru că funcţionarul îşi ia masa. Şi trenul nu mai ajunge la destinaţie pentru că fochistul s-a certat cu maşinistul, a coborît şi a luat-o razna pe cîmp. Şi trei tipi trebuiau să se întîlnească la „Ziemiańska" pe Marszałkowska, să pună temeliile comitetului europenizării tîrgurilor poloneze, dar unul a venit la 6,30, al doilea la 7 la „Ziemiańska" de pe Marszałkowska, iar al treilea n-a mai venit deloc şi acum nu mai întemeiază nici un comitet, pentru că s-au certat prin telefon — „cu dumneavoastră nu se poate stabili nimic". Şi trebuia să aibă loc un meci internaţional de fotbal, cu intonarea imnurilor, dar imnul oaspeţilor nu a putut fi cîntat pentru că orchestra pompierilor a pierdut notele

și pe urmă nici meciul nu s-a mai ținut pentru că cineva a furat mingea și a trebuit să se aștepte pînă ce președintele federației de fotbal în persoană, maiorul Pukawka, s-a dus la „Olimpiadă" să cumpere una nouă și pînă s-a întors s-a făcut întuneric. Și bat străzile, bat străzile, cine-i știe de ce ; opriți-l pe unul dintr-aceștia și întrebați-l unde merge și o să se mire și el că n-o să știe să răspundă. Uite așa, a plecat și el de acasă, să se uite pe la o expoziție, să vadă ce mai e prin oraș ce mai e nou. Iar polițistul îi imploră la colțul străzii : „Nu traversați în diagonală, dragii mei" și toți traversează în diagonală. Și polițistul strigă la ei : „Nu în diagonală, lua-v-ar dracu'. Cu voi mai rău decît cu animalele !" Și ei tot în diagonală traversează. Și atunci polițistul îi amendează. Dar ei tot în diagonală. Și nu din răutate, dar pentru că așa s-au învățat și uită cum trebuie.

Și merge Jaguś prin pădure purtînd un paner cu mure. „Măi, dorule, dor" — cîntă de geme pădurea și plînge, iar vaierul ei se răsfrînge hăt, departe, peste sate, cîmpii și lunci, se uită în case pe fereastră, de se întristează meșterul cel beat și funcționarul la masa lui rămîne cu ochii pironiți pe sugativă și fochistul supărat începe să plîngă sub o salcie și pompierul din orchestră uită să mai ia nota SI, iar fotbalistului i se face milă de portarul echipei adverse și trimite anume mingea pe lîngă poartă.

Și Jaguś îngenunche lîngă cruce —, o, Isuse Hristoase ! — și cît vezi cu ochii orizontul e verde, cerul albastru, turla bisericii roșie, iar grîul vălurește, cineva gonește o prepeliță prin mei, un iepure a sărit hatul, ciocîrlia s-a ridicat sus în înalt, panerul cu mure zace în șanț, ia mai dă-l încolo, ce-mi trebuie mie rochie roșie cu funde, prea puțin îmi pasă ! Domnul fie lăudat. Of, măi dorule, dor.

Așa-i, dragii mei, așa-i, da. Și eu ? Ce reprezint eu în toate astea ? De fapt, ceea ce v-am povestit pînă acum, este exact ceea ce v-aș fi putut spune și despre mine. Sînt din toate cîte puțin : puțin pe cruce, puțin sub cruce, puțin prin pădure, jelind : „Măi dorule, dor", și puțin hoinar pe străzi făr' de țintă și traversînd în diagonală. Și restul ? Nu-i totuna ? Așa mi-s eu, asta îmi place, aia nu. Am cîteva calități și cîteva defecte acolo, cîteodată sînt vesel, iar cînd mă supăr de ceva sînt trist. În lume poți găsi ușor multe caractere ca al meu și multe altele complet deosebite. În afară de aceasta, în mod deosebit, nu pot suferi durerea de măsele, dar cu mult mai ușor suport suferințele morale. Nu-mi place să mă fotografiez, dar îmi place să mă privesc într-o fotografie. De aici chiar am înfiripat o dată în tramvai un gînd filozofic că pentru desfătări se plătește cu suferințe și dacă tot a venit vorba de tramvai, un lucru teribil de neplăcut pentru mine este înghesuiala. În general, mulți oameni grămadă. Niciodată nu te poți aștepta la nimic bun în astfel de împrejurări...

În acest moment mi-am ridicat mîna la nas și aproape în aceeași clipă Roullot urlă de la ușă :

— Ăsta-i nebun ! Vistula arde ! („Ăsta" a fost adaosul lui. Eu nu-i pomenisem nimic.)

Roullot iese afară din sală. O clipă domnește o liniște mormîntală, în sfîrșit, mă înclin și spun modest :

— Cred că cu acestea am terminat.

Se produce o oarecare derută în sală. Se înfiripă cîteva aplauze și amuțesc. O parte dintre cei prezenți părăsește imediat sala, o parte se ridică, ezitînd, fără să știe ce atitudine să ia. Observ că în afară de Mac și Vilbert, care discută ceva revoltați, oamenii nu-și vorbesc unul altuia și nu se privesc în ochi. Numai Thomson stă în continuare liniștit, de parcă nu s-ar fi întîmplat nimic și citește. Îmi strîng fără grabă cărțile și notele și în acest timp sala se golește brusc, de parcă ar fi suflat-o și măturat-o vîntul, nu mai rămîne nimeni în afară de Thomson, care, punîndu-și picior peste picior și aplecîndu-se cu scaunul citește mai departe. Cînd trec pe lîngă el, ridică ochii spre mine și-mi spune cu un zîmbet: — O, a fost foarte interesant! — și chiar la jumătatea propoziției își reîntoarce ochii la carte. Am impresia nu numai că nu a auzit nimic din tot ce am vorbit, dar că nici nu-și dă seama deloc de cele întîmplate. Dracu-l mai știe!

Chiar imediat dincolo de ușă stă Janka. E limpede că pe mine mă așteaptă. Așteaptă exact așa cum se așteaptă cineva la un colț de stradă ca să-l iei la bătaie. Încep să nu mă mai simt la îndemînă și mi se tulbură mulțumirea pe care am încercat-o din cauza acestui întreg scandal. Zîmbesc cam strîmb. Janka nu zîmbește deloc. Mă privește cu ură și buzele îi tremură.

— Mă idiotule, se îneacă cu propria furie, mă idiotule! Cum de-ai putut să-ți bați joc în așa hal de tine?

— Fiecare face cum poate, îi spun liniștit, și tu la pian nimerești de atîtea ori pe-alături.

— Taci, se îneacă din nou Janka, ești cel mai înrăit bufon din cîți există pe lume și nu mai vreau nici să te cunosc.

— În cazul ăsta mă mut de aici, ca să nu mai fim nevoiți să ne întîlnim.

— Și mai îndrăznești, bufonule, să-ți mai bați și joc? Oh... nu știu ce-aș fi în stare să-ți fac! Să nu se găsească nici un bărbat, care să-ți ardă cîteva peste bot...

— Aici nu există nici bărbați și nici chestiuni bărbătești. Bărbații sînt astăzi pe front, sau în lagărele de concentrare ale prizonierilor de război. Într-un asemenea lagăr sînt sigur că aș fi reușit să vorbesc cu totul altfel. Aici...

— Taci, taci, taci! Ce, îți închipui că iarăși am să-ți dreg eu idioțeniile pe care le faci tu?

Și Janka se întrerupse brusc, de parcă din cauza vitezei ar fi spus ceva ce n-ar fi vrut.

— Iarăși să dregi... idioțenii? Ce înseamnă asta?

În acel moment, trecu Thomson cu cartea în mînă.

— Foarte, foarte interesant! aruncă stereotip în urma sa.

În timpul acesta Janka se întoarse și plecă după Thomson.

— Janka! strig după ea. Ce înseamnă?...

Dispare la colțul coridorului.

Iarăși să dreagă idioțeniile mele? La ce s-o fi referit? Ei! Dar dacă a făcut aluzie la Suzanne? Imposibil. Oare de aceea s-o fi împrietenit ea cu Suzanne, ca să dreagă prostia făcută de mine! Și

ce-o interesa, mă rog, pe ea ? Nu, niciodată n-am să fiu în stare să descopăr ce zace în fata asta.

Ridic din umeri și plec să-mi las sus cei trei poeți, iar apoi să hoinăresc prin clădire și să constat care-i atmosfera : situația e foarte amuzantă. În mod evident oamenii mă ocolesc. Cînd trec pe coridor, sau se întorc spre fereastră, sau intră pe prima ușă care le iese în cale ; Vilbert și Mac cînd au dat cu ochii de mine, s-au întors de-a dreptul și au rupt-o la fugă. Cînd mă apropii de vreun grup care discută, discuția se curmă și toți, tăcînd, se uită în jos.

Numai domnul Pociejak, cu totul neașteptat, dădu fuga la mine, îmi luă mîna și începu să mi-o scuture îndelung cu entuziasm :

— Ei — îmi spune — ei ! Mi-ați făcut o surpriză. Cine s-ar fi putut aștepta la așa ceva ? Tinerel, tinerel, dar minte aveți. M-am bucurat foarte mult, într-adevăr foarte mult m-am bucurat. A fost ca să zic așa... *non plus ultra.* Vă cam vine greu să vă exprimați și vă cam bîlbîiți, dar a fost bine. Într-adevăr : *non plus ultra.* În special Jagusia aceea lîngă cruce a fost *non plus ultra.* Imbecilii ăștia străini n-au înțeles nimic, dar ce pretenții poți să ai — spuse cu tonul farmacistului de pe Wrona, care disprețuiește străinătatea și în general „parlefranse". Dar și domnul Roullot a intervenit bine, s-a potrivit și a fost frumos. Hai, recunoașteți acum, nu-i așa că v-ați înțeles ? He, he, am bănuit eu. Prea s-a potrivit totul bine. Și să vă mai spun ceva : mie, om bătrîn, mi-au dat lacrimile pentru că nu știu de ce mi-am amintit de strada mea, Wrona, și de copiii care se joacă prin rigole, și de pisici, și

oricum, așa... Și din nou îi jucară lacrimi în ochi și parcă pe furiș își șterse ochii, iar apoi spuse : — Eee ! Ce să mai vorbim ! — și mă sărută, țocăind zgomotos, pe amîndoi obrajii.

Ei, ce mai ziceți acum ? Cine s-ar fi putut aștepta ca tocmai domnului Pociejak, lui și numai lui să-i fi plăcut. A fost un efect cu totul neașteptat.

Ies în curte și o caut din ochi pe Janka. Nu-i nicăieri : oamenii se plimbă liniștiți, sau stau pe bănci discutînd. Ecourile neizbutitului spectacol vor amuți sper. Repede, foarte repede alte probleme vor preocupa mințile.

Despre ce discută oare acolo ? Poate despre prînzul prost, sau poate — ceea ce este cel mai frecvent subiect de discuții — stau și își fac calcule cînd ne vor da drumul, sau ce vor face cu noi în continuare, ne vor duce în altă parte, vor despărți femeile de bărbați ? La fel ca prima impresie artistică din lagăr, care a atins doar ușor viața cotidiană și a dispărut imediat în monotonia existenței în captivitate, la fel și gustul rău lăsat de scandaloasa mea ieșire se împrăștie de îndată în cotidianul implacabil, mărginit de coridoare, curte, ora culcării, ora sculării și orele de masă, și toate acestea clasate pe zile, ale căror legătură cu datele și denumirile lor diferite au devenit de prisos, zile una la fel cu cealaltă, ca un lung șir de soldați.

Mă așez pe bancă nu departe de copac. Gardul. Dincolo de gard — căsuțe și grădini. Dincolo de o căsuță cu grădinița ei, dealuri și monumentul lui Hindenburg, sau poate un castel de apă. Soarele în amurg joacă printre frunzele înfiorate de un

vînticel leneș, împodobind pămîntul cu neașteptate cerculețe și neobișnuit de puternic luminează peretele alb și acoperișul roșu al unei aripi din clădirea școlii. La o fereastră de la ultimul etaj stă Syd Dumbton și cîntă la armonică.

O Johnny, Johnny how can you love...

Melodie pe care o cîntă des *deck-boy*-ii. A apărut pe scări Klaus, își pune o mînă în buzunar și privește fără țintă înaintea lui. Vîntul aduce cîteodată un iz de pivniță și de dușumele — de pe coridoare. Mirosul acesta este legat inseparabil de școala noastră și de tot ce se petrece în ea. *Deck-boy*-ii au ieșit în fugă în curte și se joacă, un joc complicat de-al lor, care constă în aceea că o parte din ei se așază într-un șir cu spinările aplecate, iar ceilalți sar pe grumazurile lor, după care cu toții scandează în cor o poezioară și în fine toată această piramidă se prăvălește la pămînt. Se constată apoi că o parte a cîștigat și cealaltă a pierdut, dar de ce anume asta nimeni nu-i în stare să afle.

Am impresia pentru o clipă, că toate acestea au trecut, nu mai există, e doar o amintire care a apărut brusc în minte. Mirosul s-a amestecat cu imaginea castelului de apă (sau poate monumentul lui Hindenburg), căsuțele și grădinile lor cu Klaus, cîntecelul „*O Johnny*"... cu gardul, jocul *deck-boy*-lor cu peretele alb și aripa roșie a școlii, luminată de soarele crepuscular, și totul din nou la un loc s-a amestecat cu mine și a rezultat ceva care în același timp este o melodie nedefinită, parfum și imagine. Și mă întristez și îmi plînge inima. De parcă aș mai fi încă aici, dar într-adevăr simt

că totul a trecut, s-a terminat și din toate înfruntările mele cu soarta, din această școală n-a mai rămas în amintire nimic, decît doar gardul, dincolo de gard căsuțele cu grădini, dincolo de căsuțe și grădini colinele și monumentul lui Hindenburg (sau poate un castel de apă). Soarele crepuscular, „*O Johnny*"... Klaus pe scări, mirosul și jocul *deck-boy*-lor. Și toate ciocnirile cu oamenii și cu mine însumi, și Suzanne, și Mac, și Vilbert, și Roullot, și chiar Janka, totul se stinse și amuți, ca niște creații artificiale și nefirești ale vieții silit desfășurate în școala transformată în lagăr pentru concentrați, unde evenimentele, ciocnirile și oamenii se află dincolo de orice continuitate și numai aici, constrînși și minimalizați, își află începutul și sfîrșitul palidele și debilele reflectări ale rolurilor jucate pe marea scenă a vieții adevărate, îndepărtate și denaturate de aducerile aminte. Și ce mai poate rămîne din această periferie artificial completată, completată doar dintr-o obișnuință a vieții și pentru a nu-ți uita deprinderile, dacă nu doar ceea ce atinge auzul, văzul și mirosul, singurele realități incontestabile. (Și poate că atunci cînd va veni sorocul eliberării sufletelor întemnițate în acest mare lagăr denumit lume, toate ciocnirile noastre cu soarta, suferințele și bucuriile se vor dovedi niște creații artificiale, care vor amuți și vor muri, rămînînd doar ceea ce atinge direct cele cinci simțuri.)

Acum tot acest lagăr s-a terminat pentru mine, deși mai dăinui încă în el : se pot întîmpla diferite lucruri mai mărunte și mai mari, se pot continua destinele începute, dar toate acestea vor fi moarte

pentru mine mai înainte de a se naşte, pentru că ştiu că nu va mai rămîne nimic, nimic din ele, ci numai gardul, căsuţele cu grădini, colinele şi acel indecis piedestal, numai soarele crepuscular, peretele alb, acoperişul roşu, numai cîntecul „O Johnny“... Klaus pe scări, numai mirosul şi jocul *Deck-boy*-lor. Şi totul amestecat cu mine în ceva ce nu-i nici melodie, nici imagine, nici miros, ci toate la un loc, în acelaşi timp.

Şi stau pe bancă, trupul meu este aşezat într-o poză posomorîtă şi înţeleaptă şi eu în întregime sînt posomorît şi înţelept, dar e posomoreala şi înţelepciunea simţurilor, a neomeneştilor trăiri. Stau pierdut şi rătăcit în timp şi evenimente, cu ochii ţintă la trecut, prezent şi viitor, care s-au amestecat între ele şi au ajuns să fie de toate la un loc, permiţîndu-mi să ating Viaţa direct prin simţuri.

Şi înaintea mea apune soarele, dar astăzi nu voi mai vedea cum se ascunde dincolo de culmi. Se va lăsa peste ele un nour mare şi cenuşiu, ca o cortină peste ultimul act al dramei.

Şi iată că poemul meu, în mod neaşteptat chiar şi pentru mine, se sfîrşi brusc.

A căzut cortina cu adevărat şi n-ar mai trebui să pomenim nimic despre asta, dar aici totuşi nu-i ca la teatru, unde după terminarea spectacolului actorii îşi spală fardul, îşi scot costumele şi pleacă pe la casele lor, iar cel care a fost Macbeth strigă la cel care a fost Macduf: — Servus, Józiek, şi nu uita să-mi dai înapoi mîine ăia cinci zloţi ! — Maşiniştii scot decorurile, iar scena rămîne pustie şi întunecată. Aici nu se va mai petrece de acum încolo nimic. Totuşi pe scena Vieţii, deşi înaintea

ochilor se lasă cortina peste diferitele destine şi întîmplări, dramele se desfăşoară mai departe, aşa cum soarele apune peste dealuri deşi peste ele s-a lăsat un nour.

De aceea pot, deşi nu mai are nici o importanţă pentru spectacol după lăsarea cortinei, să mai vin cu un pumn de amănunte. O fac pentru că mă simt totuşi puţin obligat faţă de aceia pe care recuzitele spirituale şi fizice ale şcolii, transformate în lagăr pentru concentraţi, şi personajele care hoinăresc prin ea, ar mai putea să intereseze. S-ar putea să fie supăraţi că am tras brusc cortina, numai pentru că pe mine toate acestea au încetat să mă mai intereseze, pe cînd ei mai întrevăd, îndreptăţit sau nu, în evenimentele prezentate, fizice şi spirituale, posibilitatea unor urmări şi rezolvări şi ar mai vrea să afle ba de una, ba de alta. O voi face, ce-i drept fără entuziasm şi interes, dar o voi face cu atît mai mult cu cît astăzi, părăsind de mult acea robie şi din pricini diferite aflîndu-mă în mijlocul unor evenimente, care, dînd la o parte cortina au dezvăluit doar o scenă pustie şi întunecată, fără nici un pic de decor, fără personaje, m-am gîndit că ar fi bine, măcar pentru moment, să umplu această scenă cu fragmente ale trecutei drame.

Puţin timp după scandaloasa mea ieşire, Janka şi mama ei au părăsit lagărul. Din pricini pe care nu mi le mai amintesc, au fost eliberate şi li s-a permis să se reîntoarcă la Cracovia. Supărarea Jankăi pe mine n-a ţinut mult. Atunci cînd stăteam pe bancă, m-a trezit din gînduri un rîs din inimă... Janka, fără să o fi observat, se aşezase lîngă mine şi rîdea cu lacrimi.

— Ai înnebunit ? am întrebat-o pe un ton grav.
— Ah, a fost așa de nostim, așa de nostim, spunea, rîzînd cu hohote.
— Ce anume ?
— Ei, conferința ta... Niciodată n-am văzut ceva mai nostim.
— Dar cu puțin mai înainte erai furioasă la culme ?
— Da, pentru că aș fi vrut să fie cu totul altfel. Am fost ca un copil, care așteaptă o prăjitură și primește în loc ciocolată. Dar acum îmi dau seama cît de grozav ai fost, cît de minunat... Ah, și mutra celor doi... Oh, dacă ai fi putut să-i vezi... a fost... a fost...
— *Non plus ultra.*
— Ce mai e și asta ?
— Nimic. Și ce voia să însemne că n-ai să-mi mai dregi tu idioțeniile pe care le fac eu ?
Janka încetă să mai rîdă.
— Lasă-mă în pace. Ești cîteodată groaznic de plictisitor.
— Nu, nu. Nu te mai ascunde. Tu te ții de niște prostii și nu știu de ce. Suzanne...
— Taci. Fac ce vreau și fă și tu ce vrei.

Și nu s-a mai rostit o vorbă în legătură cu asta. Apoi am fost nedespărțiți. Am uitat de lagăr. Ce nevoie aveam noi de libertate, pentru că nici o forță din lume n-ar fi fost în stare să încătușeze bucuria rîsului și lipsa de griji a anilor nedemoralizați încă de amarul necazurilor. Înspăimîntătoarele evenimente mondiale nu ne priveau, erau niște întîmplări neverosimile, dintr-un manual de istorie, sau de pe o altă planetă. Nu ne simțeam cu nimic datori față de toate acestea. Ar fi

trebuit oare să ne simțim la fel de obligați și față de revoluția franceză ? Ne simțeam doar ființe dăruite cu viață ; viața, propria viață, sentimentul vieții în sine, independent de timp, epocă, era singura obligație. Cîteodată, ne certam, îmi plăcea s-o necăjesc că nu-i poloneză. Asta o scotea pe Janka din sărite, iar mie îmi procura o bizară satisfacție. Știam că nu am dreptate, că Janka este poloneză neaoșă, veritabilă, o autentică elevă de pension din Cracovia. Dar îi scoteam mereu ochii cu tatăl ei. Aproape că începuse să-i urască amintirea din această cauză. Încerca să se revanșeze cu străstrăbunicul meu.
— Da, străstrăbunicul nu-i tată.
— Dar Chopin ? Poate ai să spui că nici Chopin n-a fost polonez ? E doar aceeași situație.
— Chopin a fost polonez, dar tu nu.
— Ești un prost.
— Asta-i tot ce poți să-mi răspunzi.
— Un franțuz prost și afemeiat. Ești atît de francez cum nici nu-ți dai seama.
— Tu ai să pleci după război în Anglia. N-avem nevoie de nici un fel de străini suspecți. Tu ești o englezoaică tipică, nu o poți ascunde absolut deloc.

Știu că nu-i adevărat. Că acel tată englez nu prea contează. Simt că această polonitate, luată ca atare, constă, de fapt, în cu totul altceva. Există, însă, un element ciudat... În cele din urmă, am descoperit de cine îmi amintește cîteodată Janka : de Thomson. Și ea are ceva de broască țestoasă, numai că această broască țestoasă are carapacea transparentă. Dealtfel Thomson în Janka nu mai e englez. E un Thomson nu de

ordin general-național, ci o trăsătură personală de caracter a Jankăi, polonizată de întreaga ei polonitate. Thomson devine în ea o trăsătură de caracter fără discuție poloneză.

Și hoinăream amîndoi prin coridoare și mă așezam alături de ea, ore întregi, cînd cînta la pian, și stăteam pe banca noastră, repetînd : „Da, da"... Și niciodată n-am schimbat nici cea mai mică strîngere de mînă cu înțelesuri, niciodată nu a căzut între noi nici un cuvînt ambiguu sau vreo privire ambiguă.

Într-o zi, Janka veni în fugă la mine, puțin emoționată :

— Eu și cu mama am fost eliberate ! Plecăm astăzi după masă.

O clipă am tăcut.

— Bravo ! Te felicit. Te bucuri ?

— Bineînțeles.

— Pot să te ajut la împachetat ?

— Nu, mă descurc și singură... Păi să ne luăm rămas bun...

— Dumnezeu să te aibă în pază...

— Să fii sănătos...

N-am mai văzut-o de atunci pe Janka. Cînd a plecat eram sus întins în pat și citeam o carte.

Vara trecu. Veni toamna. Frunzele uscate foșneau prin curte. Începură serile lungi. Între timp, muri Roullot. Mai înainte de a cădea la pat din cauza unei congestii cerebrale, dăduse într-un soi de apatie. Nu se mai juca nici măcar cu micuțul Johnny, hoinărea de unul singur ore întregi, stătea la gard, privind înaintea lui, scrisori de acasă nu mai primea deloc : fără să le mai deschidă le arunca la coș. Se mai înviora cînd veni în lagăr

doamna Coolidge, cu un copil de cîteva luni. Se ținu o vreme după ea, rugîndu-se să-l lase să-i plimbe pruncul cu cărutul sau în brațe. Îl distra cu jucăriile sunătoare și-l hrănea cu biberonul. Într-una din zile, cînd ne-am trezit dimineața, Roullot, întins pe pat, dădea din mîini și din picioare, urlînd cît îl ținea gura. Am crezut că se ține de glume, dar fața îi era inconștientă și transpirată. Se vedea că avea febră. Doctorul chemat constată congestie cerebrală. A mai trăit sărmanul o săptămînă chinuindu-se îngrozitor. Nu voia să mănînce decît din biberon, rîdea și plîngea ca un prunc și urla cînd se apropia cineva de el. Numai cînd mă vedea pe mine, dădea bucuros din mîini și zîmbea, dezvelindu-și gingiile știrbe. Zile întregi am stat la căpătîiul lui. Printr-un polițist i-am cumpărat o jucărioară sunătoare și un pisoi de gumă. Cînd i le-am dat, am văzut cît s-a bucurat. Nu a lăsat să i se ia jucărioarele acestea nici măcar o clipă. Într-o bună zi, s-a întins pe spate și a ridicat în tavan o privire stranie. Mi s-a părut că ar fi vrut să spună ceva, că și-a recăpătat pentru o clipă cunoștința, dar se răsuci brusc într-o parte, își chirci sub el picioarele, își ghemui mîinile la piept, capul și-l băgă între umeri și muri într-o clipită. În mîinile închise ținea strîns sunătoarea și pisoiul cel de gumă. Nu a fost cu putință să i se descleșteze degetele și a trebuit să fie îngropat împreună cu jucărioarele lui.

Trecu și toamna, veniră primele zile de iarnă. Ningea și fulgii se topeau imediat. Vîntul urla în curte. Din ce în ce mai puțin umblau oamenii pe coridoare, din ce în ce mai puțin își vorbeau.

Serile lungi le petreceam stînd în cameră la masă sub lampa care ne reunea sub cercul ei de lumină. Citeam, jucam în tăcere cărţi şi dame, dar fiecare îşi avea ochii pironiţi la zilele scurte, trecătoare, care nu se ştie încotro treceau, fiecare se uita la propria lui viaţă priponită în clădirea şcolii.

Şi de nimic altceva nu-mi mai aduc aminte. Mi se pare că suferearn cu toţii din cauza lipsei prezentului. Fiecare cotrobăia în sine în trecut, sau dispărea în viitor. „Ce-o fi mai departe ? — gîndeam. — Ce m-o mai aştepta ? Odată tot am să ies din lagăr, războiul se va termina, voi deveni un om normal, mă voi însura, poate cu Ludka, şi voi duce o viaţă bărbătească şi normală." Şi cîteodată mă cuprindea frica. Şi pentru ce ? Oare voi mai vrea, voi mai fi în stare ? Înspăimîntat de viitor, dispăream în trecut, mă străduiam să mă derulez pe mine însumi, reflectînd la întreaga mea viaţă, începînd de la naştere. Şi cînd atingeam momentul în care eram gata să mă surprind pe mine însumi, totul se destrăma brusc şi se pierdea în neant...

Pentru că între timp izbucnise războiul şi am fost luat în captivitate.

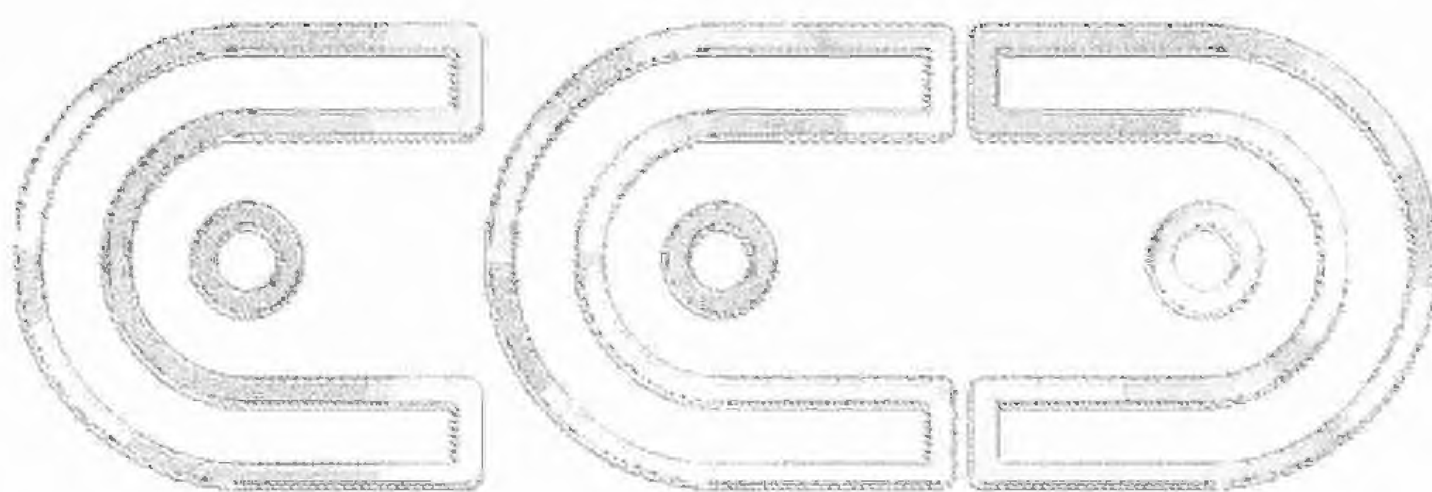
Lector: NINA GRIGORESCU
Tehnoredactor: AURA IONESCU

Tiraj 20.130 broşate Bun de tipar 07.07.1975
Coli tipar 10,87

Tiparul executat sub comanda nr. 1170 la
Întreprinderea Poligrafică „13 Decembrie 1918"
str. Grigore Alexandrescu nr. 89–97,
Bucureşti,
Republica Socialistă România

Scanare și prelucrare digitală

de

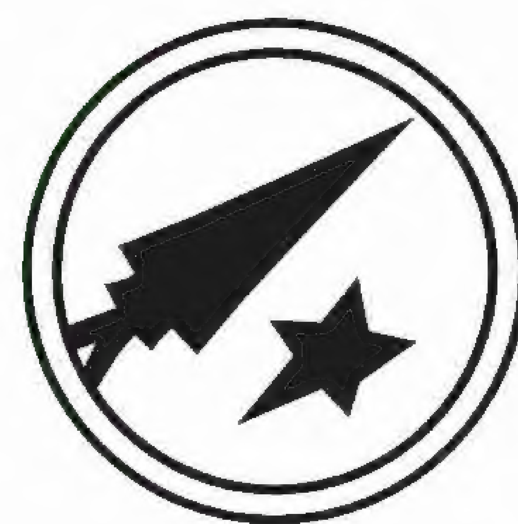

Anonim

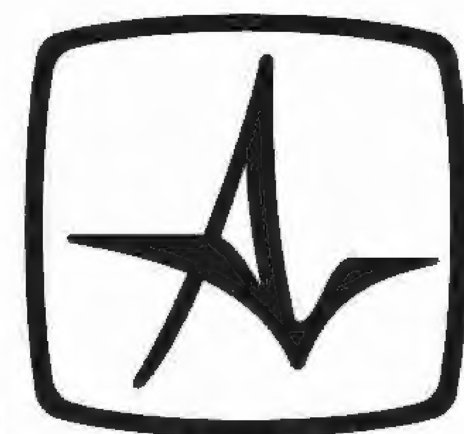
și

CAT Graur

Antwerpen

2024

